HORACE B. DAVIS

İŞÇİ HAREKETİ MARKSİZM VE ULUSAL SORUN

İŞÇİ HAREKETİ, MARKSİZM VE ULUSAL SORUN

Ulusal Sorun, 19. ve 20. yüzyılda işçi hareketinin önüne pratik bir sorun olarak gelmenin yanında, kuramsal çerçevede de en tartışmalı konu başlıklarından birini oluşturdu. Monthly Review *yazarlarından Horace B. Davis'in çalışması önemli bir boşluğu dolduruyor. Horace B. Davis'in daha önce* "Sosyalizm ve Ulusallık" *adlı kitabını yayınlamıştık. Böylece aslında birbirini tamamlayan iki kitap Türkçe olarak yayınlanmış oluyor. Davis'in ilginç bir önsözle baskıya hazırladığı Rosa Luxemburg'un ulusal soruna ilişkin yazılarını da önümüzdeki günlerde yayınlayacağız.*

BELGE YAYINLARI: 212
Birinci Baskı: Kasım 1994

© Horace B. Davis. 1967. Nationalism and Socialism.
New York: Monthly Review Press.

Dizgi: MAC / Baskı: Gülen Ofset / Kapak Düzeni: Yusuf Aslan / Kapak Baskı: Orhan Ofset / Cilt: Güven Mücellithanesi BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK: Başmüsahip Sok. Talas Han 16/302 Cağaloğlu - İSTANBUL Telefax: 511 63 20

HORACE B. DAVİS

İŞÇİ HAREKETİ, MARKSİZM VE ULUSAL SORUN

Çeviren: Yavuz Alogan

İçindekiler:

ÖNSÖZ 7

I. Ulusculuktan Enternasyonalizme:
Hegel'in Teorisinin Yeniden Yapılandırılması 13

II. Marx ve Engels'in Bakunin ve Lassalle
ile Farklılıkları 37

III.Uluslar; Sömürgeler ve Toplumsal Sınıflar:
Marx ve Engels'in Tutumu.....69

IV.Enternasyonalizmden Ulusculuğa:
Alman Sosyal Demokrasisinin Saptaması 93

V. Sömürgecilik, Militarizm ve Batı Avrupa'da
İttifak Sorunları, 1890-1917 113

VI.Doğu Avrupa Marksizmi ve
Çok Uluslu Devlet.....143

VII. Birleşik Devletlerde Ulusculuk, Emperyalizm: İşçi
Hareketleri ve Sosyalist Hareketler 175

VIII.Lenin ve Bir Marksist Ulusallık Teorisinin
Formülleştirilmesi 191

Önsöz

Demokrasi, ulusculuk ve sosyalizm; 19.yüzyılın bu üç büyük hareketini birbiriyle ilişki içinde anlamak gerekir. Sosyalizm aslında demokrasinin bir koluydu ve pek çok araştırma sosyalizmile demokrasi arasındaki ilişkiye ayrılmıştır. Fakat sosyalizm ile ulusculuk arasındaki ilişki üzerine, bazı mükemmel monografiler görülmüş olsa da(*) , bildiğimiz kadarıyla İngilizce'de henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışma bu alandaki boşluğu erken dönem için doldurma yönünde birlik girişimi ifade ediyor. İlk sosyalist ülkenin, Sovyetler Birliği'nin kuruluşu ile birlikte sorun yeni bir yön kazandığı için öykümüzü belki keyfi olarak 1917 yılı ile bitirdik. Dolayısıyla burada Sovyetler Birliği'nin ulusallık teorisini ele alma veya değerlendirme girişiminde bulunmayacağız.

Amacımız daha ziyade, son yıllarda bir geçerlilik kazanan, Marksizm, ulusculuk sorununun ele alınmasına uygun değildir, fikrini sınamaktır.(**) Marksist olmayan pek çok ulusculuk teorisinin bütünüyle doyurucu olmadığını belirtmek kolay olacaktır; ancak biz Marksizmin bu çetrefil konuyu çözümlemek için en verimli tekniği sağlamakla kalmadığını, ulusculuk ve ulusallık sorunları üzerine sağlam bir teorinin başlıca unsurlarını da 1917'de geliştirmiş olduğunu göstermenin mümkün olduğuna inanıyoruz; Marx ve Engels'in bu konudaki fikirlerini büyük çapta zamandışı kalmış olsa bile; ve en ünlü

---

* Dikkate değer iki monografiyi kastediyoruz.Solomon F.Bloom'un araştırması, **The World of Nations: A Study of the National Implications in the Work of Karl Marx** (New York,1941) Marx'ın bu alandaki çalışması üzerine bir tartışma için gerekli bir kalkış noktasıdır. Bu araştırmaya bundan sonra "Bloom" olarak değinilecek. Doğu Avrupa ve genelde Engels'in çalışması üzerine Dr.Roman Rosdolskiy tarafından yazılan çok aydınlatıcı bir monografi, "Friedrich Engels und das Problem der `Geschichtslosen Völker'," **Archiv für Sozialgeschichte, IV** (Hannover, 1964) ne yazık ki İngilizce'de yoktur. Yazarın bu iki kaynağa olan borcu metinden anlaşılacaktır. Aynı alanda yapılan bir öncü çalışma da A.S.de Leeuw'un **Het Socialisme en de Natie**'sidir (Amsterdam, 1939).

** Nitekim Borkenau şöyle der: "Politik alanda ulusculuk Marksist teorinin kendisini karşısında yükselttiği olgudur."

-F.Borkenau, **World Communism** (New York, 1939), s.94.Bk. Louis Fischer, aşağıda, s..../

halefleri Lenin bu alanda birçok yazı yazmakla birlikte genellikle aynı şeyleri tekrarlayan ve sistematik olmayan makalelerle sınırlı kalmıştır.

"Ulus" sözcüğü ve türevleri olan "ulusal","ulusallık" ve "ulusculuk" sözcükleri farklı yazarlarca veya aynı yazarca farklı zamanlarda farklı anlamlarda kullanılır. Ulusculuk ve ulusallık sorunları ile ilgili olarak varılan sonuçlar genellikle, doğrudan doğruya, kullanılan özel tanımdan türer. Çeşitli terimler için kendi içinde tutarlı bir anlamlar grubu kurmak (örneğin, **Ulusalcılık:Dış İşleri Kraliyet Enstitüsü Araştırma Grubunun Raporu** nda [1] konu üzerinde standart çalışma gerçekleştiren yazarların yaptıkları gibi) mümkündür. "Ulus" sözcüğü politik bir topluluğu oluşturan kişileri veya belirli karakteristiklere sahip bireylerin oluşturduğu etnik topluluğu belirtirken, "devlet" sözcüğü egemen iktidarı veya hükümeti belirtir. [2]

Ulusculuk belirli bir topluluğun çıkarlarına bağlı olma anlamına gelir; oysa yurtseverlik belirli bir ülkenin çıkarları veya bu çıkarlara bağlı olma anlamına gelebilmektedir. Ne ulusculuk ne de yurtseverlik zorunlu olarak saldırgandır; ancak saldırganlaştıklarında ve özellikle jingoizm(*) ve şovenizm gibi biçimler aldıklarında kötülük olarak görülürler. Nitekim savaşın yükselttiği yurtseverlik, "genellikle sahte ve düzmece, dünya için bir felaket, belirli bir Devlet'i başka ulusların aşağılanması ve felaketi üzerinde yükseltmeyi amaçlayan dar ve haksız bir tutku" olarak betimlenmiştir.[3]

Yurtseverlik ve ulusculuk zorunlu olarak başka uluslara karşı düşmanca politikalar gütme anlamına gelmez. Bunlar sadece birinin kendi grubunun refahını geliştirmek için izlediği en uygun politikayı ifade edebilirler. Francis W.Coker'e göre

Ulusculuk ve yurtseverlik sosyalizm ile tam olarak bağdaşabilir. Coker şöyle der:

Yurtseverlik ve sosyalizm alışılagelmiş pratik içindeki işleyiş tarzları içinde anlaşılırlarsa birincisi belirli bir topluluğa bağlılık olarak, ikincisi böyle bir topluluğun daha yüksek refahı için belirli bir program olarak, o zaman açıktır ki, ikisi karşılıklı olarak bağdaşır. [4]

Ne var ki, topluluğun tanımı ile bağlantılı olarak sayısız sorun çıkar; ve refah eylemin ölçütü olarak alınmadığı zaman, Coker'in öner-

* Jingoizm: Devletin safında yer alıp ulusculuk ve savaş çığırtkanlığı yapmak-ÇN.

mesi artık uygun olmaz.(*) Jingoların, şovenistlerin ve faşistlerin propagandasını yaptıkları ulusculuk türü sosyalizm ile kesinlikle bağdaşmaz.

Lenin ulusculuğu "geniş ve çok derin bir ideolojik akım" olarak betimledi. [5] Gerçekten de daha derini yoktur. Topluluğa bağlı olma daima insanın grup halinde yaşamasının öngerekliliği olmuştur ve insan hayatını ancak grup halinde sürdürür. Nitekim ulusculuk, tarihin bazı en büyük cinayetlerini örten bir pelerin olarak kullanılmışken, yapıcı hareketlere de esin kaynağı olmuştur. Bir Marksist'in sorunu, ulusculuğun bu iki yönü arasında ayrım yapmak; ulusalcı hareketleri ilerlemenin çıkarlarına hizmet edebildikleri yerde harekete geçirirken, anti sosyal amaçlar için kullanıldıklarında onları mahkûm etmeyi ve engellemeyi öğrenmektir. Doğru bir ulusculuk teorisi bu amaçla zorunludur.

Ulusalcılık, post-feodal ekonominin o zamana kadar dağınık kalmış birimlerinin istikrarlı üretim ve ticaret birimleri içinde birleşmesine hizmet ettiği zaman ilerici bir güç sayılabiliyordu. Elizabeth İngilteresi Shakespeare ve Marlowe'un şiirlerini hak ediyordu. Felemenk ulusculuğu oradaki insanların gerici İspanya'nın boğucu elini silkip atmalarına ve Avrupa ticaretinde başı çekmelerine yardımcı oldu. Fransa'da ilk olarak Joan of Arc (Jeanne d'Arc) ile biçimlenen ulusculuk en bilinçli ifadesine Devrim sırasında ulaştı ve dahası Avrupa'nın geri kalan kısmına "ithal edildi". Bu bölgedeki ülkeler Napolyon savaşlarından çıktılar ve kendilerini ulusal gelişmeye adadılar. Amerikan sömürgelerinde ulusculuk olağanüstü bir gelişme çizgisinin başlatılmasına yardımcı oldu. O zamandan beri sömürge bölgelerindeki ulusalcı hareketler gerek politik gerekse ekonomik nedenlerle ilerici olarak değerlendirilmiştir. Almanya ve İtalya'nın ulusal birleşmesi ekonomik ilerlemeye değer veren herkes tarafından alkışlandı.

Emperyalizm, tam aksine, doğası gereği gerici ve anti- sosyaldir. Önce ulusal birliği gerçekleştiren Avrupalı halklar -İngiliz, İspanyol, Portekiz, Felemenk- yeni oluşan güçlerini topluma en karşıt tarzdaki yayılmacı ulusculuk için kullanma yoluna gittiler. Dünyanın geri kalan kısmı yüzyıllarca emperyalist ulusların sömürücü bencilliği yüzünden acı çekti.

---

* Bk.Lord Acton, aşağıda.

Günümüzde ulusculuk öylesine yaygın bir fenomendir ki, özellikle Asya gibi bölgelerde ne kadar yakın zamanda oluştuğu zaman zaman unutulur. 19.yüzyılın ortalarında Çin halkı Afyon Savaşları sırasında Avrupalı istilacılara kahranmanca karşı koydu. Engels Çinlilerin mücadelesini **pro aris et focis** -canları ve yurtları için- bir savaş olarak betimledi, ki kuşkusuz böyle idi. Bunun, "**Çin ulusunun devamı için**" verilen bir "halk savaşı" (bunu da kabul edebiliriz) olduğunu ekledi.[6] Ama Çinliler çoğu Avrupalı veya bugünkü Çinliler gibi bir ulusallık bilincine o zaman sahip değildiler.(*)

Sorunu tartışan bilim adamlarının en fazla şaşırtıcı buldukları şey ulusculuğun bu ikili yönüdür. Bir yanda, ilerici ulusculuk, emperyalist haraçlardan özgür ekonomik gelişmenin parlak umutlarını sürdüren sömürge ve yarı-sömürge halkları cezbediyor. Ulusculuğun zıt yönü ise aslında üzerinde düşünmeyi gerektirecek kadar korkunçtur. Onun adına en ileri ülkeler birbirine ve daha zayıf halklara karşı saldırı savaşlarına girişirler; ahlaklı ve dürüst olduğu düşünülen kişiler kendilerini, insanlığa karşı ancient tarihin kaydettiklerinden bile daha dehşet verici cinayetleri haklı çıkarırken, hatta işlerken bulurlar. Sonunda kendilerini Eichmann'dan (**) daha iyi savunamamışlardır. Peki alternatif nedir? Ulusculuktan, bazılarının (***) önerdiği gibi tamamen vazgeçilebilir mi?

Günümüzde ulusculuğu yabancılaşma için bir "tedavi" ye dönüştüren bazı kişiler var. Douglas Le Pan yeni Kanada ulusculuğuna özgül bir değinmede bulunurken şunları yazıyor: "Bir hızlı değişme ve yabancılaşma dünyasında, karabasanın ufkun çok ötesinde olmadığı bir dünyada, ulusculuk rahatlatıcı bir şey olabilir." Bu bakış açısı, kendi sorunları ile yüz yüze gelemediklerinde insanların içkiyi "ra-

---

* Engels'in değindiği Taiping Ayaklanmasında ulusculuğun önemsiz bir güç olduğunu söylüyor değiliz. Ancak Joseph Needham gibi bilim adamları daha çok, Çinlilerin toplumsal dayanışma geleneğini vurgularlar:"Sorun, iki bin yıldır Çin toplumunu motive eden başlıca güçlerden biri olmuş bir toplumsal dayanışma duygusunun bu Artezyen derinliklerinin nasıl ele geçirileceği idi. **Sadece milliyetçilik bunu asla yapamazdı.**" -Joseph Needham, **The Past in China's Present** (broşür, **Far East Reporter**, tarihsiz, 1965?), s.18. Vurgular eklendi.

** Nazi savaş suçlusu. II.Dünya Savaşı sırasında Yahudi soykırımında oynadığı rol nedeniyle idam edilmiştir -ÇN.

*** Bk. aşağıda.

hatlatıcı bir şey" olarak görmelerine benzer. Tek başına ulusculuk dünyanın hastalıklarının tedavisi değildir; dahası, yanlış ellerde, "ufkun çok ötesinde olmayan karabasan"ın daha da yakınlaşmasına katkıda bulunan bir faktör olabilir. Marx'ın önerdiği çıkış yolu, aynı eylem içinde -sosyalizmi benimseyerek- yabancılaşmayı tedavi etmek ve ulusculuğun tehlikelerini ortadan kaldırmak idi.

Gene, ulusalcılığın aşırılıkları karşısında duygusal davranarak onu bütünüyle mahkûm eden -günümüzde ulusculuğu uygarlığa yönelmiş en büyük tehdit olarak gören- bazı kişiler [*] vardır. Ancak Max Weber gibi bir yüksek otoriteye göre, sadece ulusculuk değil, genelde politik hayatın da zorunlu olarak ahlak dışı olması gerekir. Aslında Weber bir Machiavelli hayranı idi:

> *Ölümünden birkaç hafta önce [Weber] etkileyici bir söylev vererek, politik bir dava uğruna savaşmanın trajedisini betimledi....Özel ve politik ahlak arasındaki ayrımı ortadan kaldırma talebini büyük bir tutkuyla reddetti.... Her kim politikaya, yani yalnızca kuvvet ve merhanmetsizliğin geçerli araçlar olduğu alana girerse sonunda şeytana güçlerle bir anlaşmaya varır. Hedeflerine ulaşmak için ahlak dışı araçlar kullanmakta duraksayan bir devlet adamını mahkûm ederken Weber, Machiavelli lehine güçlü bir tavır alır ve bu yazarın, kendi devletler topluluğunun yüceliğini kendi ruhlarının kurtuluşunun üzerine çıkaran yurttaşlara yaptığı övgüden hayranlıkla alıntı yapar.* [7]

Marx sömürü gücünü elinde tutanlara karşı mücadelede ahlak dışı araçlar kullanmanın kaçınılmazlığını kabul ediyordu. Ancak daha geniş bir ahlak anlayışı içinde düşünüyordu; iktidar, ulusun oluşturduğundan daha fazla kendi içinde bir sonuç oluşturmuyordu. İktidar paradoksunun çözümü daha yüksek olan bu düzeyde aranabilirdi. Marx'ın umudu sömürünün sona erdirilebileceği ve ulusun, bir baskı ve yıkım gücü yerine, kültürün gelişmesi için bir araç haline gelebileceği idi.

Bu çalışmada, sosyalizm ve işçi hareketinin ulusculuk sorunu ile başa çıkma girişiminin erken dönem öyküsünü izleyeceğiz. Bu hareketlerin nasıl ulusculuğun coşkusunu zaptetmeye ve onu yapıcı sonuçlara ulaştırmaya çalıştıklarını görecek ve ulusculuğun 1917'ye

---

* Bk. aşağıda.

kadar sosyalist hareketi nasıl kendi amaçları için, zaman zaman başarılı olarak, kullanmaya çalıştığını inceleyeceğiz.

Paperback Basımına Not

- Altı yıl önceki çalışmamın bu yeni basımında teori kertelerinde yapılan bütün eleştirileri ele almaya çalışmadım. Bunun yerine hataları düzeltmeye ve bazı bölümlere daha fazla açıklık getirmeye çalıştım. Teorik kerteler üzerine tam bir değerlendirmeye, hazırlanmakta olan, 1917'den günümüze kadar gelen bütün dönemi kapsayacak ama bununla sınırlı olmayacak ikinci kitapta yer verilecek.

- Zayıf noktalar ve olgu hataları olarak gördüklerini belirtme zahmetine katlanan Jiri Koralka gibi eleştirmenlere teşekkürlerimi ifade ediyorum.

H.B.D.

Temmuz 1973

NOTLAR

1 (Oxford: 1939), s.xvi vd. Araştırma Grubu'nun başkan Prof. E.H.Carr idi.

2 ibid., s.xvii.

3 Chaning'den alıntı,"A Catechism for theConstituencies,", H.J.Ogden, **The War Agains the Dutch Republics** içinde (Manchester: 1901), s.167.

4 F.W.Coker, "Patriotism," **Encyclopedia of the Social Sciences**, XII (New York:1934), 28.

5 V.I. Lenin, "On the National Pride of Great Russians" (1914), **Collected Works** (London:1930), XVIII, 99.

6 22 Mayıs 1857 tarihli makale, Karl Marx-Friedrich Engels Werke (Berlin: 1957 ve sonrası), XII, 214; İngilizcesi **Marx on China, 1853-1860** (Londra: 1951), s.50. Vurgular eklendi.

7 Fritz Pappenheim, **The Alienation of Modern Man** (New York:1959) s.50-51.

I

Ulusculuktan Enternasyonalizme: Hegel'in Teorisinin Yeniden Yapılandırılması

Marx ile Engels'in yetiştikleri *entelektüel iklime* Hegel'in felsefesi hâkimdi. Hegel'de ulus ve devlet ayrımı ise görülmemiş derecede keskindi. Hegel, bir halk sadece bir ulus olarak varolabilir, ancak bu durumda dünya tarihinin gelişimine katkıda bulunabilir, diyordu. Bazı halklar bugün bile "vahşi uluslar" olarak varoluyorlar. Ancak her halkta bir devlet oluşturma ve kendisini bir devlet olarak sürdürme dürtüsü vardır. [1]

Hegel'e göre özgürlük devletin içinde cisimleşir. Dünya tarihi belirli halkların genel eğilimlerinin diyalektiğidir. Bunların her biri aklın gerçekleşmesine özel bir katkıda bulunmuştur; daha sonra bu, halkın bir sonraki katkısını hazırlar. Çeşitli uluslar eşit derecede katkıda bulunmazlar; bazıları aktif ilerleme girişimcileridir. Yeni ve daha yüksek bir hayat tarzına kesin bir sıçrama yapacak bir devlet inşa etme kapasitesi, coğrafi yerleşim ve aynı zamanda ulusun, doğal, ırksal ve toplumsal niteliklerine bağlıdır. [2]

Hegel, bireyin en yüksek görevi diyordu, devletin bir üyesi olmaktır.[3] Kendi devletinin bir devlet olarak varlığını sürdürüp sürdürmemesine kayıtsız kalan bir halk kısa süre içinde bir halk olmaktan çıkar.[4] Uygarlığı ilerletme dünya-tarihsel misyonunu yerine getirmeye girişen bireyler ve halklar yollarına çıkanları ister istemez silip atmak durumundadırlar.

Hegel özel mülkiyet sistemine inanıyordu, ancak bunun yol açtığı çıkar çatışmalarının da gayet iyi farkında idi. Ona göre devlet sadece çatışan tarafları denetlemek ve toplumun dağılmasını önlemek için olsa bile gerekli bir kurum idi. Devleti, rekabetçi sistemin üzerinde, özel, yüceltilmiş bir konumda duran bağımsız ve özerk bir güç olarak düşündü. [5] Hegel'in bu konudaki düşüncesi, büyük Adam Smith'in kılavuzu Adam Ferguson'un düşüncesi ile ilginç bir paralellik gösterir. Ferguson, tek başına ele alındığında ticaretin devlet-kurucu değil devlet-yıkıcı olduğunu saptamıştı: "Oluşmuş toplumun sahip olduğu farzedilen güçlü makine (yani, ticari devlet) ancak kendi üyeleri arasında

çatışma durumu yaratma veya duygu bağları koptuktan sonra üyeler arasındaki ilişkileri sürdürme eğilimindedir. [6]

Hegel dünya-tarihsel halkları arasına Almanları da kattı ve Slavlar, özellikle de Güney Slavlar halkları hakkında hiç hoş olmayan bazı şeyler söyledi. Kendisi bazı bakımlardan, daha çok dine verdiği onay anlamında, bir gelenekçi idi; ve felsefesinde gerçekten de merkezi bir konum işgal eden devleti yüceltti. Bu durumda sağ-kanat Alman ulusalcıların Hegel'in kendilerine ait olduğunu iddia etmeleri beklenirdi ve bunu yaptılar da. Ne var ki Hegel bizzat ulusalcı değildi; ve devleti böylesine güçlü biçimde savunması, o zamanki Prusya hükümetinin fiili durumuna bir onay vermeyi gerektirmiyor; yaptığı devlet savunusu bu yönde bir anlam bile taşımıyordu. Tam aksine, Heidelberg'de 1817'de yaptığı konuşmalarda Hegel mutlak monarşiye duyduğu nefreti açıklığa kavuşturdu. Aklın gereğinin **anayasal** monarşiden başka bir şey olamayacağını söyledi; başka türlüsü akla uygun olmazdı. [7]

Hegel'in fikri kısmen, belirli bir zaman süresi içinde bir devlet kurma yeteneği gösteremeyen halkların asla bir devlet kuramayacakları şeklinde idi. Bu önerme aslında bir ölçüde gülünçtür, çünkü her şeyin bir ilkinin olması gerekir ve çöken bir devlet kurmuş bir halkın neden asla devlet kurmamış bir halktan daha uygun bir konumda olması gereksin? Gene de bu fikir gençlik günlerinde Engels tarafından çözümlendi.

Engels, Büyük Almanya'nın hâlâ gerçekleştirilmesi gereken çıkarları hakkında yazarken, 1840-1841'de şöyle diyordu:

> *Görüşlerini genelde paylaştığım pek çok kişinin aksine hala Rhine'in Almanca konuşulan sol yakasının yeniden fethedilmesinin bir ulusal şeref meselesi olduğu; zorla koparılmış Hollanda ve Belçika'nın Almanlaştırılmasının bizim için bir politik zorunluluk olduğu, görüşündeyim. Slavlar Doğu'da güçlenirken Alman ulusallığının bu ülkelerde baskı görmesine izin vermeye devam edecek miyiz?...Fransa ile aramızda kuşkusuz yeni bir savaş olacak ve kimin Rhine'in sol yakasını hak ettiğini o zaman göreceğiz..... Ülkemizin bölünmüşlüğü sürdükçe, politik bakımdan bir hiç olacağız, kamu hayatı, anayasallık, basın özgürlüğü ve talep ettiğimiz başka her şey sadece dindarca, sadece yarı yarıya ger-*

çekleştirilebilen temenniler olarak kalacak. [8]

Ve 1842'de aynı ruh hali içinde devam ediyordu:

Prusya'daki Königsberg son birkaç yıldır bütün Almanya için bir sevinç kaynağı olması gereken bir anlam kazanmaktadır. Birlik Sözleşmesi ile Almanya'dan resmen dışlanmasına rağmen buradaki Alman unsur biraraya gelmiş, Alman olarak tanınmak, Doğu'nun Slav barbarlığına karşı Almanya'nın temsilcisi olarak dikkate alınmak için bir talepte bulunmuştur. [9]

Engels Alman dilinden gereksiz yabancı sözcüklerin, Alman sanatı ve mimarisinden "çılgın" yabancı üslupların temizlenmesi için çağrıda da bulundu. Bu tip aşırı ulusculuk o dönemde nadiren görülüyordu.

Jingolar genellikle gerici bir toplum felsefesini benimserler, ama Engels asla bir gerici değildi; Fransız Devrimi'nin demokratik özelliklerini daima benimsedi. Biyografisini yazan Gustave Mayer, Engels'in düşüncesindeki milliyetçi ögeyi dereceli olarak tasfiye ettiği kanısındadır. [10] Kuşkusuz bunu yapmaya çalıştı. Ne kadar başarılı olduğunu görmemiz için daha yakından incelememiz gerekecek.

İnsan ve Toplum

Marx da, tıpkı Engels gibi, fakat onun jingoizmi olmaksızın bir Genç Hegelci olmuştu. Hegel'in felsefesine getirilmekte olan gerici yorumlar ve felsefenin belirli önemli noktalarda taşıdığı yetersizlik bazı temel revizyonlara girişmeyi kaçınılmaz hale getirdi.

Deutsch-Französische Jahrbücher'in yayımlanması 1843'de tartışmalara yol açtığında, Arnold Ruge, Marx'a yazarak tavsiye ve işbirliği istedi ve yeni yayın organının "ulusculuk ve gericilik" ile savaşmayı amaçlamasını önerdi. [11]

Marx öneriye ulusculukla ilgili olarak karşılık vermedi. O sıralarda günümüzde tarihsel materyalizm olarak bilinen yeni bir toplum felsefesi üzerine çalışıyordu. Kendisi için belirlediği başlıca görev insanın toplum ve devlet ile olan ilişkisini belirlemek idi. Özellikle, Hegel'in idealist devlet anlayışını da kapsayan dini ve mistik kavramların prangalarından henüz kurtulmakta olan bir entellektüel atmosferde bu hiç de önemsiz bir görev değildi. Marx, yakın zamanda Batı dünyasında yeniden önem kazanmaya başlayan yabancılaşma so-

runu ile derinden ilgileniyordu. Feuerbach dini tarihsel olarak tahrip ederek zemini bir ölçüde temizlemişti. Ama yapılacak daha çok şey vardı. Özel mülkiyet sisteminin bencilliği ve insanın kendi emeğine ve dünyaya yabancılaşması Marx'ın uğraştığı sorunu oluşturuyordu.

O sırada Bruno Bauer insanın kendisini nasıl özgürleştireceği sorusunu ortaya atan ve Hıristiyanlar hiç olmazsa evrensel bir dine bağlıyken, ulusalcı dinlerinin içinde kapalı kaldıkları için onlara nazaran özgürlükten daha uzak olduklarını söylediği Yahudilere de saldıran, iki makale yazdı. [12] İlginçtir ki, Bauer Yahudiler'e bir ulusallık atfediyordu, fakat argümanı bir başka etnosentrik grup için de eşit derecede geçerli görünüyordu.

Marx Bauer'in makalelerine "Zur Judenfrange" başlığını taşıyan bir makale ile karşılık verdi. Bu makalenin günümüzde esas olarak serbest ve canlı üslubuyla hatırlandığı görülür.Yahudiler ironik olarak bu üslubun kurbanı olmuşlardı (Marx Yahudi soyundan geliyordu). Fakat argümanın esas bölümü Yahudilerle pek az ilgili idi. Hegel'in eserlerinde din birleştirici bir faktör olmuştu. Bu daha erken bir dönem için geçerli olabilir, diyordu Marx, fakat modern zamanlarda gelişen Hıristiyanlık tipi tam tersi bir etki yaratmıştır:

> *Burjuva toplumu ancak Hıristiyanlık'ın bütün insani ilişkileri -ulusal, doğal, ahlaki ve teorik-dışsallaştıran hükmü altında kendisini devletin alanından bütünüyle ayırabiliyor, insanları türler olarak birbirine bağlayan bütün bağları tahrip edebiliyor, bunların yerine bencilliği, öz-çıkar taleplerini geçirebiliyor ve insani dünyayı, atomize ve karşılıklı olarak düşman bireyler dünyası içinde eritebiliyordu.* [13]

İnsanın Devlet ve Ulus ile İlişkisi

Her insanın bir diğerinin düşmanı olduğu , özünde anarşik olan özel mülkiyet sistemi, diyordu Marx, bizzat burjuvazinin ürünü ve onun buyruğuna bağlı olan devlet tarafından bir arada tutulamaz. Modern devlet özgürlük adına yeni bağlar yaratmıştır; bu sayede özel mülkiyet sistemine yasallık kazandırır ve insanın, sistemin gereği olarak, kendi özüne yabancılaşmasını vurgular.

Devlet, yönetme ilişkisi içinde olgunlaşır, diyordu Marx, fakat bu ilişki "gerçekdışı, hayali"dir. Marx bu fikri Eylül 1845 ile Kasım 1846 arasında Engels ile ortaklaşa yazdığı bir dizi denemede geliştirdi. Bu

çalışmaların tam metni İngilizce'de ancak yakın zamanlarda The German Ideology (Alman İdeolojisi) başlığı altında piyasaya çıkmıştır. Bu kitapta şunları okuyoruz:

Bireyler yalnızca kendi özel çıkarlarını kolladıkları ve bu çıkarlar onların ortak çıkarları (aslında bu genelleme topluluk hayatının hayali biçimidir) ile bağdaşmadığı içindir ki, ortak çıkar, bireylere "yabancı" ve onlardan "bağımsız" bir çıkar olarak, tek başına özel , kendine özgü bir "genel " çıkar olarak zorla dayatılır ya da bizzat bireyler demokraside olduğu gibi bu iki uç arasında karşı karşıya kalmak durumundadırlar. [14]

Bir başka yerde **Alman İdeolojisi** devleti (her devleti) "toluluğun vekili" ya da bir "hayali" topluluk" [15] olarak niteler. Marx, özgürleşme yolu, diyordu, bencil özel mülkiyet sistemini feshetmek ve bunun yerine ortak mülkiyeti geçirmektir; fakat bu değişme ancak proletaryanın devrimci eylemi ile gerçekleştirilebilir. Gerçek bir topluluk **(Gemeinschaft)** ancak sınıflar ortadan kaldırıldıklarında ve böylece devlet yok olduğunda gerçekleştirilebilir. Sınıflar ile birlikte ulusallıklar gibi alt gruplar da ortadan kalkacaktır:

Komünist devrim...bizzat sınıflarla birlikte bütün sınıfların hakimiyetini de ortadan kaldırır, çünkü artık toplum içinde bir sınıf değeri taşımayan sınıf tarafından sonuca ulaştırılır...ve (komünist devrim) tek başına bütün sınıfların, ulusallıkların vb. şimdiki toplum içinde çözülmesinin ifadesidir. [16 (*)]

Marx ulusun devlet ile özdeş olduğunu mu düşünüyordu? Zaman zaman öyle gibi, çünkü fırsat düştükçe "ulus" terimini zamanının ulus-devletini belirtmek için kullandı. Fakat Marx, zorlayıcı, sınıf hâkimiyetine dayanan bir mekanizma olarak gördüğü devletin ortadan kaldırılması için çağrıda bulunurken ve, belirttiğimiz gibi, sınıflar ortadan kalktıktan sonra ulusallıkların topluluk içinde özümleneceğini

---

* Burada Marx işçi sınıfı sanki çeşitli ulusallıkları bizzat mevcut toplumun içinde,şimdiki durumda çözüyormuş gibi konuşur Lenin gibi Marksistlerin sürekli çabası da bu arzuyu gerçeğe dönüştürmek idi (bk.Bölüm VIII). Bu çözülme proletarya devriminden önce tamamlanmadığı için, bu bölümü, ulusallıkların proletarya devriminden hemen sonra özümleneceği şeklinde anlıyoruz.

umarken, ulusa sadece ulus olduğu için saldırılmasını reddediyordu. Aksine, ulusculuğun gelecek için tasarladığı gerçek enternasyonalizmin zorunlu koşulu ve öngereği olduğunu ısrarla belirtiyordu.

Hayali dayanışması ile birlikte sınıf devletinin karabasanından kurtulmuş olsa bile, toplum, komünizmde gerçek dayanışmayı cisimleştirebilecek bir örgütlenme ilkesine ihtiyaç duymayacak mıydı? Devlet sönümlendiğinde onun yerini alacak politik birim -böyle bir birimin gerekli görülmesi halinde- ne olacaktı?

Yoksa Marx, yukardaki kısa ve dikkate değer bölümde, türler olarak insanları birbirine bağlayan bağlardan **ulusal**, doğal, ahlaki ve teorik- söz ettiğinde bu soruya bir yanıt mı öneriyordu? Marx özünde ulusu -ulus-devleti değil,devletin sömürücü özelliklerinin olmadığı ulusu- geleceğin muhtemel örgütsel biçimi olarak dikkate alıyor olamaz mıydı?

Kuşkusuz, aceleyle oluşturulmuş bir temelde ayrıntılı bir üstyapı inşa etmekten kaçınmalıyız. Marx'ın bir ulus teorisini amaçladığı bile açık değildir. Ancak Marksistlerin, Marx ile Lenin'in pek az değindikleri, devlet sönümlendikten sonra geriye kalan şeyin ne olması gerektiği sorusu ile cesaretle yüzleşmelerinin tam zamanıdır. Sınıfsız bir ulus olmayacaksa ne olacak ?

Serbest Ticaret "Enternasyonalizm"i Uluscu Korumacılığa Karşı

Marx ve Engels'in ulusculuk ve ulusallık ile ilgili fikirlerini oluşturdukları on yıl, serbest ticaret doktrininin entelektüel ve politik olarak zirveye ulaştığı bir on yıl idi. İmalat endüstrilerinin korunmuş bir iç pazarı gerektirdiği doktrinini savunan Friedrich List gibi korumacılığı savunan bir iktisatçı bile bir nihai ideal olarak serbest ticareti savunmak durumunda kalıyordu. 1840 ile başlayan on yıl içinde İngiltere'nin tahıl yasalarını kaldırdığı görüldü ve bu sırada Adam Smith'in felsefesi (Bastiat ve J.B.Say tarafından popülerleştirilmişti) Fransa'da öyle tutuldu ki, III. Napoleon daha sonra İngiltere ile aynı ekonomik felsefeyi benimser göründü.

Fikirleriyle bütün parsayı topladığı görülen Adam Smith aynı zamanda kuşkusuz, Fransa'da çıkan ve burada hâlâ çok popüler olan **laissez-faire** doktrininin büyük partizanı idi. O sırada uygulanan -öteki

ülkelerden daha fazla- **laissez-faire** kararnamesi sayesinde İngiltere'nin kaydettiği muazzam gelişme, bu doktrini geleceğin siyasal felsefesi olarak belirlemiş gibi idi. Bu arada serbest ticaret, zamanın ilerici felsefesi olarak kabul ediliyordu.

Bu fikirler Marx ve Engels'i etkilemişti. Cobden ve Bright okulunun serbest ticaretcileri olmadılar; tam aksine, bu okulun Çartist rakiplerini desteklediler ve Britanya işçi sınıfı Çartizm'i terk edip serbest ticaretcilerin liderliğini benimsediklerinde derin bir düşkırıklığına uğradılar. Fakat Marx korumacılıkta da yarar göremiyordu. Klasik iktisatçıların savundukları doktrinin yanında yer alarak, serbest ticaret altında ücretlerin azalacağını ya da sabit düzeyde kalacağını öne sürdü ve serbest ticarete bu nedenle taraftar olduğunu -aslında,işçilerin kapitalizm altında ilerleme çabalarının yararsızlığını gösteren bir araç olarak- açıkladı[17] Engels Almanya ve Birleşik Devletler gibi ülkeler için "gelişim aşamasındaki endüstriler" argümanını benimsedi, ama, söz gelimi 25 yıl sonra bir serbest ticaret sistemini benimsemenin daha iyi olacağını düşündü. [18] O halde Marx ve Engels ulusculuğa destek vermek için bazı başka düşünürleri etkileyen motiflerin birinden, yani neo-merkantilizm sistemine ya da ekonomik ulusculuğa inançtan yoksundular.

Marx bir ekonomik sistemi klasik iktisatçıların kullandığı anlamda "doğal" olarak kabul etmezken rekabetçi ekonomiyi hala kapitalizmin en ileri biçimi olarak görüyordu. **Kapital**'deki kapitalist ekonomi analizi en saf **laissez-faire** görüşleri temel alır. List'in "ulusal" ekonomisi, korumacı gümrük tarifeleri, sübvansiyonları ve yönetmelikleri ile birlikte, Marx'ta yalnızca küçümseme duygusu uyandırdı. Bu sistem zamanını doldurmuştu; Fransa ve İngiltere bu aşamadan 17. ve 18. yüzyıllarda geçmişlerdi ve şimdi de zavallı Almanya bunu benimsemeye hazırlanıyordu. Marx **Zollverein'e** (gümrük birliği) taraftardı -bu sayede Prusya yıllar önce onu politik olarak özümleyen bir tür ortak pazar içinde küçük Alman devletlerinin çoğuyla ekonomik olarak birleşmişti- çünkü **Zollverein** pazarı genişletmiş ve feodal kısıtlamaları kırmıştı. Ama diğer bakımlardan "ulusal ekonomi" sistemi, Marx'a göre toplumu bağlıyordu; bunlar İngiltere ile Fransa'nın on yıllar boyunca çözmeye çalıştıkları bağlardı. O çok sevdiği epigramların birinde Marx, Fransa ve İngiltere'de sorunun, "politik ekonomi ve toplumun servet temelinde yönetilmesi",

Almanya'da "ulusal ekonomi veya özel mülkiyetin ulusallık temelinde hâkimiyeti" olduğunu yazdı.[19]

Komünist Manifesto'nun (1848) temelini oluşturan felsefe, serbest ticaret trendinin aslında geri çevrilemez olduğunu farzeder. Burjuvazi engelleri kırmaya ve dünya pazarını genişletmeye devam edecektir; yeni halkları hep kapitalizmin ortamına çekecektir. Fakat proletarya bu gelişmenin kazanımlarını paylaşmayacak veya sadece yetersiz ve eksik olarak paylaşacaktır. İşçi sınıfı en ileri ülkelerden başlayarak kendisi için daha büyük bir pay talep edecektir; sonunda, kapitalist sistemin burjuvazinin aracı olmanın dışında hareket etme yeteneksizliği yüzünden sistem ölümcül bir zayıflamaya uğrayacak ve ileri ülkelerin işçi sınıfı sömürge halklara sosyalizm ve özgürlük için önderlik edecektir.

Tarih başka türlü karar verdi. Günü en azından geçici olarak kazanan, İngiltere'nin serbest ticareti değil Almanya'nın korumacılığı oldu. Almanya ve Birleşik Devletler kendi sanayilerini İngiltere'nin dünya pazarı hâkimiyetine meydan okuyabilecek noktaya kadar geliştirdikten sonra, bizzat İngiltere uysalca korumacılığa döndü. Dünya pazarı gene de gelişmeye devam etti; ve Kautsky gibi bazı doktriner Marksistler, serbest ticaretin faziletlerini ve sahte enternasyonalizmin bir tür demokratik versiyonunu, bunun "geleceğin dalgası" olmadığı açığa çıktıktan sonra bile uzun süre övmeye devam ettiler. Modern Marksizm, ulusculuk sorunu ile doğru dürüst başa çıkamadan, Marx'ın teorisinin bu bölümünü bütünüyle yeniden ele almak zorunda kaldı.

Marx'ın serbest ticaret ilkesini kabul etmesi -isteksizce kabul ettiği doğrudur- ve korumacı gümrük sistemini modası geçmiş bir gerici sistem (1840'ların başında) olarak betimlemesi o dönemin koşullarından kaynaklanıyordu. Ulus-devletin sesi kısılıyor veya dikkate alınmıyor, oysa iş dünyasına (burjuvaziye) ne olursa olsun tam kredi veriliyordu. Marx'ın ulus anlayışı rengini bu ortamda buluyordu.

Ticaretin dünya düzeyinde yayılması, "engellerin kırılması" ve geri bölgelerin dünya pazarı ile bütünleştirilmesi, Batı uygarlığının dünyaya yayılması -bütün bunlar **Komünist Manifesto**'da coşkuyla betimlenmiş, ancak bunların, ileri halkların, onların ayrı ayrı hükümetlerinin değil, burjuvazinin eseri olduğu söylenmiştir. Devletten pek söz edilmemiştir. Dolayısıyla sınıf mücadelesi, politik iktidarın müdahalesine fazla değinilmeden, uluslararası ölçekte betimlenmiştir.

Uluslararası işçi sınıfına karşı burjuvazinin ortak eyleminden proletaryanın uluslararası düzeyde örgütlenmesinin başlıca nedeni olarak söz edilmiştir. Yazarlar, bir ölçüde sonradan akla gelen bir düşünce olarak şunu eklemişlerdir ki, "proletarya her şeyden önce politik üstünlük kazanmak durumunda olduğu için, ulusu bizzat oluşturmalıdır, şimdiye kadar o, sözcüğün burjuva anlamında olmasa da bizzat ulusal olmuştur," ve "her ülkenin proletaryası her şeyden önce, kuşkusuz, kendi burjuvazisi ile hesaplaşmalıdır.." Marx ve Engels'in görüşünde, daha da önemli olan,"en azından önde giden ülkelerin ortak eylemi, proletaryanın özgürleşmesinin ilk koşullarından biridir" ifadesi idi.

Marx ve Engels'in tam olarak inandıkları bu özgürleşme **herhangi bir zamanda** gerçekleşebilirdi -ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olacaktı. Ne zaman bir ticari krizin yaklaştığını veya (kapitalist) Avrupa hükümetlerinin büyük bir sorunla yüz yüze gelmekte olduklarını gördülerse, **bunun** "nihai çatışma" olup olmadığını birbirlerine sordular. 1890 gibi geç bir tarihte Engels hala, kendisi ölmeden önce, söz gelimi 1900'de Alman işçilerinin iktidarı ele geçireceklerini umuyordu. Ayrıca, proletarya "politik üstünlük kazandığı" zaman bu, (Rosdolskiy'in yakın zamanda ifade ettiği gibi) kapitalist devlet içinde "hegemonya" kurmak veya (sosyal yurtsever Cunow'un Birinci Dünya Savaşı sırasında söylediği gibi) "başat bir konum elde etmek" için değil, ulusu bizzat oluşturarak ve Marx'ın **Gotha Programının Eleştirisi**'nde betimlediği gibi kendi diktatörlüğünü kurarak sınıfları ortadan kaldırmak için olacaktı. [20]

Marx ve Engels **Manifesto**'da işçilere, kapitalistlerin uluslarası örgütü ile daha etkin savaşmaları için uluslararası düzeyde birleşmeleri çağrısında bulundu. Kapitalist ulusların belirli koşullarda bir işçi sınıfı hareketini bastırmak için, Paris Komünü veya Rus Devrimi örneklerinde olduğu gibi birleşebilecekleri kuşkusuz doğrudur. Ancak kapitalistler genellikle her biri kendi ülkelerinin işçilerini (Marx ve Engels'in belirttikleri gibi) uluslarası maceralarda asker olarak kullanmaya çalışan birbirine düşman ulus-devletlere bölünmüşlerdir.

Burjuvazinin meydana getirdiği "enternasyonalizm" Marx ve Engels için belirli kültür kesimlerinin çok kısmi enternasyonalizminden başka bir şey değildi. Gerçek enternasyonalizmin, ulusal farklılıkların artık önemli olmayacağı bir sırada proletaryanın ileri ülkelerdeki zaferi sayesinde kurulabileceğini, öne sürüyorlardı. Marx, kapitalist

ulusların bir araya gelebilecekleri, savaşları ortadan kaldırmayı veya silahsızlanmayı veya geri bölgeleri daha etkin sömürmeyi kararlaştırabilecekleri fikrini küçümsüyordu. Böyle bir enternasyonalizm imkânsızdır, bir seraptır!

Marx ve Engels, ancak proletaryanın ulusal bölünmelere ve halkların çatışmalarına bir son verebileceğini ve dünyada gerçek enternasyonalizmi yaratabileceğini savundular: "Bir kişinin diğeri tarafından sömürülmesi sona erdiği oranda, bir ulusun diğeri tarafından sömürülmesi de sona erer....Bir ulus içindeki sınıf savaşının sona ermesiyle birlikte, ulusların birbirine düşmanca tavrı ortadan kalkar." [21]

İşçilerin "Vatan"a Yönelik Tavrı

Manifesto'daki "işçilerin vatanı yoktur" [22] ifadesi, Jean Jaurès gibi kişilerce yalnızca iğneleyici retorik olarak yorumlanmıştır. Dikkat edilirse bu ifade en az üç farklı yoruma müsaittir.

Birincisi şu önermeye dayandırılabilir: Proleter, kapitalizm altında öylesine çiğnenmiş ve değersizleşmiştir ki, çok az gelişmiş bir ulusal kültürü bile özümleme yeteneğinden yoksundur. Genel sefalet hiç bir özgül ulusal karakter taşımaz: "Yasalar, ahlak, din onun için bir sürü burjuva önyargıdır; bunların gerisinde pek çok burjuva çıkarı pusuya yatar." [23]

İkincisi -ve bu söz konusu bölümün fiilen içinde yazıldığı bağlamdır- şunu ifade edebilir: İşçiler ülkeyi denetleyene ya da en azından onun denetiminde söz hakkına sahip olana kadar hiç bir ülke çıkarına sahip değildirler. Bu fikir oldukça ayrıntılı olarak Villegardelle tarafından **Manifesto**'nun yazılmasından hemen önce ortaya çıkan bir kitapta geliştirildi. Marx kitabı okudu ve üzerine notlar düştü. İkinci önerme birincisi ile bağdaşmaz değildir ve aslında her iki fikir de Villegardelle tarafından aynı zamanda geliştirilmiştir. [24] Ancak mantıksal olarak ayrıdırlar.

Bu günlerde işçi sınıfının yurtsever olmaması gerektiği fikri garip karşılanabilir. Ancak fikir kendi içinde tutarsız değildir. Amerikalı zenci ele alınması gereken bir örnektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başında pek çok beyaz Amerikalı zenciler arasında Japonlara duyulan sempatinin derecesinden habersizdi. Daha yakın zamanlarda, 1963'de, bir grup seçilmiş Amerikalı zenci, zencilerin çoğunu Amerika uğruna Küba'ya karşı savaşmaya ikna et-

menin çok zor olacağını öne sürerek Başsavcı Robert Kennedy'i şaşırttı ve şoka uğrattı. James Baldwin San Franciscolu bir zenci çocuğun, "Benim ülkem yok, benim bayrağım yok," şeklindeki sözlerini alıntıladı.[25]

Bu yorum **Manifesto**'nun önermesi açısından ele alınırsa Bernstein'ın daha sonra çıkardığı mantıksal sonuçtan kaçınmak zor olur. 1896'da şunu yazıyordu:

> *"İşçinin vatanı yoktur" sözü o zamandan beri, işçiler hükümetin denetimine, ülke yasalarının hazırlanmasına eşit haklara sahip bir yurttaş olarak katıldığı ve ülkenin kurumlarını kendi arzularına göre etkileyebildiği ölçüde, değişikliğe uğramıştır.*[26]

Üçüncü önermeye göre "işçilerin vatanı yoktur" sözü, sınıf bilinçli işçinin kendisini, bir İngiliz, bir Fransız, bir Alman veya bir Rus olmaktan çok işçi sınıfının bir üyesi olarak hissetmesi anlamına gelebilir. Bu yorum, 1920'lerde Almanya'da, "Sovyetler Birliği işçilerin vatanıdır," sloganı sık işitildiğinde bir ölçüde geçerli olmuştur. 1868'de Bakunin, Marx'a, "Benim vatanım artık Enternasyonal'dir," diye yazıyordu .[27] (*) Bu yorum, **Manifesto**'nun bir yerde vurgulanan, "En azından uygar ülkelerin ortak eylemi [proletaryanın] kurtuluşunun ilk koşullarından biridir," sözleriyle de tutarlıdır.

Bloom, Marx ve Engels'in,proletarya enternasyonalizminin insanın kendi ülkesi için -ülkenin burjuva versiyonu için olmasa bile- iyi duygular beslemesini dışladığını, söylemek niyetinde olmadıklarından kesinlikle emindir. [28]

Marx ve Engels'in proletarya enternasyonalizmi ile neyi kastettiklerini anlamak için birkaç noktayı akılda tutmak gereklidir.

Birincisi, enternasyonalizm kozmopolitlik değildir; ulusları temel alır. Uluslar var olmasalardı, yaratılmaları gereke-cekti. Avrupa'daki büyük ulusal devletler, diye yazıyordu Engels, proletaryanın yönetimi altında,"halkların uyumlu uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz önkoşulu"dur.[29]

İkincisi, pek çok şey olayların zamanlamasına ve ardıllığına bağ-

---

* Bakunin'in samimiyeti sorgulanmıştır; bk.Boris Nikolayevskiy & Otto Maenchen-Helfennn, **Karl Marx:Mann and Fighter** (1936), s.289. Bakunin konusunda gene bk. aşağıda Bölüm II.Fakat Birinci Enternasyonal'in üyesi olan pek çok işçi Bakunin'in görüşünü savunabilirdi, muhtemelen de savunmuştur.

lıdır. Marx ve Engels yaşadıkları dönemde sosyalizmi, ekonomik olarak en ileri ülkelerden başlayarak, göreceklerini umdular ve bunu beklediler; fakat 1848 devriminin, daha sonra 1871 Paris Komünü'nün yenilgiye uğraması üzerine, uzun süre bir ihtimal olarak gördükleri şeyden, yani öteki ülkelerin sosyalizme varmadan önce kapitalizm aşamasından geçmek zorunda kalacakları görüşünden vazgeçtiler.(*) Kapitalizm ile pre-kapitalist feodalizm veya barbarlık arasında onlara göre hiç bir tercih yapılamazdı. Ancak bütün kusurlarına rağmen kapitalizm, sadece üretimi devrimcileştirme tarzı nedeniyle olsa dahi, ölçülemeyecek kadar üstündü.

Üçüncüsü, enternasyonalizm zorunlu olarak ulusal eşitlik anlamına gelmiyordu. Marx ve Engels küçük devletlere karşı büyük devletlere erken bir tercih gösterdiler, çünkü geniş iç pazar daha ileri bir biçimi temsil ediyor ve büyük ülkelere sadece daha fazla güç değil, aynı zamanda daha fazla yaşama yeteneği ve daha ileri bir üretim sistemi sağlıyordu. Marx ve Engels küçük uluslar ve henüz ekonomik gelişme yolunda gördükleri sözde uluslar karşısında sabırsızdılar. Engels bir ara kısa bir dönem küçük ulusallıkların haklarına inandı, ama Marx kendi kaderini tayin gibi ilkelerle asla ilgilenmedi [30] ve sonunda Engels de, insanın soluğunu kesecek bir tarzda zayıf ülkelere karşı güçlü olanların tarafında yer aldı.

Önceki fikirle tutarlı olan dördüncüsü, Marx ve Engels'in düşündükleri enternasyonalizm ileri sanayi uluslarının enternasyonalizmi idi. Yıllarca, sadece kendi dümen suyunda ekonomik gelişme sağlaması şartıyla emperyalizmin amansız yayılmasını savundular.(**)

Proletarya enternasyonalizmi, özgürlük, eşitlik, demokrasi adalet, ahlak gibi sözcüklerin çalışan insan için gerçek anlamlarını bulacağı bir sistem idi. Ancak, sosyalist içerikten yoksun olmaları halinde bu "sonsuz ilkeler" taklit ve kuruntudan ibaretti ve Marx ile Engels, sahip olduğu ahlak sömürü ve vahşeti temel alan burjuvazinin ikiyüzlülüğünü lanetlemekten asla bıkmadılar. Marx ve Engels'in savundukları politikalar eğer bu "sonsuz" ilkelerden biriyle çatışırsa, bazen fedakarlıkların gerekli olduğu karşılığını verirlerdi; önemli olan doğru bir politikaya sahip olmak ve ne olursa olsun izlemektir. Ulusculuk tek başına geçerli gördükleri ilkelerden biri olmadığı için, daha

* Bu konuda bk. Bölüm III.

** Bk. Bölüm III.

geniş politikanın çıkarları gerektirdiğinde onu feda etmeye hazırdılar.

"Sonsuz ilkeler" uzun dönemde geçerli midirler? Yanıt, geçerli olduklarıdır ve Marx ile Engels asla aksini iddia etmemişlerdir. Bu büyük ilkelere karşı değil, onlar uğruna savaşmakta olduklarını öne sürdüler.

Peki ya ulusculuk ilkesi? Hegel'in belirttiği gibi sonsuz mudur?

Asla. Sadece sonsuz olmamakla kalmaz, dahası yukarda sıralanan ilkelerle de bağdaşmaz. Marx ve Engels'in seçkin bir çağdaşı, Katolik ve ateşli anti-sosyalist Lord Acton 1862'de ulusallık ilkesi üzerine şunları yazıyordu.

Ulusallık teorisi tarihte geriye doğru atılmış bir adımdır....Ulusallık, haklarının üstünlüğünü ilan ettiğinde demokratik eşitlik sistemi kendi sınırının ötesine geçer ve kendisi ile çelişkiye düşer....Ulusallık ilkesi demokrasinin bir reddidir, çünkü halkın iradesinin gerçekleşmesine sınırlar koyar ve daha yüksek bir ilke olarak bu iradenin yerine geçer....Ulusallık ne özgürlüğü ne de refahı hedefler; bunların her ikisini de ulusu devletin kalıbı ve ölçüsü haline getirmenin zorlayıcı gerekliliğine feda eder. İzlediği çizgi maddi ve ahlaki çöküşle belirlenecektir. [31]

Ulusculuğun Olumlu Yönleri

Bu kapsamlı suçlama Marx ve Engels'in yazılarında hiç bir yankı bulmadı. Onlar sadece, ezilen halkların uluscu arzularına karşı sempatik bir tavır almakla kalmadılar, ulusların zorunlu ve gerekli olduğunu, bazı esaslı işlevleri yerine getirdiğini de kabul ettiler. Ulus yalnızca kültür taşıyıcısı değildir, birleştirici bir etkiye de sahiptir ve bu etki sayesinde insanların gösterdikleri çabalar insanın bireysel ve kollektif gelişmesi yararına uygun bir biçimde kristalize edilebilir. Marx ve Engels "devletin sönümlenmesi" konusunda yazdıklarında, devleti zorlayıcı bir mekanizma, bir hakim sınıf organı olarak düşündüler. Onlara göre **ulus**, geleceğin uluslararası toplumunun çevresinde inşa edileceği birim olarak yaşamalı idi.

Geriye, ulusculuk ilkesi ile sosyalizm ilkesinin en azından geçici olarak bağdaştığı koşulları ve durumları ayrıntılı olarak ele almak kalıyordu. Engels bu konudaki tavrını 1845'de, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, İspanyol, Polonyalı ve İsviçreli demokrat ve işçilerin Fransız

cumhuriyetinin 1792'deki kuruluşunun yıldönümü için yaptıkları toplantıyla bağlantılı olarak geliştirdi. Bu toplantı üzerine bir Alman gazetesi için yazdığı coşku dolu bir makaleye Engels, Fransız sosyalizmini sulandırmaya ve bozmaya çalışan Alman "gerçek sosyalistleri" ile Alman felsefe deyimlerini kullanan İngiliz işçi hareketini ayrı ayrı ele alarak başlar. Engels'e göre bu edebi "klik" ulusallığı ve ulusal sorunu, "ulusun ne önemi var? Fransız cumhuriyetinin ne önemi var?" diyerek tamamen elden çıkarmaya çalışmıştı. Engels şu karşılığın veriyordu:

Sakin ol, sevgili Alman! Ulus ve Fransız cumhuriyeti bizim için büyük önem taşır.

Şimdi her yerde, eski ulusal bencilliğin ve serbest ticaretin ikiyüzlü özel-bencil kozmopolitizminin tam tersine, en radikal siyasal parti tarafından uygulanan biçimiyle ulusların kardeşliği, "gerçek sosyalizm" üzerine (geliştirilen) bütün Alman teorilerinden daha değerlidir.

Fransız devriminden çıkıp gelen ve Fransız komünizmi ile Ingiliz Çartizm'i içinde gelişen modern demokrasi'nin bayrağı altında ulusların kardeşliği, kitlelerin ve onları savunanların sonucun ne olduğunu Alman teorisinden daha iyi bildiklerini gösteriyor....

Aslında demokrasi ve ulusların kardeşliği gibi sözler şimdiki durumda toplumsal bir fikir taşır ve politik bir anlam içerir.... Demokrasi bugün komünizm anlamına gelir.... Demokrasi bir proletarya ilkesi, kitlelerin bir ilkesi haline gelmiştir....

Nihayet bugün ulusların kardeşliği her zamankinden daha fazla toplumsal bir anlam taşıyor. Siyasal bir örgütlenme yoluyla bir Avrupa cumhuriyetinin ve evrensel barışın (kurulacağı) hayalleri, evrensel serbest ticaretin kalkanı altında ulusların kardeşliği hakkında söylenen sözler kadar gülünç olmaktadır; ve bu türden bütün hayali duygusallıklar geçersiz kalırken, bütün ülkelerin proleterleri fazla itirazolmadan komünist demokrasinin bayrağı altında ***gerçek kardeşliği uygulamaya*** *başlıyorlar. Bunu gerçekten yapabilecek kişiler yalnızca proleterlerdir; burjuvazinin her ülkede özel çıkarları olduğu için ve bu çıkarlar onlar için en önemli şey olduğu için, onlar ulusculuğun ötesine asla geçemezler.* [32]

Engels'in bu sözleri, proletaryanın çıkarlarının, ayrı ayrı ülkelerde yaşayan mesleki unsurların başka ülkelerin ve halkların zararına özel yararlar sağlamak için yardımlaşmalarında değil, mümkün olan en erken zamanda sosyalizmin kurulmasında yattığını düşündüğünü açıkça gösterir. Bir sistem olarak sosyalizmin üretkenliği proletarya enternasyonalizminin ekonomik güçleri birleştirmesi ile çoğalır. Her ülkede işçilerin izlemesi gereken bu politika proletarya devrimi davasını en fazla ilerletecek olan politikadır. Ne var ki burjuva devleti önemsenmeyecek bir şey değildir. Burada daha sonra İkinci Enternasyonal'in bozulmasına yol açacak "ulusal nihilizm"den eser yoktur.

1866'da Birinci Enternasyonal'in bazı Fransız üyeleri, ulusu zamanını doldurmuş bir kavram olarak ilan ettiler. Uluslar, bir "kurum" olarak Devlet'in yerini alacak küçük gruplar içinde erimeli idi. Marx bu fikri önemsiz ve gülünç buldu.[33]

Ulusların varlığı enternasyonalizmin bir öngereği -Engels, sosyalizmin de bir öngereği, diyordu- olmakla kalmıyordu. Sosyalist yönetim biçimi geçerli olmak, kapsamlı olmak durumundadır. Ayrıca, varlığını sürdürme umuduyla bir devlet oluşturabilecek büyüklükte olan bağımlı bir halk önce bağımsızlığını kazanma konusunda yoğunlaşmalıdır; bu çok önemli hedefe ulaşılana kadar başka şey düşünemez. 7 Şubat 1882'de Engels özel olarak Polonya konusunda Kautsky'e şunları yazdı:

> *Büyük bir halkın, ulusal bağımsızlıktan yoksun olduğu sürece her türlü iç sorunu ciddi olarak tartışması tarihsel olarak imkansızdır....Proletaryanın uluslararası hareketi genelde yalnızca bağımsız uluslar arasında mümkündür.... Ulusal baskıdan kurtulmak tam olarak sağlıklı ve özgür gelişmenin temel koşuludur.*
>
> *Polonyalıların gelecekteki gelişmelerinin koşullarını yaratma çabalarını önlemek ya da onlara enternasyonal bakış açısından ulusal bağımsızlıklarının tamamen ikincil bir mesele olduğunu,tam aksine bu mesele bütün uluslararası işbirliğinin koşulu iken,söylemek bizim işimiz değildir.* [34]*

---

* Kuşkusuz Engels küçük ulusları, hattâ Güney Slavları gibi önemli bir grubu bile, bu genellemeye katmadı. Ancak, bir ilkenin ifadesi olarak bu bölüm görmekte olduğundan daha büyük bir ilgiye layıktır.

Marx ve Engels'in Dış Politikasında Ulusculuk

Marx ve Engels, çağdaşları Bakunin gibi, olgunluk dönemlerinin büyük kısmını ülkelerinin dışında geçirdikleri için uluscu bir bakış açısını bilinçsizce benimsemeye karşı bir bakıma korunmuş durumda idiler. Marx'ın kendi ülkesine girmesi yasaklanmıştı. Buna rağmen Prusya polisi ilk başlarda ülkesine iade edilmesi istemiyle peşine düştü. Onların gözünden uzaklaşmak için Marx İngiltere'de güvenli ve uzun süreli bir sürgün hayatı olanağını bulmadan önce Prusya yurttaşlığından feragat etti. Engels'in Manchester'da ailesi ve iş bağlantıları vardı ve oradaki yeni hayatına kolayca uyum sağladı, ama ikisi de bir İngiliz uluscusu olma tehlikesi içinde değildi. Teorileri, Engels'in belirttiği gibi, bir uluslararası ürün idi; Alman felsefesi, İngiliz politik ekonomisi ve Fransız sosyalizminin bir bileşiminden oluşuyordu. Marx Almanya'nın sorunları ile canlı bir biçimde ilgilenmeyi sürdürdü ve yıllarca ülkesine dönme umudunu korudu. Ancak uluslarası politika ile ilgili yargıları daima, Almanya'yı öneçıkmış görme arzusundan başka değerler ve hedefler tarafından motive edildi.

Marx ve Engels birlikte aktif politik çalışmaya başladıklarında bazı ulusal grupların kendilerini ezen yabancı güçlerden kurtulma talepleri ile karşılaştılar. Bir sınıfın bir başka sınıf tarafından ezilmesine karşı çıktıkları gibi, bir halkın veya ulusun bir diğeri tarafından ezilmesine de karşı çıkıyorlardı. Engels, Almanlar, Avusturyalılar ve Ruslar tarafından ezilen Polonyalılar' dan daha az olmasa da, Avusturyalılar ve Macarlar tarafından baskı altında tutulan Güney Slavları'na sempati duyduğu bir dönemden geçti. Ulusal baskının sona ermesi sadece ezilenin değil ezenin de yararına savunuldu. 1847'de Engels şu sloganı attı: "Bir ulus aynı anda hem başka ulusları ezip hem de özgür olamaz."[35] Almanya'nın özgürleşmesi için Polonya'nın özgürleşmesini istedi. Bu fikir daha sonra, Uluslarası İşçi Birliği Sekreteri olarak Marx kölelerin serbest bırakılması için Lincoln'e meşhur mektubunu yazdığında, daha büyük bir geçerlik kazanacaktı.[*] Ne var ki, halkların özgürlüklerini sağlayabilme tarzı zamanın koşulları temelinde belirlenecekti. Belirli koşullar altında geri bir halkın kendi kaderi üzerinde politik ve ekonomik denetim sağlayan ileri bir ulus tarafından uygarlaştırılması yararlı olabilirdi. Çeşitli faktörleri incelemeden Marx ve Engels'in özgül durumlar karşısında aldıkları tavrı anlamak imkansızdır.

* İrlanda ve Britanya işçileri örneği için bk.Bölüm III.

İlk önce, 1847'de Marx ve Engels sosyalist devrimin kısa süre içinde gerçekleşeceğini umuyorlar ve ulusal kurtuluş taleplerini bu açıdan ele alıyorlardı. Polonya'nın bağımsızlığının tutarlı savunucuları olmalarına rağmen 1847'de Polonyalılara ulusal bir ayaklanma örgütlemelerini tavsiye etmediler. Bunun nedeni, Rusya Polonyasında 1830'da ve Avusturya Polonyasında 1846'da gerçekleştirilen bu tür ayaklanm girişimlerinin çok kötü bir biçimde başarısızlığa uğraması değildi. Düşünce çizgileri tamamen başka bir yönde, proletarya enternasyonalizmi yönünde, gelişiyordu. Bu nedenle Marx, sözü edilen toplantıda, şu sonuca varıyordu: "Polonya, Polonya'da değil İngiltere'de kurtarılacaktır." [36] İlk bakışta kendisini öteki meşhur sloganı, "İşçilerin kurtuluşu ancak işçile tarafından gerçekleştirilebilir" sloganı ile çelişen bu sonuca nasıl varmıştı? Aynı slogan neden **mutatis mutandis** (gerekli değişikliklerden sonra) ulusal kurtuluş mücadelelerine uygulanmıyordu?

Bütün ülkeler içinde, diyordu Marx, İngiltere proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişkinin en fazla gelişmiş olduğu ülkedir. Bu nedenle İngiliz proletaryasının İngiliz burjuvazisi karşısında zafer kazanması bütün ezilenlerin ezenlere karşı zafer kazanması için belirleyicidir. Bırakalım İngiliz işçileri mücadelelerini kazansınlar. Bu durumda eski sistem uluslararası ölçekte çökecektir. Marx şu sonuca varıyordu: "Siz Çartistler ulusların özgürlüğü hakkında dindarca arzuları ifade etmek zorunda değilsiniz. İç düşmanlarınızı yenilgiye uğratın, o zaman eski toplumun bütününü yenilgiye uğratmış olmanın bilinçli gururunu yaşayacaksınız."[37]

Ancak Marx ve Engels ulularararası bir felsefeyi dile getirme iddiasında bulunsalardı, belirli konularda, özellikle ilk çalışmalarında, ilk çevrelerinden gelen bakış açısının etkisi altında kalabilirlerdi. Bilinçsiz uluscular olabilirlerdi.

Ulusculuk konusundaki tavırları 1848 devrimleri sırasında ortaya çıktı; ve o zaman ifade ettikleri görüşlere daha sonra da bağlı kaldılar. Belirli ulusculuk sorunlarına yaklaşımlarından hareketle bir fikre ulaşmanın en iyi yolu, 1848 yılının devrim aylarında Marx'ın baş editör, Engels'in de dış haberler editörü olduğu **Neue Rheinische Zeitung'un** dış politikasını incelemektir. [*]

---

* **Neue Rheinische Zeitung**'un dış politikası, Roman Rosdolskiy tarafından "Friedrich Engels und das Problem der `Geschichtslosen Völ-

1848 yılı, Metternich'in 1815'de Viyana'da tasarladığı "Kongre sistemi"nin nihai dağılmasına tanık oldu. Napoleon savaşları sonucunda bütün Avrupa'da kurulan gerici rejimler daha önce sarsılmışlardı, fakat 1848'de hepsinin birbiri ardına çökmesi gerçek bir imkân olarak görüldü. Metternich devrilip İngiltere'ye kaçtığında bir devrimler dönemi başladı. Marx ve Engels sosyalist devrimin işçi sınıfı, yani modern kapitalizmin ortaya çıkardığı ücretliler sınıfı tarafından yapılacağına inanıyorlardı. İngiltere en ileri sanayi ülkesi ve en kalabalık ve anlamlı işçi sınıfına sahip olduğu için, 1840'lı yıllar boyunca Çartistlerin Avrupa devrimlerine önderlik edeceklerini umdular. Çartistler işçi sınıfının liderliğini serbest ticaretçilere kaptırdıklarında Marx ve Engels hâlâ devrimci geleneği olan ve sokak savaşı tekniklerini bilen Fransız işçilerinin Babeuf'ün bıraktığı yerden hareketle proletarya devrimini Fransa'da gerçekleştireceklerini düşünüyorlardı. **Komünist Manifesto** 1848'de Paris ve diğer ülkelerde beklenen ayaklanmada kullanmak için düşünüldü. Fransa'da hareket beklenen ve umulandan farklı bir yön alınca, bu kez umutlarını Orta ve Doğu Avrupa'ya bağladılar.

Ne var ki burada durum Fransa ve İngiltere'dekinden oldukça farklı idi. Her şeyden önce, kapitalizm ve fabrika sistemi birkaç kent dışında büyük bir kent proletaryası oluşturamayacak kadar az gelişmişti. Aslında burada da kol emekçileri vardı; fakat bunların arasındaki belirleyici tabaka zanaatkârlar, Orta Çağ kalıntıları idi ve bunlar ileri bir bakış açısına sahip değildiler. Sosyalist bir hareket de vardı, fakat bu harekete Marx ve Engels türünden orta sınıf entelektüeller hakimdi ve gerek bunlar gerekse kol emekçilerinden oluşan küçük gruplar arasında geliştirilen komünizm daha çok tarihin ana akımından ayrılmış ütopyacı bir komünizm idi. Aynı zamanda Orta Avrupa'daki burjuvazi -İngiltere ve bir ölçüde Fransa'daki gibi güvenli biçimde yerleşmiş olacak yerde- hâlâ toprak sahibi asillerin ve ordunun gölgesi altında idi. Bunlar bazı ayrıcalıklarını korumuşlardı ve ellerindeki güç, kapitalizmin hızlı gelişimi üzerinde bir engel oluşturuyordu. Marx ve Engels mevcut dar temel üzerinde bir proletarya

---

ker' **Archhiv für Sozialgeschichte'de** ayrıntılı olarak incelenmiştir, bk.c.4 (Hannover, 1964), s.87-282. Gene, bk.A.S.de Leeuw'un mükemmel incelemesi, **Het Socialisme en de Natie** (Amsterdam, 1939), s.56.

devrimi yapmanın imkânsızlığını anladılar ve işçilere feodal kalıntıların ortadan kaldırılmasında orta sınıfa yardımcı olmalarını ve ancak daha sonra, bir burjuva cumhuriyetinin görece daha özgür havası içinde proletarya devrimini örgütlemelerini ve gerçekleştirmelerini tavsiye ettiler.

Orta Avrupa'daki sorunları Fransa ve İngiltere'deki sorunlardan ayıran diğer önemli nokta ulusal sorun idi. Polonyalılar ve öteki Slavlar bağımlı durumda tutuldukça ve Almanya ile İtalya birleşmedikçe bu sorun halkın zihninde ön planda yer alacaktı. Demokratik partinin en uçtaki sol kanadı olarak **Neue Rheinische Zeitung**'un izlediği politika, Almanya'yı militarist Prusya veya gerici Avusturya'nın değil, ilerici burjuvazinin liderliği altında birleştirmek idi. Çarlık Rusyası o sırada "Avrupa'nın jandarması" idi; Rus birlikleri demokratik devrimleri ezmek ve gericiliğin hakimiyetini yeniden kurmak için kullanılıyordu. Macaristan ilerici bir hükümetin Ruslar tarafından ezilmesine bir örnek oluşturmakta idi ve herkes aynı şeyin ilerici ve demokratik hükümet kuran bir Almanya'nın da başına gelebileceğini biliyordu. Bu ihtimali dikkate alan Marx ve Engels Almanya ile Rusya arasında bir savaşın çıkması için çalıştılar, çünkü Rusya'ya karşı bir savaş Almanya'daki bütün ilerici güçleri harekete geçirecek ve onların iktidarı ele geçirmelerini sağlayacaktı. Rusya ile savaşta, özgürlük ve bağımsızlığı bir hedef olarak belirleyen Polonyalılar müttefik olacaklardı. Uzun yıllar sonra Engels'in açıkladığı gibi,

> *Küçük burjuva demokratik hareket o sırada iki bölüme ayrıldı: Prusyalı bir demokratik kayzeri memnunlukla kabul edecek Kuzey Alman; ve Baden'in liderliği altında Almanya'yı İsviçre modeline uygun federatif bir cumhuriyet haline getirmeye çalışan Güney-Alman. Biz her ikisine de karşı çıkmak zorunda kaldık. Gerek Almanya'nın Prusyalaştırılması ve gerekse küçük-devlet kargaşalığının devamı proletaryanın çıkarlarına karşı idi. Bu çıkarlar, tek başına kurulabilecek, bütün küçük ve hareketli oluşumlardan, burjuvazi ve proletaryanın kendi güçlerini sınayabildikleri mücadele alanlarından arınmış bir ulus içinde birleştirilmesini gerektiriyordu. Ancak bu çıkarlar bir Prusya hegemonyasının kurulmasına da eşit derecede ters düşüyordu; bütün kurumları, geleneği ve hanedanı ile birlikte*

Prusya devleti kesinlikle Alman devriminin yenilgiye uğratmak zorunda olduğu ilk ciddi iç düşmanı oluşturyordu; ayrıca Prusya Almanya'yı ancak onu parçalayarak -Alman Avusturya'yı dışlayarak- birleştirebilirdi. Prusya devletinin çözülmesi, Avusturya devletinin bölünmesi, Almanya'nın bir cumhuriyet olarak birleşmesi -bundan başka bir devrimci programımız olamazdı ve bu program Rusya'ya karşı savaşla, ancak bununla gerçekleştirilecekti. [38]

O sırada Marx ve Engels, Avusturyalıların, Çeklerin ve komşu grupların genişletilmiş ve ilerici bir Almanya'ya geçmelerinden Galiçya'daki Polonyalıların yeniden kurulmuş bir Polonya'ya geçmelerinden ve Macarların bitişik ulusallıklarla birlikte bağımsız bir devlet oluşturmalarından, böylece Avustro-Macar monarşisinin bölünmesinden yana idiler.

Neue Rheinische Zeitung'un dış politikasındaki diğer önemli nokta, Rus Çarı'nın Orta Avrupa ve Balkanlar'da Slavların liderliğini güvence altına almak için kefil olduğu Panslavizm hareketine karşı uzlaşmaz bir muhalefet idi. Marx ve Engels gibi Bakunin de Çar'dan ve onun hükümetinden hoşlanmıyordu, ancak Bakunin'in Panslavizm sorununa farklı yaklaşımı ulusculuk sorununun bütünüyle gözden geçirildiği büyük bir tartışmaya yol açtı.

Not

Birinci Dünya Savaşı sırasında yazan Henrich Cunow, Marx ve Engels'in **Manifesto**'da, aslında işçilerin bir ulusa sahip olmaları **gerektiğini** ya da en azından sosyalizmi kurmadan "kendilerini ulus haline getirdikleri" zaman bir ulusa sahip olacaklarını söylediklerini iddia etmeye çalıştı. İlgili bölüm şöyledir: "Proletarya her şeyden önce politik üstünlük kazanmak durumunda olduğu için ulusu bizzat oluşturmalıdır; şimdiye kadar o, sözcüğün burjuva anlamında olmasa bile bizzat ulusal olmuştur."

Lenin, bu bölümü, **kapitalist gelişmenin erken aşamalarında** işçilerin kendi güçlerini pekiştirerek, kendilerini bir ulus olarak (sözcüğün burjuva anlamında olmasa da) geliştirerek güçlendikleri, şeklinde yorumladı. Ancak kapitalizmin gelişmesi ulusal sınırları parçalarken, işçiler ulusal bilinç yerine sınıf bilincini geliştirirler ve işçiler gittikçe daha fazla "vatansız olurlar."

Rosdolskiy, Cunow'un yorumunun "**şimdiye kadar**, ulusal" sözcüklerini dikkate almadığını belirtir -işçiler ancak kendilerini bir ulus olarak oluşturana kadar ulusaldırlar; sonsuza kadar ulusal kalmaları beklenmez. Peki nasıl oluyor da, iktidarı ele geçirene kadar ülkesi olmayan işçiler "şimdiye kadar, ulusal" kalabiliyorlar ?

Rosdolskiy, yanıtın "ulus" ve "ulusallık" terimlerinin nasıl kullanıldıklarını analiz ederek bulunacağını söyler. Marx ve Engels birinci terimi egemen bir devletin halkını belirtmek için, ikincisini ise bir dili ve ortak bir geçmişi olan fakat devleti olmayan "tarihsiz halklar" için kullanırlar. Marx ve Engels, işçilerin "ulusal" mücadelelerini belirli bir anlamda onayladılar, fakat "ulusallık"ı onaylamadılar. Proletaryanın iktidar mücadelesi ancak sayısız yerel mücadeleler yerine ulusal bir temelde örgütlenirse başarılı olabilir. "Ulusal" mücadele sınıf mücadelesine eşit sayılır ve bu biçimiyle onaylanır.

Rosdolskiy bir noktayı atlıyor. Zaferden sonra "hegemonya"ya sahip proleteryanın "ulusun öncü sınıfı" olacağından söz ediyor. Bu bölümlerin Marx ve Engels'in yazılarının neresinde bulunduğu belirtilmiyor. **Manifesto**'da açıkça görülüyor ki, proletarya "politik üstünlüğü kazandığı" ve "ulusu bizzat oluşturduğu" zaman, bunu sınıf mücadelesinden muzaffer çıkarak ve bir sınıf olarak burjuvaziyi ortadan kaldırarak yapacağı düşünülür. O zaman sadece tek bir sınıf vardır, işçi sınıfı, ve bu durumda ulusal ayrımlar kapitalizm altında olduğundan daha hızlı bir biçimde ortadan kalkacaktır.

Cunow, "işçiler politik iktidarı kazandıktan sonra bile (kapitalist) devlete olan bağlılıkları devam eder" fikrini kurtarma girişiminde bulunuyordu. İşçilerin sosyalist devrimi unutmaları şartıyla bu oldukça doğal görünür. Ancak Marx ve Engels'in düşündükleri bu değildi ve daha geç dönemin Marksistleri bu fikri onlara atfedemezler. Rosdolskiy, Marx ve Engels'in, sosyalist devleti geleceğin sınıfsız dünyasına giden yolda bir geçiş aşaması olarak gördüklerini düşünmekte haklıdır. Ancak işçiler sınıfları ortadan kaldırmadan "ulusu bizzat oluşturma"yı başaramazlar. Bu durumda terimler birbiriyle çelişir.(*)

---

* Bk.Rosdolskiy, Science and Society, c.XXIX, sy.3 (Yaz,1965), 330-337. Lenin'den alıntı için bk.The Teachings of Karl Marx (1930), s.31. s.31.

NOTLAR

1 G.W.Hegel, **Encyclopedia der philosophischen Wissenschaften** (2.bs., Leipzig:1905), s.459.

2 Herbert Marcuse, **Reason and Revolution:Hegel and the Rise of Social Theory** (2.bs., Londra:1954), s.214-216.

3 Hegel, "Grundlinien der Philosophie des Rechts," F.Bülow (ed.), **Hegel: Gessellschaft-Staat-Geschichte** (Leipzig: tarihi belirsiz, 1932?), s.133.

4 Herman Heller, "Hegel und die deutsche Politik," **Zeitschrift für Politik**, XIII (Berlin:Ç1924), 133.

5 Marcuse, **Reason and Revolution**, s.215.

6 Adam Ferguson, **Essay on the History of Civil Society** (3.bs., Londra:1778),s.31.

7 Bu noktayı saptayan araştırmayı gerçekleştiren, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin'den Wolfgang Mönke'nin yazara 21 Ocak 1966 tarihli mektubu.

8 F.Engels,"Ernst Moritz Arndt," **Marx-Engels Gesamtausgabe** I, c.II (Berlin:1930),108. Bu seri bundan sonra **MEGA** olarak geçecek

9 Engels,"Glossen und Randzeichnungen zu Texten aus unserer Zeit," **ibid**, s.299.

10 Gustav Mayer, **Friedrich Engels:Eine Biographie** (Haag:1934),I, 53-55.

11 **MEGA** I ,c.I (1) (Frankfurt:1927),572.

12 Auguste Cornu, **Kari Marx und Friedrich Engels:Lebend und Werk** (Berlin:1954), I, 1818-1844,463-464.

13 Marx,"Zur Judenfrage," **Deutsch-Französische Jahrbücher**,1843-44;**Werke**, I, 376.

14 Marx & Engels, **The German Ideology** (Moskow:1964),s.45.

15 **Ibid.**, s.89, 90, 91.

16 **Ibid.**, s.89.

17 Bk. Marx'ın, Eylül 1847 tarihli "Koruma, Serbest Ticaret ve İşçi Sınıfı üzerine Konuşma"sı. Bu konuşma bulunamadı, fakat Engels, 9 Ekim 1847 tarihli **Northern Star**'da konuşmanın bazı bölümlerini yayımlamıştır. İngilizcesi, **MEGA** I, c.VI (Berlin 1932), 428 431; Almancası, **Werke**, IV,305-308.

18 "Koruma ve Serbest Ticaret", Marx'ın Serbest Ticaret üzerine konuşmasının Birleşik Devletler basımına önsöz (Boston:1889). Birinci basımı **Neue Zeit**, Temmuz 1888. Werke, XXI, 360-375. Alınan

bölüm için bk., Marx ve Engels, **On Colonialism** (New York:1972), s.266-269.

19 Marx, "Contribution to the Critique of Hegel's Philosopy of Right:Introduction" (1843), Karl Marx, **Early Writings** içinde, çeviri ve ed., T.B.Bottomore (Londra:1963), s.49. Marx'ın korumacılık hakkındaki görüşleri **Capital**'de bulunabilir (Moskova:1959), I, 756- 757. Bk. **Werke**, I, 378 vd.

20 R.Rosrolskiy, **Note on Science & Society**, Yaz,1965, s.335; Cunow, **Die Marxsche Geschichts-, Geselleschafts-, und Staatstheorie** (Berlin:1921), II,30.

21 "Manifesto of the Communist Party" (1848), Marx ve Engels, **Basic Writings on Politics & Philosopy**, ed. Lewis S.Feuer (New York:1959), s.11, 26; **Werke**, IV, 462, 481.

22 **Ibid.**, s.26.

23 **Ibid.**, s.18.

24 Bloom, s.24-25.

25 **I.F.Stone's Bi-Weekly** (Washington,D.C.), 10 Haziran 1963, s.1.

26 E.Bernstein, **Die Neue Zeit**, XV, 1 (Ekim,1896), s.111-112.

27 Michael Bakunin, **Gesannelte Werke**, III (Berlin:1924),123.

28 Bloom, s.25-26.

29 Engels,"Gewalt und Oekonomie bei der Herstellung des neuen Deutschen Reiches," 1887 veya 1888'de yazıldı; Engels'in ölümünden sonra **Neue Zeit**'da yayımlandı (Şubat, 1896, s.679).

30 Bloom, s.33.

31 Lord Acton, **The History of Freedom and Other Essays** (Londra:1919), s.298,299.

32 **Werke**, II, 611-614. Vurgular orijinalinde.

33 F.Mehring, **Karl Marx:The Story of His Life** (New York: 1935) s.349.

34 Benedikt Kautsky (ed.), **Friedrich Engels' Briefwechsel mit Karl Kautsky** (Vienna:1955), s.50-53.

35 Engels'in Polonya'nın özgürlüğü için Londra'da düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşma, 29 Kasım 1847; bk. **Werke,** IV, 417-418.

36 **Werke**, IV, 417.

37 **Ibid.**

38 Engels,"Marx und die Neue Rheinische Zeitung, 1848-1849" (1884), **Werke**, XXI,19-20.

II

Marx Ve Engels'in Bakunin Ve Lassalle İle Farklılıkları

Marx ve Engels ile Bakunin ve Lassalle arasında çeşitli taktik ve felsefe konularında farklılıklar varken, esas bölünmeleri ulusculuk sorununda oldu. Marksistler doğal olarak bilimsel sosyalizmin kurucularının yanında yer almışlar ve onların muhaliflerine zaman zaman gerektiğinden daha az adil davranmışlardır. Özellikle Bakunin, Lenin'in daha sonra benimsemek zorunda kaldığı bazı görüşlere sahipti. Ama Bakunin bütün değerlendirmelerinde haklı olmaktan uzaktı.

Engels ile Bakunin arasında 1848'de bir polemik başladı, gelişti ve yıllarca sürdü. Engels, Doğu Avrupa'nın ulusallık sorunu konusunda "Batı Avrupa" çözümü denilen şeyden yana idi. Fransa'nın ulusal birleşmesinde çeşitli eyaletlerin kendi farklı dialektlerinden vazgeçmek ve merkezin dilini benimsemek zorunda kaldıklarını; aynı zamanda, İngiltere'de gelişen Anglo-Sakson dilinin Büyük Britanya'nın önemlice kısmına yayıldığını belirtiyordu. Engels, büyük ekonomik birimlerin gelişmesine yardımcı olduğu için bu trendi hoşnutlukla karşılıyordu.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Orta ve Güneydoğu Avrupa Slavları tabiyet altında tutuluyorlardı. Bohemya'da Çeklerin, Südet Almanları ve Avusturyalıların tekelinde olan devlet bürolarına girmelerine izin verilmiyordu. Hırvatlar Macarlar tarafından yönetiliyorlardı. Türkler hala Balkanlar'daki milyonlarca Slav üzerinde nüfuza sahip idiler. Polonyalılar, Prusyalıların, Avusturyalıların ve hemcinsleri olan Slavların, yani Rusların esareti altında idiler.

Bu bölgelerin her birinde hakim durumdaki ulusallık, resmi işlerde kendi dilinin kullanılmasında ısrar ediyordu. Bu özellikle alt sınıftan gelen Slavlar için zor bir durum oluşturuyordu. Bunlar iki dilde konuşamıyorlardı ve ancak aksi durumda yönetimde bir pay sahibi olmayı umabiliyorlardı. Daha yoksul sınıflar daha da kötü durumda idiler, çünkü mahkemeler ve genelde kamu görevlileri proletaryanınkinden başka bir dil kullanıyordu. Köylülere gelince, feodal ödenek ve haraçlardan asla kurtulmuş değildiler. Ekonomik ya da sınıfsal bölünme genellikle bir etnik (ulusal) bölünmeye uygun düşüyor,

köylüler Slav soyundan gelirken toprak sahipleri, Töton, Macar ya da Türk oluyordu. Bazı durumlarda köylüler ve toprak sahipleri aynı soydan geliyordu; ancak gelmedikleri yerde, "ulusal sorun ekonomik sorunu dayanılmaz hale getiriyordu."

13. ve 14. yüzyıllarda Orta Avrupa'nın Slav bölgelerinde şehirler geliştiği zaman zanaatkar ve esnaf daha çok Almanya'dan gelmişti ve bu bölgelerdeki kent orta sınıfı 19.yüzyılda hala ağırlıklı olarak Alman idi. Almanların ve Yahudilerin Polonya'ya hareketi Polonya kralı tarafından kasıtlı olarak hızlandırılmıştı. Kral, ülkeyi imar etme ve modernleştirme yöntemini böylece bulmuş oluyordu.

Slav edebiyat ve tarihine duyulan yeni ilgi, ki buna örneğin Bohemya'da Palacky önderlik ediyordu, ekonomik bir temele sahipti. Gene de bu ilgi Slav biliminin ve halk sanatlarının gelişimini vurgulayan bir kültürel canlanma biçimini aldı. **Ancient** ulusallıkların bu yeniden canlanışı ya da modern olanlarının doğuşu Doğu Avrupa ile sınırlı kalmadı; İrlanda, Katalonya, Bask bölgesi ve hatta Provence'ı etkiledi ve nihayet Asya, Afrika, Meksika ve Peru ulusallıklarını kapladı. Bu bir dünya hareketi idi.

Rusya Çarı Slav uyanışından yararlanmaya çalıştı ve kendisini bütün ezilen Slavların koruyucusu ilan etti. Marx ve Engels, Avusturya-Macaristan'ı gerici Rusya Çarı'na ve onun Pan-slav özlemlerine karşı bir engel olarak gördüler. Marx ve Engels'in daha yüksek bir uygarlık düzeyinde oldukları için doğal önderler olarak gördükleri Almanlar ve Macarlar tarafından yönetilmesi halinde bu engel daha da etkili olacaktı. Her ikisi de Avustro-Macar Slavları'nın Almanlar ve Macarlar tarafından "bir bedel olarak demokrasi" ile, 1789 Devrimi'nde Güney Fransa'nın sonunda kendi ayrı ulusallığını kaybetmesiyle aynı tarzda, özümlenmesine taraftar idiler.[1]

1848 devrimleri Marx ile Engels'i tavır almaya zorladı. Haziran 1848'de, Frankfurt Meclisi toplantı halindeyken Prag'da bir ayaklanma oldu, fakat Avusturyalılar hemen bastırdılar. O sırada **Neue Rheinische Zeitung** (Marx ve Engels), her ne kadar Frankfurt Meclisi'nin eylemleri fazla umut bırakmıyorsa da, Almanya'yı demokratik devrimin önderi olarak görüyordu. Engels 18 Haziran'da, aslında Çekleri kınamayan -gazetenin Çek ulusal özlemlerini daima desteklediğini öne sürüyordu- fakat Çekler ile Almanların barış içinde bir arada yaşamalarının artık mümkün olmadığını bir tavır olarak benimseyen his-

terik bir makale yazdı:

Bohemya'da yeni bir kan banyosu hazırlanıyor. Avusturya askeriyesi Bohemyalılar ile Almanların barış içinde birarada yaşamaları olanağını Çek kanına bulamıştır... Ayaklanmanın sonucu önemli değil; Almanların Çeklere karşı bir imha savaşı artık yegâne mümkün çözüm olarak kalıyor. [2]

Daha sonra Engels, bütün Çeklerin imha edilmesi gerektiğini değil, Çek ulusluğunun mahkûm edildiğini kastettiğini söyledi. Bu dehşet verici sonucun nedeni, diyordu Engels, Bohemyalıların Rusların kollarına sürüklenmiş olmalarıdır. Bu nedenle:

...onların çöküşü kesindir. Kısa süre içinde -belki birkaç hafta içinde- Doğu Avrupa ile Batı Avrupa arasında patlak verecek büyük savaşta, kötü bir kader Çekleri Ruslar ile aynı saflara koymuştur. Devrim kazanacak ve ilk önce Çeklerin hakkından gelecek. [3]

Hırvatlara karşı tavrı daha da sert oldu. Macaristan'da Hırvatlara, kendi dilleri resmi dil olarak kabul edilen Macarlar hükmediyordu. 1848 devrimi sırasında iktidara gelen liberal Kossuth rejimi ulusallık kısıtlamalarını liberalize etmedi. Rus ordusu Kossuth'u devirmek için yaklaştığında Hırvatlar bölündüler. Bir kısmı direnmekten yana idi; diğerleri kendilerini ezen Macarlarla aynı safta savaşmayı içlerine sindiremediler. Sonuçta Hırvatlar savaş dışı kaldılar ve Rus "pasifikasyon"u topyekun bir muhalefetle karşılaşmadan ilerledi.

Engels Hırvatları kınadı ve bir kategori olarak Çekleri de içine kattığı bütün Güney Slavlara "en kararlı terörizm"in uygulanması için çağrıda bulundu. Liderleri kastediyordu ama bu Çekler ve Hırvatlar tarafından bu şekilde anlaşılmayabilirdi. Rosdolskiy NRZ'nin bu sırada ulusallık sorunlarına tavrını şöyle özetler:

Tek başına Ulusal baskı olgusu ne şekilde olursa olsun ezilen ulusun yerine getireceği bir demokrasi görevi yaratmaz; böyle bir görev ancak, bu ulusallığın politik eylemleri devrimci bir karakter kazandığı ve böylelikle demokrasinin özel çıkarlarına hizmet ettiği zaman ortaya çıkar; aksi halde "sözde" ulusal hareket hiç bir şekilde himaye talebinde bulunamaz. [4]

Bu güçlü bir tavırdır -belki de fazla güçlü. Ama gene de Marx ve Engels 1850'li yıllarda bu konudaki tavırlarını ayrı ayrı değiştirdiler. Ayrı ayrı her ikisinin de, ezilen ulusların, yalnızca bunların eylemleri

devrimci bir karakter kazandığı zaman değil, **ezildikleri için** yanında yer aldıklarını örneklerle göstereceğiz. Engels Güney Slavlar konusunda NRZ'nin, editör olarak kuşkusuz Marx'm da ortak sorumluluk taşıdığı, tavrını şiddetle eleştirmiştir. Engels'in bütün argümanı öncelikle politik durum analizine dayanır. Bu analizin kusurlu olduğu görüldüğünde (Rusya ile savaşa Almanya katılmadı) Engels gerçekleşmeyen ve gerçekleşmesi mümkün olmayan daha iyi bir durum adına adaletsizliğe gözyumma konumunu terk etti. Ama gene de adaletsizliğe gözyuman bir lider taraftarlarının öfkesine zemin hazırlar.

İkinci olarak Engels, çok geçmeden bizzat kendisinin de kabul ettiği gibi, hatalı olduğu kanıtlanan etnolojik bilgi temelinde çalışıyordu. [5]

Üçüncüsü, Engels "tarihsiz halklar" teorisini kullanıyordu. Buna göre, geçmişte asla bir devlet kurmamış halkların gelecekte geçerli bir devlet oluşturmaları beklenemezdi. Bu teori Hegel'in devlet felsefesinin oldukça zayıf özelliklerinden biri idi. Gerek Marx gerekse Engels bu teoriyi tamamen terk etmişlerdi. Engels'in bu kadar kısa süre içinde Hegel'in fikrini yeniden canlandırdığını görmek daha da şaşırtıcıdır.

Dördüncüsü, Engels bu teoriyi, Hegel'in kullandığı anlamda tarihsiz bir halk olmayan Çeklere uygulamak için tarihi çarpıtmak zorunda kaldı. Bir başka bağlamda, "Alman soyluluğu ve Alman emperyal tahakkümüne karşı bir din bayrağı (Hussculuk) altında verilen Çek ulusal köylü savaşı"na dikkati çeken bizzat Engels idi.[6]

Beşincisi, Engels Hırvatlara karşı Macarlara verdiği desteği, Macarların ekonomik olarak gelişmiş olmaları temelinde haklı çıkarmaya çalıştı. Aslında onlar ekonomik olarak Çeklerden daha az gelişmiş idiler ve artık Hırvatlardan çok daha gelişmiş de değildiler;tarım yöntemlerini aslında ilk olarak Slavlardan öğrenmişlerdi. (Herman Wendel, Macar dilinde tarımsal araç ve gereçleri belirten sözcüklerin Slavca'dan alındığını göstermek için Mijo Radosevic'ten alıntı yapar [7].

Macarlar, Engels'in yanında yer aldığı Polonyalılar gibi, hala sanayi öncesi ve hatta ticaret öncesi aşamada idiler.[8]

Avusturya'nın Slav halklarının Rus Çarı'nın pençeleri haline geleceği düşüncesi son derece keyfi bir düşünce idi. 31 Mayıs 1848'de Prag'da bir Slav Kongresi toplandı. Katılan 340 kişiden 237'si Çek ve Slovak, 42'si Güney Slavı, 60'ı Polonyalı ve Ruthenyalı ve yalnızca biri Rus (Bakunin) idi, o da Çarlık Rusyası'nı temsil etmiyordu. Bu kongre için yapılan çağrıya imza koyan Palacky Çarcı Panslavizm'e

yönelik tavrını şöyle açıklamıştı:

Kalıtsal Habsburg-Lorraine evine sadık kalma... Imparatorluk'un bütünlüğünü ve bağımsızlığını elimizdeki her türlü araçla muhafaza etme kararındayız.....Bu nedenle, kötü niyetli kişilerin bize yöneltecekleri bütün ayrılıkçılık, Panslavizm ve Rusculuk suçlamalarını reddediyoruz. [9]

Palacky, Havlicek ve Rieger gibi 1848'in Çek uluscusu liderleri demek ki Pan slav değildiler; kendi açılarından görece ilerici idiler.[10(*)] Rosdolskiy'e göre, onların filizlenmekte olan ulusal arzularına uygun tavizler, artı bazı gecikmiş ekonomik reformlar onları devrim saflarına ve Rus gericiliğine karşı olma noktasına getirecekti. Macarların Hırvatlara verdikleri tavizler çok az ve çok gecikmiş idi. [11] Engels'in Hırvatlarla ilgili bu sert yargısının Hırvat askerlerinin Viyana'daki Ekim ayaklanmasının bastırılmasına katılmalarından ötürü olduğu düşünülmüştür. Oysa bastırma hareketine Almanca konuşan askerler de katıldılar. Engels'in neden başlarındaki Alman subaylara değil de Slav askerlere daha şiddetli tepki gösterdiği hiç bir zaman açıklığa kavuşmamıştır. Sonraki araştırmalar olumsuz yargılarının daha önce oluştuğunu göstermiştir. NRZ'nin Peşte muhabiri, ki Marx ve Engels'in Macaristan'daki durum hakkında bilgilenmeleri ona bağlıydı; başından itibaren Macar propagandası bakımından karakteristik olan bir bakış açısını temsil ediyor, bütün Güney Slavlarının kendi başlarına bir ulusallığa sahip oldukları iddiasını reddediyor ve Güney Slavları için korkulacak bir şey olmadığını öne sürüyordu. [12] Editörler onun bu bakış açısını düzeltmediler.

NRZ'nin tavrına yönelik altıncı ve ciddi bir eleştiri, Viyana Reichtag'ının Almanca'yı meclisin resmi dili haline getirme kararını (11 Eylül 1848) desteklemesidir. Çok sayıda Polonyalı, Ukraynalı ve Romanyalı milletvekili, kendi itibarları için tartışmalara bir ölçüde ka-

---

* Ne var ki, Otto Bauer'in çok sonra belirttiği gibi, bu grubun üyeleri sınıfsal kökenlerini aşamadılar. Palacky kısıtsız oy kullanma hakkına karşı idi; insanların eşit olmadıklarını savunan eski argümana dayanarak komünizme karşı savaştı ve proletaryadan çağın tehlikesi diye söz etti. Havlieck de sosyalizme karşı savaştı ve kısıtsız oy kullanma hakkına taraftar olduğunu açıklarken, mülkiyet sahibi olma özelliğinin bu hakka eşlik etmesi gerektiğini düşünüyordu. (Otto Bauer, Die Nationalitatenfrage und diew Sozialdemokratie, 2.bs., Viyana, 1924, s.233-234).

tılmayı başardılarsa da, bu karar yüzünden seslerini etkin biçimde duyurmaktan yoksun bırakıldılar.

Galiçyalı bir köylü, Sawka, köylülerin yalnızca kendi lehçeleriyle konuşabilmeleri olgusu yüzünden soyluluğu suçladı; okula gitme ve Almanca öğrenme şansları olmamıştı. Fransız devriminde bazı Jakoben liderler azınlık dilleri ile boş inançlar ve gericilik arasında bağlantı kurmuşlar ve bu diller 1893 Konvansiyon'unda engellenmişti. Engels de Viyana'da azınlık dillerinin engellenmesinden yana idi; fakat burada farklı koşullar vardı.[13]

Zor bir seçimle yüz yüze gelen Çek ve Hırvat liderlik hatalı bir karar almıştı; Avustro-Macar monarşisinin korunması için ve Alman ve Macar devrimlerine karşı savaşırlarken, kendi özgürlüklerine karşı savaşmış oluyorlardı. Ancak Engels onları lanetlemekte, durumun gerektirdiğinden daha ileri gitti. Slavların oldukça geniş bir Alman platformuna sahip olan Alman burjuvazisine güvenmemek için nedenleri vardı; bazı Alman demokratları Karadeniz'e kadar uzanan bir Alman imparatorluğunu bile düşünüyorlardı. Marx ve Engels Frankfurt Meclisi'ndeki burjuva liderliği eleştirmek ve onunla alay etmek için hiç bir fırsatı kaçırmadılar, ama hala ulusal demokratik fraksiyonla - onun uç sol kanadı olarak- birlikte hareket ediyorlardı ve kendilerini bu fraksiyonun uluscu hedeflerinden yeterince ayırmadıkları ve Çekler ile Hırvatlar için hiç bir olumlu program önermedikleri için eleştiriliyorlardı. Lichteim, ulusculuk sorununun olduğu yerde ortaya çıkan karışıklığın başlıca nedeninin Alman işçi saflarında 1875'e kadar süren pro-Prusya ve anti-Prusya bölünmesi olduğunu düşünür. [14] Bu durum eleştiriyi daha da ileri götürür; Marx'ın, Wilhelm Liebknecht ile Eisenachers'in Avustrofilizmlerine duyduğu tepki, Lassalle'in Prusya ulusculuğuna duyduğu tepkiden aşağı kalmaz. [*]

19.yüzyılın ortalarında Güney Slavları Doğu Avrupa kentlerine sızmaya başlamışlar ve o zamana kadar kalifiye işlerle uğraşmamışlardı. Rudolf Schlesinger'e göre, Engels'in Güney Slavlara tavrı, kalifiye işlerde tekelci konumlarını korumak isteyen ve bu ilkesiz mücadelenin tutucu yanında Marksizm ile aynı çizgide yer alma eğilimi gösteren Almanlara yardım ediyor ve onları rahatlatıyordu. [15] Kuşkusuz bu zorlama ve yanlı bir suçlamadır.

Önceki bölümde belirtildiği gibi, Marx ve Engels Avustro- Macar

* Bk.aşağıda s. ...

monarşisinin, sonunda belirlenen çizgilerde olmasa da, bölünmesine taraftardılar. İkili monarşinin devamına özel bir itirazları yoktu ve ulaşım ile ticaretin birleşmesinin yaratacağı etki sayesinde bu monarşinin üniter bir devlet oluşturmasının mümkün olduğunu düşünüyorlardı. Nitekim Engels Ocak 1848'de şunları yazıyordu.

Ardında her eyaletin ayrı bir ulusallığı, sınırlı bir yerel varlığı savunmuş olduğu granit duvarların bir engel oluşturmasına son veriliyor. Büyük sanayinin, makinelerin ürünleri ansızın ve maliyeti olmaksızın monarşinin en uzak köşesine ulaşıyor, eski el emeğini yıkıyor, feodal barbarlığı kökünden söküyor. Eyaletlerin birbiriyle ticareti, uygar dış dünya ile yapılan ticaret daha önce asla bilinmeyen bir anlam kazanıyor....Bütün devlet işlerine, dış dünyada meydana gelen olaylara katılım bir zorunluluk haline geliyor. Yerel barbarlık yok oluyor. [16]

Marx da zaman zaman aynı çizgide düşündü. [17] Fakat 1849'da bir Landtag komitesi Avustro-Macar monarşisi içinde Hırvatlara, Slovenlere ve Dalmaçyalılara özerklik garantisi önerdiğinde, **Neue Rheinische Zeitung** bu inisiyatifi tepeden bakan bir tavırla reddetti. [18]

Rudolph Schlesinger, Engels'in sonunda Balkan Slavları da dahil Güney Slavları hakkındaki olumsuz fikirlerinden bir ölçüde vazgeçtiğini düşünür. [19] Bunu söylemek zordur. 1882 gibi geç bir tarihte Engels, Bernstein'a yazdığı bir mektupta bütün olumsuz yargılarını tekrarladı ve 1848'deki savunulmaz tavrını savundu. [20] Ve 1885'de Bebel'e yazdığı bir mektupta Hegel'in Balkan Slavları'na yönelttiği hakaretleri tekrarladı.[21] 1882'de Kautsky'e, Balkanlardaki hiç bir Slav devletine Almanya ile İstanbul arasındaki demiryolu bağlantısı üzerinde yer alma izni verilmemesi gerektiğini söyledi.[22]

Engels Rusya'da muzaffer bir toplumsal devrim durumunda Avustro-Macar İmparatorluğu'nun geleceğinin nasıl olabileceğini düşündü. Bu durumda, diyordu, önce Türklere direnme ihtiyacı, daha sonra Rus tahakkümünden duyulan korku yüzünden bir arada duran ikili imparatorluk kendini dağıtacaktır.[23]

Engels yeni bir Slav devletinin Sırbistan çevresinde oluşabileceğini düşündü. Görünüşe bakılırsa böyle bir devletin Panslavizm'in yörüngesine çekilmesinden korkmuyor; bunun Rus Çarı'nın çıkarlarına ters düşeceğini söylüyordu. [24] Türklerin bölgelerini ge-

nişletemeyecekleri de yeterince kanıtlanmıştı.

Engels'in Panslavizm konusunda vardığı sonuçların, ortaya koyduğu verilere uygun olmadığı görülüyordu. Güney Slavları'nın zayıf ve bölünmüş olduklarını tam olarak kabul ediyordu:

Avusturya Panslavizmi en temel başarı unsurlarından yoksundu. Hem güç hem de birlik istedi: Güç, çünkü Panslavik parti yalnızca eğitim görmüş sınıfların bir bölümünden ibaretti ve kitlelere dayanmıyordu ve ona karşı mücadeleye girişen ne Avusturya hükümetine ne de Alman ve Macar ulusallıklarına direnebilecek gücü vardı; birlik, çünkü onun birleşme ilkesi, daha ilk girişimde dil farklılığı nedeniyle bozulan sadece ideal bir ilke idi. [25]

Marx ve Engels'in çeşitli tahminlerine göre, Çar'ın tek bir sözüyle birleşecek ve bütün Avrupa'yı kaplayacak tehlikeli unsurlar bunlar mıydı?[26]

Marx'ın sürekli Panslavizm korkusu ve Rus Çarı'na tepkisi, kuşkusuz, Rusya'ya ve Ruslara karşı sürekli bir muhalefet olarak yorumlanmamalıdır. Nitekim yakın zamanda çıkan va Marx'ın Çarlık Rusyası'na yönelttiği daha şiddetli saldırıları, sanki bugün için geçerliymiş gibi yeniden basılan **The Russian Menace to Europe** (Avrupa'ya Rus Tehdidi) sadece gülünçtür. [27] Bir başka seçki **Marx vs.Russia'da** (Marx Rusya'ya Karşı) aynı şekilde eğlendiricidir. [28]

Gerek Marx gerekse Engels'in Doğu Avrupa'da Alman uygarlaştırıcı misyonuna belirli bir inancı daima korudukları görülür. Engels, kendisinin ve Marx'ın NRZ günlerinde taraftar oldukları bağımsız bir Polonya idealine bağlılıkta bile tereddüt etti. Marx'a yazdığı çok bilinen bir mektubunda Engels Polonya'dan bir **nation fortue** (rastlantı eseri ulus) olarak söz etti ve çeşitli alaycı yargılardan sonra, kendisinin ve Marx'ın Polonya konusunda kaçınılmaz olanlar dışında hiç bir olumlu yükümlülük taşımadıkları sonucuna vardı.[29]

O zaman da Engels bir "üstün ırk"ın varlığına inanmaktan uzaktı. Polonya şehirlerindeki Almanlardan sık sık, Almanya'daki sıradan orta sınıf burgerler (kentli-çn.) için kullanılan aşağılayıcı bir terimle, "Spiessburgerler" diye söz etti. Ne var ki bir çok durumda şovenist bir jargon kullanma durumuna düştü. 1852'de **New York Tribune**'de şunları yazıyordu:

Bin yıllık tarih ölüm halindeki Bohemyalı, Karintyalı, Dal-

maçyalı vb. ulusallıklara göstermiş olmalıdır ki, bir zamanlar Elbe ve Saale'nin doğusundaki bütün toprakların aynı soydan gelen Slovenyalılar tarafından işgal edilmiş olması yalnızca tarihsel eğilimi ve ***Alman ulusunun ancient*** *komşularına hükmedecek ve onları asimile edecek* ***fiziksel ve entellektüel*** *güce sahip olduğunu kanıtladı ve Almanların bu özümleme eğilimi, Batı Avrupa uygarlığı sayesinde bu kıtanın doğusuna yayıldığı ve ancak Almanlaştırma süreci, Macarlar ve bir ölçüde Polonyalılar gibi bağımsız bir hayat yaşamaya muktedir, büyük, sağlam ve sarsılmaz bir ulusun sınırına ulaştığı zaman sona erebilecek en güçlü araçlardan biri olmuştu ve hala da olmaktaydı ve bu nedenle ölüm halindeki bu ulusların doğal ve kaçınılmaz kaderi daha güçlü komşularının kendilerini bütünlemek için gerçekleştirdikleri bu çözme ve asimile etme sürecine izin vermekti.*[30]

O halde Marx ve Engels'de Orta ve Güneydoğu Avrupa'nın küçük ulusallıklarının sorunlarına ve özlemlerine sempati duymama yönünde bir eğilim vardır ve bu kesinlikle, Marksist olan bazıları da dahil en iyi şekilde bilgilenmiş bazı modern bilim adamlarının da bakış açısıdır. Alternatif görüşe göre Marx bu bölgedeki (Orta Avrupa ve Balkanlar) Slavların ulusal özlemlerini her durumda anlamış, fakat büyük güçler arasındaki rekabetin en azından şimdilik bağımsız bir hareketin başarısını engellediğine inanmıştır.

Bu sorunu çözmek için Marx'ın Romanya notlarına bir göz atabiliriz. Bu notları, 1850'lerde muhabirlik yaptığı **New York Tribune**'e yazdığı makalelerde kullanmak için hazırlamıştı. Marx'ın, İngilizce, Fransızca ve Almanca'yı, bazen tek bir cümle içinde bile bir arada kullandığı, birkaç dille yazılmış bu notlar elde bulunmaktadır. Marx Çar'ın Balkanlar'da çevirdiği entrikaları tartışmak için malzeme hazırlıyordu.

Marx'ın bu bölgenin sömürülen köylülerinin mücadelesine derin bir sempati duyduğu hemen anlaşılır. Bu köylülerin bir zalimi (Türkiye) sırtlarından attıktan sonra bir diğerinin (Çarlık Rusyası) pençesine nasıl düştüklerini inceledi. Ulusal özlemler konusunda Marx burada 18. yüzyıla kadar uzanan bir Romanya uluscu edebiyat hareketinin nasıl olduğunu gösterdi: "Romanya dili Wallachia ve Moldavya'da baskı al-

tına alındığında, Transilvanya'daki Romanyalılar atalarının dilini sadakatle korudular." [31] Bu sözler "daha ilerici" büyük ve güçlü komşuları tarafından özümlenecek "küçük ulusların mahvı"nı bekleyen birinin düşüncesini yansıtıyor olabilir mi? Bizce olamaz. Büyük güç politikalarının gerekleri belirli durumlarla ilgili yargılarını nasıl etkilemiş olursa olsun, Marx'ın küçük uluslara duyduğu sempati asla tartışılmadı. Zayıf ve sömürülmekte olanın direnişi desteklenmeli ve teşvik edilmelidir - büyük önem taşıyan bu notların her sayfasında parlayan mesaj budur. Engels ise, tam aksine, Wallachia Romenlerinin ayrı bir ulusallığa ve ayrı bir ulusal varlığa sahip olma iddiasıyla alay etti.

Doğu Avrupa konusunda kendisine yöneltilen pek çok kınamayı hak eden Engels genellikle Slavların kaderiyle ilgilendiği için değil bu bölgeyi tanımayışı nedeniyle hata yaptı. Polonya için 1772 sınırlarını talep ederken aslında nüfus çoğunluğunu Polonyalıların oluşturmadığı bölgeler üzerinde Polonya hegemonyası için çağrıda bulunmuş olduğunu keşfettiğinde şok geçirdi. Weydemeyer'e yazdığı bir mektupta aslında özür diliyordu:

> *Dvina ve Dinyeper'in bu yakasındaki eski Polonya eyaletlerine gelince, buradaki bütün köylülerin Ukraynalı ve yalnızca soylular ile bazı şehirlilerin Polonyalı olduklarını ve buradaki köylüler için Polonya'nın restorasyonunun, 1849'da Ukrayna Galiçyası'nda olduğu gibi, sadece soyluların eski yönetiminin restorasyonu anlamına geleceğini öğrendiğimden bu yana, buraları hakkında bir şey işitmek istemiyorum. Bütün bu bölgelerde, yani Polonya krallığının hemen dışında neredeyse sadece 500 bin Polonyalı var.* [*]

Fakat 13 yıl sonra Engels yeniden kurulan Polonya'nın 1772 sınırlarına sahip olmasını talep ederek Polonya emperyalist kampını destekledi! [**]

Aslında Engels bu türden çok uluslu devlete hiç bir özel itirazda bulunmadı. 1866'da şöyle yazdı: "Avrupa'da aynı hükümetin yönetiminde farklı ulusallıkların olmadığı tek bir ülke yoktur... ve büyük

---

* Engels eleştirileri genelde çok iyi belgelendirilmiş olan Rosdolskiy bu mektuba dikkati çekebilirdi. Rosdolskiy'in makalesi için bk., "Friedrich Engels...," s.119, sy.47. Engels'in 12 Nisan 1853'de yazılan mektubu için bk. Marx ve Engels, **Selected Correspondence**, Moskova, tarihsiz (1953 Rusça basımından), s.91.

** bk. Bölüm VI. ,s. ...

ihtimalle olmayacaktır da." Bir ulusallığın küçük kesimlerinin ayrılmak istemediği bir komşu devlete dahil olması, Engels'e göre, daha büyük olan ulus için de bir avantajdır, çünkü bu durum bu tür uluslara komşularıyla bağlantılar sağlar ve "aksi durumda ulusal karakterin çok monoton (olabilecek) birörnekliği"ni çeşitlendirir.

Ancak Doğu Avrupa'daki sayısız "küçük halk kalıntısından her birinin, diye devam ediyordu Engels, ayrı bir ulus kurmalarını istemek abes olacaktır. Engels, Polonyalıların, Litvanyalıların, Beyaz Rusların ve Küçük Rusların "en az dört farklı ulusallıktan oluşan (bir) devlet" içinde bir araya gelmesini savundu.[31a]

Panslavizm ve Kendi Kaderini Tayin Konusunda Bakunin

Panslavizm konusunda Bakunin'in kendi fikirleri vardı. Rusya'nın demokratikleşmesi ve Avrupa'nın geri kalan kısmındaki Slavların zincirlerinden kurtulması fikrini ortaya attı. Sonuç bir tür "demokratik Panslavizm" olacaktı. Orta ve Güneydoğu Avrupa Slavları Slavlıklarını yitirecek yerde Doğu Avrupa'daki Slav kardeşleri ile demokratik bir federasyon içinde birleşeceklerdi.

Bakunin kendi kaderini tayin ilkesine açıkça sahip çıktı. Hareket noktası ilk bakışta Marx ve Engels'inki ile aynı idi. Engels'in "Bir ulus aynı anda hem başka ulusları ezip hem de özgür olamaz," (29 Kasım 1847) dediği yerde Bakunin, **Aufruf an die Slawen**'de (Köthen, 1848), "Avrupa'nın herhangi bir yerinde tek bir halk bile baskı altında yaşadığı sürece ulusların refahı asla temin edilemez." [32] diye yazdı. Komünizmin özü baskıdan kurtulmak ve sömürünün sona erdirilmesi olduğu için Bakunin kendi kaderini tayin çağrısında bulunurken haksızlığa karşı durma ilkesini Marx ve Engels'ten daha tutarlı bir tarzda uyguluyordu. Ancak bunu çok garip, atavistik bir tarzda, "doğal haklar" adına yaptı. Zor yoluyla kurulan bütün eski imparatorlukların çözülmesinden yana olduğunu ilan etti ve bunların yerine bir Avrupa cumhuriyetleri federasyonunun kurulması için çalıştı :

> *Sözde tarihsel, coğrafi, stratejik zorunluluklara göre despot meclisler tarafından zorla dikilen yapay sınırlar kahrolsun! Uluslar arasında, doğaya ve adalete uygun ve bizzat halkların egemen iradesini kendi ulusal nitelikleri temelinde ifade eden demokratik tarzda çizilmiş olanlar dışında artık hiç bir engel olmamalıdır.* [33]

Bakunin'in tasarladığı geleceğin özgür toplumunda zorlayıcı bir politik mekanizma olarak devlet ortadan kalkacaktı. Aslında uluslar varolmaya devam edeceklerdi, ancak kültürel ve iktisadi varlıklar olarak başka ulusları ezecek mekanizmaya veya olanaklara sahip olmayacaklardı. Yurtseverlik yaşayacaktı ve bu ilginç ve değerli bir farklılık sağlayacaktı; ancak insanın gerçek sadakati bir bütün olarak insanlığa yönelik olacaktı.[34]

Bir demokratik Panslav hareketinin etkisi kuşkusuz Güney Slavları ve Çekleri, Macar, Avusturyalı ve Türk hâkimiyetinden kurtaracaktı. Ne var ki Bakunin değişen bir Rusya'nın bile yeni hakimiyetine taraftar değildi. 1862'de şunları yazıyordu:

Tek bir talebim var: her halkın, her büyük ya da küçük topluluğun ya da ırkın kendi arzusuna göre hareket etme hakkına sahip olması. Eğer bir halk Ruslarla veya Polonyalılarla kaynaşmak isterse, bırakın kaynaşsın. Bir Polonyalı veya bir Rus bir Slav federasyonu içinde bağımsız üyeler olmak mı istiyor? Buna izin verilsin. Nihayet, kendisini onlardan tamamen ayırmak ve tam olarak bağımsız bir devlette yaşamak mı istiyor? Tanrı adına bırakın ayrılsın. [35]

Marx ve Engels "Tanrı adına" harekete geçirilmekten hoşlanmadılar; taraftarları da hoşlanmadı. Ayrıca, gerek Marx gerekse Engels ilk yıllarından itibaren doğal haklar teorisine hoşgörülü olmamışlardı. Hegelci yöntemle eğitim görmelerine rağmen bilimsel sosyalizmin kurucuları **doğal** haklardan değil haklardan söz edeceklerdi. Onların anladıkları haklar zaman ve mekan bakımından göreli idi ve toplumun, onlara göre komünizm olan hedefine doğru dialektik gelişimine yaptıkları katkının ışığında değerlendirilmeli idiler.

Engels, düşünülen federe Avrupa cumhuriyetinin ancak kanlı savaşlarla gerçekleştirilebileceğini söylüyordu ve Bakunin'in oldukça karışık fikrine yönelttiği eleştiri aslında yıkıcı bir eleştiri idi. Ancak Bakunin gene de romantik ulusculardan daha gerçekçi idi. O ulusallıkta bir olgu değil bir ilke buluyordu: "Ulusallık hakkı bence yüksek özgürlük ilkesinin doğal bir sonucudur; özgürlüğün yolunda durduğu sürece bir hak olmaktan çıkar." [36]

Bakunin Slavların kültürel özerkliğini Almanların onları kültürsüzleştirme girişimlerine karşı destekledi. Bu girişim bin yıldan sonra başarısızlığa uğramıştı. Özel olarak Engels'i kastederek alaycı

bir tarzda şöyle yazıyordu:

Almanların gözünde Panslavlar onların (Almanların) kendilerine zorla dayattıkları kültürü öfke ve inatla reddeden gerçek Slavlardır. "Panslavizm" sözcüğüne yükledikleri anlam bu ise ben yüreğimin derinliklerine kadar bir Panslavist'im. [37]

1848-1849'da Almanların, Macarların ve Polonyalıların objektif rolü genelde devrimci iken, Avustro-Macar Slavlarının kavgası karşı devrimci idi.(*) Bakunin kendi Slavizmini Engels'in istediği gibi 1848-1849 devriminin sunağında kurban etmeye hazırdı. "Slavlar'a çağrılar"ı Kossuth ve Alman demokratları için Çar'a ve Avusturyalı gericilere karşı destek sağlamayı amaçlıyordu: "Devrim yarı yolda durmayı, kılı kırk yarmayı hoşgörmez....Açıktır ki, Macaristan'da Macarlardan yana ve Windischgratz'a karşı olduğumuzu ilan etmemiz gerekiyor."[38] Ruslar ilerlerken Bakunin haykırıyordu: "Hain liderleri devirin!" [39]

Demek ki Bakunin, "demokratik" Panslavizm'inin neden olabileceği karşı devrimci sonuçlardan sakınacak politik basirete sahipti. Peki Bakunin kendi adına hala Panslavizm'e inanıyor muydu?

Bakunin Rus halkının nitelikleri hakkında, Hegel'in Almanlar için yaptığıyla kıyaslanabilecek, bazı lirik pasajlar üretti. Şöyle yazdı:

Rus ayartılmış değildir; sadece talihsizdir. Yarı barbar doğasında öylesine enerjik ve kaba, şiir, heyecan ve duygu dolu bir şeyler vardır ki, onu anlamak ve bu çağda yerine getireceği büyük bir misyonun varlığını kabul etmemek imkansızdır. [40]

1861'de Bakunin, o sırada gündemde olan Avusturya- Macaristan'ın Slav unsurun çoğunlukta olduğu bir federal devlet olarak kurulması önerisine herhangi bir Rus milliyetçisi gibi -kuşkusuz geleceğin demokratik Rusya'sı adına- tepki gösterdi. Bakunin, Katkow'a, Avusturya Slav olsaydı, "Rusya ne olurdu?" diye yazdı."Polonya'nın bölünmüş durumda kalacağını düşünebiliyor musun? Bu imkansızdır; Slav Avusturya'nın himayesi altında birleşecektir ve Litvanya'yı, Beyaz Rusya'yı, Ukrayna'yı, Küçük Rusya'nın tamamını bizden (aynen böyle) birbiri ardı sıra alacaktır."[41]

Tıpkı Marx ve Engels'in Karadeniz'e kadar uzanan bir (ilerici)

---

* Nitekim Wendel, yukarda alıntı yapılan makalesinde yanlış adım atmıştır.

Alman devleti düşleyen Alman yayılmacıları ile, gevşek de olsa, birleşmeleri gibi, Bakunin de 1857'de "özgür ve birleşik" bir Doğu İmparatorluğu, "başkenti **Constantinople** (İstanbul) olacak" bir Panslav federasyonu vizyonuna sahip olduğunu itiraf etti. [42] Fakat Türkler Slav değildiler! Bakunin kendisini daima bir Rus olarak gördü; şöyle yazdı (gene 1857'de): "Ülke dışında kaldıkça bir Rus olduğumu daha fazla hissediyorum ve bundan asla vazgeçmeyeceğim."[43] Bu ifade 1868'de Marx'a yazdığı, "Benim vatanım artık Enternasyonal'dir," ifadesi ile karşılaştırılabilir·

1865'de, Birinci Enternasyonal'in Londra Konferansı'nın önünde 1866 Cenevre Konferansı için bir taslak program vardı. Marx'ın yazdığı bu program, Rus Çarı'nın emperyalizmine saldıran bir bölümde "Avrupa'nın Moskovit istilası"na değiniyordu. Bölüm Fransızlar ve Beliçikalılar tarafından sadece Ruslara değindiği, oysa bütün emperyalist güçlerin lanetlenmesi gerektiği zemininde eleştirildi. Dolayısıyla "Moskovit istila," "Rus etkisi" haline getirildi.Birinci enternasyonal'e ancak 1868 yazında katılan Bakunin daha sonra Marx'a, Enternasyonal'i Rus karşıtı bir konuma getirmeye çalıştığı gerekçesi ile saldırdı.[44]

Marx ve Engels'in daima, birleşik, demokratik bir Almanya temelinde geleceğin Avrupası için planlar yapmaları gibi, Bakunin de daima, kendi düşündüğü geleceğin demokratik Slav devleti için, Batı Avrupa'da partnerler arıyordu. Garibaldi, Mazzini ve Aurelio Saffi gibi uluscu İtalyan liderler ile kurduğu dostça ilişkileri bu bakış açısı belirledi. Ancak Bakunin sonunda Mazzini'nin toplumsal devrimin dostu olmadığına karar verdi ve dostça ilişkilerini düşmanlık izledi. [45]

Marx, "toplumsal koşulları değil de iradeyi" **kendi** toplumsal devriminin temeli haline getirdiği için Bakunin'i eleştirdi."Kapitalist üretim tarzını temel alan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan Rus ya da Slav halklarının düzeyinde olan ve bu düzeyin üzerine çıkmayan (bir) Avrupa toplumsal devrimi istiyor." [46]

Aslında Marx bir **sosyalist** devrime köylülerin katılmalarına taraftardı. Bu kadar da değil, böyle bir katılımın Almanya gibi ileri bir ülke için bile elzem olduğunu düşünüyordu. Engels'e 1856'da şunları yazdı:"Almanya'da her şey proletarya devriminin bir Köylü Savaşı'nın ikinci baskısı tarafından desteklenmesine bağlı olacak." [47]

Bu formüllendirme önceki Köylü Savaşı'nın sosyalist eğilimli o-

luşunu gösterir. Fakat Engels'in bu savaşlar üzerine yaptığı çalışına, modern çağın başında feodal toprak soylularına karşı ayaklanan köylülerin genellikle uygun biçimde geliştirilmiş ne bir toplumsal felsefeye ne de kendi aralarında bir tutarlılığa sahip olduklarını açıkça ortaya koyar.[48]

Bakunin köylüleri sosyalist bir temelde örgütlemeyi düşünüyordu. Birkaç yıl çalıştığı İtalya'da köylülere büyük bir dikkatle eğildi ve ülkenin Orta Kuzey kesiminde 20. yüzyılın ortalarına kadar direnen bir sosyalist köylü örgütlenmesinin temellerini attı. Doğrudur, bu türden temel bir örgütlenmenin yokluğunda örneğin Rusya'da meydana gelecek bir köylü ayaklanması ancak bir Jacquerie (*) ayaklanması olabilirdi. Ancak belirtmek gerekir ki, modern öğrenciler gibi Bakunin'in vizyonu da burada durdu. Bu vizyon ne oluşturduğu teoriye ne de pratik faaliyetlerine uygundu.[49] Toplumsal devrim bakış açısından İtalya'nın kırsal alanlarının kentlerden daha ilerici olduğunu düşündü. [50]

Marx da kırsal alanlarda propaganda yapılmasından yana idi. Marx'ın da katıldığı, Eylül 1871'de toplanan Birinci Enternasyonal'in Londra Konferansı'nın tutanaklarında, "Kent işçileri ile çok fazla ilgilendik, "denir.[51] 1872'de Engels, Lodi'nin "İşçiler ve Köylüler Derneği"nin Enternasyonal ile yakın ilişki kurmasını onayladı ve bu yeni seksiyona bir mektup yazdı. [52] Demek ki Marx'ın eleştirisi, Bakunin'in köylüleri örgütlemekle ilgilenmesini değil, büyük ölçekli sanayinin önemini yeterinde değerlendirmemesini temel alıyordu.

Uluscular Olarak Marx, Engels ve Bakunin

Marx ve Engels 1870 Fransa-Prusya Savaşı'nı sadece uzun süredir Louis Napoleon'un yenilmesini ve sahneden çekilmesini bekledikleri için değil, aynı zamanda, teori ve örgütlenme bakımından o sırada Fransa'dan üstün olan Alman hareketinin böylelikle daha geniş bir gelişme alanı sağlayacağını düşündükleri için, memnunlukla karşıladılar. Fransız işçilerinin de kazançlı çıkacaklarına inanıyorlardı. Bu görüşler daha sonra Guillaume tarafından, "Alman proletaryasının

---

* 1358'de Fransa'nın kuzeydoğusunda köylülerin soylulara karşı çgiriştikleri, sonunda kitlesel bir kıyımla bastırılan kendiliğinden ayaklanma. İsmini soyluların köylülere aşağılayıcı bir deyim olarak "Jacques" diye hitap etmelerinden alır -ÇN.

Fransız proletaryası üzerinde hakimiyet kurması" ve "Avrupa hareketinin merkezini Fransa'dan Almanya'ya transfer etmek" için çalıştıklarına göre Marx ve Engels'in Pan-Cermanist oldukları iddiasıyla yeniden üretildi. [53] (*) Bu düpedüz bir çarpıtmadır ve zamanında da bu şekilde nitelendi (1915).

Bakunin kendi kaderini tayin hakkı ilkesini mutlak bir ilke olarak, zamana ve mekâna bakılmaksızın geçerli görme eğiliminde idi. Marx ve Engels 18. yüzyılda geliştirilen demokrasi ilkelerinden herhangi birinin özel mülkiyet sistemi sürdükçe geçerli olduğuna inanmıyorlardı. Bu nedenle zaman zaman kendi kaderini tayin ilkesini fırsata bağlı bir ilke olarak gördüler. Bu sosyalist devrim çıkarına tamamen bilinçli ve kasıtlı olarak yapıldı, çünkü ancak böyle bir devrimden sonra demokrasinin "sonsuz ilkeleri" nüfusun sömürülen kesimi için gerçek bir anlam taşıyabilirdi. Marx ve Engels'in programındaki, gerici Rusya'ya karşı bir tampon olarak işgörecek bir Polonya devleti kurmak gibi diğer noktalar bile, onlara göre, sıkı biçimde uygulanan kendi kaderini tayin ilkesinden daha büyük bir geçerlilik taşıyabiliyordu. Nitekim tasarlanan Polonya devletinin Baltık'ta limanlara, hiç olmazsa 1772 sınırlarına sahip olması, bu milyonlarca Ukraynalı ve Beyaz (Bela-) Rus'u kendi sınırları içine alması anlamına gelse bile, gerekecekti. Marx ve Engels yeniden inşa edilen Polonya'nın bir **çok uluslu** devlet olacağını özellikle söylüyorlardı. [54]

Birinci Enternasyonal Genel Konseyi Polonya'nın kendi kaderini tayin etmesinden yana olduğunu kaydetmeye devam etti. Cenevre Kongresi'ne Rapor (1866) "kendi kaderini tayin hakkını güçlendirerek ve Polonya'yı demokratik ve toplumsal temeller üzerinde yeniden inşa ederek Avrupa'daki Rus etkisini yok etme gereği"nden söz ediyordu. [55] Bu bağlamda kendi kaderini tayin Marx için tamamen kabul edilebilir idi. Marx, İrlanda'nın (**) ve Balkan Slavları'nın, aslında o sırada çıkarları uluslararası proletarya devriminin çıkarları ile çakışan bütün bağımlı halkların kendi kaderlerini tayin etmelerinden yana idi. Bunun ötesine geçmedi; dolayısıyla kendi kaderini tayin ilkesi ile çok fazla ilgilenmedi.

O halde Marx ve Engels, Bakunin ve diğerlerinin iddia ettikleri gibi Alman ulusçuları mıydılar? Aslında Marx ve Engels'in Fransız-

* Guillaume burada Bakunin'in iftiralarından birini tekrarlıyor.

** İrlanda konusunda bk. s. ...

Prusya Savaşı'nda aldıkları tavır onların Alman uluscusu olmadıklarına kanıt olarak görülmüştür. Doğrudur, savaş patladığında Engels, Marx'a Almanya'nın kendi ulusal varlığı uğruna bir savaşa sürüklendiğini, yenilginin bağımsız bir Alman işçi hareketinin gelişmesini belki kuşaklar boyu engelleyeceğini, yazdı. "Şimdi Bismarck bizim işimizin bir kısmını yapıyor; kendi tarzında ve bilinçsiz olarak, ama gene de yapıyor, "diye yazıyordu Engels. [56]

Fakat Marx ve Engels, Lassallecı Schweitser'in yaptığı gibi bütün umutlarını Bismarck'a bağlamadılar, ne de ilk önce Prusya'nın yenilmesi çağrısında bulundular. Bunu daha sonra, Bismarck Alsace-Lorraine'in ilhakı niyetini açığa vurduğunda, yaptılar. Hatta Engels bir plan hazırladı. Buna göre Fransızlar yeniden inisiyatif kazanabilir ve Almanları Fransa'dan atabilirlerdi. Engels'in üstün savaş stratejisinin önem kazanması bu raporun yayımlanmasına bağlı idi; fakat yayımlanmadı. (*)

Marx ve Engels uluslararası politikada Almanya davasını tutarlılıkla savunmadılar. Riazanov, Balkanlar'daki Alman yayılması konusunda hiç bir politikalarının olmadığını belirtir. [57] (**) Almanya'da işçi hareketinin yükselmesi ile çok fazla ilgilenmelerine ve bu hareketi sosyalist devrimin öncüsü olarak görmelerine rağmen, uluslarası politikada bazen Almanya'nın yanında yer aldılar bazen de almadılar. Özellikle Marx Almanya'daki gelişmelere soğuk bakıyordu ve 1856 ve 1863 yıllarında Engels'e yazdığı mektuplarda Alman kuvvetlerinin uluslarası proletarya devriminin çıkarları için yenilgiye uğramasını savunmak zorunda kalabileceğini bir ihtimal olarak görüyordu. [58] 1866'da Schleswig-Holstein'in Prusya tarafından ilhakına taraftardı, fakat 1871'de Almanya'nın Alsace-Lorraine'i ilhakına karşı çıktı. Prof.Bloom'un vardığı, "Marx basit olarak bir uluscu değildi," sonucu, kanıtlara göre varılması mümkün olan yegane yargı olarak görülür. [59]

Engels'in durumu biraz farklıdır. Gençliğinde bir Alman uluscusu

---

* Engels'in yazıları ile ilgili vasiyetini yerine getiren Bernstein ve Bebel bu dokümanı Engels'in belgeleri arasında buldular. Dokümanı, bu meseleyle hiç bir ilgisi olmadığı halde, Alman Sosyal Demokrat Partisi geçmişte yurtseverliğe sığmayan bir eylemde bulunmuş olmakla suçlanabilir gerekçesi ile yok ettiler. G.Mayer, **Friedrich Engels** II (The Hague:1934), s.197 ve 544-545.

** Engels'in Kautsky ile yukarda değinilen yazışmasında genel bir yayılmacılık politikasından hiç söz edilmez.

idi ve enternasyonalist bakış açısını koruma çabalarına rağmen daha sonra birçok durumda uluscu jargon kullandı. Bu durumların sonuncusu ve en tahrip edicisi Marx'ın ölümünden sonra ortaya çıktı. Bu durum bir açıklama ve yorum çabasını hak ediyor.

Marx ve Engels, kuşkusuz, Prusya askeri sınıfının önderliğinde birleşik bir Almanya'nın bir tehdit olabileceğinin öteden beri farkında olmuşlardı. [60] Almanya'yı demokratikleştirecek ve toplumsallaştıracak güç olarak umutlarını Alman proletyaryasına bağlamaya karar verdiler. Bu önemli ve Bakunin'in altına imza atmadığı bir karardı. Marx ve Engels'in ulusculuk felsefesi, diye yazıyordu Bakunin,

> *ayrı ve kaçınılmaz olarak birbirine rakip ve düşman olan büyük yeni ulusal devletlerin kurulmasına, enternasyonalizmin, insanlığın dışlanmasına (varır). Tek bir evrensel devletin kurulmasını düşünmedikleri sürece ulusal devletlere ya da, daha büyük olasılıkla, en önemli ve zeki ırkın diğer ırklara hükmedeceği ve onları sömüreceği büyük devletlere varmak durumundadırlar; böylece Marksistler, kabul etmeseler de, sonunda Pan-Cermanizm'e varırlar.* [61]

O halde, Bakunin'in gördüğü kadarıyla tehlike, işçi sınıfının, uluslararası sosyalizmin kurulması için devleti araç haline getirmeye çalışırken, devleti inşa etmekle, kendi çıkarlarına öncelik verecek ve enternasyonal sosyalizmi gözden kaçıracak ölçüde ilgilenmesi idi. Sadece bir hayal ürünü olmayan bu fikir bizzat Engels örneği ile tanımlandı.

Marx ve Engels ulusal savaşların sınıf mücadelesini geciktiren ve onunla çatışan etkisinin gayet iyi farkında idiler. Marx 1871'de şöyle yazmıştı:

> *Eski toplumun hala gösterebildiği en yüksek kahramanca çaba ulusal savaştır ve bunun sadece bir hükümet palavrası olduğu, sınıflar mücadelesini erteleme niyeti taşıdığı ve sınıf mücadelesi bir iç savaşa dönüştüğünde hemen bir kenara atıldığı artık kanıtlanmıştır. Sınıf hâkimiyeti artık kendisini bir ulusal üniforma içinde gizleyememektedir. Ulusal hükümetler sadece proletaryaya karşı olanlardır!* [62]

Engels, Alman işçilerinin uluslararsı işçi hareketinin önderliğini ele geçireceğini umuyordu. Fakat onlara ancak gerçek enternasyonalistler olarak kalırlarsa sürekli destek verecekti. 1874'de

şunları yazdı:

Şimdiki halde Alman işçileri proletarya mücadelesinin öncüsünü oluşturuyorlar... Ne var ki, şovenizme izin vermeyen, hangi ulustan gelirse gelsin proletarya enternasyonalizminin her yeni adımını sevinçle karşılayan gerçek bir enternasyonal ruhu korumak gereklidir. Eğer Alman işçileri bu yolu izlerlerse, hareketin başında yürüyemeyebilirler -bir ülkenin işçilerinin bütün diğerlerinin başında yürümesi hareketin çıkarına değildir- ancak (bu durumda) savaş hattında şerefli bir yer işgal edeceklerdir... [62a]

Engels, aynı zamanda, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin liderlerini 1880'lerde Reich'ın emperyal yayılmacı politikalarına uygun davranmamaları için sert bir biçimde uyardı.

Engels pek çok defa bir genel Avrupa savaşının dehşetinden söz etti. 1882'de Bebel'e şunları yazdı:

Bir Avrupa savaşının talihsizlik olacağını düşünüyorum. Bu kez dehşet verici olacak; şovenizm yıllarca her yere yayılacak, çünkü her ulus kendi varlığı için savaşıyor olacak. Rusya'daki devrimcilerin şu anda başarıya yaklaşmakta olan bütün çalışmaları faydasız kalacak - yok edilecek; Almanya'daki partimiz geçici olarak şovenizmin kanına bulanacak ve tahrip edilecek ve Fransa'da da aynı şey olacak. [63]

1891'de Engels **Die Neue Zeit**'a bir yazı yazdı. Yazı daha sonra tutucu Sosyal Demokratların Kayzer'in ordularında Birinci Dünya Savaşı'na katılmalarını haklı çıkarmak için kullanacakları ölçüde bir Alman ulusculuğu havası taşıyordu. Çarlık Rusyası'nın en büyük düşman olduğunu (geleneksel bir Marksist tutum) ve genel bir savaşta Rusya'ya ve onun müttefiklerine karşı savaşmanın Alman Sosyal Demokratları'nın görevi olacağını öne sürüyordu. Fransa ve Rusya'ya karşı bir savaşta, diyordu Engels, Almanya kendi varlığı için savaşacak. Eğer savaşı ve böylelikle topraklarının çoğunu kaybederse Avrupa'nın tarihsel gelişiminde üzerine düşen rolü yerine getirecek konumda olmayacak. Sosyal Demokrat Parti yok edilecek. Ama bu parti uluslararası işçi hareketi içinde kendisine bir önderlik konumu kazanmıştı. Görevi kendi konumunu saldırgana karşı "son adamına kadar" savunmaktı. Bir savaşın kapitalizmi çok zayıflatacağını, öyle

ki, sosyalizmin hemen sonra başarıya ulaşacağını, ekliyordu. [64]

Engels'in burada, daha önce Bebel'e mektubunda bütün Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde yaptığı analizi özel olarak Almanya'ya uygulamanın ötesine geçmediği açıktır. Bunu oluşturan bağlamın Almanlar adına güdülen özel bir davanın parçası olduğu görülüyor. Bebel'in kısa süre önce yaptığı bir konuşma ile birlikte -bu konuşmada lider Alman işçilerinin belirleyici bir savaşa katılmaları gerektiğini öne sürmüştü- Engels'in makalesi, o sırada bir silahsızlanma kampanyası yürütmeye çalışan Fransız İşçi Partisi içinde büyük bir tepkiye yol açtı. Parti liderlerinden biri Engels'e protesto yazdı. Engels, Fransa'nın Kayzer Wilhelm'in orduları tarafından işgal edilmesi halinde Fransız işçilerinin kendilerini savunacakları ve savunmaları gerektiği, karşılığını verdi. Ekim 1891'de Engels Bebel'e şunu yazdı:"Almanya Doğu'dan ve Batı'dan saldırıya uğrarsa her türlü savunma yöntemi geçerlidir." [65] Ne var ki Engels savaş kredilerine değil, sadece savunma ile ilgili olanlara oy verilmesini tavsiye etti. Şöyle yazdı:

> *Eğer Prusya hükümetinin dediği gibi 1892 başında savaş olacaksa şimdiden savaş kredilerine karşı oy kullanacağımızı* ***en principe*** *(ilke olarak) ilan edemeyiz. Bu bizim için bir* ***fatale Lag*** *(vahim hata) olur. Peki ya 1892'nin başında gerçekten savaş çıkarsa? Bu durumda savunmayı pekiştirecek bütün kredilere, yalnızca bunlara oy vermek zorunda kalacağız. Yakın savaş* ***perspektifi*** *içinde ordu politikamızı (****milis,*** *ordunun demokratikleştirilmesi, yeni silahlar vb.-bu ordu politikası çok zaman alır) şimdiden açıklayamayız, ancak ordunun niteliğini bir halk ordusu anlamında değiştirecek ordu kredilerine ayak uydurmaya ve bunlara oy vermeye çalışmamız gerekir.* [66]

Böylece Engels, Marx'ın 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nda aldığı tavrı -işçi hareketini ve sosyalist hareketi korumak söz konusu olduğunda bir savunma savaşına taraftar olmak- tekrarlamış oluyordu. Bu tavır yeterli değildi ve başlıca Avrupalı güçler dünyanın daha az gelişmiş halklarına karşı yıllarca süren bir dönem boyunca saldırıya geçtikleri ve masum taraf diye bir şeyin kalmadığı emperyalizm çağında daha da yetersiz hale geldi. Fakat Engels, kendi açıklamasına göre, doğrudan Almanları veya Alman Partisi'ni gözetmeye çalışmadı.

Engels pratikte, günlük hayatında bir devrimci sosyalist ve bir en-

ternasyonalist idi ve hayatının sonuna kadar da öyle kalmaya devam etti. Zamanını ve enerjisini hiç bir kısıtlama yapmaksızın Avrupa ve denizaşırı ülkelerin mücadele veren işçi ve sosyalist hareketlerinin liderlerine yardım etmek için kullandı. Samuel Gompers, "Fred" Engels'i işçi hareketinin bir dostu olarak gördü.[67] Kırk ya da elli yıl süren böyle bir çalışmayı gözden kaçırmak ve Engels'i bir uluscu durumuna düşürmek imkansızdır.

Engels eserleriyle ilgili vasiyetinin yerine getirilmesi için o sırada güçlü bir uluslararası konuma sahip olan Kautsky'i seçti. Bu iş için seçtiği diğer iki kişi, Bernstein ve Bebel o sırada henüz açıktan Alman uluscuları olarak ortaya çıkmamışlardı.

Sağ-kanat Sosyal Demokratlar 1914'de, Engels'in fazla düşünülmeden yazılmış makalesini temel alarak, savaşta Almanya'yı desteklemeleri gerektiğini öne sürmeye çalıştılar. Bu bağlantı, 1914'e kadar gelen otuz yıllık gelişmelerin Marx ve Engels'in daha önceki analizlerini eskitmiş olduğu gerçeğini gözden kaçırır. Marx'ın Avrupa'nın jandarması olarak gördüğü Rus Çarı'na ve Bakunin'inki de dahil her türlü Panslavizm'e muhalefeti iki görüşü temel alıyordu: Rusya Doğu Avrupa'ya hükmeden güç idi ve bir devrimci işçi hareketine sahip değildi. Yüzyılın bitiminde Doğu Avrupa'daki Rosa Luxemburg ve Lenin gibi devrimci sosyalistler, bu görüşlerin artık doğru olmadığını, dolayısıyla Marksist analizin ve Marksist politikanın revize edilmekte olduğunu gösteriyorlardı. Bir yirmi yıl daha yaşamış ve uluslararası ilişkiler sorununu her zamanki keskin düşüncesiyle ele almış olması halinde Engels'in 1891'deki tavrını sürdüreceğine inanmak imkânsızdır. Daha 1893'de yeni bir tavır yönünde kesin bir adım atmıştı.[68] Bu tarihte, Rusya'nın, Almanya'ya saldırması şöyle dursun, bir savunma savaşı sürdürebilecek yeteneğe bile pek sahip olmadığını söyledi. Sağ- kanat Sosyal Demokratlar, Engels'i emperyalist savaş taraftarı haline getirdiklerinde en hafif deyimle ikiyüzlülük ettiler. Engels'in Lenin gibi "vatanın yenilgiye uğraması" için çağrıda bulunup bulunmayacağı, kuşkusuz başka bir sorundur.

Aslında Marx ve Engels Almanya'nın sosyalizmin kuruluşunda öncü olacağını umarlarken bilinçdışı veya bilinçaltı uluscu olabilirlerdi.[69] Bu arzu, Bakunin'in böyle bir öncülüğü demokratikleşmiş bir Rusya'nın yapabilmesi arzusu ile kıyaslanabilir. İki büyük Rhine yerlisinin Avrupa için Rusların en yüksek mevkide olacakları bir

program sunacaklarını düşünmek imkansızdır ve Bakunin'i bir Alman liderliği savunucusu rolünde düşünmek de eşit derecede imkansızdır. Bilinçaltı ulusculuk her üçünün savunduğu politikaları etkiledi. Fakat bu Marx ve Engels'in sosyalist devrimin önce Rusya'da meydana gelmesine taraftar olmayacaklarını söylemek değildir. Lenin'in, "Alman devrimi [Rus devriminden] kıyaslanamayacak kadar daha önemlidir," görüşünü olsa olsa onaylayabilirlerdi. Bakunin de Rusya'dan önce Almanya'da olacak bir devrimi reddedemezdi. Bilinçli ve temel olarak her üçü de uluslararası sosyalist devrime bağlı idi.

Ferdinand Lassalle Örneği

Öte yandan Lassalle dürüst bir Alman ya da bir Prusya uluscusu idi. Almanya'nın birleşmesi sorununa, Marx'ı, Bismarck ile ilişkisi olduğundan kuşkulandıracak ölçüde "Prusyalı" bir çözümü savunuyordu. Lassalle gizlice böyle bir bağlantı kurdu ve Marx haklı çıktı. Ancak Marx ve Engels, Lassalle'e karşı çok önceden olumsuz bir görüş oluşturmuşlardı ve ulusal sorun derin anlaşmazlıklara yola açan çeşitli unsurlardan sadece biri idi.

1859 İtalyan kurtuluş hareketine eşlik eden diplomatik manevra sırasında, gerek Marx'ın gerekse Lassalle'in tavırları, İtalya'nın birleşmesi meselesinden çok Avrupa'nın geri kalan kısmı için neyin iyi olacağına dair farklı görüşlerince belirlendi. Lassalle Avusturya'nın İtalya'da yenilmesinden yana idi, çünkü Avusturya, Almanya'nın yakın zamanda birleşmesi için verilen hegemonya mücadelesinde Prusya'nın rakibi idi. Marx Avusturyalıların İtalya'da gerçekleştirdikleri harekât sırasında onların yanında yer almadı, ama onlara güçlü biçimde karşı da çıkmadı, çünkü Avusturya'ya tuzak kuran III.Napoleon'a ve onunla ittifak kurduğundan kuşkulandığı Rusya'ya derin bir güvensizlik duyuyordu.

Marx ve Engels İngiltere'de politik sürgün olarak yaşıyorlardı. Gerçi uluslararası politikayı yakından izliyorlardı, ama bir ulusal parti veya işçi hareketinin günlük faaliyeti içinde değildiler. Öte yandan Lassalle, ulusal işçi partileri kurmanın uluslararası sosyalist harekette zorunlu bir aşama olduğunu hep gözönünde bulundurmuştu. Marx'ı yıllardır yakın arkadaşı olarak görmüş, daima onun tavsiye ve onayını almaya çalışmış olsa da, açık bir kopuştan sakınmaya çalışarak, sonunda kendi yolundan gitti.

Lassalle bir enternasyonalist felsefeye sahip olduğu iddiasında bulunurken, olayları giderek Alman, hattâ dar bir Prusyalı bakış açısından görüyordu. Bakunin'in Rus askerlerini Constantinople'da (İstanbul) görmeyi umut ettiği yerde, Lassalle, bir başka Alman yayılmacısı olan Rodbertus'a yazdığı bir mektupta, onun Almanya'nın bir gün Türkiye'nin mirasçısı olacağı ve Alman askerlerinin Boğaziçi'ne yerleşeceği umudunu uygun buluyordu.[70] Kuşkusuz bu, Bakunin için olduğu gibi, Lassalle için de "devrim"den sonra olacaktı. Marx ve Engels, özellikle açıktan savunduğu dar ulusculuktan kurtulmayı başaramadığı için Lassalle'in etkisini tehlikeli buluyorlar ve muhtemelen felakete yol açacağını düşünüyorlardı.

Marx ve Engels Devlet'i hâkim sınıfın organı olarak görürlerken, Lassalle Devlet'i yüceltme fırsatını nadiren kaçırıyor, onu sınıf mücadelesinin üzerinde, mistik bir tarzda resmediyordu. Nitekim bir keresinde şöyle demişti: "Devlet insanlığın bütün faziletlerinin içinde gerçekleştirileceği kurum olacaktır."[71] Hegel mezarından kalksa bu sözleri alkışlayabilir. Devlet'i, "bütün uygarlığın kökü çok eskilere dayanan erdem ateşi" olarak tanımladığı meşhur Dolaylı Vergi Üzerine makalesinde Lassalle bu konudaki görüşünü biraz daha geliştirdi:

> *Devlet'e, güçlü elinin altında **bütün insanlara, her şeye rağmen** yaşama olanağı sağlayan organ olarak, insan soyunun gelişmesinde, tarihin başlangıcından beri yerine getirdiği ve sonsuza kadar sürdüreceği, yüksek, etkin bir görev atfediyorum.*

Lassalle'in çalışmalarını basıma hazırlarken Bernstein bu konuda sitemkâr bir dip not ekledi. (*) Lassalle'in politikası -Marx'a göre hatalı idi- liberal burjuvaziye saldırmak ve o sırada esas olarak ordu ve toprak sahibi aristokrasinin desteklediği Bismarck ile birlikte yol gösterdiği proleterlerle ittifak kurmaya çalışmak idi. Bu politika onun bazı entellektüel kesimlerden alkış almasını sağladı. Bu kesimler daha sonra proleter enternasyonalisti Marx ve Engels pahasına uluscu Lassalle'e arka çıkmaya çalıştılar. Bernstein, Marx ve Engels'e karşı çıkmaksızın, Lassalle'in Sosyal Demokratlar nezdindeki şöhretini, onun ulusculuğunun yanlış anlaşıldığını göstermek suretiyle kurtarmaya çalıştı. Bernstein, Lassalle'in aslında inanmış bir enternasyonalist olduğunu, sadece 1859'daki İtalyan savaşı sırasında izlenen taktikler

* O sırada Bernstein Engels'in genel gözetimi altında çalışıyordu.

hakkında farklı görüşlere sahip olduğunu göstermek için Lassalle'in Marx ile yazışmalarından alıntılar yaptı. Ancak Bernstein bile Lassalle'in "pratikte Prusya jingoizmine gene de biraz bulaşmış" olduğunu kabul etmek zorunda kalır ve ekler: "Lassalle'in Devlet anlayışı Cumhuriyetçi Lassalle ile mutlak monarşi için savaşan insanları, Devrimci Lassalle ile her yönüyle gerici olanları bir gün bir araya getirecek köprüdür." [72(*)]

Marx ve Engels proletaryanın "feodal kalıntılar"ı temizlemek ve ordu ile büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak için liberal burjuvazi ile ittifak kurması gerektiğini savunmuşlardı. Lassalle'in ardılı Schweitzer, aksine, Lassalle'in gericilerle oynamaktan ibaret olan feci politikasını sürdürdü. Lassalle'in Sosyalist Parti'si bir çok kez bölündü. Lassallecılar ile "Eisenachcılar"ın (Bebel, Willhelm Liebknecht, **et al**) birliği ve 1875'de Sosyal Demokrat Parti'nin oluşturulması bile eski düzene karşı yeterli bir meydan okuma sağlamadı; "feodal kalıntılar" var olmaya devam etti ve liberal (burjuva) sistem Almanya'ya hiç bir zaman tam olarak getirilmedi. Marx ve Engels'in umut bağladıkları Alman sosyalist hareketi, başından beri kendi içinde, pişman olmayan bir uluscu unsur barındırdı. Bu unsur, geçici kazanımlar uğruna uluslararası sosyalizmin en büyük düşmanları ile ortak politik dava gütmeye gerçekten hazırdı. "Eisenachcılar" göreceğimiz gibi uluscu duygudan bütünüyle yoksun değildiler.

Birinci Enternasyonal

Avrupa'daki sosyalist hareketler ve sendika hareketleri ulusal olmadan önce uluslararası idi. Uluslararası İşçi Birliği 1860'larda tasarlandığında, işçi örgütleri ve sosyalist örgütler az sayıda ve dağılmış durumda idi.Ulusal sendika örgütleri yoktu ve kıta üzerinde bir kaç sendika vardı. İngiltere'deki Çartist ajitasyon ulusal boyut kazanmıştı; ama artık Çartist örgütler yoktu. Lassale 1863'de Alman İşçileri Genel Birliği'ni (Almanca ilk harfleri ile ADAV) kurmuştu, ama bu örgütün Prusya içinde bile ulusal bir boyut kazandığı pek söylenemezdi.

Ulusal işçi örgütleri federasyonlarının (sendika federasyonları veya ulusal politik partiler) yokluğunda, Enternasyonal'deki temsilciler çeşitli gruplardan geliyordu. Bazı Britanyalı sendikalar özellikle Av-

* Bu bölümün muhtemelen, yayımlanmadan önce el yazmalarını inceleyen Engels'in etkisi altında yazıldığı düşünülür.

rupalı emekçilerin İngiltere'ye göç edecekleri korkusu yüzünden katıldılar; fakat George Odger gibi diğerleri politik olarak çok daha gelişmiş ve dışardaki hareketlerin saf ve basit sendikacılardan daha fazla farkında idiler. (*) Bazı ulusal göçmenler de vardı ve birinci Kongre, belirtildiği gibi, hem Polonya hem de İrlanda'nın özgürlüğünü onayladı. İdeolojik gruplar, çeşitli eğilimlerden sosyalist ve anarşistler, sadece Marx ve Bakunin değil, Proudhon ve Blanqui taraftarları da vardı.

Birinci Enternasyonal ulusal partilerin ve sendika gruplarının oluşumuna hız kazandırdı ve derin bir anlaşmazlık, Marx ve Bakunin arasındaki Uluslararası İşçi Birliği'nin çöküşüne yol açacak geniş çapta bilinen kişisel kavgadan çok, uluslarası örgütün gelişen ulusal gruplar üzerindeki denetiminin ölçüsü konusunda çıktı.

Marx, bütün ülkelerin işçilerinin öncelikle sadakat gösterecekleri yüksek düzeyde merkezileştirilmiş bir uluslararası örgüt inşa etmek istemişti. Ne var ki 1870'e doğru işçi sınıfının bağımsız ulusal partilerinin hareketi hız kazandığında Marx bu hareketi onaylayan bir kararı kabul etti. Bu türden bir karar -Karar IX- 1871 Londra Konferansı'na Vaillant tarafından fiilen önerildi. Bu kararda işçi sınıfının bağımsız politik partilerinin kurulması için çağrı yapılıyordu. Bakunin'in arkadaşı Guillaume'un protestosu konusunda da karara varıldı. 1872 Hague Konferansı'nda, Karar IX, Marx'ın tam rızası ile Birlik'in Tüzüğü'ne eklendi.

Ne var ki bu arada merkeziyetçiler (Marksistler) ile otonomcular arasındaki anlaşmazlık kopma noktasına ulaşmıştı ve örgüt bölündü. Merkeziyetçi federasyon karargâhını New York'a taşıdı ve şimdilik kaydıyla dağıldı. Otonomist enternasyonal içindeki öncü grup Belçikalılardan oluşuyordu; 1870'de yaklaşık 70 bin Belçikalı işçi Enternasyonal ile yakın ilişki içindeki gruplara mensuptu. [73] Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kaydettiği gelişme ile o kadar çok ilgilendiler ki, sonunda bu partiyi taklit etmeye karar verdiler ve bu, mensup ol-

---

* Enternasyonal Geçici Merkez Konseyi üyeleri olan bu İngilizlerin zihinleri sanayi sorunlarından çok politik sorunlarla meşguldü. Böyle olmasaydı Marx'ın sendikacılığa tek bir sözle bile değinmeyen Açılış Konuşması'nı pek hoşgörüyle karşılamazlardı. Royden Harrison, "The British Labour Movemenet and the International in 1864, " **The Socialist Register** 1964 içinde (New York 1964), ed. Ralph Miliband & John Saville, s.294./

dukları uluslararası federasyonun çökmesine yol açtı.

Daha sonra Engels Birinci Enternasyonal'in yokoluşuna yol açan nedenleri Sorge'a yorumladı. Enternasyonal'in ölümüne başarısının neden olduğunu söylüyordu. İşçi hareketi ve sosyalist hareket bütün Avrupa'da baskı altına alınıp cezalandırıldığı sürece baskı hareketin birliğini sağlıyor ve onu iç polemiklerden uzak tutuyordu. Harekete bağlı olanların ortak kozmopolit çıkarları ön planda yer alabiliyordu. Fakat ilk büyük başarı "bütün fraksiyonların naif birlikteliği"nin dağılmasına yol açtı.[74] Bu başarı Paris Komünü idi. Bütün okullar bu olayı kendileri için kullanmak istediler ve parçalanma meydana geldi.

Paris Komünü, doğrudan Enternasyonal'in değil, Paris proletaryasının eseri olduğu için, bu sonuç ironik idi. Marx Paris Komünü'ne karşı tavsiyelerde bulunmuştu. Fakat olay kamuoyunun zihninde Enternasyonal ile özdeşlendi. Öyle ki, inkar etmeye çalışmak Enternasyonal için saçma ve ayrıca kötü politika olacaktı.

Ele aldığımız dönemde Birinci Enternasyonal. Marksizmin çeşitli ülkelerin işçi hareketlerinde tavsiyede bulunma dışında olayların doğrudan denetimini ele almak için son ve yegane girişimini ifade eder. O zamandan sonra Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yetki ve sorumluluk ulusal partilerin eline geçti. Uluslararası proletarya devrimi bir hedef olarak kaldı, fakat işçilerin günlük hayatına, örgütlenme tarzına giren bir hedef olmadı. Küçük ülkelerdeki işçi hareketleri Enternasyonal'in uzaktan da olsa yardım için el uzattığı günlere özlemle bakmaya devam edebildi.[75] Modern zamanlarda işçi hareketlerine uluslararası sınırların ötesinden uzanan yardım proletarya enternasyonalizminden çok ulusal çıkarların gerektirmesi ile olmuştur.

Gene de, emperyalizme karşı mücadelenin uluslararası olması gerektiği fikri asla ölmemiştir. 1965'de bu fikir yerkürenin öteki taraflarından, Guatemala gerillalarından ve Çin Halk Cumhuriyeti hükümetinden geldi.[76]

Birinci Enternasyonal'in çöküşü Almanya'nın birleşmesi ile aynı zamana denk geldi. Hemen ardından İtalya'nın birleşmesi gerçekleşti. O zamandan beri Almanya ve İtalya'da toprak taleplerinin artması, tarihin rastlantıları yüzünden ayrılmış bölümlerin bir araya getirilmesini değil, yeni toprakların yabancı hâkimiyeti altında anonimleştirilmesini gerektirecekti. Yayılmacı ulusculuk Avrupa'nın bütün önde giden ülkeleri için emperyalizm halini almıştı. Marksizm emperyalizm ko-

nusundaki tavrını hala tanımlamak, daha doğrusu yeniden tanımlamak zorunda idi.

Bazı başka ülkeler için ulusculuk hala, Polonya'dan Balkanlar'a kadar Doğu Avrupa ülkeleri için olduğu gibi, ulusal birlik için mücadele; veya İrlanda, Çekoslovakya, doğu ve Afrika halkları için olduğu gibi, emperyalist güçlere karşı ulusal bağımsızlık için savaş, anlamına geliyordu. Marksizm hala bu uluscu hareketlerin nereye kadar haklı oldukları, işçi sınıfının bu hareketlerle ne kadar ilgilenmesi gerektiği ve bütün ülkelerin proletaryasının bu hareketlere tavrının ne olması gerektiği sorularını yanıtlamak durumunda idi. Bu konuda genel bir ilke var mıydı? Var idiyse, Marx ve Engels bu ilkeyi açık bir biçimde ortaya koymamışlardı ve Bakunin'in yaklaşımı belirsiz idi. Sosyalist hareketin bütün kolları proletarya enternasyonalizminin faziletleri konusunda anlaşıyorlardı. Bu felsefe ulusculuğa karşı olmak anlamına mı geliyordu? Saldırgan, emperyalist ulusculuğa karşı çıkmak mı gerekiyordu? Yapıcı, anti-emperyalist ulusculuğu desteklemek mi gerekiyordu? Bu sorulara açık ve erken bir yanıt verilememesi sosyalist harekette bir bölünmeye yol açacaktı.

Proudhon Ulus-Devlete Karşı

Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) pek çok konuda Marx'tan ayrılıyordu. Marx sanayinin gittikçe geliştiğini düşünürken Proudhon küçük ölçekli üretimin öncüsü idi. Marx bir merkeziyetçi iken, Proudhon aşırı ademi merkeziyetçi idi. Marx bir işçi hükümeti istiyordu. Proudhon hiç hükümet olmamasını tercih ederdi; ancak hayatının sonuna doğru bir otoritenin gerekli olduğunu kabul edince, bir federalizm sistemi ile bu otoriteyi sulandırmaya çalıştı. Proudhon, Bakunin gibi değilse de, kendisini bir anarşist olarak görmekten hoşlanıyordu. Bir keresinde (büyük) mülkiyete amansız bir saldırı yazmış olsa da Prodhon bir sosyalist değil bir paylaşımcı veya ortaklaşmacı idi toplumsal sorunlara bulduğu çözüm bir (merkez!) bankasının finanse ettiği ortak birliklerine dayanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız CGT'sinin onu otantik bir işçi hareketi peygamberi haline getirme girişimleri, ulaştırmak istediği mesajın doğal içeriğinin, kasıtlı veya değil, yanlış anlaşılmasına yol açmış olmalı.

Gene de Proudhon 1848 ayaklanmasına bir devrimci olarak katıldı; başarısız olsa da diyalektik analizi kullanmaya çalıştı; ona küçük

burjuva demesine ve yaptığı hataları bir kitap halinde (**La MisÇre de la Philosophie**) açığa vurmayı gerekli görmesine rağmen Marx'a saygı gösterdi. Erken on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sının hala ademi merkezi ve hala küçük üretime dayanan ekonomi ortamında Proudhon, usta bir yazar ve yetenekli bir demagog olarak, bir işçi sınıfı taraftarı idi.

Otoriteye karşı çıkışında genellikle tutarlı olan Proudhon, yeni iktidar merkezlerinin gelişmesine yol açacağı gerekçesi ile ve zamanının düşünürleri arasında yalnız kalarak, Almanya'nın ve İtalya'nın birleşmesine karşı çıktı.

Proudhon'un işçi sınıfından gelen taraftarları sendikalar, ortaklıklar, kooperatifler ya da politik gruplar içinde örgütlendiler ve bunların bazıları Proudhon'un ölümünden sonra Birinci En ternasyonal Kongresi'nde göründüler. Burada ulusal devletlerin varlığını tanımayı reddederek karışıklık çıkardılar; aşırı kozmopolit oluşları nedeniyle yegâne yönetim Enternasyonel imiş gibi davrandılar. Marx onlara sadece gülmekle yetindi; fakat ademi merkeziyet konusundaki savaş Enternasyonal'in hayatı boyunca devam etti.

NOTLAR

1 Bk.Engels, "Die Polendebatte in Frankfurt," **Neue Rheinische Zeitung**, 3 Eylül 1848, Werke içinde, V.354.

2 **Werke**, V,80.

3 **Ibid.**, s.82

4 Roman Rosdolskiy, "Friedrich Engels und das Problem der `Geschichtslosen Völker,' " **Archiv für Sozialgeschichte**, IV (Hannover, 1964), 98-99, vurgular orijinalinde.

5 Weydemeyer'e mektup, 12 Nisan 1853, bk.aşağıda s. ...

6 F.Mehring (ed.), **Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx-Friedrich Engels, und Ferdinand Lassall** (Stuttgart:1902), III, 238. Bu çalışma ilerde **Nachlass** olarak geçecek.

7 Herman Wendel, "Der Marxismus und die Südslawenfrage," **Die Gesellschaft** (Berlin:1924)s.159.

8 H.Wendel, "Marxism and the Southern Slav Question," **Slavonic Review**, II (Londra:1923-1924), 294.

9 S.Harrison Thomson, "A Century of a Phantom:Panslavism and the Western Slavs," **Journal of Central European Affairs** (Boulder, Colo.), XI (Ocak-Nisan 1951), 60.

10 R.Schlesinger, **Federalism in Central and Eastern Europe** (Londra:1945), s.160, 161.

11 Wendel, **Slavonic Review**, II, 261.

12 Rosdolskiy, "Friedrich Engels...,",s.208.

13 **Ibid.**, s.99-101.

14 George Lichtheim, Marxism: An Historical and Critical Study (Londra:1961), s.74.

15 R.Schlesinger, **Marx: His Time and Ours** (Londra:1950), s.334.

16 "Der Anfang des Endes in Oesterreich," Werke,IV,508.

17 9 Ocak 1857 tarihli **New York Tribune**daki makale; bk. **Werke**, XII,85.

18 Rosdolskiy, "Friedrich Engels...,"s.115 vd.

19 Schlesinger, **Federalism**...,"s.157.

20 22 Şubat 1882 tarihli mektup; **Die Briefe von Engels an Ed.Bernstein** (Berlin:1925), s.55

21 17 Kasım 1885 tarihli mektup; W.Blumenberg (ed.) **August Bebels Briefwechsel mit Friedrich Engels** (The Hague: 1965), s. 244.

22 7/15 Şubat 1882 tarihli mektup; **Friedrich Engels' Briefwechsel mit Karl Kautsky** (Vienna:1955), s.53.

23 Engels,"Gewalt und Oekonomie bei der Herstellung des neuen Deutschen Reiches" (1887/88), **Neue Zeit**, XIV (Şubat 1896), s.687.

24 Engels, 21 Nisan 1853 tarihli **New York Tribune**'deki makale; bk.**Werke**, IX,33-35.

25 Engels, "Deutscland und der Panslawismus," Werke, XI, 197. Makale ilk olarak **Neue Oder-Zeitung**'da yer aldı, Breslau, 24 Nisan 1855.7 Mayıs 1855 tarihli **New York Tribune**'de, değişik argümanla ("Austia's Weakness") yeniden yayımlandı.

26 **Werke**, XI, 193, 194 (yukarda değinilen makalenin ilk bölümü 5 Mayıs 1855 tarihli **New York Tribune**'da bazı değişikliklerle yeniden yayımlandı).

27 P.W.Blackstock ve B.F.Hoselitz (eds.), **The Russian Menace to Europe** (Glencoe:1952).

28 J.A.Doering (ed.), **Marx vs.Russia** (New York:1962),özellikle s.v-viii.

29 23 Mayıs 1851 tarihli mektup.

30 24 Nisan 1852; **Werke**, VIII, 81. Vurgular orijinalinde. Almancadan yeniden çevrildi.

31 Marx, **Insemnari despre Romani** (Bükreş: 1964), s.39. Bu yazının alındığı defterin aslı Amsterdam'daki Uluslararası Toplumsal Tarih Enstitüsü'nde bulunabilir.

31a Engels, **The Commonwealth** içinde (Londra), 31 Martve 5 Mayıs 1866; Grünberg'in **Archiv**'inde, VI (1915), s.215-217;ve **Werke**, XVI, 157-161.

32 M.Bakunin, "Aufruf an die Slawen," **Zwei Schriftenn aus den 40er Jahren des XIX.Jahrhunderts, Internationale Bibliothek für Philosophie**, Bd. II, Sy. 11-12 (Prag:1936),s.27.

33 **Ibid**.

34 Samuel Rezneck, "The Political and Social Theory of Michael Bakunin," **American Political Science Review**, XXI, sy.2 (Mayıs 1927), 291-292.

35 M.Bakunin, **Kolokol** içinde (a.Herzen ed.), Sy.122-123 (Londra, 15 Şubat 1862)s.1027.

36 Rosdolskiy'den alıntı, "Friedrich Engels...,"s.234.

37 Bakunin, **Gesammelte Werke**, III, 92.

38 Bakunin, "Aufruf...,"s.39.

39 V.Cejchan, **Bakunin in Bohemia** [Çekce] (1928), s.193.196, 198;Rosdolskiy'in alıntısı,"Friedrich Engels...,"s.228 (Bakunin'in **Zweiten Aufruf an die Slawen**'inden alıntı).

40 H.Lagardelle, "Les Oppositions Nationales de Marx et de Bakounine," **Le Mouvement Socialiste**, Sy.251-252 (Mayıs- Haziran 1913), s.297;alıntı M.Bakunin, **La Reforme**'a mektup, 27 Ocak 1845.

41 Bakunin'den Katkow'a, 2 Ocak 1861 (Jülyen takvimi ile);Viacheslav Polonskii, **Materialy dlia biografii Bakunina** (Bakunin'in biyografisi için malzeme), 3 cilt. (Moskova-Leningrad:1929?), c.2, s.512.

43 **Ibid**., s.87-88.Bakunin hakkında bu metinde sunulandan farklı bir görüş için bk. Rezneck, "The Political and Social Theory...,"s.272.

44 Arthur Lehning (ed.), **Michel Bakounine et les Conflits dans l'Internationale:1872** (Leiden:1965), s.xiii-xiv.

45 Edith Riemerschmid, **Der Einfluss Bakunins auf die Italienische anarchistische Bewegung**, Zürih Üniversitesi'nde doktora çalışmasından (Kış:1956), s.24.

46 **Letopisi Marksisma** [Rusca],II (Moskova:1926), s.94.

47 16 Nisan 1856 tarihli mektup.

48 Engels, **The Peasant War in Germany** (1850), **Werke** içinde, VII, 329-413.İngilizce çeşitli basımları var.

49 Bk.Bert F. Hoselitz, **The Political Philosoph of Bakunin: Scietific Anarchism** içinde, ed. E.P.Maximoff (Glencoe:1953), s.13;ve Rosdolskiy, "Friedrich Engels...,"s.233.

50 Bakunin, "Lettres † un Français, &c." (1870), **Ouvres**, IV (Paris:1910), s.34.

51 Jacques Freymond (ed.), **La Premiere Internatıonaale: Recueil de Document** (Cenevre:1962), II, 207.

52 **Werke**, XVIII, 187.

53 J.Guillaume, **Karl Marx: Pangermaniste, et l'Association Internationale des Travailleurs de 1864 † 1870** (Paris:1915), s.iii-iv, 85.

54 Bk.Engels'in **The Commonwealth**'deki üçüncü makalesi, 5 Mayıs 1866, N. Riyazanov, "Marx und Engels über die Polenfrage," Grünberg'in **Archiv für die Geschichte des Sozialimus und der Arbeiterbewegung** içinde VI (1916), 217;**Werke**, XVI, 159-163.

55 Bk.G.M.Stekloff, **History of the Firs International** (International:1927), s.85.

56 Engels'ten Marx'a, 15 Ağustos 1870.

57 N.Riazanov, Marx ve Engels'in **New York Tribune**'deki makalelerine ed. notları içinde; NN.Rjasanoff (ed.), **Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels 1852 bis 1862**, I (Stuttgart:1917), s.472.

58 16 Nisan 1856 ve 15 Ağustos 1863 tarihli mektuplar.

59 Bk.Bloom, s.194 ve Bölüm 14.

60 Polonya hükümetinin niteliği üzerine Marx ve Engels'in yazılarından oluşan bir koleksiyon için bk. **Reactionary Prussianism** (Broşür, International:1944).

61 Yayımlanmamış bir elyazmasından alıntı (1872), Arthur Lehning'in **Michel Bakounine et l'Italie**'sine giriş, II (Leiden:1963), s.xvi; bk. Bakunin, **Werke**, III, 118.

62 Marx, **The Civil War in France**, Marx & Engels, Se Works içinde (Moskova:1950), s.490; bk.Werke, XVII,361.

62a Friedrich Engels, **The Peasant War in Germany**'in İkinci Basımına Önsöz, 1 Temmuz 1874 (International:1966), s.29-30.

63 22 Aralık 1882 tarihli mektup, Werner Blumenberg (ed.), **August Bebels Briefwechsel mit Friedrich Engels** (The Hague: 1965), s.143.

64 Engels, "Socialism in Germany," **Werke**, XXII, 248-260. 1891 Ekim'inde Fransızca yazıldı ve ilk kez **Almanach du Parti ouvrier po-**

ur 1892'de yayımlandı (Lille:1891), bu makale Avrupa'nın önde giden sosyalist gazeteleri tarafından ve **People of New York**'da 1892'de yayımlanmıştır.

65 Bebel'e 13 Ekim 1891 tarihli mektup; **August Bebels Briefwechsel mit Friedrich Engels** içinde, s.450-453.

66 **Ibid**. Vurgular orijinalinde.

67 Samuel Gompers, **Seventy Years of Life and Labour** (New York:1925), s.388.

68 Engels, **Kann Europa abrüsten?** (Şubat 1893); bk. **Werke**, XXII, Bl.V ve VI, s.387-392.

69 Engels'in son yıllarında ulusal gurur üzerine düşünceleri için bk. Mayer, **Friedrich Engels**, II, 455- 456.

70 Herman Oncken, **Lasalle: Eine Politische Biographie** (4. bs., Stuttgart ve Berlin: 1823), s.372.

71 Carlton J.H.Hayes'in "The History of German Socialism Reconsidered,"deki alıntısı, **American Historical Review** içinde (New York), c.XXIII, #1 (Ekim 1917), s.66.

72 Ferdinand Lassalle, "Die İndirekte Steuer und die Lage der arbeitenden Klassen" (1863), E.Bernstein (ed.), **Gesammelte Reden und Schriften** (Berlin:1919), II.484. Vurgular orijinalinde.

73 Miklos Molnar, 'Die Londoner Konferenz der Internationale 1871," **Archiv für Sozialgeschichte**, IV (1964), 303-304.

74 Engels'den Sorge'a mektup, 12/17 Eylül 1874, Marx & Engels: **Letters to Americans** içinde (International:1953), s.114.

75 Bk.Robert Grimm, 'Klassenkampf und Nation," **Neues Leben** (Bern), I, 1 (1915), s.11.

76 "Tell the Truth", editoryal, **Monthly Review**, XVII, 2 (Haziran 1965), s.1-3; Çin Savunma Bakanı Lin Piao'nun makalesi, **New York Times**, 4 Eylül 1965, s.2.

III

Uluslar, Sömürgeler Ve Toplumsal Sınıflar : Marx Ve Engels'in Tutumu

Marx ve Engels toplumsal gelişmenin, sosyalizm ve komünizme giden yolda aşamadan aşamaya diyalektik bir gelişmeyi gerektirdiğini düşündüler; bu gelişmede her adım bir öncekine kıyasla bir ilerlemeyi temsil ediyordu. İnsani temelde köleliğe karşı çıktılar, ama gene de köleliğin, bir artık birikimini mümkün kıldığı ve bu artık da daha yüksek bir aşamaya geçmek için kullanılabildiği için, önceki aşamalara kıyasla bir ilerlemeyi temsil ettiğini düşündüler; böyle bir artık olmadan gelişme imkânsız olmasa da yavaş ve zor olacaktı. [1]

Emperyalist Hâkimiyet Konusunda Marx ve Engels

Gelişme yarışında geride kalan ülkeler ellerinden gelenin en iyisini yapmak zorunda kalırlar. En çabuk yol geri bir ülkeyi ileri bir ülkenin hâkimiyeti altına sokmak olabilir. Bu durumda ileri ülke geleneğin kabuğunu kırar ve serbest girişimciliği başlatır ve böylelikle daha fazla üretkenliğe, hattâ sosyalizme giden yolu açar.

Marx ve Engels, Amerikalı antropolog Lewis H. Morgan'ın kültürleri aşamalara göre sınıflandıran eseri ile çok ilgilendiler. Engels, **Ailenin,Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** başlığını taşıyan uzun monografisinde Morgan'ın malzemesini kullandı.(*) Marx ve Engels'in sömürgelere ve geri bölgelere yönelik tavırları öncelikle ekonomik aşamalar teorisine olan inançları tarafından belirlendi.

Emperyalist hâkimiyetin asıl yapısı on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kendisini daha açık bir biçimde göstermeye başladı ve Marx ile Engels'in belirli bölgeler hakkında daha önce ifade etmiş oldukları fikirler daha sonraki yazılarında bazen değiştirildi, hattâ bazen tam tersine çevrildi. Bu bölümde bu değişiklikleri izlemeye çalışacağız. Bunların bazıları günümüze kadar gözden kaçmış gibidir. Aslında Marx ve Engels'in yazılarından, bu yazıların hangi bağlamda yazıldıklarını düşünmeksizin yapılan alıntılarla, bir yazarlar okulunun

* Engels, Marx'ın ölümünden sonra ortaya çıkan bu monografiyi hazırlarken Marx'ın Morgan'ın eseri üzerine yazdığı notları kullandı.

Marx ve Engels'in köleliği ve emperyalizmi savunduklarını kanıtlamaya çalıştığını, bir başka okulun ise, Marx'ın sadece her şeyi bilmekle kalmadığını geleceğin olaylarını da tam olarak görebildiğini kanıtlamaya çalıştığını göstermek mümkündür. Hangi okulun Marx'ın fikirlerinin doğru biçimde anlaşılmasını sağladığını söylemek kolay değildir.

Erken yazılarında Marx ve Engels büyük politik birimlere fazla coşku gösterdiler; küçük devletler gelişme yolunda bir engel idiler. Engels, küçük devletleri ve ulusallıkları lanetlemede, İsviçre'nin geçmişte Avusturya'dan bağımsızlığını kazanmasını kınayacak kadar ileri gitti. Engels'e göre o sıralar da (13.yüzyıl) Avusturya tarihinde ilk kez ilerici bir devlet idi ve ilerici bir devletin önünde hiç bir engelin olmaması gerekiyordu.[2]

Çok sonra Robert Grimm İsviçre bağımsızlık mücadelesinin çok farklı bir versiyonunu verecekti. Ona göre bu savaş, komünist bir toprak sahipliği sistemine sahip olan İsviçreli özgür çiftçilerin feodal Hapsburg lordlarının tahakkümüne karşı verdikleri bir savaş idi.[3] Engels buna ne derdi, insan merak ediyor. 1859'da yazılmış **Po und Rhein** başlıklı bir broşür Engels'in küçük ulusların büyük uluslar tarafından özümlenmesinden yana olduğunu en açık bir biçimde gösterir. Bu broşürde Engels, her ulusun askeri olarak savunulabilir sınırlara ihtiyaç duyduğu düşüncesi temelinde sınırlar oluşturmaya çalışmanın yararsızlığını gösterir. Şöyle devam eder:

> *Bütün değişiklikler [Avrupa haritasındaki], sonuna kadar gidilecekse, büyük ve yaşama gücüne sahip Avrupalı uluslara, dil ve duygu birliğinin belirlediği gerçekulusal sınırlarını her defasında biraz daha fazla kazandırma çabasından hareketle başlamalıdır. Aynı zamanda, hâlâ şurada ya da burada bulunan ve artık bir ulusal varlık oluşturamayan halkların kalıntıları daha büyük uluslar tarafından özümlenir ya da bu ulusların bir parçası haline gelir veya politik önemi olmayan etnografik anıtlar olarak kendilerini muhafaza ederler.*[4*]

Engels, ulusların hakları gibi sorunların, savaş ya da savaş tehdidi gibi bir sorun olduğu zaman, "biri kendi postunu savunuyor"ken[5]

* Marx-Engels-Lenin Enstitüsü (Moskova) Engels'in vardığı bu sonuçtan kendini ayırır. Enstitü bu sonucun hatalı olduğunu belirtmekle yetinir. - **Werke**. XIII,678.

muhtemelen pek dikkate alınmayacağını da belirtmişti.

Az gelişmiş halklar, erken yıllarında Marx ve Engels'ten genellikle kötü davranış gördüler. Karadağlılar "sığır hırsızları" ve "dindarlık taslayan haydutlar" (Marx); Meksikalılar "tembel" (Engels) ve "**les derniers des hommes** (met.Fr.,insanların en alçağı)" (Marx) idiler.[6] "Geri" halkların Aziz Burjuva'nın tecavüzlerine direnirlerse daha hızlı ilerleyebilecekleri ve uygarlığın nimetleri konusunda bizzat içinde yaşadıkları zamana göre seçim yaptıkları fikri aslında Marksizm'e oldukça geç nüfuz etti.

Geri kalmış küçük halklar ile geri kalmış büyük halklar arasında hiç bir tercih yapmadığını göstermek için Marx en güzide oklarından birini Afyon Savaşı sırasında Çin'e fırlattı: "Öyle görünüyor ki, sanki tarih bu halkın tamamını, içinde bulunduğu kalıtsal budalalıktan çıkarabilmek için önce sarhoş etmek zorunda kaldı."[7]

Marx ve Engels'e göre Çarlık Rusyası bile Doğu'da uygarlaştırıcı bir etki yapabilmekte idi. Engels Çar'ın Orta Asya'daki harekâtlarını şu sözlerle savundu: "Rusya...Doğu ile ilişkisinde gerçekten ilericidir. Bütün temelsizliğine ve Slavlara özgü pisliğine (Slavonic dirt) rağmen Rus hâkimiyeti Karadeniz'de, Hazar Denizi'nde ve Orta Asya'da ve Başkırlar ile Tatarlar arasında uygarlaştırıcı bir unsurdur."[8]

İki ileri ülke geri bir bölge üzerinde hegemonya kurmak için yarıştıklarında Marx ve Engels daha ilerici olanı tercih ettiler. İngiltere Çarlık Rusyası'ndan daha ilerici idi ve dolayısıyla Orta Asya'daki etkisi Rusların etkisine tercih edilecekti. Engels 1853'de şöyle yazdı: "Açıktır ki, sadece çok geniş kapsamlı ticaret değil, Avrupa'nın Orta Asya ile esas ilişkisi,sonuç olarak bu geniş bölgenin yeniden uygarlaştırılması için gerekli başlıca araçlar, bu geçitlerden Karadeniz'e kadar ticaretin kesintiye uğramaksızın serbest olmasına bağlıdır."[9]

Yeri gelmişken, bu bölüm Profesör Bloom'un ifade ettiği görüşü tartışmalı hale getirir. Bu fikre göre, Marx "saf anlamda ticari karakter taşıyan kapitalizm"e hiç bir uygarlaştırıcı güç atfetmiyordu. Bu kapitalizm, Bloom'un sözleri ile, "geri ülkelerin dönüşmesine yardımcı olmaksızın onlara dayanarak semiriyordu."[10] Britanya'nın Orta Asya'daki harekâtları saf anlamda ticari bir karakterde idi.

Marx ve Engels'e göre Birleşik Devletler Britanya'dan daha da ilerici idi. Nitekim Birleşik Devletler'in 1847'de Meksika'ya saldırısına, Meksika'nın ilerici bir gücün hâkimiyeti altına girdiği ve bu-

nu İngiltere'nin değil de Birleşik Devletler'in yapmasının daha iyi olduğu gerekçesi ile göz yumuldu. Söylediklerine göre, "Enerjik Yankeeler"in California'yı "tembel Meksikalılar"dan daha iyi ve daha çabuk geliştirecekleri ve dünya ekonomisinin de bundan kârlı çıkacağı her bakımdan aşikâr idi. [11]

Tek başına alındığında bu bölümler Marx ve Engels'i emperyalizmin savunucuları imiş gibi gösterir ve daha sonra gelen siyaset yazarları günümüze kadar onları bu şekilde yorumlamışlardır. Aslında Marx ve Engels emperyalizmi ve sömürgeciliği erken yıllarında hayatın gerçekleri olarak kabul ettiler.

Ancak Marx ve Engels'in geniş kapsamlı görüşlerinin bu yorumu itirazsız kabul edilmiş değildir. Daha sonraki yazılarında her ikisi de küçük ve geri ulusallıkların taleplerine çok daha anlayışlı bir yaklaşım gösterdiler. Birinci Dünya Savaşı sırasında Cunow, Marx ve Engels'in Meksika'ya karşı Birleşik Devletler saldırısı konusunda aldıkları tavrı, zaman zaman saldırı savaşlarını onayladıklarını kanıtlamak için kullanmaya çalıştı. Kautsky, Marx ve Engels'in bu konudaki fikirlerini değiştirmiş oldukları karşılığını verdi ve Marx'ın Birinci Enternasyonal'e hitabında fetih savaşlarını reddetmesini kanıt olarak gösterdi.[12]

Aslında Marx 1870'de III.Napoleon'un saldırısı olarak gördüğü şeyi reddetmiş ve Birinci Enternasyonal Genel Konseyi de bu konuda bir bildiriyi kabul etmişti.[13] Bu olayın Marx'ın tavrının genel bir ifadesi olarak görülüp görülemeyeceği, aşağıda (Bölüm VIII) ayrıca tartışılan, bir başka sorudur. Şimdiki amacımız bakımından önemli olan nokta, daha sonraki Marksistlerin, sadece Kautsky'nin değil, Lenin ve diğerlerinin de, Marx ve Engels'in Birleşik Devletler-Meksika savaşında aldıkları tutumu savunmaktan uzak durmuş olmalarıdır.

Schleswig ve Holstein dükalıkları 1867'de Danimarka'dan koparılmış ve Prusya'ya bağlanmışlardı. Marx bunu onaylamıştı. 1891'de Engels, Schleswig-Holstein'de yaşayanların Almanya'ya bağlı kalmayı isteyip istemediklerini saptamak için yapılan bir referandumu olumlu bulmuştu. Oysa böyle bir oylamanın sonucu bu bölgelerin ayrılması ve zayıf Danimarka devletine bağlanması olabilirdi. [14]

Cezayir örneği, Marx ve Engels'in -daha çok Engels'in- bakış açılarındaki özellikle çarpıcı olan gelişme için bir gösterge sağlar. Fransızlar Cezayir'e yerleşmek için yerli kabilelerin inatçı ve uzun süreli direnişlerinin üstesinden gelmek zorunda kaldılar. Şeflerden biri, Abd-

ül Kadir, ele geçirildiğinde Engels **Northern Star** (Londra) muhabiri olarak Paris'te bulunuyordu. Gösterdiği tepki - ya da,Engels değilse de gazetedeki yazıyı yazan muhabirin tepkisi- Marx ve Engels'in Meksika savaşından hemen önce söylediklerinin ruhuna tam olarak uyuyordu:

*Bedevilerin mücadelesi umutsuz bir mücadele idi ve Bugeaud gibi vahşi askerlerin bu savaşı sürdürme tarzı oldukça utanç verici olsa da, Cezayir'in fethi uygarlığın gelişmesi bakımından önemli ve talihli bir olaydı. Ingilizlerin kendi gemileri rahatsız edilmediği sürece asla müdahale etmedikleri Barbar devletlerin korsanlıkları, bu devletlerden biri fethedilene kadar önlenemezdi. Ve Cezayir'in fethi, Tunus ve Trablus Beyleri'ni, hattâ Fas Imparatoru nu uygarlık yoluna girmek zorunda bırakmıştır. Kendi halklarına korsanlıktan başka işler, ve servet oluşturmak için Avrupa'nın daha küçük devletlerinin verdiği haraçlardan başka araçlar bulmak zorunda kaldılar. Çöl Bedevileri'nin özgürlüklerinin yokedilmesine üzülsek de, unutmamalıyız ki, bu Bedeviler, yegâne geçim araçları birbirine ve yerleşik köylülere saldırmak, bulduklarını almak, direnen herkesi katletmek ve geri kalanları da köle olarak satmaktan ibaret olan bir haydutlar ulusu idiler. Bütün bu özgür barbar uluslar uzaktan bakıldığında çok gururlu, soylu ve muhteşem görünürler, ancak daha yakından baktığınızda, daha uygar uluslar gibi onların da kâr hırsıyla yönlendirildiklerini ve sadece daha kaba ve daha vahşi araçlar kullandıklarını görürsünüz. Her şeye rağmen modern **burjuvazi,** uygarlığı, endüstrisi, düzeni, en azından peşi sıra getirdiği göreli aydınlanma ile birlikte, barbarlık durumundaki bir topluma mensup olan feodal lorda veya çapulcu hayduda tercih edilir:*

Fransızların Cezayir'i işgalini onayladıktan yaklaşık on yıl kadar sonra Engels olayların Cezayirlilerin çıkarına uygun biçimde gelişmediğini fark etmişti. 1857'de **New American Cyclopedia** için yazdığı bir makalede Abd-ül Kadir'in "yiğitlik"ini övdü ve Fransızların **razzias** taktiğini, yani fatihlere direnen köylerin yıkılmasıyla birlikte gerçekleştirilen akınları, insanlık dışı bularak reddetti. "Yerli halk hâlâ bir demir el ile yönetiliyor," diye yazdı ve 1857'de Kaptan Doineau'ya

karşı uygulanan yasal işlemler, "alt rütbelerden olsalar da Fransız subaylarının iktidarı kullanırken alışkanlık haline getirdikleri vahşeti ve despotluğu açığa vurdu." **Cyclopedia'daki** makale, çok anlamlı bir biçimde, Fransız işgalinin bir sonucu olarak Cezayirliler arasında bir ulusal ruhun doğuşunu, çok anlamlı bir biçimde şu sözlerle betimledi:

> *Fransızların Cezayir'i ilk işgalinden beri ... bu mutsuz ülke sürekli kan döknme, yağma ve şiddet arenası olmuştur.... Arap ve Kabile (Cezayir'deki bir Berberi kabilesi -ÇN.) kabileleri, ki bağımsızlık onlar için çok değerlidir ve yabancı hâkimiyetine duyulan kin onlar için yaşamaktan daha değerli bir ilkedir, müthiş razzialar ile ezilmiş ve kırılmışlardır.... Kabileler hâlâ bağımsızlıklıklarını savunmakta ve Fransız rejiminden nefret etmektedirler...*

Cyclopedia'nın aynı cildi, bir tür "ülkenin babası" olarak tasvir edilen Abd-ül Kadir üzerine övücü bir makale içeriyordu. Bu makale de Engels tarafından yazılmış olabilir.

Kuşkusuz, **Cyclopedia**'nın ilerici Amerikalı editörleri, George Ripley ve Charles A. Dana'nın anti-sömürgeciliklerini Engels'ten aldıkları düşünülmemelidir. Birleşik Devletler'de anti-emperyalizm liberal çevrelerde yirminci yüzyıla kadar rağbet görmeye devam etti. Fakat Cezayir konusundaki makalenin ilk taslağını Engels'in yazdığı bilinmektedir ve bu makalede Abd -ül Kadir'in önderlik ettiği hareketi anlattığı bölümlerin çıkarılmasından ötürü daha sonra Marx'a şikâyette bulunduğu söylenir. [15]

1840'larda Marx, İrlandalı işçilere, Çartistler ile ortak davada birleşmelerini tavsiye etmişti. Çartistlerin İrlanda'nın kurtulmasıyla sonuçlanacak bir işçi devrimini gerçekleştireceklerini umuyordu. Daha sonra, Britanyalı toprak sahibi aristokrasinin iktidarını, önce İrlanda'da sonra İngiltere'de parçalamak için İrlanda uluscu hareketinden yararlanmayı savundu. İrlanda'nın bağımsızlığı hakkında pek olumlu olmayan görüşler geliştirdi ve bu bağımsızlığı federasyonun izleyebileceğini düşündü. [16] Buradaki başlıca kaygı ekonomik gelişme idi. Bu gelişme büyük birimlerin bulundukları yerlerde muhafaza edilmelerini (ve mümkün olduğunda yenilerinin kurulmasını) kolaylaştıracaktı.

Fakat başka yerlerde olduğu gibi burada da, gerçekçilik ve öğrenme isteği hem Marx'ın hem de Engels'in yazılarını belirliyordu. En-

gels, nikâhsız yaşadığı eşi Lizzie Burns İrlanda'yı ziyaret ettiğinde ondan Fenianizm'i (yasadışı İrlanda ulusculuğu -ÇN.) öğrendi ve bu ülkeyle öyle ilgilendi ki, hemen onun tarihini yazmaya koyuldu.[17] Marx 1850'lerde İngiltere'de İrlandalılara karşı gelişen önyargıların farkında idi. O sırada Britanyalı işçiler yeni göçmenlerin gelmesinden rahatsız oluyorlardı. Bu faktör Marx'ı, İrlanda'nın özgürlüğünü İngiltere'de kazanacağına olan inancını zayıflattı.

Sonunda İrlanda'nın kurtuluşu meselesi Marx'ın zihninde ön planda bir yer işgal etti. Bu Britanyalı işçiler için sadece önemli bir mesele değil, aslında **en** önemli mesele idi. Uluslararası İşçi Birliği 1866'da kurulduğu zaman Marx, içinde çok ılımlı Britanyalı sendika liderlerinin de yer aldığı Genel Konsey'i İrlanda ulusal mücadelesinin yanına çekmek için sürekli uğraştı.[18] Marx ve Engels şiddetli muhalefete rağmen Konsey üyelerini İrlanda'yı bağımsız bir ulus olarak görmeye ikna ettiler.[19] 1867 Kasımı'nda Marx İçişleri Bakanı Gathorn-Hardy'e hitap eden ve üç Fenianın öldürülmesini protesto eden bir karar metni yazdı ve bu metin Consey tarafından onaylandı. Marx kıta Avrupası'nın İrlanda sorunu ile ilgilenmesini sağladı, Brüksel'de çıkan **Internationale**'de 1870'de, İrlanda'da kullanılan polis yöntemlerini lanetleyen iki makale yayımladı; aynı zamanda kızı Jenny'nin, Rochefort'un **Marseillaise**' inde İrlanda üzerine sekiz makale yazmasına yardımcı oldu. Konsey İrlanda üzerine sayısız karar metnini onayladı; özellikle 1 Ocak 1870 tarihini taşıyan bir makale şu vecizeyi içeriyordu: "Bir başka halkı ezen halk kendi zincirlerini döven demirci gibidir." [20] Marx, S.Meyer ve A.Vogt'a bu sırada yazdığı bir mektupta şu yorumda bulundu: "İrlanda'nın ulusal kurtuluşu [İngiliz işçileri için] soyut adalet veya insani duygular meselesi değil,kendi toplumsal kurtuluşlarının ilk koşuludur." [21]* Konseyin karar metninde şu belirtilir ki, İngiltere'nin büyük bir sürekli orduyu - İngiliz işçilerine karşı da kullanılabiliyordu- muhafaza etmesinin yegâne gerekçesi, bu orduya İrlanda'da ihtiyaç duyulmasıdır.

Bu gelişme Marx'ın Hindistan'a bakışında da izlenebilir. Genel olarak kabul edilen görüşün aksine Marx, 1857-1859'da Hindistan'ın bağımsızlığını Cobden ve Bright'tan daha fazla savunmadı. En çok

---

* Engels daha 1856'da şunları yazmıştı: "İrlanda ilk İngiliz sömürgesi olarak görülebilir....İngiliz yurttaşlarının sözde özgürlüğünün temelini sömürgelerin ezilmesi oluşturur." - Marx'a mektup, 23 Mayıs 1856.

Hindistan'ın bağımsızlığını İngiltere'de toplumsal devrim meydana gelmeden önce kazanabilmesinin mümkün olduğunu düşündü. [22] Hala Britanya kapitalizminin Hindistan'da, muazzam bir maliyete yol açsa da bu ülkeyi yüzyıllardır süren tutuculuk ve gerilikten çıkararak yararlı bir işlev göreceğini düşünüyordu. 1862'de, Hint ayaklanması sırasında İngiliz askerinin bir yarıtanrı gibi göründüğünü söyleyen Mazzini'nin kullandığı abartılı dili onaylayarak alıntıladı.[23]

Marx ve Lenin'in yaptıkları gibi, "Gerici hareketleri desteklemeyiz" demenin, emperyalizme ve işgale karşı savaşın gerici bir sınıfın önderliğinde veriliyorsa desteklenmeyeceği anlamına geldiğini söylemek belki çok dar bir bakış açısını benimsemek olur. [*] Fakat Marx'ı daha sonraki Marksistlerin geliştirdikleri bakış açısı içinde yorumlamaya da izin verilemez. Nitekim 1959'da Moskova'da çıkan **The First Indian War of Independence, 1857- 1859** (Birinci Hindistan Bağımsızlık Savaşı) başlıklı bir broşürde, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü, bu yıllarda Hindistan ordusunda meydana gelen ayaklanmayı Marx'ın selamladığı başlangıç halindeki bir uluscu ayaklanma olarak betimler. Marx'ın yazılarının bu yorumu tamamen hatalıdır. Sepoy "isyanı' nın, Hindistan'da daha sonra gelişen ulusculuktan tamamen başka nedenleri vardı.

Hintli-Britanyalı Marxist R. P. Dutt 1857 ayaklanmasına, Enstitü'nün ele alış tarzına getirilebilecek itirazlardan bağımsız, daha erken bir yorum getirmişti. Dutt, şunu belirtiyordu: 19. yüzyılın birinci yarısında, "Hindistan'da tipik olarak Ram Mohan Roy tarafından temsil edilen yükselen orta sınıf Britanya hâkimiyetini destekledi ve onun çabalarına yardımcı olmaya çalıştı; muhalefete önderlik edenler, zayıflamakta olan gerici unsurlar, hoşnutsuz prensler ve feodal güçler idi ve bunların liderliği 1857 ayaklanmasında en yüksek noktaya ulaştı ve iflas etti." [24] Bu noktada sadece şunu ekleyebiliz: o sırada Britanya'nın, kendi hâkimiyetine "yanlış" insanlar tarafından meydan okunduysa da, Hindistan'ı yönetmekle henüz alakası yoktu.

Bu dönemdeki yazılarında Marx, İngiltere'nin Hindistan'a saldığı yıllık vergiyi gösteren sayıları İngiltereli küçük ve serbest tüccarlar kadar çok kullanmadı. Bu sayıları kullanmaya 1881'de başlamıştır. [25]

Marx'ın, İngiltere'nin Hindistan'daki varlığının yapıcı bir etki yaratabileceği düşüncesi, Hindistan'ın tıpkı diğer Asyalı ülkeler gibi fo-

---

* Bu konuda bk. Bölüm VIII.

silleşmiş "doğu despotizmi" altında hâlâ acı çekmekte olduğu, Hindistan'ın gelişmek için kapitalist bir aşamadan geçmesi gerektiği ve İngiltere'nin bu kapitalist dönüşüm için gerekli dürtüyü sağlayabileceği, düşüncesini temel alıyordu. Ne var ki, daha sonra, 1877'de ve sonrasında, özel olarak Rusya'ya değinirlerken -burayı da bir "doğu despotizmi" olarak görüyorlardı- Marx ve Engels, bu kapitalist gelişme aşamasını atlamanın ve köy komününü doğrudan doğruya bir sosyalist toplumun tohumu olarak yeniden örgütlemenin mümkün olduğunu düşündüler. Marx, Vera Zasuliç'e 8 Mart 1881'de şunları yazdı:

> ***Kapital**'de yapılan analiz köy komününün hayatiyeti konusunda ne lehte ne de aleyhte nedenler gösterir, fakat bu konuda yaptığım özel araştırma ve bunun için özgün kaynaklar üzerinde yaptığım çalışma, bu topluluğun Rusya'daki toplumsal yenilenmenin stratejik hedefini oluşturduğu konusunda beni ikna etti.*

Kuşkusuz bu gelişme sosyalist devrimin daha önce Avrupa'da zafer kazanmasına bağlı olacaktı. [26] Çünkü Marx ve Engels, esas kurtarıcı gücün Avrupa ülkelerindeki işçi hareketi ve sosyalist hareket olacağına inanıyorlardı. Bu hareketler, henüz sosyalizmi benimseyecek kadar gelişmemiş olan sömürgeleri de kurtaracaktı. O halde şu soru ortaya çıkıyor: dışarda gittikçe güçlenen bütün bu kapitalist ulusların sosyalist Avrupa üzerindeki etkisi ne olacaktı? Marx 8 Ekim 1858'de Engels'e şunları yazıyordu:

> *Şu anda bizim için önemli olan soru şudur: Kıta üzerinde devrim yakındır ve başından itibaren sosyalist bir karakter kazanacaktır. Peki bu devrim, burjuva toplumunun hareketi hâlâ oldukça geniş bir alana hâkim olduğu için, bu küçük köşede kaçınılmaz olarak ezilmeyecek mi?* [27]

Engels'in bu soruya zamanında yanıt vermediği görülüyor; fakat 1882'de Kautsky'e yazdığı bir mektupta şu spekülasyonda bulunur:

> *Bence sömürgeler bölgesi, yani Avrupalı bir nüfusun işgal ettiği ülkeler, Kanada, Ümit Burnu (bölgesi), Avustralya, bağımsız olacaktır; öte yandan, sadece fethedilmiş yerli bir nüfusun yaşadığı ülkeler, Hindistan, Cezayir, Hollanda, Portekiz ve İspanyol mülkleri şimdiki halde proletarya tarafından ele geçirilmeli ve mümkün olduğu kadar hızlı bir*

biçimde bağımsızlığa götürülmelidir [28]

Başlangıçta Marx dünyanın geri bölgelerinin gelıştirilmesi için kapitalizme hak ettiğinden daha fazla kredi açarken, **Kapital**'in birinci cildinde sömürgeciliğe yönelttiği, bütünüyle belgelenen şiddetli saldırı artı Hindistan konusundaki çok iyi bilinen makaleleri, sömürgeciliği yalnızca insani zeminlerde öylesine güçlü -aslında karşıçıkılamaz- biçimde mahkum etti ki, o zamandan beri, haklı olarak Marksizm'in sömürge sistemine karşı olduğu düşünülmüştür.[29] Sömürge avcılığının 1870 cıvarında yeniden patlak vermesinden önce bile uluslararası sosyalizm olacaklara dikkati çekmişti. Böylece, 1889'da kurulduktan hemen sonra Ikinci Enternasyonal sömürge sistemini güçlü bir biçimde mahkûm ederek aynı tutumu sürdürdü ve konumunu, sağdan gelen saldırılara rağmen, Birinci Dünya Savaşı'na kadar korudu. Sömürgeciliğin yeniden patlak verişinin nedenlerine de Marksist bir yorum getirildi ve sömürge bölgelerinin, ulusal hareketler ve kendilerine ait hükümetler oluşturma hakkının Marksist teori ile bütünleştirilmesi gerekti; ancak bu daha, sonraki kuşakların omuzlamalarını gerektirecek kadar büyük bir görev değildi. Marx'ın dehası ve sanayi aslında kapitalizmin en zayıf noktasına sarsıcı bir darbe indirmişti.

Marx ve Engels'in çeşitli küçük ve azgelişmiş halklara dair ters sözleri, özgül olarak veya genelde bu halklara karşı özel bir önyargının ifadesi olarak anlaşılmamalıdır. Her ikisi de ileri halkları kınarlarken daha sert oldular, halkın tarih içinde cömertlik ve ilerleme ile belirlenen bir çizgiyi izleyip izlemediği konusunda yaptıkları acı eleştirileri belgelemek onlar için her zaman mümkündü. Marx ve Engels, Almanları, Fransızları, İngilizleri, Avusturyalıları, gerçekte neredeyse ilgilendikleri her ulusallığı durmaksızın kınamışlardı. Nitekim Engels Almanlar hakkında şu sert sözleri yazdı: "Almanlar ulusallığın çıkarları ile ilerlemenin çıkarlarının birbirine denk düştüğü yerde asla ulusal olmamışlardır; daima ulusallığın ilerleme ile çatıştığı yerde ulusal oldular."[30]

Gerek Marx gerekse Engels, ileri ve geri ulusları nitelerlerken onlara neşeli bir taşkınlıkla saldırdılar. Nitekim Marx **Alman İdeolojisi**'nde (1845), "yer yüzünde en adi iki ulus, patriyarkal dolandırıcılar-Çinliler ve uygarlaşmış dolandırıcılar-Yankeeler," diye yazdı. [31] Ve Engels, günümüzde zaman zaman dünyanın en uygar halkı olduğu söylenen İskandinavyalılar hakkında şunu yazdı:

İskandinavizm, aşırı duygu ve düşüncelerini sözcüklerle ifade edemeyen, fakat tartışmasız biçimde davranışlarına, yani kadınlara yönelik vahşete, kronik sarhoşluğa, gözü yaşlı duygusallıkla efsanevi yıkıcılık arasında gidip gelişlere yansıtabilen derinlere işlemiş ruhsal yapı yüzünden, vahşi, pis, yağmacı eski Nordik ulusallığa duyulan coşkudan ibarettir. [32]

Engels'in Fransa ile ABD'nin emperyalist yayılmasını onaylaması ve Marx'ın Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığını istemekte (denebilirse) gecikmesi ayrı ayrı ülkelerin evriminde olayların muhtemel düzenine dair özel kavrayışlarının sonucu idi.

Bir ülke sosyalizme önce kapitalizmin acılarından geçerek ulaşacak idiyse; kapitalizm pre-kapitalist (feodal ya da ilkel) aşamaya kıyasla daha ileri bir aşama idiyse; geri bir ülkeyi ekonomik gelişme yolunda hızla harekete geçirmenin en iyi yolu onu, kendisini geliştirecek ileri bir ülkenin hâkimiyeti altına sokmak idiyse - o zaman bütün bunlardan doğal olarak geri bölgelere hükmedilmesini ve buraların bağımlılaştırılmasını onaylamak gibi bir sonuç çıkar. Marksizm ancak daha sonra, emperyalist sömürünün gerçek yapısının açığa çıkmasıyla birlikte bu görüşlerin gerçeklere uygun olmadığı anlaşıldığı zaman bu görüşlerini terkederek emperyalist yayılmacılığa karşı bütün hatlarda direniş ve emperyalizmin yerleştiği bu bölgelerde onun hâkimiyetine mümkün olduğu kadar çabuk son verilmesi çağrısında bulundu.

Marx ve Engels bu değişim çerçevesinde çalışmaya başladıklarında, halkların kendi kaderlerini tayin etmesi sloganı ve bağımlı bölgelerde uluscu duygulara başvurulmasının, ne kadar yararlı olduğunu göstermeye başlıyordu. Nitekim Polonya ve İrlanda'nın bağımsızlığının geniş anlamda genel insan hakları ilkeleri temelinde değil de, **hem emperyalist ülkenin (veya ülkeler) hem de ezilen ülkenin bütün politik-ekonomik durumu ile ilişki içinde** talep edilmesi, bu adımın ilerici bir adım olduğunu gösterdi. Dolayısıyla Marx ve Engels'in ulusculuğa görece az önem vermeleri bu bağlamda ele alınmalıdır.

Marx ve Engels'in ilk başlarda köleliğe verdikleri onayı asla tarihsel bir aşama olarak düşünmedikleri görülüyor. Fakat daha sonra Marksistler, köle ekonomilerinden sağlanan artıkların nadiren endüstriel gelişme için kullanıldığını, bu artıkların daha çok köle eko-

nomisinin yayılmasına gittiğini, ya da demokratik olmayan lobilerde harcandığını veya stoklandığını ya da savaşlarda veya üretici olmayan gösterişde kullanıldığını, göstermekle uğraşmışlardır. Haiti'deki gibi uluscu köle isyanlarının karizmatik nitelikleri daha sonraki Marksistler tarafından kabul görmüştür. Lewis H. Morgan'ın "aşamalar"ı eleştiriye dayanıklı olmamış ve kabul edilmeli ki, Engels'in aşamalar sistemi de zamanın gerisinde kalmıştır.

Irkçı Olarak Marx ve Engels

Marx, kapitalizme özgü bütün alışkanlıkları kapitalizme sokmakla suçladığı Yahudilerin gerçek dininin para işlerindan ibaret olduğunu söylediği **Zur Judenfrage** (1843) başlıklı yazısı temelinde anti-Semitizm ile suçlanmıştır.

Bu yazının tamamını okumak gerekir. Bunu yaptığımızda, Marx'ın Hıristiyanlar hakkında söylemediği hiçbir şeyi Yahudiler için de söylemediğini görürüz. Yazıda Hıristiyanların kapitalist etiği Yahudilerden devraldıkları ve kendilerine mal ettikleri belirtilir. "Hıristiyanlık Musevilikten çıkıp gelişti; şimdi kendisini tekrar Musevilik içinde eritmektedir," diye yazıyordu Marx. Yahudi dininin kapitalizmin merkantilist etiğinden sorumluluğu hakkında bile, öyle görünüyor ki, Yahudilerin dinlerinden ziyade Orta Çağ'da para ekonomisinin öncüleri olarak işgal ettikleri konum, onların Marx'ın hoşlanmadığı bazı özelliklerle birleştirilmelerinin gerçek nedeni oluşturuyordu. Aslında Marx sebep-sonuç ilişkisinin ekonomik olandan ahlaki ve etik olana doğru geliştiğini öne sürer; şöyle yazar: "Burjuva toplumu Yahudi'yi sürekli olarak kendi bağırsaklarından hasıl eder." [33] Doğal olarak Marx, Bruno Bauer'in Yahudileri yurttaşlık haklarından yoksun bırakmak gerektiği görüşüne karşı çıktı.

Marx'ın Yahudilere karşı saldırıları haksız ve uygunsuz idiyse - böyle olduğunu kim inkâr edebilir?- Dagobert Runes gibi onu Naziler ve öteki profesyonel anti-Semitler ile birleştiren modern kötüleyiciler, en hafif deyimle, çok daha fazla haksızdırlar. [34] Marx, Yahudilerin kusurlarının doğuştan geldiğini düşünmüyordu; şöyle yazıyordu: "Burada bir kez daha insanın üstün durumu onun **yasal** statüsü, onun kendisi için geçerli olan yasalarla olan ilişkisidir; bunlar onun kendi arzusunun ve doğasının yasaları olduğu için değil, bu yasalar başat oldukları, onların herhangi bir biçimde ihlali öç almayı gerektireceği içindir."[35]

Engels'in ulusal sorun üzerine yazılarının zaman zaman, Riazanov'un deyişiyle, "çok tahrik edici"[36] görünmesi gibi, Marx'ın ırkçılığa yönelik eğilimleri de Engels ile işbirliği sayesinde denetim altında tutuldu. Böylece Marksizm on dokuzuncu yüzyıl ortalarının sahte biliminin çıkmaz sokaklarından birine girmekten kurtuldu. 1866'da Marx, ulusal karakter farklılıklarını toprağın jeolojik özelliklerindeki farklılığa kadar götürmeye çalışan Fransız yazar TrÇmaux'nun görüşünü ilk okuyuşta benimsemeye hazırdı. Jeoloji hakkında bir şeyler bilen Engels sapmayı önledi. TrÇmaux aynı zamanda insan ırklarının kökeni ile ilgili karmaşık bir teoriyi ortaya atmış, "sıradan Zenci tipi (nin) sadece çok daha yüksek bir tipin yozlaşması"ndan ibaret olduğunu göstermeye çalışmıştı. Marx bu akıl yürütmeyi de benimsemeye hazırdı; ama Engels bu kez de TrÇmaux'yu çürütecek donanıma sahipti ve hattâ tedbirsizliğinden ötürü Marx'ı kibarca azarladı.[37]

Marx ve Engels ırkçı sıfatlar kullanırlarken hem kaba hem de bilimsellik dışı idiler ve, jenosidin nihayet uluslararası bir suç olarak görüldüğü bugünlerde özellikle böyle görünürler. Yaşadıkları dönemde önde giden entellektüellerin çoğunun aynı önyargıları paylaştıklarını söylemek Marx ve Engels'e, yaklaşımlarını eleştirmek kadar büyük bir savunma sağlamaz. Arada bir kullandıkları "nigger" (zencileri aşağılamak için kullanılır -ÇN.) sözcüğünün Amerikan İç Savaş'ı sırasında verdikleri olağanüstü hizmetleri karartmasına izin verilmemelidir. İmalat ve ticaret alanında büyük çıkarların İngiltere'yi neredeyse tamamen Konfederasyon'un safına çektiği, işçi aristokrasisinin ve işçi basınının Güney'in saflarında olma eğilimi gösterdiği bir sırada Marx, Birinci Enternasyonal'in Kuzey'e güçlü bir moral destek vermesini sağladı ve sıradan işçilerin köleciliğe karşı duygularını ifade edebildikleri kitle mitinglerinin örgütlenmesine yardımcı oldu.

Ulusculuk ve Toplumsal Sınıf

Rehberlik bakımından Marksizm'in en çok toplumsal sınıflar ve bu sınıfların ulusculuk ve ulusallık sorunu ile ilişkisi alanında umut verici olduğunu görürüz, çünkü Marx sınıf mücadelesini çok dramatik biçimde geçmiş ve çağdaş tarih analizinin önüne yerleştirir. Ancak Marx sınıflar analizini asla tamamlamadığı gibi -**Kapital**'in üçüncü

cildi tam konuya derinlemesine girecekmiş gibi göründüğü yerde hayal kırıcı biçimde birden durur- ulusallık sorunları tartışmalarında sınıfa yaptığı değinmeler de oldukça az ve hayal kırıcıdır.

Ulusculuk duygusu değerli bir davaya kazanıldığında olumlu bir nitelik taşır. Öte yandan uluscu duygu, gelişmeyi engellediğinde "önyargı" olarak bertaraf edilir. Bu iki kullanım zaman zaman aynı bölümde görülür. Nitekim Marx, Fransız ve İngiliz işçi ve köylülerinin Kırım Savaşı'nda aldıkları tutumu tartışırken şunu yazdı: "Gerek Britanya gerekse Fransız proleterleri, her iki ülkenin köylülüğünde ortak olan antika ulusal önyargılardan az çok kurtulmuş olsalar da, onurlu bir ulusal ruhla doludurlar." [38] "Antika ulusal önyargı" ne zaman "onurlu bir ulusal ruh"a dönüşür? Kuşkusuz Marx her iki durumda da uluscu duyguyu kastediyor. Bu proletaryanın daima haklı olduğu anlamına mı geliyor? Eğer böyleyse Marx'ın bilimsel bakımdan yeterince tedbirli olduğunu söyleyemeyiz.

Marx ve Engels proletarya enternasyonalizmi felsefesini bir kez benimsedikten sonra, küçümseyici bir sıfat, genellikle "dar" sıfatını kullanmadan ulusculuktan nadiren söz ettiler.

Nitekim 1848'de Engels, Belçika hükümetinin, Marx gibi Alman isyancılarına karşı halkı harekete geçirmek ve onların sınırdışı edilmelerini sağlamak için, nüfusun belirli bir sınıfında süregiden "dar ulusculuk duygusu"na hitap etmesinden şikâyet etti. [(39)] Marx Alman filozoflarına farkında olmadan dar bir biçimde ulusal oldukları için serzenişte bulundu:

> *Ulusal darkafalılık her yerde itici olsa da, Almanya'da fiilen iğrenç hale gelir, çünkü burada, ulusal dar kafalılıklarını ve pratik çıkarlara bağımlılıklarını dürüstçe kabul eden ulusların tersine, Almanların ulusculuğun ve pratik çıkarların üzerinde oldukları yanılsaması yüzünden bu dar kafalılık ikiye katlanır.* [40]

Fakat "onurlu bir ulusal ruh"a sahip olduğu için proletaryaya itibar kazandırılırken, proletaryanın tarih içindeki misyonu, Marx ve Engels'e göre, burjuvaziyi devirmek ve proletarya enternasyonalizmini kurmak idi. Nitekim proletaryanın uzun erimli duyguları uluscu değil enternasyonalist olacaktı ve Marx ile Engels'in ve arkadaşlarının bilinçli olarak ifade etmeye çalıştıkları bakış açısı buydu. Nitekim proletaryaya geçişsel ulusal duygu ya da "önyargı" değil de, tam tersine,

doğal olarak enternasyonalist bir duygu atfetme pozisyonuna kolayca geçtiler. Engels 1845'de şunu yazdı: "Proleterler doğuştan ulusal önyargı taşımayan büyük çoğunluk içindedirler, bütün eğitimleri ve hareketleri, özünde insani, anti-ulusaldır." [41] Marx da aynı sıralarda şunu yazdı: "Kuşkusuz her ulus için doğrudur ki, ulusallık konusunda ısrar artık sadece burjuvazi ve onun yazarları arasında bulunmaktadır." [42]

Marx ve Engels proletaryanın burjuvaziden daha enternasyonal zihniyetli olduğunu gösterebilecek her bulguyu değerlendirdiler. Marx, Fransa ve Almanya'daki işçilerin kendi üst sınıflarından daha az uluscu duygu taşıdıklarını göstermek için 1870'de sınırın her iki tarafından gelen kardeşlik ifadelerini alıntıladı. Proletaryanın bu duygusunu onların ileri düzeyde sınıf bilinçli olmalarına atfetti. Almanya'daki uluscu gösteriler konusunda Engels'e Temmuz 1870'de şunu yazdı:

> *Bereket bu gösteri tamamen orta sınıftan kaynaklanıyor. Schweitzer'in yakın taraftarları dışında işçi sınıfı 8gösteriye kat'ılmıyor. Bereket her iki ülkedeki, Fransa ve Almanya'daki* ***war of classes*** *(sınıflar savaşı) [orijinalinde Ingilizce] yeterince ilerlemiştir,öyle ki* ***dışarısıyla*** *(Ingiltere) bir savaş tarihin saatini önemli ölçüde geri çeviremez.* [43]

19. ve 20. yüzyılın sonlarında gelişen uluscu duygunun proletarya tarafından aşılmaması proletarya enternasyonalizmi teorisi içinbir talihsizlik olmuştur. Sendikalist Lagardelle 1902'de yazdığı bir makalede işçi kitlelerinin şoven bir eğilim kazandıklarına dikkati çekti ve biraz üzüntüyle, hepsi uluscu olan burjuva partilerinin yurtseverlik demagojilerine karşı Sosyalist Parti'nin vargücüyle savaşmasını arzuladığını ifade etti. Yazısını, "Ama ne yazık ki durum böyle değildir," sözleriyle bitirdi.[44]

"Ulusal" Sınıf

Toplum sınıflara bölündüğü için bazen bir sınıf bazen diğeri politika belirlemede başat rol oynar. Bir sınıfın "ulusal" sınıf olması düşünülebilir mi? Marx ve Engels'e göre bir sınıf belirli dönemlerde denetimi elde tutabilir; ve bu sınıf iktidarını üretici güçleri yeterince geliştirecek bir tarzda kullandığı zaman, bu durum "ulusal sınıf" olarak görülme iddiasına haklılık kazandırır. Engels 1888'de şunları yazdı: "19. yüzyılın başlarında İngiliz kapitalistleri ulus içinde öncü sınıf,

kendi çıkarları o dönem için ulusal çıkarlar olan sınıf haline gelmişlerdi." [45]

Solomon Bloom gibi bazı yazarlar "bu ulusal sınıf" kavramını şu anlamda kullanmışlardır: "Ulusal arzulardan veya bir ulusun refahından söz etmek, birbiriyle çatışan sınıfların savaş alanı üzerine az da olsa egemen olan potansiyel bir ortak amacı (varlığını) kanıtladı." Şunu ekler: "Aksi halde ulus fikri ve sınıf fikri birbirini dışlardı." [46] Bloom'un argümanından çıkan sonuç şudur ki, öncü ya da "ulusal" sınıf ulusal çıkarlara uygun bir politika izlediği zaman, öteki sınıflar onu izlemelidirler ve özellikle ulusal kriz zamanlarında kendi özel sınıf çıkarlarını geçici olarak terk etmelidirler.

Marx ve Engels'in terimlere verdikleri anlam bu değildi. Aslında onlara göre "ulus fikri" diye bir şey yoktu; bu terimi kullananlar yeniden yapılandırılmamış Hegelcilikte bulunan "idealizm" ile suçlanabilirlerdi. Proletarya devriminin çıkarlarından üstün olan bir ulusal çıkar da yoktu. Buna rağmen Marx ve Engels, gördüğümüz gibi, üretici güçleri geliştiren ulusların varolmasını bütün tarafların çıkarına uygun gördüler.

"Ulusal sınıf", hâkim olduğu dönemde, hiç kuşkusuz kamu işlerini bir tek sınıfın yararlanabileceği tarzda yürüttü. Ama daima, temsil ettiği çıkarların ulusal çıkarlar olduğunu ve yönetiminin bütün halkın çıkarlarına uygun bir biçimde yürütüldüğünü iddia etti. Burjuvazi çok açık ve utanmazca kendi sınıfından yana tavır aldığı zaman, genel basına yazmak için çok zaman harcayan Marx, onu görevini yapmaya çağırır, kendi sınıf çıkarlarını genel çıkarların üzerinde tuttuğu için suçlardı. Örneğin **New York Tribune**'deki makalelerinde Marx bir keresinde şöyle yazdı: "Koalisyon Bakanlığı'nın temsil ettiği Britanya aristokrasisine gelince, onlar, gerektiğinde, ulusal İngiliz çıkarlarını kendi sınıf çıkarlarına feda ederler." [47]

Bloom, görünüşte Marx'ı yorumlayarak, şöyle yazar: "Eğer bir sınıf öncülük ediyorsa, diğer sınıflar onu izlemelidirler." [48] Marx kuşkusuz asla bunu söylemedi. Bloom'un verdiği örnekler aksini kanıtlar. Bu örnekler, Fransız devriminde Marx'ın sözünü ettiği işçi ve köylülerin devrimin yönetimini, o zamanın öncü sınıfı olmasına ve üretici güçleri geliştirmesine rağmen hiç bir şekilde burjuvaziye terk etmek niyetinde olmadıklarını gösterir. Tam aksine, işçiler ve köylüler burjuvaziyi sürekli baskı altında tuttular; ve bu baskı, Bloom'un kendi

sözleri ile, "burjuvazinin kendi çıkarlarını ortak davanın önüne geçirmemesi garantisini sağladı." [49]

"Ulusal sınıf" düşüncesini baskıcı ve anti-demokratik olmakla birlikte hızlı ekonomik gelişmeyi sağlayan bir toplumdaki hâkim sınıfı savunmak için kullanmak mümkün olabilirdi. [50] Fakat ister bu tarzda ister Marx ve Engels'in kullandıkları tarzda olsun, "ulusal sınıf" kavramının mevcut analizin çerçevesine hiçbir şey eklemediği, sadece gereksiz bir soruna yol açtığı görülür.

Marx ve Engels'e göre modern toplum gittikçe daha fazla iki ana sınıfa, burjuvazi ya da orta sınıf ile proletarya ya da işçi sınıfına bölünme eğilimi gösterir. Fransa gibi bazı ülkelerde nüfusun çoğunluğu bu sınıfların ikisine de mensup olmadığı, fakat küçük çiftçilerden (köylüler) ibaret olduğu için ve Marx bir başka yerde bir büyük toprak sahipleri sınıfının yaşamak için direndiğini kabul ettiği için, **Manifesto**'da ima edilen bölünme şimdiki zamandan çok gelecek için geçerli olarak belirtilir. Ancak, uzun vadede yalnızca proletaryanın "ulusal sınıf" olarak görülmeyi hak ettiği ve ancak toplumsal devrimden sonra proletaryanın önce yenilgiye uğrattığı öteki sınıfları özümleyeceği konusunda, Marx'ın zihninde, iki ana sınıf konusunda olduğu gibi, hiç bir soru yoktu.

Burjuvazi yakın geçmişte ilerici bir güç olmuştu ve aslında Marx, sosyalizmin Avrupa'da zafer kazanmasından sonra bile burjuvazinin geri ülkelerde ilerici bir güç olmaya devam edeceğini düşündü; ve bu tür ülkelerde, burjuvazinin hâlâ kendisini feodal gericilikle çatışma durumunda bulduğu Avrupa'da olduğu gibi, işçilerin çıkarı ve görevi burjuvaziye yardım etmekte idi -daha sonra Lenin, işçilerin güçlü oldukları yerlerde bu mücadelenin önderliğini ele geçirmeleri gerektiğini ekledi.

Marx için "ulusal çıkar" terimi gerçek durumu maskelemek için kullanılan bir burjuva terimi idi. Marx artan sefaletin işçilerin durumunun orta sınıfın durumundan **daha hızlı** iyileşmesini engellediğini öne süren teoriye inanıyordu. Bu yüzden, burjuvazinin çıkarlarının halkın çıkarları ile ancak kısmen veya geçici olarak çakıştığını vurgulamak için hiç bir fırsatı kaçırmadı.

Ulusculuğu tartışırken Marx'ın toplumun çeşitli tabakalarının psikolojisini hesaba kattığı açıktır. Bunu Bakunin tarafından çok açık bir biçimde dile getirilen ve Marx tarafından pratikte kabul edilen öner-

meden çıkarmak mümkündür. Bu önermeye göre, sınıf bilinci ve ulusculuk duygusu benzer olgulardır ve birlikte ele alınmaları gerekir. Marx ve Engels'in diyalektik yöntemi, teorisyenin kestirebildiği şeye ters düşse bile, bu tür olguların varlığını inkâr etmez. Aksi halde bilimsel yöntemden söz edilemez. Materyalist yaklaşım olsa olsa fikirleri açıklayabilir ve bunu genellikle tarihçilerin fikirlere, onları toplumsal bağlamlarından koparark doğal bir tarih kazandırmalarını tamamen imkânsız kılacak bir tarzda yapar. Kuşkusuz, Marksistler de diğerleri gibi pratik içinde kanıtlanması gereken politikalar ve tahminler önerebilirler. Fakat Croce'nin belirttiği gibi, materyalist tarih anlayışı, tarihin sorunlarına mutlak bir çözümü temsil etmez.[51] Nitekim Marksistler sık sık sadece politikalar konusunda değil, aynı zamanda olgular ve bu olgular temelinde yapılması gereken yorumlar konusunda da anlaşamazlar.

Marksist Konumdaki Çelişkiler

Marx ve Engels'in ulusal sorunla ilgili meselelerde her zaman tutarlı olmadıklarını göstermiş bulunuyoruz. Erken pro-emperyalist çizgilerini terk ettikleri ve sömürgeci güçlerin sömürücü faaliyetlerini şiddetle eleştirdikleri zaman, bu değişim bir ilerlemeyi ifade etti. Bu durum kuşkusuz övülmeye değer. Ancak, kendi kaderini tayin, Güney Slavları'nın geleceği, saldırı savaşlarının hoşgörülmesi, koruyucu gümrük tarifeleri vb. gibi bazı konularda sergiledikleri davranışlarda çelişkiler ve tutarsızlıklar olduğunu gördük. Genel düşünüş tarzı, tam da beklediğimiz gibi, sömürüye genelde muhalefet ve haksızlığa maruz olanın korunması idi; fakat bu rehber ilkeye bile her zaman bağlı kalınmaz.

Marx ve Engels'in ulusculuk konusunda aldıkları tavrı yorumlama sorunu, ulusculuk üzerine düşüncelerinin çeşitli yanları birbiri ile uyuşmadığında ya da olaylar onların kehanetlerini doğrulamadığında ortaya çıkar; öyle ki, ortaya konulan çeşitli alternatiflerden hangisini seçmeleri gerekirdi diye merak etmek durumunda kalırız. Bu sorunlar iki adamın yaşadıkları dönemde henüz ortaya çıkıyordu.

Manifestoya göre işçilerin kapitalist toplumda hiç bir çıkarları yoktur, dolayısıyla yurtseverlik duygusu taşımazlar. Peki işçilerin kapitalist toplumda, oy verme hakkı, hayat standardını yükseltme, yaş-

lılıkta emeklilik gibi olanaklar sayesinde edinilmiş çıkarları olduğunu düşünelim. O zaman ayrı ayrı her ülkede çıkarını kendi çıkarları olarak gördükleri bir vatanları var mıdır?

Marx ve Engels **Manifesto**'da kapitalist ülkelerdeki işçilerin yaşam düzeylerinin daha da kötüleşeceğini açıkça belirtmişlerdi ve bu konum doktriner Marksistler tarafından uzun süre savunuldu. [52] Ne var ki, bizzat Marx ve Engels savunulması mümkün olmayan bu konumu sessizce terk ettiler. 1860'ların sonunda **mutlak** sefalet durumundan çıkmış olan işçilerin **göreli** sefaletini vurguluyorlardı. Marx **Das Kapital**'in 1867'de yayımlanan ilk cildinde gerçek ücretlerde artışın mümkün olduğunu savundu; ve 1869'da Engels, Manchester'a ilk gelişinde Britanya işçi sınıfının içinde bulduğu durumu hatırlatarak, işçilerin bazı ilerlemeler sağladıklarını kabul etmek zorunda kaldı.

1891'de Engels proletaryanın artan **mutlak** sefaleti fikrini tamamen terk etmişti. İllegaliteden henüz çıkmış olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 Ekimi'nde bir konferans toplaması için çağrı yapılmıştı. Burada kabul edilecek program gelecek yıllarda izlenecek politikayı belirleyecekti. Parti yürütmesinin önerdiği program taslağı Haziran'da Engels'e gönderildi. Taslakta diğer şeylerin yanı sıra, proleterlerin çektikleri acıların daha da artmakta olduğu -1848 **Manifestosu**'nda kullanılan dilin düşüncesizce bir tekrarı- belirtiliyordu. Engels bu bölüme, "acılar" konusunda itiraz etti. Şu yorumda bulundu: "Bu kayıtsız şartsız biçimiyle ifade edildiğinde (bu görüş) hatalıdır. İşçilerin örgütü ve sürekli artan direnişleri muhtemelen **sefaletin artışına** belirli bir ölçüde set çekecek. Fakat **yaşam koşullarının güvenilmezliği** kesinlikle artacak." [53] Eleştiri kabul edildi. Sonunda Ekim'de Erfurt'ta kabul edilen programda "acılar"a değinen bölüm çıkarıldı; bunun yerini, "genel güvenilmezlik toplumun normal durumu haline gelmiştir," sözleri aldı.

19.Yüzyılın üçüncü çeyreğinde burjuva ekonomistleri işçilerin durumundaki iyileşmeyi serbest ticarete atfetmişlerdi. Serbest ticaret korumacılığa yol verdiği ve emperyalizm çağın düzeni haline geldiği zaman, işçilerin standartlarındaki sürekli (yavaş olmakla birlikte) iyileşme emperyalizme atfedildi ve Engels geçerli fikre uymaktan başka bir şey yapamadı. İngiltere'de bir "burjuva proletarya"nın gelişmesini önceden gördü ve "bütün dünyayı sömürmekte olan bir ulus"da böyle

bir gelişmenin şaşırtıcı olmadığını düşündü. [54] Bu analizin, iyileşmenin teknikteki gelişme ve gerek ülke içinde gerekse dışında üretkenliğin artmasından ötürü gerçekleştiğini öne süren alternatif teoriyi dikkate almadığı için yetersiz kaldığını gösteren nedenleri bir başka yerde belirttik. [55] Bu alternatif yaklaşıma göre, 1914'e kadar süren dönemde görülen ekonomik iyileşme emperyalizm sistemine ve ulusal düşmanlıklara **rağmen** gerçekleşti.

Marx ve Engels, büyük ekonomik birimleri özellikle ulusal birleşme yoluyla geliştirmenin önemi üzerinde ısrar etmek suretiyle, işçilerin ulusculukta bir çıkarları olduğunu belirtmişlerdi. Marx ve Engels'in bununla bağlantılı olan konuda -işçilerinin emperyalizmde çıkarlarının olup olmadığı- çok açık görüşleri yoktu, ancak kalifiye işçilerin emperyalizmin süper kârlarından kazançlı çıktıklarını belirttiler ve Engels'in kullandığı "burjuva proletarya" gibi sözlerle, kalifiye olmayan işçilerin de bundan yararlandıklarını ima ettiler.

İşçilerin artan ulusal refahtan kendileri için bir pay almak amacıyla kendi ayrı ulusal hükümetleri ve sendikalarla anlaşmalarının gerekli olup olmadığı sorusuna Marx ve Engels'in verdikleri yanıt olumlu idi. Ancak iki ayrı ülkenin "ulusal çıkarlar"ı çatıştığı zaman, ilgili ülkelerin proleterlerinin karşısına bir sorun çıktı. O sırada ortaya konulmuş olan diğer teorilerinin ışığında, bu tür "ulusal çıkarlar"ın varlığını inkâr etmek veya bu çıkarların, başlangıçta savundukları gibi, yalnızca burjuvazinin sınıf çıkarlarından ibaret olduğunu iddia etmek, Marx ve Engels için mümkün değildi.

O halde işçilerin ulusal mücadelelerde burjuvaziyi desteklemekte bir çıkarları var mıdır? Emperyalist hareketin ekonomik sonuçlarını tam olarak geliştirmeyi başaramadıkları için bu konuda Marx ve Engels'in yaptıkları rehberlik sonuçsuz kaldı. Ne var ki, genel konumları asla kuşkuya yer bırakmadı: verili bir savaşta şu ya da bu ulusal burjuvazinin (hâkim sınıfın) yenilgisi proletarya devriminin çıkarına uygun olacaktı ve işçiler savaş zamanı da dahil kendi burjuvazilerini bu ölçüye göre desteklemeli veya onun karşısında yer almalı idiler.

Sömürge veya yarı-sömürge bir ülkenin işçi sınıfının ulusal burjuvazinin önderliğindeki bir ulusal kurtuluş hareketine karşı alması gereken tavrın ne olması gerektiği sorusunu bir Marksist sadece Marx ve Engels'in çalışmalarına başvurarak yanıtlayamaz (aslında yöntem daima doğru olsa da). Marx ve Engels sömürge ülkelerde sanayi pro-

letaryasının oluşumundan önce yazdılar, dolayısıyla bu sorunla pek karşılaşmadılar. Bu sorunda Marx ve Engels'e "ulusal sınıf"ın karizmatik niteliklerine inandıkları tahmini temelinde bir konum atfetmek için yapılan her girişimin, Marksist teorinin böyle bir sınıfın liderliğini kapsadığına dair uydurma bir yorumu temel alması ve bu nedenle de iflas etmesi gerekir.

Bir ulusun işçilerinin o ulusun başka uluslara karşı olmasında çıkarı olduğu fikrini üç bölümde ele almak gerekir. Her iki ülke de kapitalist olduğunda doğru Marksist konum her iki burjuvazinin de emperyalist hedeflerine karşı çıkmak olacaktır; böyle bir çizgi Birinci Dünya Savaşı sırasında, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Lenin, Conolly ve diğerleri tarafından izlendi. Ülkelerden biri kapitalist diğeri sosyalist olduğunda sorunun yanıtı görece basittir. Her iki ülke de sosyalist olduğunda soru tam tamına teori içinde sorulmamalıdır; kesindir ki, taraftarlarının iki sosyalist ülke arasında savaşı düşünebilecek noktaya varmaları Marx ve Engels'i şaşırtır, dehşete düşürürdü. Ancak proletarya enternasyonalizmi uygulanması zor bir felsefedir -özellikle kendilerine sosyalist ya da komünist diyenlerin hepsi Marksist olmadığı için.

NOTLAR

1 Bk. Engels, **Origin of the Family, Private Property and the State** (1884), **Werke**, XXI, Bl.IX, s.152-173, kölelik üzerine. Aynı konuda bk. Marx, **The Poverty of Philosophy (1847), Werke**, IV, 65-182; ve özellikle Engels, **Anti-Dühring** (1877/78), **Werke**, XX, 167-169 (İngilizce basımında [2.ed., Moskova: 1959] s.249-251).

2 Engels, "Der Schweizer Bürgerkrieg," makale, 14 Kasım 11 1847; **Werke içinde**, IV, 392.

3 Grimm, "Klassenkampf und Nation," s.4.

4 Engels, "Po und Rhein," **Werke** içinde, XIII, 267. Vurgular orijinalinde.

5 **Ibid.**, 227.

6 Marx'tan Engels'e 16 Şubat 1857 tarihli mektup; Marx'tan Engels'e 20 Kasım 1862 tarihli mektup; Marx ve Engels, **The Civil War in the United States** (International: 1937), s.262.

7 Marx, "Revolution in China and in Europe," (14 Haziran 1853'de **New York Tribune**de yayımlandı; **Werke** içinde, IX, 96; ve İn-

gilizce'de **Marx on China** (Londra: 1951), s.3.

8 Engels'ten Marx'a, 23 Mayıs 1851 tarihli mektup.

9 Engels, "The Real Issue in Turkey" (12 Nisan 1853 tarihli **New York Tribune**'da yayımlandı); **Werke** içinde, IX, 15.

10 Bloom,s.49.

11 Engels, "Der Demokratische Panslawismus" (**Neue Rheinische Zeitung**,15 Şubat 1849); Werke içinde,VI, 273.

12 K. Kautsky, "Die Befreiung der Nationen," **Neue Zeit**, 1919-1917, Bd.2, s.148.

13 Julius Braunthal, **Geschichte der Internationale** (Hannover: 1961), I, 157-158.

14 Engels, "Socialism in Germany" (1891); **Werke** içinde, XXII, 253.

15 [F. Engels] Muhabir, **The Northern Star**'da (Londra) 22 Ocak 1848; MEGA I içinde,c.VI, 387; [F. Engels] "Algeria", **The New American Cyclopedia** içinde ed. George Ripley ve Charles A. Dana, I (1865; copyright 1857), 350, 351; **Werke**, XVI, 724, n.82.

16 Bk. Marx'tan Engels'e 30 Kasım 1867; ve Marx'tan S. Meyer ve A. Vogt'a, 9 Nisan 1870.

17 Bk. **Werke**, XVI, 461-500,675.

18 R.Palme Dutt, **The Internationale** (Londra: 1964), s.67.

19 Bk. Marx'ın Genel Konsey'in 9, 16, 23, 30 Kasım 1869 tarihli müdahaleleri, **Document of the First International. The General Council of the First International 1868-1870. Minutes** (Moskova: 1966), 11 s.176-194.

20 Marx, **Letters to Kugelmann** (Londra: 1935), s.67.

21 Marx & Engels, **Letters to Americans** (International: 1953), s.79. Orijinali Uluslararası Toplumsal Tarih Enstitüsü'nde, Amsterdam (9 Nisan 1870 tarihli mektup).

22 Marx, "The Future Results of British Rule in India" (8 Ağustos 1853 tarihli **New York Tribune**'de yayımlandı); Werke içinde, IX, 224.

23 Marx, "Ein Londoner Arbeitermeeting" (2 Şubat 1862 tarihli **Die Presse**'de yayımlandı, Viyana); **Werke** içinde,XV, 455.

24 R. P. Dutt, Marx'a Giriş, **Articles on India** (2.bs., Bombay: 1951), s.17-18.

25 Marx'tan Danielson'a, 19 Şubat 1881; Marx & Engels, **Selected Correspondence, 1846-1895** içinde 11 (International: 1942), s.385-386.

26 Stuart Schram & Helene Carrere d'Encausse, **Le Marxisme et l'Asie, 1853-1864** (Paris: 1965), s.19; Marx'tan Rusça dergi **Otecestvemmye Zapiski**'ye mektup, 1877, **Werke** içinde, XIX, 108; **Komünist Manifesto**'nun Rusça basımına önsöz, Ibid.,s.296; Engels, "Nachwort [zu 12Soziales aus Russland," 1894, **Werke** içinde, XXII,421-12435; Marx'tan Vera Zasuliç'e mektup, 8 Mart 1881, Blackstock ve Hoselitz (ed.) **The Russian Menace to Europe** içinde, s.278-279.

27 Marx'tan Engels'e, 8 Ekim 1858.

28 Engels'ten Kautsky'e, 12 Eylül 1882; bk. Marx & Engels, **Selected Correspondence** (International: 1935), s.399.

29 Marx, **Capital,** c.I,Bl. XXXI ve **passim**. Hindistan üzerine makalelerin çoğu **Karl Marx and F.Engels on Colonialism** içinde yeniden basıldı (Moskova: 1960).

30 Engels. "Drei Neue Konstitutionen" (**Deutsche Brüsseler Zeitung**, 20 Şubat 1848'de yayımlandı); **Werke** içinde, IV, 516-517.

31 Marx & Engels, **The German Ideology** (1845/46'da yazıldı) Moskova: 1964), s.174.

32 Engels, "Der danisch-preuszische Waffenstillstand" (**Neue Rheinische Zeitung** içinde, 10 Eylül 1848); **Werke** içinde, V, 394.

33 Marx, "Zur Judenfrange" (1843); **Werke**, I, 374-376.

34 Dagobert Runes, Karl Marx'a giriş, **A World Without Jews** (New York: 1959).

35 "Zur Judenfrage", **Werke** içinde, I, 375.

36 Riazanov,"Marx und Engels über die Polefrage", s.186.

37 Engels'in Marx'a mektupları, 7 Ağustos, 2 Ocak. 3 Ocak 1866.

38 Marx, "Prospects on France and England" (27 Nisan 1855 tarihli **New York Tribune**'de yayımlandı); **Werke** içinde, XI. 182.

39 Engels, **Northern Star** editörüne mektup (25 Mart 1848'de yayımlandı) ; **Werke** içinde. IV. 532.

40 **The German Ideology**, s.518.

41 Engels, "Das Fest Der Nationen in London" (1845'de yazıldı ve **Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform** da yayımlandı, 1846); **Werke** içinde, II. 614.

42 **The German Ideology**,s.518.

43 Marx'tan Engels'e,28 Temmuz 1870.

44 Hubert Lagardelle, "Der Nationalismus in Frankreich," **Die Neue Zeit**, XX, Bd.1 (1901-1902),47.

45 Engels, "Protection and Free Trade" (Marx'ın serbest ticaret üzerine konuşmalarının Amerikan basımına önsöz olarak 1881'de yazıldı ve yayımlandı); **Werke** içinde, XXI, 362.

46 Bloom, s.58.

47 Marx, "The London Press" (11 Nisan 1853'de **New York Tribune**'de yayımlandı); **Werke** içinde, IX, 20.

48 Bloom, s.60.

49 **Ibid.**, s.61, alıntı, Engels, **Germany: Revolution and Counterrevolution** (New York: 1933) s.141-142.

50 Lichtheim, **Marxism: An Historical and Critical Study**, s.88.

51 **Benedetto Croce, Historical Materialism and the Economics of Karl Marx**, çeviri, Meredith (Londra: 1914), s.15.

52 Bk. yazarın 'Imperialism and Labour: An Analysis of Marxian Views," **Science & Society**, XXVI, sy.1 (1962)

53 **Werke**, XXII,231. Vurgular orijinalinde.

54 Marx'tan Engels'e, 7 Ekim 1858.

55 H. B. Davis, "Imperialism and Labour..."

IV

Enternasyonalizmden Ulusculuğa: Alman Sosyal Demokrasisinin Sapması

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki kuşakta, ulusculuk ve ulusal sorun sosyalist hareketin ve işçi hareketinin hayatına bir çok kertede girdi. Dünyanın büyük güçler arasında bölünmesi ve yeniden bölünmesi hareket içinde emperyalizm ve sömürgecilik konusunda keskin bir fikir ayrılığına yol açtı. Yeni ulusallıkların yükselişi Avusturya-Macaristan'ın politikalarını belirledi ve Rus İmparatorluğu ile Türk İmparatorluğu, Almanya ve hattâ İskandinavya gibi öteki Avrupa ülkelerinde de sorunlara yol açtı. Uluslararası sürtüşmeler gittikçe şiddetlendi, yaklaşan savaşı önlemek için çeşitli öneriler tartışılırken, silahlanma ve militarizm bir sorun haline geldi. Reformizme karşı toplumsal devrim meselesi ile ulusal sorun arasında ilişki kuruldu. Marx da gerçek enternasyonalizmin ancak sosyalizmin zaferinden sonraömümkün olduğunu ısrarla belirtmişti. Hareket (burjuva) devlet ve ulusa yönelik nasıl tavır alacağına tam olarak karar vermemişti.

Evrime karşı devrim meselesinde çeşitli liderlerin benimsedikleri tutum onların sol ve sağ kanatlar halinde ayrılmalarına yol açtı. Ulusal sorunla ilgili olarak da ayn ayrımı kullanma yönünde bir eğilim vardır, çünkü anti- sömürgecilik, anti-militarizm ve bağımlı halkların taleplerini benimseme tavrı genellikle bir Marksist-Leninist devrimci yaklaşımla birleştirildi. Ancak bu tür sınıflandırmaların ihtiyatla kullanılması gerekir. Sol ile sağ arasındaki sorunun daha başında kopma noktasına geldiği, 1909 gibi erken bir tarihte Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nden bir kopmanın gerçekleştiği Hollanda'da sömürge meselesi bir faktör değildi; sol-kanat liderler sömürgelere karşı alınası gereken tavır konusunda kendi aralarında bölündüler. [1] (*) Jean Jaures militarizme karşı olağanüstü aktif oldu fakat diğer meselelerde görece ılımlı idi. Bazı bakımlardan tam bir militan olan Bebel kapsamlı ulusculuktan yana idi ve sömürge meselelerinde de gizliden gizliye taraf tutuyordu. Önemli bir sol-kanat lider olan Rosa Luxemburg kendi kaderini tayin ilkesine karşı çıkıyordu. Bu arada Birleşik Devletler'de, pek

* Ayrılma yanlıları önce "Sosyal Demokrat Parti" adını aldılar; daha sonra, 17 Kasım 1918'de grup "Komünist Parti" adını aldı.

çok bakımdan bir sol-kanat militan olan Eugene Debs emperyalizmi işçi sınıfının bizzat ilgilenmek durumunda olmadığı bir mesele olarak görüyordu. İngiltere'de en çok ses getiren bazı sosyalist liderler önemli İngiliz yurtsever ve jingoikleri arasında yer alıyorlardı. Kautsky gibi bazı liderler de tutumlarını 7 Ağustos 1914'ten önce ve özellikle bu tarihten sonra değiştirdiler. Dolayısıyla her liderin tutumunu kendi değerine göre düşünmek gerekir. Şu da dikkate değer ki, bu sorunların bazılarında, günümüzde iyi bir Marksist tutum olarak görülen şeyin gelişmesinde Marksist olmayanlar Marksist olanlardan daha etkin liderlik sergilediler ve bazı revizyonistler, Marksist olmayan bir felsefeyi överlerken Marksist olarak göründüler. Gene de belirli bir liderin ulusculuk ve emperyalizm konularında aldığı tavır tek başına onun bir sol-kanat marksist veya bir reformist olarak görülüp görülmeyeceğini belirleyen bir ögedir. Bu nedenle, yeni bir yazarın, Alman Sosyal Demokrasisinin bazı "sol-kanat" liderlerinin emperyalizmden yana ve hattâ gerici üst burjuvazi ve önde giden toprak sahipleri ile işbirliğinden yana oldukları iddiası ihtiyatla karşılanmalıdır.[2]

Bu dönemde Alman Sosyal Demokrat Partisi içindeki tartışmalar, genelde yüksek olan entelektüel muhtevası ve başka nedenlerden ötürü uluslararası hareket için özel önem taşıyordu. 1890'da legalleşmesinden sonra Parti öyle hızlı büyüdü ki, 1914 te Almanya'nın en büyük tek partisi oldu. Demokratik reformlar hızla ilerliyordu ve bu önemli ülkenin, mutlak çoğunlukla olsun veya olmasın, Sosyal Demokratlar tarafından yönetileceği zamanın çok uzak olmadığı görülüyordu. Uluslararası ilişkilerde Almanya, İngiltere gibi yerleşik düzene sahip güçlere meydan okuyacak durumda idi; bu nedenle sık sık öne sürülen silahsızlanma ve arabuluculuk önerileri kuşkusuz Alman onayını gerektirecekti. Alman fikirlerinin ve politikalarının komşu ülkeler üzerinde çok güçlü etkisi vardı. Nitekim İşçi ve Sosyalist Enternasyonal gibi kuruluşların uluslararası kongrelerinde Alman temsilcilerin, tutumlarını ifade eden konuşmaları büyük bir ilgiyle dinleniyordu.

Sosyal Demokrat Parti 1878'de illegal ilan edilmişti, fakat 1890'da yeniden legalleştirildi. Bir sonraki yıl Erfurt'ta Parti, bazı değişikliklere rağmen 1914'e kadar değişmeyen bir seçim programını onayladı. Militarizm ve savaşa yönelik tavır 3. maddede belirtiliyordu. Bu maddede, daimi ordunun yerine bir yurttaşlar milisinin kurulması ve uluslararası anlaşmazlıkların görüşmeler yoluyla çözümlenmesi i-

çin çağrı yapılıyordu. Savaş ilan edilmeden önce referanduma gidilmesi talebi de vardı; ancak bu şart bir sonraki kongrede ortadan kalktı ve Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bir daha işitilmedi.

Kayzer'in hükümetine karşı alınacak tavır sorunu Erfurt'ta tartışıldı ve hükümetle mümkün olduğu kadar az ilişki kurulması kararı alındı. Burjuva devleti ile ve onun aracılığıyla çalışmak gerektiğine inananlar (**staatserhaltend** konumu) ile ona her konuda karşı çıkmak gerektiğine inananlar (**staatsfeindlich** konumu) arasında, önce ikinci grup zafer kazandı.

İlk Liderler

Aslında bu savaş ilk Sosyal Demokrat Parti'nin oluşumundan önce Marksist çevrelerde başlamıştı. Von Schweitzer ve Lassallecılar Prusya devletinin ve Bismarck'ın kurduğu şekliyle Alman İmparatorluğu'nun ateşli savunucuları iken, Wilhelm Liebknecht tam aksi bir bakış açısını savundu. Sloganı şuydu: "Köylü devleti ile barışa hayır." W. Liebknecht, Bebel ve Eisenachcılarla birlikte buna karşı sürekli bir savaş açtı. Polonya'nın yeniden inşası onun için kutsal bir görev idi. 1875'de birleşik parti için önerilen Deutsche Arbeiter Partei (Alman İşçi Partisi) ismini fazla uluscu olduğu gerekçesi ile reddetti. [3]

Altı Eisenachcı ve üç Lassallecı adına konuşan Julius Motteler 1874'de Reichtag'da şunu söylemişti: "Reich baskısını hissettiğimiz, acı çektiğimiz bazı kurumları temsil ettiği için Reich'ın muhalifleriyiz. Bir ulus olarak, bütün bir devlet olarak Reich'ın muhalifleri değiliz." [4]

Bir ölçüde bulanık ve belirsiz bir tarza ifade edilen bu ayrım, Reich bazı sosyal devlet özelliklerini geliştirirken keskinliğini kaybetme eğilimi gösterdi.

Wilhelm Liebknecht **bir** Alman devletinin değil, Prusyalılaştırılmış Alman devletinin muhalifi idi. Aslında Slavlar pahasına Alman halkının gücünü geliştirmeye çalışan bir Alman yayılmacısı idi. Prusya'nın 1866'da Avusturya'yı yenilgiye uğratmış olmasından daima üzüntü duydu; Avusturya'yı, "Doğu'ya doğru, Constantinople (İstanbul) ve Akdeniz yönünde ittiğimiz Alman sınır bölgesi," olarak gördü. Bu bölge 1866 savaşında, "Slavlara teslim edilmiş" idi. Tıpkı Rodbertus gibi, Lassalle gibi -Lasalle Alman Reich'ında Prusya liderliği meselesinde ona karşı idi- Liebknecht de Alman askerlerini Constantinople (İstanbul)'da görmekten hoşlanacaktı. [5]

Wilhelm Liebknecht bir öncü sosyalist idi. Fakat liderlerinden biri olduğu Alman İşçi Sendikaları Birliği (1863) Lassalle'in partisi ile aynı anlamda sosyalist değildi. Bu parti 1869'da, Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi olarak yeniden örgütlendiği sırada, bazı kayıtlarla, Birinci Enternasyonal'e katıldı. Liebknecht bir enternasyonalist olarak tanınıyordu, fakat Enternasyonal'i inşa etmek için hiçbir şey yapmadı. Bebel ve bir modern bilgin olduğu söylenen Liebknecht, Parti'yi sadece Alman ihtiyaçlarına göre örgütleme özgürlüklerinden vazgeçmeksizin, ayrıca Enternasyonal'in programını tam olarak kabul etmeksizin ve hattâ üyelik aidatı bile ödemeden, Enternasyonal'in isminden gelen prestiji kullanmak istediler. [6] Aslında bu Engels'in o dönemdeki kanaati idi.[7] Marx, Wilhelm Liebknecht'in Avustrofil ulusculuğuna karşı olduğu kadar, Lassalle'ın Prusya ulusculuğuna da karşı idi. Böylece Marksist olmayan Alman ulusculuğu, Alman hareketinin her iki kanadını da 1875'de Gotha'da birleşmelerinden önce, etkiledi.

Wilhelm Liebknecht ile birlikte 1863'de Uluslararası İşçi Birliği'nin kuruluşuna katılan August Bebel başlangıçta Liebkneckt gibi, Prusya devletinin ve Bismack'ın Alman Reich'ının katı bir muhalifi idi. 1870 savaşı, 1914 savaşı gibi, Almanya'da bir savunma savaşı olarak gösterildi, fakat Bebel kuşkuluydu ve 1870'de Kuzey Alman Reichtag'ında Liebknecht ile birlikte savaş kredilerine oy vermekten geri durdu. 1871'de Louis Napoleon'un görevden alınmasının ardından Bebel, savaşın bir saldırı savaşı olduğuna karar verdi ve savaş kredilerine karşı oy kullandı. Bismarck'ın savaşın başlaması konusunda yaptığı sahtekârlık (Ems telgrafı vb.) bütün dünya gibi onu da yanıltmıştı. Daha sonra söylediğine göre, eğer Liebknecht ve kendisi gerçek olguları biliyor olsalardı ilk anda savaş kredilerine karşı oy kullanacaklardı.[8] Ne var ki, zaman içinde hemen herkes gibi o da monarşiyi benimseme noktasına geldi. 1904'te toplanan İkinci Enternasyonal'in Amsterdam Kongresi'nde, monarşinin resmedildiği kadar kötü olmadığını söyledi. "Fransızların asla sahip olmadıkları bir şeyi, yani ulusal birlik 'i gerçekleştirdiği için monarşiyi övdü.[9] Vatan'ın diğer toplumsal sınıflar için neyse işçi sınıfı için de o olduğu, çünkü bütün sınıfların aynı topraklar üzerinde yaşadıkları, aynı dili konuştukları ve aynı geleneklere sahip oldukları, noktasına geldi.

Tutuculukta dürüst olan ve ulusculuk konusunda Bebel'den hiç de aşağı kalmayan Georg von Vollmar, SPD içinde Bebel'in önde gi-

den bir muhalifi idi. 1907'de, "Enternasyonal anti-ulusal değildir," diyordu, "Vatanımızın olmadığı doğru değildir." Vegene, "halkların şekilsiz (bir) karışım" içinde erimesini düşünemeyiz, diyordu. (**Völkerbrei**)[10] Herman Heidegger'in yeni bir çalışmada alıntı yaptığı bu fikir, Heidegger'in yetersiz bulduğu Marx'ın enternasyonalizm teorisine bir eleştiri olarak yorumlanır.[11] Fakat Heidegger ve muhtemelen Vollmar da, proletarya enternasyonalizmi teorisini yanlış anladılar. Marx ulusal kültürün ve ulusal örgütlenmenin yaşadığını ve geliştiğini daima görüyor, fakat gerçek enternasyonalizme ancak sosyalizm temelinde ulaşılabileceğini düşünüyordu. Kapitalizm hâlâ hüküm sürerken bir enternasyonalizm sistemi geliştirme girişimi, ki Marx'ın bazı sözde müritlerinin düşündükleri buydu, başından itibaren mahkum edildi. Olaylar asla savunmadığı bu fikrin değerini azalttıysa, bunun sorumlusu Marx olamaz.

Sendikaların Konumu

İşçi hareketi ve sosyalist hareket içinde Alman sendikaları devleti desteklemenin ve uluscu duygunun bir kalesini temsil etti. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kollektif anlaşmalar yürürlüğe konulmadı. Buna rağmen sendika liderleri ister istemez kendilerini hükümet kurumlarına uydurmak, hattâ onlara katılmak zorunda kaldılar. Alman işçilerinin yaşam düzeyi mutlak anlamda yüksek değildi, fakat yükseliyor ve işçilerin ülke içinde bir çıkarları olduğu fikri zemin kazanıyordu. Revizyonistler sendika hareketi ile yakın ilişki içinde idiler ve bir çok sendika okulunu yönetiyorlardı. 1914'de savaş ilan edildiğinde, tek bir istisna olmaksızın bütün "özgür" sendika basını hükümeti destekleme çağrısında bulundu.[12]

Küçük "Hıristiyan" sendikaları grubu 1899'da toplanan ilk kongrelerinden beri en azından "özgür" (Sosyal Demokrat) sendikalar kadar uluscu idi. Çok küçük Hirsch-Duncker sendikalarıise 1868'de kuruluşundan beri özellikle uluscu idi. Alman sendikalistleri Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkmışlardı, fakat güçlerinin zirvesinde, 1922'de, sayıları 200 bin'den fazla değildi.

İşçi liderleri ve sosyalist liderler tutarlı olarak **staatsfeindlich** (devlete karşı çıkma konumunda-ÇN.) olamadılar ve ellerinden geleni yapmaya devam ettiler. Sosyal Demokrat eylemci, yerel ve ulusal meclislerde, yetkililerle sürekli ilişkisi olan kooperatiflerde ve sendi-

kalarda, yerel hükümetlerde, sosyal sigorta sisteminin hastalık ödentisi, **Krankenkassen** ve diğer pek çok bağlantılarla hükümet kurumları ile çalışmak zorunda kaldı ve hattâ bu kurumların işlemesine yardımcı oldu. Devleti boykot Güney Almanya'da asla ciddiye alınmadı ve bir bütün olarak ülkede gittikçe daha az etkili oldu. Sosyal Demokrat Parti (SPD), ülkenin en büyük partisi olduğunda bile, hükümete girmedi, ancak Reichtag'a katıldı ve nihayet 1913'de hükümet sözcüleri ile tutucu SPD temsilcileri arasında Reichtag'da görüşmeler başladı.

Devletle ilişkide resmi konum olsa olsa belirsiz idi. Bu dönemde Parti, sendikaların örgütlenme özgürlüğü, sınırsız oy verme hakkı ve hükümet mekanizmasının tam olarak demokratikleşmesi için kampanya yürütüyordu. Sıradan işçi, gerçekleşmesi halinde bu taleplerin -ve birbiri ardı sıra gerçekleşiyorlardı- kendi yararına olacağını düşündüğü için veya kendisi için yararlı, destekleyeceği ve katılacağı bir hükümet biçimi edinmekte olduğunu düşündüğü için suçlanamazdı. Bu durumda devleti boykot etme fikri aslında 1914'ten önce terk edilmişti.

Hükümetleri devirme ve uluslararası savaşları durdurma aracı olarak genel grev, 1905 Rus grevlerinin muazzam sonuçlar doğurmasından sonra çok tartışıldı. Alman sendika liderleri Almanya'daki örgütlü işçi hareketinin bu tür işlerle hiç bir ilişkisinin olmayacağını açıklığa kavuşturdular. Rosa Luxemburg örgütlü olmayan işçilerin bir genel greve gitme imkânı üzerinde durdu.[13] (1905'de Ruslar genellikle örgütsüzdüler); ancak bu fikir hayali bulunarak bertaraf edildi, çünkü örgütsüz işçiler tamamen kendiliğinden bir kitle hareketi dışında zayıf bir materyal oluşturuyorlardı. Nitekim devrimci genel grev tartışması 1907'den sonra bir ölçüde zayıfladı.

Bir yurttaşlar milisinin kurulması talebi de, savaşa karşı genel grev talebi ile benzer bir kaderi paylaştı. Almanya'nın askeri sınıf devleti içinde daimi ordu bir tür kutsallık taşıyordu ve ona saldırmak zor ve tehlikeli idi. Sosyal Demokratlar daimi ordu yerine bir yurttaşlar milisi talep ettiklerinde açıkça hükümeti zayıflatmaya çalışıyorlardı ve bu talep, kuşkusuz, çoğu Sosyal Demokrat'ın katıldığı vatanın savunulması talebine ters düşüyordu.[*] Nitekim yurttaşlar milisi bir tür parola olarak kaldı -sözü edilen ama gerçekleşmesi için ciddi çaba

---

* "Milis talebi hükümeti zayıflatmak içindir," diye yazıyordu Kautsky 1911'de. "Der erste Mai und der Kampf gegen den Militarismus," **Neue Zeit** 1911-1912, Bd.II, s.98.

gösterilmeyen. SPD daimi ordunun geliştirilmesine karşı oy kullanmaya devam etti, fakat 1913'de ilk kez askeri amaçlarla vergilerin arttırılması için oy kullandı.

Sol-Kanat Liderler

SPD içindeki sol kanadı, 1900'den Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, devlete ve devletin bütün faaliyetlerine karşı olan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg temsil etti. Karl Liebknecht anti-yurtseverlik ölçüsünde anti-militarist idi; işçilerin vatanı olmadığını açıkça ilan ediyordu. [14] Ne var ki, Herve'yi, gerçekçi olmadığı gerekçesiyle eleştirdi. Savaşa karşı genel grevi tam olarak savunmadı, çünkü proletaryanın büyük çoğunluğunun böyle bir eyleme hazır olmadığını kabul etmek zorunda kaldı; işçilerin bu ölçüde sınıf bilinçli veya sosyalist zihniyetli olmadıklarını düşündü.[15] 2 Aralık 1914'de Reichtag'daki SDP üyelerinin sadece 111'i savaş kredilerine karşı oy kullandı.

Rosa Luxemburg emperyalizm şartlarında savunma savaşı gibi bir şeyin artık olamayacağını söyledi. Artık ya yurtseverlik sınıf mücadelesi, ya emperyalizm ya da sosyalizm söz konusu idi. [16] SPD'nin savaşı desteklemesinin uluslararası harekete ihanet olduğunu düşündü ve kendi görüşlerini bir dizi ateşli makale ile ortaya koydu (Junius broşürleri).[17] (*) Onun ve Karl Liebknecht'in mensup oldukları grup o sırada burjuva ulusculuğu ideolojisine cepheden saldırı çağrısı yaptı:

> *Sosyalizmin bir sonraki görevi, proletaryanın, kendisini uluscu ideoloji içinde ifade eden burjuvazinin vesayetinden ruhsal kurtuluşudur. Ulusal seksiyonlar, parlamentolardaki ve basındaki ajitasyonlarını burjuva hâkimiyetinin bir aracı olan ulusculuk söyleminin açığa çıkarılmasına yöneltmek zorundadırlar. Bugün gerçek anlamda ulusal özgürlüğü savunmanın yegâne yolu emperyalizme karşı devrimci sınıf mücadelesidir. Proleterlerin, her şeyin savunulmasına bağlı olduğu vatanları, sosyalist Enternasyonal'dir.*[18]

Kuşkusuz, şu ya da bu zamanda sol-kanat olarak sınıflandırılan başka yazarlar da vardı ve onlar için veya içlerinden bazıları için, yu-

---

* Enternasyonal Grup (Spartakusbund) 1 Ocak 1916'da Rosa Luxemburg'un hazırladığı bir karar metnini onayladı. Rosa Luxemburg metinde şöyle diyordu: "Zincirlerinden boşalmış bu emperyalizm çağında artık ulusal savaşlar olamaz". -Rosa Luxemburg, **Ausgewahlte Reden und Schriften** (Berlin,1951), I, 395

karda alıntı yapılan Abraham Ascher'in belirttiği gibi, Alman Sosyal Demokrasisi'nin bazı "sol-kanat" liderleri emperyalizmden ve hattâ gerici üst burjuvazi ve önde giden toprak sahipleri ile işbirliğinden yana idiler.

Ascher'in kendi verilerinden hareketle bu ifadenin sol kanada yöneltilen bir iftira olduğunu göstermek mümkündür.

Ascher'in görüşünü kanıtlamak için seçtiği üç yazar, Anton Pannekoek, Paul Lensch ve Heinrich Cunow'dur.

Öyle görünüyor ki, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Pannekoek (1912) emperyalizmin proletaryaya ek yükler getireceğini ve bunun proletaryanın kapitalizme isyan edeceği noktaya kadar gelişeceğini iddia etmişti. Sosyal Demokratların emperyalizmi açıktan kabullenmeleri gerektiğini savunmadı, ancak ona karşı muhalefeti (diyor Ascher) "ne kadar kötü olursa o kadar iyi olur" teorisi temelinde gevşetmekten yana idi. Lensch, Ascher'in değindiği, solun bir başka savaş öncesi radikali idi. Kendisi, emperyalizmin kapitalizmin en yüksek aşaması olduğunu ve kapitalizmin sosyalizme ulaşmak için bu aşamadan geçmek zorunda olduğunu (Ascher'in dediği gibi) Lenin'den önce söylemişti. Gericilerle işbirliğini savunduğu farzedilen Lensch buydu.

Ascher'in değerlendirmesine göre, savaş öncesinin emperyalizme arka çıkan radikallerinin üçüncüsü, savaş sırasında **Die neue Zeit**'ın editörü olarak Kautsky'i izleyen Heinrich Cuno idi.[19]

Ascher'in iftiradan ibaret olan iddialarını çürütmek zor değildir. Pannekoek Hollandalı idi. Mensup olduğu sol-kanat grup ona karşı harekete geçmeden önce konumunu değiştirmişti ve (1915'de) Endonezya'nın Hollanda'dan bağımsızlığı için kampanya yürütüyordu.

Cunow'a gelince, emperyalizmi kabullendiği sırada, Ascher'in de gösterdiği gibi, artık bir sol-kanat üye olarak görülmüyordu. Fakat Ascher'in görüşünü geçersizleştirecek en çarpıcı örnek Lensch'dir. Emperyalizmi benimseme yönünde gidişi öylesine belirgindi ki, onu sadece sol-kanadın değil, Sosyal Demokrat hareketin de dışına çıkardı. Fransa'daki Herve ve İtalya'daki Mussolini ve Corradini gibi, gericilerin hizmetine girdi. Hugo Stinnes'in sahibi olduğu **Deutsche Allgemenie Zeitung**'un yazarı oldu.

Ascher'in kanıtladığı tek şey, daha önce sol-kanat olarak bilinen bazı yazarların belirli bir zamanda pro-emperyalist bir yaklaşımı benimsemiş olmalarıdır. Fakat Ascher sol-kanadın bu yazarlara karşı al-

dığı tavırdan söz etmez. Bu nedenle anlattığı öykü eksiktir. Bu eksikliğin kasıtlı olduğunu düşünebiliriz çünkü çalışması bilgi bakımından oldukça zengindir.

Sömürgecilik

Kayzer'in Almanyası, büyük bir donanma inşa etmeyi ve denizaşırı sömürgeler peşinde koşmayı öngören bir programla birlikte yayılmacı bir çizgiyi ilk kez uygulamaya koyduğunda, Sosyal Demokrat Parti buna şiddetle karşı çıktı ve bu muhalefetin devam edeceği umulabilirdi. Çeşitli faktörler anti- sömürgecilerden yana idi.

Önce, erken başlamanın sağladığı avantaja sahip idiler. **Die neue Zeit**'ı 1883'de kuran ve büyük bir gayretle editörlüğünü sürdüren Kautsky başlangıçta silahlanmanın ve sömürgeciliğin güçlü bir muhalifi olmuştu. Kuzey Amerikalı yerlilerin gördükleri muameleyi bile bir ahlaki sorun olarak gündeme getirdi.[20] Ona göre sömürgecilik tanımı gereği sömürü idi. Almanya Afrika'da sömürge fethine başladığında Kautsky muhaliflerin ön safında yer aldı. Sömürgeciliğin Avrupalılar üzerindeki küçültücü etkisini inceledi ve şu sonuca vardı: "Afrikalılara uygarlık götürmüyor,onlardan barbarlığı devralıyoruz."[21] Bu ifade bile Afrikalıların durumunu anlatmaya yetmiyordu, çünkü Kautsky'in durmaksızın aktardığı şekliyle, Avrupalılar tıpkı kızılderililerde olduğu gibi Afrikalıların da fethedilmesinde görüldüğü biçimiyle azgelişmiş kurbanlarını ikiyüzlülük ve vahşilikte çok geride bıraktıkları -kurbanlar başka konularda olduğu gibi bu konuda da azgelişmiş idiler- uzun bir tarihe sahipti.

SPD'nin Mainz Parti Kongresi (1900) sömürgeciliğe karşı bir karar metnini kabul etti. Metinde, sömürgeciliğin öncelikle; burjuvazinin zaten kabarık olan sermayesini arttırmak için yeni fırsatlar talep etmesinden ve bunun yanı sıra, yeni pazarlar için yapılan baskıdan kaynaklandığı söyleniyordu. Bu politika (diye sürüyordu metin) yabancı toprakların zorla ele geçirilmesine ve buralarda yaşayan halkların amansız biçimde kölelelestirilmesi ve sömürülmesine dayanır. Bu politika, hırsızlıklarını en aşağılık ve insanlık dışı araçlarla sürdüren sömürücüleri de vahşileştirir ve demoralize eder. Karar metninde şu sonuca varılıyordu: Sosyal Demokrasi, bu halkların haklarını, özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını garanti edecek tarzda, uygun ve gerekli kültürel ve ticari ilişkilerin kurulmasını talep eder.[22]

Genel demokratik-sosyalist argümanlardan çıkan ilkelerin (hümaniteryanizm ve kendi kaderini tayin) yanı sıra Alman anti- sömürgecileri güçlü bir fikre sahiptiler. Buna göre, sömürgeler ve büyük ordular vergi ödeyenler üzerinde, özellikle de adaletsiz bir sistem olan azalan oranlı vergi (vergi matrahı yükseldikçe vergi oranının azalması -ÇN.) nedeniyle işçiler üzerinde mali bir yük oluşturuyordu.[23] Yüksek vergiler meselesi öteki sınıflar da etkiliyor ve başlangıçta sömürgeci politikaları onaylama konusunda asla oy birliği ile hareket etmeyen iş topluluğu tarafından da tam olarak değerlendiriliyordu. Anti-sömürgeci Sosyal Demokratlar da, sömürgelerin gelişmesinin ülke içindeki endüstrilerle rekabet edecek endüstrilerin kurulmasını gerektirebileceğini -"köle emeği" argümanı- belirtiyorlardı. Kuşkusuz Alman sömürgeleri asla bu ölçüde gelişmedi.

Tartışmalar sırasında sömürgelere karşı bir başka argüman ortaya çıktı. Kapitalizmin iç çelişkilerinden ötürü çöküp çökmeyeceği sorunu çok tartışıldı ve bazıları, sömürgeciliğin kapitalizme fazla mallar ve fazla sermaye için bir çıkış sağlayarak kaçınılmaz çöküşü erteleyeceğini savundu. Bu argüman iki uçluydu. Nitekim Paul Lensch 1912'de, emperyalizmin kapitalizmin en yüksek aşaması olduğunu ve bu nedenle mevcut koşullarda silahsızlanmadan söz etmenin saçma olduğunu yazdı; tek doğru politika emperyalizme karşı cepheden saldırı idi. [24] (*)

Ne var ki, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bir kanadı erken bir tarihten itibaren Alman sömürgeciliğinden yana olmuştu. Engels'in güvenini kazanan ve onun çalışmaları ile ilgili vasiyetini yerine getirenlerden biri olan Eduard Bernstein 1896'da sömürgeciliği savunan bir makale yazdı. Marksist ve hattâ hümaniter bir örtüye rağmen argümanın ortaya konuluşu açıkça emperyalist idi. Bernstein Sosyal Demokrat Parti'nin Alsace- Lorraine'in 1871'de Almanya'ya ilhakına karşı çıktığını söyleyerek başlıyordu. Gerçekten de böyle olmuştu. Parti her yerde halkların kurtuluş mücadelesinin yanında oldu, diye devam ediyordu Bernstein. Ancak daha sonra bu kuralın bir çok istisnasının bir listesini çıkarıyordu. Köle trafiğini yöneten ya da barışçı komşularına saldırma ve onları yağmalama hakkına sahip olduklarını iddia eden Afrika halkları hariç tutulmuştur. Ayrıca, "kapitalist uygarlığın

---

* Ascher, Lensch'in emperyalistlerin safına geçtiğini kanıtlamak için, bu fikrin yer aldığı makaleden alıntı yaptı. Bu örnek Lensch'in nasıl tamamen güvenilmez hale geldiğini gösterebilir.

nüfuz etmesine direnen vahşileri ve barbarları desteklemek romantik olur." Bernstein, "daha yüksek" uygarlıkların "daha aşağı" olanlar karşısında üstünlük hakkına sahip olduklarını iddia etti. Dışardaki Alman (kapitalist) çıkarları için diplomatik müdahaleden yana olduğunu açıkça söyledi.[25]

Herman Wendel, bu makaleden seçilmiş bölümleri alıntılayarak Bernstein'ı bir enternasyonalist ve geri halkların haklarının bir savunucusu olarak gösterebildi. Öte yandan, Abraham Ascher daha yakın zamanlarda Bernstein'ı "samimi bir hümaniteryen" olarak betimlemiştir. [26] Eğer bu görüşler doğruysa, samimiyetsizlik ya da lastikli konuşma diye bir şey de yoktur.

Kısa süre sonra Bernstein bir başka makalede Britanya'nın Hindistan'da oynadığı rolü savundu. Bütün emperyalizmlerin en iyisinin yönetimi altında her şeyin en iyisinin olduğunu iddia ediyordu. Hint köylüsü bu durumdan yararlanabileceği kadar yararlanmadıysa, bu daha çok onun kendi hatası idi; o yardım edilmesi güç bir insandı. Ve Bernstein makalesini yoksulluklarından ötürü bizzat Hintlileri suçlayarak bitiriyor ve bunu, Malthus'un İngiltere'de yoksulluğu savunmasıyla aynı tarzda yapıyordu - Hint halkı çok fazla çocuk sahibi olmakta ısrar ediyordu. [27]

Daha 1896'da Bernstein bir "yurtsever Alman" olarak yazıyordu. 1898'de, benimsediği felsefeyi, her yerde Alman kapitalist çıkarlarının bir avukatı ve savunucusu olmak şeklinde formüllendirmişti. Örneğin Çin'de olduğu gibi, "Gerçekten önemli ulusal çıkarlar"ın söz konusu olduğu yerde, diye yazıyordu, "Almanya kendi konumunu güvence altına almalıdır." Marx ve Engels'in görüşlerini temsil ettiğini iddia ederek, sömürgelerin ele geçirilmesi, diyordu, tek başına yanlış değildir:

> *Avrupalıların tropikal bölgeleri işgalinin, hayattan aldıkları zevk bakımından Yerlileri incitmesi ne zorunludur ne de şimdiye kadar hep böyle olmuştur (!) Ayrıca Yerlilerin, Avrupalıların işgal ettikleri topraklarda ancak koşullu bir hakka sahip oldukları kabul edilebilir. Daha yüksek bir uygarlık sonuç olarak daha yüksek bir hakkı talep edebilir. Toprağın fethi değil de tarıma açılması, onun kullanımına tarihsel hak kazandırır* [28] .

Marx ve Engels'in eseri bu tür kullanımlara dönüştürülmüştü.

Ancak garip olan şudur ki, İngiliz sosyalist Belfort Bax **Di neue Zeit** için Bernstein'ı azarlayan ve sosyalistlerin her yerde sömürgeciliğe karşı çıkmaları gerektiğini savunan bir makale yazdığında, Kautsky, bir editoryal not yazarak Bernstein'ı savundu. [29] Belfort Bax, makalesinde, yeterli nedenler göstermeksizin sömürgeciliği savunanların arasına Kautsky'i de katmıştı.

Boer Savaşı (1899-1902) sırasında Alman Sosyal Demokratlar bölündüler. Bazıları Boerlerin köle sahibi ve tarımcı oldukları, oysa İngiltere'nin sanayiciliği, kapitalizmi ve özgür emeği -tek sözcükle, ilerlemeyi- temsil ettiği gerekçesiyle Boerlere saldırdılar. Kautsky, zorunlu emeğin patriyarkal ve kapitalist sömürüsü arasında, ikincisinin kuşkuya yer bırakmayacak kadar daha kötü olduğu karşılığını verdi. Esas mesele, diyordu Kautsky, ulusal bağımsızlıktır. Bu bağımsızlık, her modern toplulukta olduğu gibi, Güney Afrika'da da normal ve hızlı gelişmenin önkoşuludur.[30] Bu, Engels'in 1882'de Polonya konusunda aldığı tavrın neredeyse aynısı idi. Şu farkla ki, Polonya'daki yerli nüfus rekabet halindeki iki Avrupalı grup tarafından sömürülmüyordu. [*]

Bernstein sömürgelerde aşırıya kaçıldığını zaman zaman kabul ediyor, ama bunların emperyalizmin sağladığı yararlarla "önemli ölçüde dengelendiği"ni iddia ediyordu. [31]

Sosyal Demokrat saflar aslında kötü biçimde bölündüler. Kararlı bir uluscu olan Richard Calwer ve Ludwig Quessel ile Gerhard Hildebrand'ın da dahil oldukları bir grup, resmi **Neue Zeit**'a nazaran ikinci derecede önem taşıyan teorik yayın organı **Sozialistische Monatshefte**'de sömürgeci ve yayılmacı politikaları savundular. Hildebrand'ın savunduğu politikalar hiç bir anlamda sosyalist değildi, fakat 1912'ye kadar partiden ihraç edilmedi. Bu grup, sosyalistlerin yurtsever olmadıkları düşüncesine başından beri alerji duymuştu. Enternasyonalizm anti-ulusculukla aynı şey değildi. Kapitalist rekabetleri önemsemediler ve bunların ilk dönemlerde de varolduğunu kabul ettiler; ancak bu dönemi, diyorlardı, karşılıklı bağlantıların gittikçe arttığı bir dönem ve bir dünya pazarının gelişmesi izlemişti. Tröstlerin ve kartellerin uluslararası işbirliğine örnek oluşturduklarını ve uluslararası örgütlenmiş bir ekonominin temeli haline gelebildiklerini, söylüyorlardı. [32]

Burjuvazinin hatası yüzünden proletaryanın devletsiz olduğunu iddia ettiler. "Biz sosyalistler ilk kez ona bir vatan vereceğiz." [33]

---

* Bk. yukarda, Bölüm. III.

Onların enternasyonalizm tipi, Alman işçi sınıfı içindeki uluscu düşmanlıkları güçlendirmeyi dışlamadı. Onlara, daha yüksek bir hayat standardına sahip yerli Alman işçilerinin yerine sözde ithal edilmekte olan Polonyalılar ve Ruslar hatırlatılıyordu.[34] Gustave Noske, Doğu'dan getirilen Yahudi öğretmenlere karşı duyguları harekete geçirmeye çalıştığı sırada anti-Semitik bir nota yazdı. [35]

Max Schippel, Sosyal Demokrat çoğunluğun, insanların iskân edildiği sömürgeleştirme ile belirli bir nüfusun yaşadığı toprakların ilhakı arasında yaptığı ayrıma saldırdı. Örneği Birleşik Devletler'de görülen,insanların iskân edildiği sömürgeleştirmenin yerliler için hiçbir bakımdan daha iyi olmadığını söylüyordu; dünyada, yerli nüfusun çıkarları feda edilmeksizin göçmenlerin yerleştirilebileceği bir yer yoktur.[36]

Sosyalistler tarafından yönetilmesi halinde ("biz daha iyisini yapabiliriz") sömürgeciliğin uygarlaştırıcı bir etki yapabileceğini iddia eden bu düşünce okulunun üyelerine sonunda "sosyal emperyalistler" denildi. Bu kişiler, Hildebrand gibi ihraç edilmedilerse, bunun nedeni hiç kuşkusuz fikirlerinin Parti içinde geniş ve etkin bir kesim tarafından paylaşılıyor olması idi. SDP'nin 1901 (Lübeck) Kongresi, Sosyal Demokrat politikaya ters düştüğü için Bernstein'ın revizyonizmini mahkûm etti. Berlin **WortwNrts'ın** editörü 1906'da fazla revizyonist olduğu için değiştirildi. Fakat Bebel bile sömürgeci politikaların "belirli koşullar altında" uygarlaştırıcı bir faktör olarak işleyebildiğini söylüyordu. [37]

Revizyonistlerin Zaferi

Büyük bir donanma ve daha çok sömürge politikasını yürürlüğe koyan yayılmacı yönetim, 1907'de seçmenlerden bu politika için destek sağlamaya çalıştı ve karşı çıkan herkese, esas olarak Sosyal Demokrat Parti'yi kastederek, küçümseyici bir tavır aldı ve iftirada bulundu. Parti, donanma için vergi alınmasına direndiği zaman, kentlerdeki aşağı orta sınıftan taraftarlar kazanmıştı; aslında bazı uzmanlar daha sonra Parti'nin bu dönemde izlediği küçük donanma politikasının bu orta sınıf unsurlar tarafından ve onlar için geliştirilmiş olduğunu düşündüler.[38] Fakat Parti büyük iş dünyasının kampanyasıyla yarışamadı. O zamana kadar her seçimde Sosyal Demokratlar bir öncekini geçen kalıcı bir başarı göstermişlerdi; fakat 1907 seçimlerinde durum-

larını koruyamadılar ve Reichtag'da birçok sandalye kaybettiler.

Sosyal Demokrat Parti'nin sağ kanadı bu noktada sesini yükseltmeye başladı. Aslında sağ kanat, Parti'nin dış politika alanından çekilmesini ve bu alanın hâkim sınıflara bırakılmasını talep ediyordu. Bunun karşılığında yönetimin iyi ücret ödemesi ve işçi sınıfına daha büyük politik haklar tanıması beklenecekti. [39] Bu, eski revizyonist konumdu ve 1914'e kadar geçen dönemde sürekli olarak zemin kazandı.

Jingoist ulusculuk propagandasının işçi sınıfının içinde açtığı gedikleri gören merkezciler şok geçirdiler. Fakat anti- emperyalist tutumlarını sürdürecek yerde ulusculara fırsat verdiler ve emperyalist yayılmacılığa yönelttikleri eleştiriyi azalttılar. 1912'de SPD oylarında büyük bir artışla ödüllendirildiler. Bu seçimlerde Parti toplam oyların üçte birini topladı. Bu dönemde Parti'nin emperyalizmin sadece sözünü ettiği ve oy kazanmak için ulusculuğu pratiğe geçirdiği söylendi.

Ne var ki Marksist teori aşağı orta sınıfı anti-uluscu bir konuma yerleştirmedi. Tam aksine, gerek Lenin, gerekse Rosa Luxemburg bu toplumsal tabakanın, bazı özgül nedenlerden ötürü, bir toplumsal felsefe olarak ulusculuğun özel haznesi ve yuvası olduğunu anladılar. Daha sonra Hitler, yayılmacılık ve emperyalist ulusculuk propagandasını, olağanüstü sonuçlarıyla birlikte, daha özel olarak tam da bu sınıfa yöneltecekti.

Emperyalizm Konusunda Yanlış Anlayışlar

Şimdi olayın önemini daha iyi kavramak için, 1907'de her iki tarafın da kullandığı, bu tarihten önce ve sonra bir yanlış anlayışı temel alan bazı anahtar argümanları ele alabiliriz. Emperyalizm bazen refahın nedeni ve bazen de refahın sonucu olarak gösterildi. Her iki formüllendirme de kısmen ya da tamamen kusurlu idi. Almanya bakımından sömürgelerin Almanya'ya veya Almanlara mali bir gelir sağlamadığı; özel gruplara bile yarar sağlamazken, fonları eritmekte olduğu anlaşılmış olmalı idi . Nitekim, hükümetin işçi sınıfının yaşam koşullarını iyileştirmek için sömürgeleri geliştirmesi gerektiği argümanı, ikiyüzlü bir argümandı. Sömürgeciliğin uzun bir deneyimden sonra bazı özel kâr payları sağladığı İngiltere için bile, bir sınıf olan burjuvaziye giden kârların kayıpları karşılayıp karşılamadığı sorusu ciddi olarak tartışılıyordu.

Emperyalizmin fazla sermaye oluşumunun bir sonucu olduğu teo-

risi özgün olarak burjuva ekonomisti Rodbertus tarafından geliştirilmişti ve yüzyılın başında Birleşik Devletler'de Edward Atkinson ve İngiltere'de John A. Hobson gibi burjuva ekonomistleri bu teoriye büyük bir geçerlilik kazandırmışlardı. Alman Sosyal Demokrat Partisi içindeki Marksistler bu teoriyi olduğu gibi benimsediler. Kuşku yok ki, kullandıkları yöntem toplumsal bir fenomen için yapılacak esas açıklama olarak ekonomik bir nedenin araştırılmasını gerektiriyordu ve 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başında gerçekten de dışarıya doğru belirgin bir sermaye hareketi olmuştu. Diplomasinin kaygısı genellikle yatırım fırsatları yaratmaktı.

Sebep sonuç ilişkisi tam olarak kurulmadı ve daha sonraki araştırmalar, genellikle hem Marksist hem de Marksist olmayan çevrelerde savunulan bu teoriyi önemli ölçüde zayıflattı. Rus Çarı'nın Asya'daki saldırıları fazla sermaye oluşumunun sonucu değildi, çünkü ülke yoksuldu ve dışardan ödünç para alıyordu. 1847'de Meksika'yı fethettiği zaman Birleşik Devletler'in durumu da böyle idi. Bizzat Hobson, emperyalist sömürüden sık sık büyük kârlar sağlayan bankerlerin genellikle önderliği ele almadıklarını belirtmişti. Hobson bu bankerleri, para söz konusu olduğunda "en ürkek insanlar" olarak betimledi. Kuşkusuz emperyalizmin temel nedeni hâlâ ekonomik idi. Şu anlamda ki, burada söz konusu olan şey, sömürü fırsatları bakımından dünya liderliği idi. Ancak harekete geçiren güç her durumda dolaysız olarak ekonomik değildi; Kayzer II. Wilhelm gibi bir politik lider veya kendi adına hareket eden askeriye inisiyatifi ele geçirebiliyordu. Birinci Alman Reich'ının uyguladığı şekliyle sömürgecilik ekonomik değildi; ekonomi dışı veya anti-ekonomik idi. Emperyalizme karşı en açık argüman bu örneğin ortaya koyduğu doğru argüman idi.

Ne var ki bu argüman çok ileri gitmedi. Ülkede bir çıkarı olduğu kendisine hissettirilen Alman işçisine, aynı zamanda, İngiliz işçisinin Alman'dan daha iyi bir hayat yaşadığı, çünkü onun, yani İngiliz'in, belirli bir dönem başarıyla uygulanan emperyalizmden yararlandığı, söyleniyordu. Eğer Alman ulusu Britanya'nın sahip olduğu liderliği ele geçirebilirse, Alman işçisi de bundan yararlanacaktı.

Birkaç doktriner Marksist, emekçi insana düşen payın Almanya'da veya İngiltere'de yükselmiş veya yükselmekte olmadığını göstermeye çalıştı. Kautsky açıkça şunu belirtti: "Proletaryanın emperyalist sömürüde hiç bir çıkarı yoktur." [40] Ne var ki Alman'ın dünyadaki eko-

nomik ilerlemenin farkında olmaması mümkün değildi ve İngiliz işçisinin yaşam koşullarında meydana gelen bir iyileşmeden gerçekten yararlandığını göstermek için Engels'ten alıntı yapılabiliyordu. Almanya'da gerçek ücretler büyük bir artış göstermemiş, ama işçi geleceğe umut bağlamıştı ve bu umutlar, işçiyi örgütlenmeye ve oy vermeye zorlayan Sosyal Demokrat liderler tarafından bizzat beslenmişti.

Uluslararası cephede Fransız-Rus ittifakına her iki gücün İngiltere ile vardıkları anlaşma henüz eklenmişti, öyle ki, Alman kendisini kuşatılmış hissediyordu. Bir savaşı kimin başlattığının önem taşımadığı bu koşullar altında Almanya'nın savunma savaşı vermekte olduğu görülebiliyordu. Vatan tehlikede idi. Yurtseverliğe hitap etmek çok etkili oluyordu. O sıralarda ortodoks Marksizm'in kararlı bir savunucusu olarak görülen Kautsky bile 1907'de şunu yazdı: "Yabancı bir ulusun hâkimiyetini önlemede gerek burjuvazinin gerekse proletaryanın ortak çıkar vardır." [41]

Sonuç

Alman Marksistler, Marx ve Engels'in Prusya devletinin yapısı hakkında tekrar tekrar yaptıkları uyarıları yeterince sindirmemişlerdi. Bakunin de 1873'de ikna edici bir fikri savunmuştu: Alman hükümeti, diyordu, "sadık tebalarının yurtseverliğine, sınırsız ulusal gurur ve kökü tarihin derinliklerinde olan körü körüne itaat duygusuna, bunun yanısıra, günümüzde asiller sınıfını, küçük burjuvaziyi, bürokrasiyi, kiliseyi, bilginlerin tamamını ve bütün bunların birleşik etkisi altında ne yazık ki çoğu kez halkın kendisini de niteleyen otorite kültüne," bağımlı oldu. [42] Ve gene, daha özgül olarak şöyle diyordu: "Açıktır ki, Alman işçilerinin hedefi bir ulusal Devlet kurmaktan ibaret oldukça, bu Devlet'i ne kadar özgür veya ne ölçüde halkın devleti olarak **tahayyül** ettikleri önemli değildir....daima halkın özgürlüğünü Devlet'in yüceliğine, Sosyalizm'i politikaya, adaleti ve uluslararası kardeşliği yurtseverliğe feda etmeyi sürdüreceklerdir." [43]

Alman sosyalist ve işçi hareketi böylece,I.Dünya Savaşı'ndan önce Alman toplumunun dokusu ile psikolojik olarak bütünleşmişti. Yurtseverliğe ve ülkenin dış politikasının tartışmasız desteklenmesine kolayca kayan **staatserhaltend** konumu , gerek SPD'nin gerekse sendika hareketinin neredeyse tamamının karakteristiği haline gelmişti. Yurtseverliğe olduğu kadar devlete de meydan okuyacak (söz gelimi)

Fransız C.G.T.'si veya Amerikan I.W.W.'si kadar önemli hiç bir grup yoktu. Alman uluscular sessiz kalmaktan başka bir şey yapmamışlardı. Bakunin'in kehaneti doğrulanmıştı. Alman işçi sınıfı Marx ve Engels'in onun için belirledikleri tarihsel misyonu yerine getirmemişti.

Sorbonne'da Almanca profesörü Charles Andler, 1912'de bir Fransız gazetesi için bir makale yazdı. Bu makalede Gerhard Hildebrand'ı ihraç eden, fakat Plekhanov gibi otantik bir Marksist'in yıllarca Enternasyonal'den çıkarılmalarını talep etmesine rağmen, Hildebrand yanlısı revizyonistlere karşı harekete geçmeyen SPD'nin tutumunu tartıştı. Andler sırasıyla Bernstein, Quessel, Schippel ve diğerlerini tartıştı ve SPD'nin yurtsever, kapitalist bir parti olduğu sonucuna vardı:

> *Neo-Lassallecı Alman sosyalizminde işçi sınıfları kapitalizmin partizanlarıdır; sömürge politikasının partizanlarıdır; ilkesel olarak savunmacı, gerektiğinde saldırgan bir silahlanma politikasının partizanlarıdır; ve eğer Alman Imparatorluğu bir saldırı ya da savunma savaşına girerse Alman işçileri onun yenilgisini isteyemezler. Nitekim onlar kendi ülkelerindeki politik anayasa düzeninin partizanlarıdırlar ve yönetimdeki hanedanın devamında gerçekten çıkarları vardır. Bu sosyalizm vicdan yoksunluğu bakımından yenidir. İşçilerin doğrudan çıkarlarını dikkatle korur. Fakat ilkeleri feda etmekten utanmaz.* [44]*

---

* Sol kanadı kırpılan ve Hitler tarafından dağıtılmadan önceki son eylemi 1933'de Hitler'in dış politikasını onaylamak olan parti, Andler'in isabetle betimlediği bu pro-kapitalist parti idi! Sosyalizmin açıktan reddedilmesi ve "özgür girişim sistemi"nin onaylanması İkinci Dünya Savaşı'nı izledi.

NOTLAR

1 Bk. **Nieuwe Tijd** (Amsterdam), **passim.**

2 Bk. Abraham Ascher, "Imperialists Within German Social Democracy Prior to 1914," **Journal of Central European Affairs**, XX, Sy.4 (Ocak 1961), 397. Ascher konusunda ayrıca.bk. aşağıda s. ... vd.

3 Herman Heidegger, **Die deutsche Sozialdemokratie und der nationale Staat, 1870-1920** (Göttingen: 1956), s.33.

4 **Ibid**, s.36.,stenografik rapordan alıntı.

5 Wilhelm Liebknecht, **Weltpolitik, Chinawirren, Transwvaalkrieg** (broşür, Dresden: 1900), s.8-9.

6 Roger Morgan, **The German Social Democrats and the Firs International**, 1864-1872 (Cambridge: 1965), s.187.

7 Engels'ten Cuno'ya, 7-8 Mayıs 1872; **Letters to Americans** içinde, s.103-106.

8 Bebel, **Aus meinem Leben** (Stuttgart: 1907-1910), III, 167-168.

9 A. Winnig, **Das Reich als Republik, 1918-1928** (Stuttgart-Berlin: 1929), s.82-83.

10 Heidegger, 56

11 **Ibid.**, s.46, 66 ve passim.

12 W. Jansson, "Gewerkschaftliche Randbemerkungen zum kommenden Frieden," **Aebeireinteressen** und **Kriegsergebnis** (Berlin: 1915), ed. Alman Sendikaları Genel Federasyonu için Jansson (ADGB), s.150.

13 Rosa Luxemburg, "Gewerkschaftskampf und Massenstreik," **Gessamwelte Werke** içinde (Berlin: 1928), IV, özellikle s.410-479.

14 Karl Liebknecht, **Militarismus und Antimilitarismus** (Berlin: n.d. [1907], s.14.

15 **Ibid.**, s.106.

16 Rosa Luxemburg, "Der Wiederaufbau der Internationale," **AusgewNhlte Reden und Schriften** (Berlin: 1951), II, 517 vd.

17 Rosa Luxemburg, "Die Krise der Socialdemokratie" (Junius broşürleri), **Ibid**. içinde, I, 258-299.

18 **Ibid.**,s.399.

19 Abraham Ascher, **National Solidarity and Imperial Power The Sources and Early Development of Social Imperialist Thought in Germany, 1871-1914**, MS (Doktora tezi), Kolombiya Üniversite Kü-

tüphanesi'nde, 1957 (mikrofilm, Ann Arbor, 1958) ve şu kaynaklardan alıntılar: A. Pannekoek, "Massenaktion und Revolution," **Neue Zeit** içinde, c.XXX, 1912, s.541-550; Paul Lensch, "Miliz und Abrustung," Neue Zeit, c.XXX (1912), s.770- 771; Lensch, SPD Meclisi'nde Konuşma, 1912 -bk. Protokoll, 415-419.

20 Kautsky, "Die Indianerfrage," **Neue Zeit**, III (1885), 17-21, 63-73, ve 107-115.

21 Kautsky, "Kamerun," **Neue Zeit**, VI (1888),26.

22 Braunthal, **Die Internationale**, I, 313.

23 Kautsky, **Neue Zeit** içinde, 26 Nisan 1912, s.97-109.

24 Paul Lensch, "Miliz und Abrüstung," **Neue Zeit**, 23 Ağustos 1912, s.769-772.

25 E. Bernstein, "Die deutsche Sozialdemokratie und die türkische Wirren," **Neue Zeit**, XV, I (1896-1897), s.110; E. Bernstein, **Evolutionary Socialism** (London: 1911), s.171.

26 Wendel, **Slavonic Review** içinde, II, 303-304; Ascher, **Journal of Central European Affairs**, XX, 401.

27 Bernstein, "Einiges über das indische Problem," Neue Zeit, XV,2 (1896-1897). s.651-654.

28 Bernstein, **Evolutionary Socialism**, s.178-179. Özgün Almanca bs. 1899.

29 **Neue Zeit**,XVI (1897-1898), s.420.

30 Kautsky, "Militarismus und Sozialismus in England," **Neue Zeit**, XVIII, I (1899-1900), s.587 vd.

31 Bernstein, **Sozialistische Monatshefte** (1900), s.559.

32 Teut., "National und International," **Der sozialistische Akademiker** (Berlin), I (1895), 249 vd. Bu periodiğin adı, 1897'de **Sozialistische Monatshefte** olarak değişti.

33 **Ibid**, s.253.

34 **Ibid.**

35 Heidegger, s.59.

36 Max Schippel, "Kolonialpolitik," **Soz. Mon.** (1908), 3 vd.

37 **Protokoll der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, 1907,** s.132.

38 E. Kehr, **Schlachtflottenbau und Parteipolitik, 1894- 1901** ("Historische Studien" Heft 197 [Berlin: 1930], s.332.

39 Bk. R. Calwer, "Kolonialpolitik und Sozialdemokratie," Soz. Mon.,

Mart 1907, s.196-198.

40 Kautsky, "Patriotismus, Krieg und Sozial demokratie," **Neue Zeit,** XXIII, 2 (1904-1905), s.344.

41 Kautsky, **Patriotismus und Sozialdemokratie** (broşür, 1907), s.12.

42 Bakunin, **Statism and Anarchy** (Rusca), I.cite önsöz (Zürih & Cenevre: 1873), s.11.

43 Bakunin, **Ouvres**, IV (Paris: 1910), 56-57; "Lettres Ö on Français sur la crise actuelle" (1870). Vurgular orijinalinde.

44 Charles Andler, **Le Socialisme Impèrialiste dans l'Allemagne Contemporaine, 1912-1913** (Paris: 1918), s.124-125.

V

Sömürgecilik, Militarizm Ve Batı Avrupa'da İttifak Sorunları, 1890-1917

20. yüzyılın başında **bloc des gauches**' un (sol blok) üyesi olarak fiilen çeşitli hükümetlere katılan Fransız Sosyalist Partisi, silahsızlanmayı veya sömürgelerin terk edilmesini bu katılımın bir koşulu haline getirmedi.

Parti, Fransız Sosyalist Partisi'nin öncüllerinden biri olan **Parti Ouvrier Français** (Fransız İşçi Partisi) tarafından 1895'de Romilly'de sömürgecilik konusunda belirlenen ilkeleri hayata geçirmeyi başaramadı. Romilly'de delegeler, sömürgeciliği analiz etme girişiminde bulunan ve işçilerin çıkarları ile hâkim sınıfın çıkarları arasındaki çelişkiyi vurgulayan bir karar metnini onaylamışlardı. Bu karar metni sömürge ülkelerin çıkarlarının da dikkate alınması gerektiği konusunda önemli bir örnek oluşturmuştu.[1]

Gustave Herve'nin şiddetli anti-yurtsever propagandası ve savaş durumunda genel grev için yaptığı çağrı tek bir ulus içinde başarılı olamazdı ve genel grev hareketi, bu fikre yalnızca Fransız delegelerin ciddi destek verdikleri uluslararası sosyalist kongrelerde daima başarısızlığa uğradı.

Fransız Devrimi'nin ulusculuğu burjuva damgasını taşıyordu ve Fransız sosyalistleri bu durumu olduğu gibi kabul ederek, o zamandan beri tekrar tekrar savunulan bir anti-ulusal teori geliştirdiler. Engels'in 1845'de anti-ulusculara iğneleyici yaklaşımını ve Marx'ın 1866'da Birinci Enternasyonal'in Fransız üyelerinin anti-ulusculuğuna alaycı değinmelerini belirtmiş bulunuyoruz (*). Marx, damadı Paul Lafargue'ın da aralarında bulunduğu bu grubun bakış açısını gizli ulusculuğa varmakla suçlamıştı, çünkü "ulusallıkları inkâr ederek o [Lafargue], tamamen bilinçsiz olarak, ulusallıkların örnek Fransız ulusu içinde özümlenmesini istemektedir."

Politik olarak sorun, büyük ordu tahsisatları anlamına gelen "militarizm" ile devrime kadar ve devrim de dahil hiç bir anlam taşıma-

* Bk. Bölüm I,

yan "anti-militarizm" arasında çıkıyordu. Babeuf'den Jaurès'e kadar bütün Fransız sosyalistleri yurtseverliklerinin savunmacı niteliklerini vurguladılar. [2] Militarizm sorununda Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki on yıl içinde Fransız Sosyalist Partisi'nin izlediği çizgi, 1906 Kasımı'nda toplanan Limoges Konferansı'nda belirlenmiştir. Gustave Hervé "hükümetin ve burjuvazinin yurtseverliği"ni reddetti ve yurttaşları bir genel grev ve ayaklanma yoluyla savaş ilanına karşılık vermeye davet etti. Sunduğu karar metni 31 oy aldı. Vaillant, Jaurès, Sembat ve diğerleri savunma savaşının geçerliliğini kabul ettiler, fakat genel grev ve ayaklanmaya kadar savaşın önlenmesi için bütün araçların kullanılması çağrısında bulundular. Sundukları karar metni 153 oy aldı ve kabul edildi. Üçüncü bir konum, "saf" Marksist Jules Guesde'in en büyük etkinliğe sahip olduğu Kuzey Federasyonu tarafından temsil edildi. Bu grup, askeri hizmeti azaltmak ve savaş amaçlı kredileri reddetmek amacıyla proletaryanın uluslararası eylemi için çağrıda bulundu. Bu amaçla sunulan karar metni 98 oy aldı, bir sonraki yıl Nancy'de biraz zemin kazandıysa da çoğunluğu sağlamadı. 1910'da bütün gruplar, savaş tehdidi halinde biraraya gelmeyi kararlaştırdılar ve 1914'e kadar daha iyi bir eylem çizgisi geliştirilmedi. [3] Savaş patlak verdiğinde, ulusal birlik adına kabineye katılması için Guesde'e büyük baskı yapıldı ve kendisi sonunda razı oldu.

Militarizm konusunda ne olduysa, sömürgecilik konusunda da o oldu. Fransız sosyalistler parlamenter düzeyde oldukça az muhalefet belirtisi gösterdiler. Bununla birlikte, militarizme ve savaşa karşı, sadece etkisi daima sınırlı kalan Hervé tarafından değil, Jurès tarafından da sürdürülen son derece aktif faaliyeti gözardı etmemeliyiz. Jaurès zamanının büyük kısmını savaşa karşı mücadele ile geçiriyor, savaşı önlemek ve aşırı militarizmi durdurmak için nafile bir girişim içinde ülkenin bir ucundan diğerine kampanya yürütüyordu. Uluscu dalganın bu faaliyeti bastırıp bastırmayacağı bir spekülasyon konusu olmak durumundadır, çünkü Jaurès tam savaş patlak verdiği sırada katledildi.

Ne var ki, Jaurès birçok kez, Fransa'nın saldırıya uğraması halinde Fransız işçilerinin savaşmaları gerektiğini savunmuştu. Şöyle diyordu:

Gerçek şudur ki, vatanların, yani kendi sürekliliklerinin ve birliklerinin bilincinde olan tarihsel grupların bulunduğu

yerde, bu vatanların özgürlük ve bütünlüklerine karşı girişilen bir saldırı, uygarlığa karşı bir saldırı, barbarlığa bir sapıştır. [4]

Jaurès şunu da yazdı: "bir devrim ister istemez aktiftir. Bu ancak devrimin kendisine temel olarak hizmet eden ulusal varlığı savunması halinde mümkün olabilir."[5]

Jaurès'in bir yurtsever olduğu kuşku götürmez, ancak göreneksel bir yurtsever değildi. Özel katkısı, Fransız Devrimi'ni savunan yurttaş orduları modelinde, bir yurttaş milisi sistemini oluşturmak için gösterdiği ciddi çaba idi. Bu anlayışa **Armée Nouvelle** ya da, Yeni Ordu, diyordu ve bu fikirleri aynı başlığı taşıyan bir kitapta işlemişti. Daimi ordunun ortadan kaldırılmasını gerektireceği için bu projenin Fransa'da, Almanya'daki benzer bir projeden daha fazla benimsenme şansı yoktu. [6]

En ortodoks Marksist olarak görülen Jules Guesde, oy verdiği için işçinin bir vatana sahip olduğuna inanmak zorunda olduğunu, söylüyordu. [7] Guesde daima militarizm sorununun özünde bir burjuva sorunu olduğunu düşündü. [8]*

Marx ulusculuk konusuna büyük bir öncelik vermemişti; bu yüzden Marksistler, Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da, kötü biçimde bölündüler. Guesde'in konumu Birleşik Devletler'deki Debs'in konumuna benziyordu. Marx ve Engels'in erken dönem yazıları hakkında zihinlerinde hiç bir kuşku bulunmayan diğerleri, hâlâ Marksist olduklarını iddia ederlerken emperyalist yayılmacılığı savundular; bu sınıfta sadece Alman revizyonistleri değil, İtalya'daki Antonio Labriola da vardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nm patlak vermesinden sonra Lenin farklılaşmış bir yaklaşım oluşturdu

Fransız sendika federasyonu, Confédération Générale du Travail (CGT), Almanya, İngiltere ya da Birleşik Devletler'deki benzerlerinden daha fazla politik zihniyetli veya daha az anti-politik zihniyetli idi. Sendikanın 1902'den 1914'e kadar iki yılda bir yapılan kongrelerinde savaşa ve militarizme karşı mücadele sorunu geniş çapta ele alındı. CGT anti-yurtsever idi. 1905'de silahlı kuvvetlerde hoşnutsuzluğa ne-

* Bk. Marx: "Kuşkusuz, ulusallıkta ısrar, şimdi sadece, her ulus için geçerli olacak şekilde, burjuvazi ve onun yazarları arasında bulunmaktadır." -**German Ideology**, s.99.

den olduğu söylenen Manuel du Soldat'tan (Asker için El Kitabı) 100 000 adet basıp dağıttı. Sorel, Berth ve Lagardelle ordunun dağıtılmasını ve onun başlıca ideolojik desteğini zayıflatmak için vatan kavramının da ortadan kaldırılmasını talep ettiler. Kongreler birbiri ardı sıra savaşa karşı genel grevden yana tavır almaya devam etti. Bununla birlikte konu 1908'de Marsilya'da 421'e karşılık 688 oyla karara bağlandı. 1912'de CGT savaş durumunda kitlesel firar çağrısında bulundu. [9]

Kongrelerdeki radikal çoğunluğun öne sürdüğü görüşlerin, saflarda yer alanlar tarafından ne ölçüde paylaşıldığı daima bir soru olarak kaldı. Çünkü işçiler Fransız Sosyalist Partisi'ne oy veriyorlardı ve o da ılımlı bir politika izliyordu. CGT ilkesel olarak oy verilmesine karşı idi. Lagardelle 41 militan sendika lideri ile yaptığı bir anketten söz etti. Hepsi vatanı özel mülkiyet sistemi ile özdeş görmeyi reddediyor ve "İşçinin vatanı var mıdır?" sorusuna olumsuz yanıt veriyordu. Fakat Metal İşçileri'nin lideri Merrheim saflardaki işçilerin daima yurtsever olduklarını söylüyordu [10] ve Lagardelle de kitlelerin şovenist eğilimler taşıdıklarını kabul etmek zorunda kaldı. [*]

Fransız Sosyalist Partisi'nin sömürgeciliği kabul etmesi ahlak ve Marksizm dışı idiyse, Jaurès ve CGT'nin konumu da tutarsız idi. Jaurès ve CGT esas saldırıyı orduya ve militarizme yöneltirlerken Fransa'nın somürgeci yayılmasına ikinci derecede önem veriyorlardı. Oysa bu yayılmacılık Almanya ile diplomatik sürtüşmenin başlıca nedenini oluşturuyordu ve dahası, Fransa'yı en yakın müttefiki olan İngiltere ile tehlikeli bir çatışma noktasına getirmişti. Fransız anti-militaristleri savaşa karşı çıkarlarken savaş sebeplerine yeterince önem vermediler. Görüşlerini dürüstçe savunuyor olabilirlerdi, fakat kanaatleri oldukça tartışmalı idi. Ulusculuğa saldırdılar, fakat ulusculuğun bazı zararlı dışavurumları hakkında çok az şey söylediler.

CGT'deki devrimci coşkunun 1908'den sonra bir ölçüde yatıştığı genellikle kabul edilir. Savaşın hemen öncesinde CGT lideri Léon Jouhaux, Alman sendika federasyonu (ADGB)'nun lideri Karl Legien ile bir araya geldi ve ona Alman işçilerinin savaşı önlemek için ne gibi hazırlıklar yaptıklarını sordu. Jouhaux'un değerlendirmesine göre Legien bu soruyu sessizlikle geçiştirdi. Jouhaux geri döndü; savaş ilan e-

* Bk. Lagardelle'nin yukarda. III.Bölüm'de Neue Zeit'tan alıntı yapılan makalesi.

dildi; Jouhaux destek verdi ve böylece Fransız işçileri de destek verdiler. [11]

İngiltere

İngiltere 19. yüzyılın ikinci yarısında sosyalist teorinin fazla geliştiği bir ülke değildi. 1830'larda ve 40'larda büyük bir huzursuzluk yaşayan işçi sınıfı, Tahıl Yasaları'nın kaldırılmasından sonra işçilerin durumu iyileşmeye başladığında, sosyalizme olan ilgisini kaybetti. Bu iyileşme, 1870'de, Marx ve Engels'in bir olgu olarak kabul etmelerine yetecek ölçüde belirgin olmuştu. Böylece 1881'de H. M. Hyndman tarafından Marksist bir programla kurulan Sosyal Demokrat Federasyon (SDF) küçük kaldı. [*] Kamu politikasında belirli bir etki yaratmakla birlikte sayıca küçük kalan bir grup da 1884'de kurulan Fabian Derneği idi; kamu mülkiyeti için sürdürdüğü faaliyetlerini kamu hizmeti veren kuruluşlar üzerinde yoğunlaştırdı. Bir madenci olan Keir Hardie, 1893'de, belirsiz bir sosyalist platform olan Bağımsız İşçi Partisi'ni (ILP) 'de kurdu. Ve örgütsüz bir yalnız kurt, Robert Blatcford, **Clarion** adını taşıyan gazetesi ile sosyalizm propagandasını sürdürdü. 1899'da, Boer Savaşı patladığında, SDF'nin 2680, Fabianların 861 ve ILP'nin 7092 üyesi vardı.[12]

Hyndman başlangıçta, 1870'den sonra büyük ölçüde yaygınlaşan Britanya yayılmacılığının, "yönetenler kadar yönetilenler için de iyi" olduğuna inanan dürüst bir emperyalist olmuştu.[13] Daha sonraki deneyimler ve gözlemler onu, özellikle Hindistan'daki Britanya sömürge yönetiminin en keskin eleştirmenlerinden biri haline getirdi. Hint köylülerinin (**ryots**) olağanüstü yoksulluğundan söz ederken, "insan türünün tarihinde İngiltere'nin Hindistan'da işlediği kadar dehşet verici bir cinayet asla işlenmemiştir," diye yazdı. [14]

Boer Savaşı gerek sosyalistler gerekse Britanya işçi sınıfı için bir sınav oldu. Savaşı baştan sona destekleyen Blatchford'un **Clarion**'u tarafından kısmen kışkırtılan ulusculuk dalgası içinde kaybolacaklar mıydı?

---

* Sosyal Demokrat Federasyon kuruluşundan hemen sonra bölündü ve William Morris ile diğerlerinin başı çektiği bir grup Engels'in desteği ile, Sosyalist Birlik adında bir örgüt kurdu. Ne var ki, Sosyalist Birlik kök salmayı başaramadı ve bazı üyeleri SDF'ye geri döndüler.

SDF daha savaş başlamadan önce alarm verdi; hareketin yayın organı **Justice** savaşın "maden sahiplerinden oluşan bir kliğin çıkarı için" başlamakta olduğunu söylüyor ve bu kliğin çoğunlukla yabancı Yahudilerden oluştuğunu (ilgisiz bir anti-semitizm saldırısıyla) ekliyordu. [15] Gazete anti-semitik histerisini sürdürürken, SDF içinde oluşan bir grup bu konuda gazeteye karşı çıktı. Hyndman yaklaşık bir yıl kadar Londra halkına cesaret verdiği mitinglerle savaşa karşı çıktı. Daha Sonra Federasyon'un yürütme komitesi kampanyayı durdurmaya karar verdi. Bu dönemde Kara Afrikalılar'ın çıkarlarının gündeme getirildiği zamanlar oldu. Ne var ki SDF'nin büyük kısmı, bir uluslararası kapitalist komplonun kurbanı oldukları söylenen Boerler'in yanında yer aldı.[16]

ILP savaş sırasında, Nisan 1900'de toplanarak emperyalizmi suçladı ve daha az uygar halkları korumanın ve onlara bağımsızlıklarını sağlamaları için yardım etmenin sosyalizm partizanlarının görevi olduğunu ilan etti. Asker almaya karşı çıkma ve üyelerine silah almayı reddetme çağrısında bulunmaya devam etti. Esas sözcü Keir Hardie bir Hıristiyan barışseveri gibi davrandı. Boerleri idealize etmeye çalıştı; ama aynı zamanda, savaşın başlıca amacının yerli madencilerin ücretlerinde bir indirim yapmak olduğunu söyledi. [17] ILP'nin önemli bir üyesi ve bu dönemde Hardy gibi bir barışsever olan Ramsay MacDonald açıktan savaşa karşı çıkmadı, fakat düşmanlıklar sona erdikten sonra dört ay Güney Afrika'yı ziyaret etti. Ramsey MacDonald Afrikalı yerlilerin aldıkları ücretlerin gerçekten de azalmış olduğunu gördü. İaşe ile birlikte aylık 50 ya da 60 şilinden 30 şiline kadar meydana gelen azalmanın piyasa gerçeklikleri ile hiç bir ilişkisinin olmadığı ve kesintinin büyük kısmının geri ödenmediği görülüyordu!)[18]

Bu sırada İngiliz İşçi Partisi kurulmamıştı ve sendika hareketinin politik liderliği Sendika Kongresi'nin elinde idi. Çoğu lider haklı nedenlerle savaşa karşı duygular besliyordu. 83 liderin imzaladığı bir Manifesto 1899'un sonlarında elden ele dolaştı. Manifesto'da savaşın amacının "ucuz ve zorunlu emek" sayesinde kapitalistleri zenginleştirmek olduğu belirtildi. İmzacılar arasında, Joseph Arch, Henry Broadhurst, Thomas Burt, John Burns, Keir Hardie, Robert Smillie ve Will Thorne gibi tanınmış liderler vardı; bunların dokuzu Parlamento üyesi olmuştu veya halen öyle idi.[19] Bu Manifesto esas olarak ucuz emek ve

ücret indirimleri meselelerini ele alıyordu; fakat bir grup sendikacının sahnenin gerisinde işleyen SDF konumuna sempati duyduğu açıktı ve sendika hareketi içinde etkinliği olmayan SDF üyelerinin çoğu da, kuşkusuz, konuya ilgi duymuyordu. 1900 Kongresi'nde üyelere Başkanlık adına hitap edildi; kollektivizm davası övüldü ve konuşma Engels'ten uzun bir alıntıyla sona erdi. Parlamenter Komite Raporu savaş meselesini geçiştirmeyi tercih etti; fakat saflarda yer alan bir delege, Londra liman işçilerinden J. Ward, meseleyi ortaya koydu. Ülkenin ticaret ve sanayisi üzerinde savaşın feci etkilerine değinmediği için raporu kınayan bir karar metni sundu. Metinde savaş vahşi ve gereksiz olarak betimleniyor ve savaşın, "Güney Afrika emeğinin bağımsızlığını hedef alan ve yüzyılın kapanış tarihini nitelendiren ulusal özgürlük ilkelerine karşı bir darbe," olduğu söyleniyordu. [20] Ward'ın konuşması alkışlarla kesildi ve **Westminster Gazette** ye göre genel kabul gördü. Karar metni "küçük bir azınlık" tarafından, orada bulunmayan çok sayıda insana iletildi. [21]

Bu olay, Bernstein'ın tutuculuğunu ve revizyonizmini onun Britanya sendika hareketiyle uzun süreli işbirliğine atfedenlerin öykünün sadece yarısını anlatmakta olduklarını açıkça ortaya koyar. Sendikalarda bir radikal kanat vardı ve bilimsel sosyalizm ilkelerine kayıtsız olması gerekmiyordu. Fakat liderler İmparatorluk'a ters düşme olarak yorumlanabilecek bir duyguyu halkın içinde ifade etme konusunda utangaç davranıyorlardı. Ücretler, sendika ve sendika hareketinin baskı altına alınması gibi, sözde "işçi meseleleri" ile ilgilenmeyi tercih ediyorlardı.

Kalifiye işçilerin mi, yoksa kalifiye olmayanların mı, işçi hareketi içinde kendine yol bulmuş olan jingoist propagandanın daha fazla etkisi altında kaldıkları gibi önemli bir sorunda nihai bir yargıya varılamaz. Hyndman, düzenlediği ilk savaş karşıtı mitinglere saldıran ve dağıtan güruhların, işçiler kitlesinin desteğine sahip olmayan aldatılmış proleterlerden oluştuklarını göstermeye çalıştı. Fakat sendika basınında yer alan bir analiz, F.Bealey'in, en yoksul ve az eğitim görmüş işçilerin en şovenist işçiler olduğu fikrine varmasına yol açtı.[22]

Fabian Derneği de savaş konusunda bölündü. G.Bernard Shaw'un savaş savunusu, ki Dernek tarafından benimseniyordu, yerli Afrikalıları Boerlerin köleleştirmesinden korumanın bir aracı olarak savaşı

haklı çıkardı. Madenlerin uluslararası bir konsorsiyumun mülkiyetine verilmesi için çağrıda bulunuluyor, ama aynı zamanda, Britanya İmparatorluğu'nun bütün insanlık yararına bölgesini geliştirmesi "gerektiği" söyleniyordu.[23] Dernek'in savaşa karşı olan bir kesimi de vardı. Bu kesim, Dernek'in savaşla ilgili olarak emperyalizm konusunda bir tavır almak durumunda olup olmadığı sorusunun oya sunulmasını sağladı. Yapılan oylamada 217 olumlu ve 259 karşı oy kullanıldı Anti-emperyalistlerin çoğu Dernek'i nefretle terk etti. [24] Öncü bir Fabian, Sidney Webb, savaşın ilk döneminde bir şeyler söyledi, ancak kendisini, Eylül 1901'de yayımlanan bir makalede küçük ulusallıkların "hakları" konusunda ifade etti. Şöyle yazdı: "*`özgür olmak için haklı olarak mücadele eden' halklar konusundaki eskimiş ikiyüzlülükler karşısında, sağduyu adına ne yapmamız gerekiyor?" Sidney Webb, "Fenian soyutlama, `ulusallık ilkesi`*" ile alay etti ve ekledi: "*Bu `Erken Viktoryacı' ulusculuk artık tam bir* **vieux jeu** *(eskimiş oyun) olarak görülüyor!*"[25] Burada elbette Boerlerin -ve İrlandalıların- ulusculuğu kastediliyordu.

John A. Hobson, Marx'tan açıkça etkilenmiş ve kendisi de Marksist yazarları etkilemiş olsa da, bir Marksist değildi. Lenin'in emperyalizm konusundaki fikirlerini, Hobson'un klasiği, **Imperialism: A Study'den** aldığını düşüncesizce belirten ekonomistler hâlâ vardır. [26] Adam Smith gibi Hobson da ılımlı bir Britanya uluscusu idi; emperyalizm eleştirmenlerine cephane sağlamış ve bu fenomenin ekonomik bir yorumunu yapmış olsa da, çalışmasının daha sonraki baskılarında bile Afrika'daki emperyalizmi mahkûm edememesini uluscu körlüğün sonucu olarak görmek gerekir, çünkü Belçika Kongosu gibi yerlerde ve aynı zamanda Britanya'nın Afrika'da sahip olduğu bölgelerde uygulanan baskının aşırılığı yirminci yüzyılın başlarında gayet iyi biliniyordu.

İşçi Partisi 1906'da kuruluşundan 1914'e kadar neredeyse her yıl anti-militarist ve barışçı kararlar aldı ve Sendikalar Kongresi de sık sık aynı şeyi yaptı. 1912'de toplanan İşçi Partisi Konferansı savaşı durdurmak için bir genel grev olanağının araştırılmasını 155 000'e karşı, 1 323 000 oyla kabul etti, ama olayların gerisinde kaldı. [27]

Bütün emperyalist ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de dış politika, iktidarda hangi partinin olduğuna bakılmaksızın sürdürülmüştür. Muhalefet ayrıntılarda eleştiri yapar, ancak iktidara geldiğinde önceki

yönetimin uygulamalarını onaylar ve kendi eylemlerini öteki Parti'nin bıraktığı yerden başlayarak sürdürür. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce muhalefetin eleştirisi donanma için ayrılan tahsisatların miktarı ve dış ilişkilerin yürütülmesinde ortaya çıkan bazı küçük meselelerle ilgili olmak durumunda idi. Parlamento'daki İşçi temsilcileri, 1880'den itibaren, özellikle silahlanmaya ayrılan muazzam tahsisatlar konusunda, bu eleştiriciliği tam olarak benimsediler. Donanma masraflarındaki artışa karşı çıkma konusunda İşçi Partisi neredeyse tek başına idi. [28] Anahtar niteliğindeki Hindistan sorununda, 1880'den 1905'e kadar Avam Kamarası'nda Hintli haklarının şampiyonları İşçi Partili olmayanlardı, fakat bu partiden olanlar ne zaman harekete geçtilerse daima bu adamların önderliğini izlediler. 1905'ten 1917'ye kadar, her ikisi de ILP (Bağımsız İşçi Partisi) üyesi olan Keir Hardie (1914'de ölene kadar) ve James O'Grady, Hindistan için özgürlük talebine, bu partiden olmayanlarla aynı ölçüde, önderlik ettiler. Ne var ki, İşçi safları bu konuda kararlı değildi. 1908'de Parlamento'daki İşçi temsilcilerinin bir azınlığı Hindistan'a baskı yapılması için oy kullandı; ve bir sonraki yıl da, gene bir azınlık, Liberal hükümetle birlikte Hindistan'a daha fazla özyönetim verilmesine karşı oy kullandı.[29] *

İmparatorluk ile bağlantılı diğer meselelerde İşçi temsilcileri pek az katkıda bulundular. İmparatorluk'un muhafazası ve yayılmasına karşı tavır alma konusunda liderlerin, hattâ durumu daha iyi bilen liderlerin bile gösterdiği isteksizlik, Boer Savaşı sırasında açıkça görülmüştü. Bu nedenle Britanya işçilerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, barış, enternasyonalizm ve silahlanmanın sınırlanması davasına yapay bir bağlılık göstermeleri ve her şeye rağmen uluscu olmaya devam etmeleri şaşırtıcı değildi. İşçilerin psikolojisi, emperyalist politikaların güçlü bir eleştirmeni olan, İşçi Partili gazeteci Brailsford tarafından üzüntüyle şu şekilde özetlendi:

> *İngiliz ve Alman bir grup işçi lideri Britanya işçilerinin bir kitle mitinginde konuşsunlar. Bu durum iki proletarya arasında gerçek bir dayanışma duygusu yaratabilir; kendi*

* Hindistan'ın özgürlüğüne karşı çıkan İşçi Partililer, 1914'ten önceki dönemde, genellikle Liberal Parti'nin üyeleri -"Lib-Labs"- idiler.

sendika fonlarından grevdeki Alman madencilerine yardım için bir katkının oylanmasını teşvik edebilir. (Böyle bir) miting iki ulus arasında barış ve kardeşlik için duyulan gerçek bir arzuyla sona erecektir.... Aynı kalabalık, basın tarafından hazırlanması ve yetenekli hatipler tarafından ustalıkla yönlendirilmesi halinde, donanma çığırtkanlarının konuşmalarını alkışlamaya, daha çok dretnot için bağırıp çağırmaya ve gökyüzünde Alman uçağı aramaya de teşvik edilebilir.[30]

Marksistler ve öteki sol-kanatlar, İrlandalılara bağımsızlık mücadelelerinde yardım ederek Britanya işçi hareketine pratik bir enternasyonalizm kazandırdılar. James Connolly, 1 Temmuz 1911'de **Forward**'da yer alan bir makalede onlara olan borcunu ödedi:

Keir Hardie, Liberal hükümet ikna olmayan İrlandalı kadın ve erkekleri İrlanda hapisanelerine doldururken İrlanda'nın özerkliği için mücadele veriyordu. Aynı /fırtınalı dönemde Bruce Glasier, İrlanda Ülke Birliği'nin bir üyesi idi. H. M. Hyndman İrlanda Ülke Birliği'nin Büyük Britanya'daki Ulusal Yönetimi'nde görevli idi; Sosyalist bilimin parlak yorumcusu Edward Aveling, Irlanda Sosyalist Cumhuriyetçi Partisi'ne /Irlanda dışında resmen katılan ilk kişi oldu; karısı, Marx'ın kızı, Eleanor Marx Aveling, ***History of th Working-Class Movement in England*** *(İngiltere'de İşçi Sınıfı Hareketi Tarihi) başlıklı kitabında ulusal mücadelemizden sempatik bir biçimde söz eder: "Kesindir ki, `bir İrlanda ulusu' umudu, onun orta-sınıf O'Connell'lerinde değil, onun kendini cömertçe adayan kahraman emekçi erkek ve kadınlarındadır!" Ve 1896'da kuruluşu izleyen bir ay içinde Dublin örgütüne bize elinden gelen her türlü yardıma hazır olduğunu yazdı [Connolly'nin İrlanda Cumhuriyetçi Partisi kastediliyor.]* [31]

Şu da unutulmamalıdır ki, Jim Larkin'in sosyalizm ile ulusculuk arasındaki bağlantıyı öğrendiği yer İngiltere'de -Larkin'in yetiştiği ve Clarion Cafe'de bir grup Sosyalist ile toplantı yaptığı Liveerpool'daidi. [32]

Britanya İşçi Partisi sonunda İrlanda'nın bağımsızlığından yana olduğunu ilan etti. Fakat ayrı bir parti oluşundan sonraki birkaç yıl İrlanda'nın sadece özerkliğini destekleme konusunda Liberaller ile işbir-

liğini sürdürmüştü. İrlanda Sosyalist Cumhuriyetçileri, işçi yanlısı ve bağımsızlık yanlısı daha aktif bir politikayı değerlendirebilirlerdi. İngiliz işçi sınıfı yararına benimsenen sosyal yasaların, Britanya İşçi (Partisi'nin) bunun için savaşmaya istekli olması halinde, İrlandayı da kapsayabileceğini belirttiler. Böyle bir politika izleyerek ve İrlanda'nın bağımsızlığı talebini destekleyerek, Britanya İşçi (Partisi) yanlıları, iddia edildiği gibi, İrlandalı oyları İngiliz seçmenlerinin oylarına katabilirlerdi. İngiliz seçmenler, özerkliği benimseme geleneklerinden ötürü Liberalleri desteklemeyi sürdürdüler. Fakat Britanya İşçi (Partisi) İrlandalı uluscuların (Redmond) onayı olmadıkça İrlanda için yapılacak reformlara kefil olmazlardı ve Redmond grubunun üyeleri İrlanda orta sınıfından geliyorlardı ve İrlandalı işçilerin taleplerine karşı idiler.[33] *

1914'ten önceki on yıl içinde Hyndman'ın Britanya kültürüne duygusal bağlılığı (Almanya'ya karşı olarak) gittikçe daha fazla öne çıktı. Hyndman'ın biyografi yazarı Gould'un dediği gibi, Hyndman, Britanya için Sosyal Demokrasi'nin Britanya ulusallığının değerlendirilmesine ve savunulmasına bağlı olduğuna inanıyordu. [34] Tamamen silahsızlanmış bir ulusa kimsenin saldırmaya cesaret edemeyeceğini öne süren Keir Hardie'nin pasifizmini bir yana bıraktı. Kendisi, Rudolph Hilferding gibi, Almanya'nın Britanya'nın emperyal hâkimiyetine meydan okuyacağını oldukça erken bir tarihte kavradı ve zamanının gittikçe daha büyük bir kısmını "Alman tehdidi"ne karşı uyarıda bulunmaya ayırdı. Hasımların mümkün olan her türlü bileşimi ile başa çıkabilecek büyüklükte bir donanmayı savunurken, öyle ateşli bir donanma savunucusu haline geldi ki, öteki sosyalistlerden gittikçe tecrit oldu. ** Savaş patlak verdiğinde tam bir askeri zaferi savunanların ön saflarında idi. Sosyal Demokrat Federasyon sonunda onu ihraç etti.

Keir Hardie de, Jaurès gibi, savaş patlak verdiği sırada öldü. ILP'nin öteki liderleri birbirine uymayan konumlara geldiler. Sekreter A. Fenner Brockway vicdanlı bir muhalif olarak hapse gitti. Ramsay

---

* Conolly Redmond'un İrlanda ulusculuğunun orta-sınıf yapısını anlayamadığı için Keir Hardie'yi eleştirdi.

** Belford Bax'a göre Hyndman'ın konumu jingoist ve utanç verici idi. Bk. E. Bernstein, Evolutionary Socialism (New York, 1909), s.179 vd

MacDonald savaşın yönetimi ile ilgili olarak kendisine hiç bir sorumluluk verilmese de savaşı destekledi. ILP, İrlanda ve Hindistan dahil bütün sömürgelere kendi kaderini tayin hakkının garanti edilmesi kararını sürdürdü.

Genelde sendika hareketi ve İşçi Partisi, bir duraksama döneminden sonra, savaşı desteklediler.

İşçi Partisi'nin barış yanlısı Sol'a gösterdiği genel hoşgörüden rahatsızlık duyan işçi liderleri ve entellektüellerden oluşan küçük bir grup, Nisan 1915'de, daha sonra Britanya İşçileri Ulusal Birliği adını alan Sosyalist Ulusal Savunma Komitesi'ni örgütlediler. Blatchford, H. G. Wells ve çelik işçilerinin lideri John Hodge'un içinde yer aldığı bu grup, imparatorluğun korunmasından ve Almanya'nın sömürgeleri ele geçirilerek genişletilmesinden yana idi. Grubun görüşlerinin propagandasını yapmak için kurulan **British Citizen and Empire Worker**, Blatchford'un **Clarion**'u ile birlikte, "solu sürekli ateş altında tuttu ve bazı kurmaylar ve muhabirler, saldırılarının şiddeti içinde en katı Torilere katıldılar."[35]

İtalya

İtalya'da 19. yüzyılın sonuna doğru, görece küçük bir Marksist etkiden söz edilebilir. Bir Sosyalist olarak 1885'de İtalyan Parlamentosu'na seçilen Andrea Costa Birinci Enternasyonal'in "anti-otoriter" (Bakuninci) kanadına mensup olmuştu. İtalya ilk Afrika macerasına girişti̇ğinde Costa emperyalizm konusunda bir tavır alma zorunluluğuyla yüz yüze geldi. Meydan okudu ve 6-8 Mayıs 1885 tartışmasında sömürgeciliğin İtalyan işçilerinin çıkarına olmadığını açıkça belirtti: işçilerin bunda hiç bir çıkarı olamazdı. Parasını pahalı denizaşırı savaşlarda harcayacağı yerde, hükümet, toplumsal soruna bir çözüm bulmalı idi. Öteki milletvekilleri bu argümana pek itiraz etmediler. Fakat iki yıl sonra Costa sömürge maceralarının İtalya'nın şerefini lekelediğini öne sürdüğünde, iftira ve hakaret yağmuruna tutuldu. Ternili metalurji işçileri sömürge savaşına karşı bir gösteri düzenlediler. [36]

1890'larda ılımlı bir Sosyalist lider ve **Avanti**'nin editörü olarak ortaya çıkan Filippo Turati, başından itibaren sömürgeciliğe karşı çıktı. Sömürgeciliğin bir "hastalık" -bir "humma"- bir "ölümcül durum" olduğunu ve İtalya'nın kendisini bundan kurtarması gerektiğini söylü-

yordu. Sömürgelerin İtalya'nın fazla nüfus sorununu çözmek için gerekli olduğu argümanını yanıtlarken Turati , ülke'lerde tarımsal kooperatiflerin kurulmasına itiraz etmiyor, fakat göçün ülke içindeki yoksulluğu iyileştireceği görüşünü, reddediyordu. Sömürgeciliğin sadece işçilerin değil, askeri maceralarla barışçı gelişme yolu tıkanacak olan burjuvazinin de çıkarlarına ters düştüğünü, savundu. 1895-96'da İtalyan kuvvetlerinin Habeşistan Kralı Menelik'in ordularını yenemeyeceği görüldüğünde işçi sınıfı mahallelerinde "Yaşasın Menelik" çığlıkları işitildi.[37]

Tanınmış bir araştırmacı, Antonio Labriola, 1888'de Marksist olduğunu ilan etmişti. Fikirleri ve gösterdiği yol gerek daha genç Sosyalistler kuşağı gerekse yükselen emperyalistler tarafından büyük bir şevkle incelendi. Labriola, dediği gibi Marx'ın lafzından çok ruhunu izleyerek, aktif bir yayılmacı politika taraftarı oldu ve Trablus'un askeri fethini onayladı.[38]

Uluscu duygu, Gabriele D'Annunzio ve Enrico Corradini gibi adamların liderliği altında, gelişiyordu. Corradini, işçi sınıfı içinde bilinçli bir taraftar kazanma çabası içinde, Pascolini'nin bir fikrini alarak propagandasını yaptı. Buna göre, Avrupa'nın "proleter ulusları" "plütokratik uluslar"ın elindeki sömürgecilik tekelini kırmalı idi. Bir sağkanat Sosyalist olan I. Biomi "yurtseverlik" meselesi yüzünden Parti ile ilişkisini kesti. [39] Otantik bir sendikalist olan Antonio Olivetti, sömürgeciliğin işçilere sağladığı avantajları göstermek için, 1907'de Lugano'da **Pagine Libere (Özgür Sayfalar)** adında bir yayın çıkardı. 40 En parlak sendikalist liderlerden biri olan Arturo Labriola (Antonio ile ilgisi yok) "proleter uluslar" kavramını benimsedi ve ek olarak Libya Savaşı'nın (1911-12) proletarya devriminin gerçekleşeceği günü yakınlaştıracağını düşündü -zaman zaman anarşist liderler tarafından övülen "ne kadar kötü olursa o kadar iyi olur" teorisine benzeyen bir doktrin.

Turati, Bissolati gibi diğer ılımlı liderler uzlaşmaya hazırlandıkları bir sırada, Libya Savaşı karşısında bile, sömürgeciliğe karşı sağ-

---

* Tartışılan dönem hakkında yeni malzeme toplanmış, fakat geç kalındığı için ne yazık ki bu çalışmada kullanılamamıştır. Bk., özellikle Enzo Santarelli, "Le socialisme national en Italie," **Mouvement Social** içinde, 1965, s.41-70.

lam ve uzlaşmaz bir tavır aldı. Modena ve Reggio Emilia'daki Parti kongrelerinde Sosyalist muhalefet varlığını korudu. Benito Mussolini 1910'da şunu ilan etti: "proletaryanın vatanı yoktur; aslında burjuvazinin de vatanı yoktur. Savaş durumunda biz Sosyalistler cepheye gitmeyeceğiz -kendi sınırlarımız içinde ayaklanma başlatacağız."[41]

Mussolini 1912'de Reggio Emilia Kongresi'nde hükümetin yanında yer alan Sosyalistlere karşı şiddetli bir saldırı başlattı; aynı zamanda, askeri birliklerin Trablus'a gitmek üzere limanlara sevk edilmesini önlemek için demiryolu raylarının ayrılması eylemine doğrudan katıldı. Sosyalist Parti'nin güçlü sol kanadının lideri olarak Mussolini Turati'nin yerine geçerek **Avanti**'nin editörlüğünü yaptı.

Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın gelip çatmasıyla birlikte Mussolini "yurtsever" çizgiyi güçlü bir biçimde övmeye başladı ve Fransız hükümetinin kendisine verdiği bir milyon franklık yardımla, İtalya'nın Müttefikler'in safında savaşa girmesini savunan kendi gazetesini çıkardı. Turati Avanti'nin editörlüğünü geri aldı ve Sosyalist Parti savaş konusunda "ne işbirliği ne de sabotaj" politikasını benimsedi. Aslında bu İngiltere'de Ramsey MacDonald'ın, Almanya'da ise Kautsky'nin tavrı idi. Lenin savaşı çıkaranlara nesnel yardım sağladığı ve onları rahatlattığı için bu tavra amansızca saldırdı.

Hollanda

Büyük bir imparatorluğa sahip küçük bir ülke olarak Hollanda, 1914'den önceki dönemde, özellikle Hollanda'ya bağlı Hint Adaları zengin ve kârlı bir bölge iken, Avrupa'da özel bir konum işgal ediyordu. Hollanda Sosyal Demokrat İşçi Partisi bir sömürge reformu programı sunma bakımından ilkler arasında yer aldı. 1911'de toplanan Parti Kongresi'nde önerilen reformlar, sömürgelerin yoksullaşmasını önlemek için "buna uygun olan şirketler"in ulusallaştırılmasını ve sömürgelerdeki proleterlerin, sermayenin şiddetli saldırılarına karşı direnmelerini sağlayabilmek, içinde bulundukları koşulları iyileştirmek ve onları demokratik özyönetime hazırlamak için örgütlenmelerini kapsıyordu.[42]

Parti sömürgelerin acilen bağımsızlığını önermedi. Sömürgelerin Parti'yi uzun bir süre beklemek zorunda kalabileceği, iktidara gelmesi halinde Parti'nin bağımsızlık yönünde karar verebileceği şeklinde bir

izlenim vardı. [43] Hollandalı sosyalist yazarlar ulusculuk sorunu ile çok fazla ilgilendiler ve dönemin broşür edebiyatının en iyi örneklerinden bazıları onların kaleminden çıktı. Bazıları anti-sömürgeci idi; fakat bununla, sahip oldukları sömürgeleri bizzat soyan sömürge güçlerinden çok, sömürgelerin Almanya tarafında ele geçirilmesi kastediliyordu. W. Ran Ravesteyn, sömürgeciliğin işçi sınıfının durumunu kötüleştirdiğini, işçilerin sömürgeci yayılmanın maliyetini vergi biçiminde ödemek ve emperyalist savaşın maliyetini karşılamak zorunda kaldıklarını göstermeye çalıştı. Hollanda sömürge imparatorluğunun Hollandalı işçi için yararlı olup olmadığını tartışmadı, ancak sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı uluslararası bir mücadele çağrısında bulundu.[44]

Şair olarak sahip olduğu şöhret günümüze kadar eksilmeden süren ve aynı zamanda etkili bir broşür yazarı olan H. Gorter 1915'de (Lenin'in "mükemmel" diye betimlediği) bir broşür yazdı ve proletaryadaki ulusculuğun nedenlerini tartıştı. Proletaryanın bütünüyle burjuvazinin hizmetine girmesinin sebebi, diyordu, uluslararası alanda burjuvaziye nasıl karşı çıkacağını bilmemesidir; sosyalizm gibi uzak bir hedef uğruna değil, sadece kendi acil ihtiyaçları uğruna savaşmayı bilir. İşçi kendi hayatını uluscu sermaye sayesinde kazanır ve sürekli olarak onun için çalışır; bu nedenle onun çıkarlarının kendi çıkarları olduğuna inanma eğilimi gösterir. Aktif olarak sosyalist olmadıkça pasif olarak uluscudur. Emperyalizm, sürekli olarak ulusu proletaryaya karşı birleştirmekle meşgul olan sermayenin politikalarına hükmeder. Ancak "enternasyonalist sosyalizm bir slogan idi; pratikte enternasyonalizm yoktu." Gorter, Karl Liebknecht'in savaş kredilerine karşı oy kullanma tavrını destekledi ve savaşa karşı kitle grevi çağrısında bulundu. [45]

Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin, 1909'da kopan ve Sosyal Demokrat Parti'yi oluşturan sol kanadı, savaşın patlak vermesinden sonra kendi konumunu bir kez daha gözden geçirdi ve Winjkoop, Gorter ve Pannekoek'in liderliği altında, **Indiâ [Endonezya] los van Holland**" sloganı ile Endonezya'nın bağımsızlığı için aktif bir kampanya başlattı. Bu bölge hakkında iki ciltlik bir eserin yazarı olan Sosyal Demokrat S. J. Rutgers'in çalışması Endonezya'nın bağımsızlığı tartışmasının yolunu hazırlamıştı. İngiltere'de Hobson'un "naboblar"ın (Hindistan'da zengin olmuş Avrupalı -ÇN.) Britanya politikası üzerindeki çürütücü

etkilerine işaret ettiği yerde, Hollandalı sol-kanat Sosyal Demokratlar, Hollanda kapitalizminin gelişememesinin suçunu, emperyalizmin yarattığı rantiyeler sınıfına yüklediler.

İspanya

Yurtseverliğe ve sömürgeciliğe karşı İtalya'daki muhalefet, Bakunin'in fikirlerinin işçi sınıfı hareketi içindeki sürekli etkisi ile bağlantılı idi. İspanya'nın, gene Bakunin'in fikirlerinin yaygın olduğu Katalonya ve Asturias gibi bölgelerinde, anarko-sendikalist hareket, sadece İspanya'nın sömürge maceraları çok kötü bittiği için bu ülkede çok güçlü olan bir duyguyla, anti-sömürgecilikle değil, aynı zamanda bölgesel hareketlerle ilişki kurdu. Bir diğer sonuç Katalonya'da ruhbana şiddetli bir tepki duyulması idi. Barselona'da 1909 Fas savaşına karşı gerçekleştirilen anarko sendikalist isyanlar bölgeci renklere büründü ve ruhbana karşı gelişti; çok sayıda manastır ateşe verildi.

İrlanda

İngiltere ve kıta Avrupası'nın büyük güçleri hâkimiyetlerini yerkürenin o zamana kadar tabi kılınmamış bölgelerine yayarlarken, sadece ayrı ayrı emperyalist ülkelerdeki sosyalist hareketlerden direniş gördüler. Aynı dönemde İngiltere'nin arka bahçesinde, İrlanda'da (şimdi Eire) inatçı bir bağımsızlık savaşı veriliyordu. Bu hareketin işçi sınıfı kanadının lideri, James Connolly bu dönemin en dikkate değer sosyalistlerinden biri idi ve proleter ulusculuk diyebileceğimiz teorisi, sosyalizm ile ulusculuk arasındaki ilişkilerin kavranmasına gerçek bir katkı oldu. Doğu Avrupa'da ezilen köylülerin ulusallık sorunlarına yönelik tavrı genellikle kendi toprak sahibi soylularının ayrı ulusallığına bağlı iken, İrlanda'da Britanya yönetimi o kadar uzun süreli ve sonuçları bakımından öylesine felaketli oldu ki, bütün toplumsal sınıflar tepki göstermek zorunda kaldılar. Bunların içinde, yüksek kira bedelini, kıtlıkları ve insanı aç bırakan ücretleri proleterlerden daha iyi kim bilecekti?

Connolly, 19. yüzyıl İrlanda bağımsızlık hareketlerinin yeterince geniş ve dinamik bir çekim merkezi oluşturamadıkları için yeterince başarılı olamadıklarını, söylüyordu. Connolly esin kaynağı olarak, 1798'de Wolfe Tone'un Birleşik İrlanda hareketine, ve bundan 50 yıl

sonraki John Mitchel'e kadar uzandı. Conolly, Wolfe Tone için şöyle diyordu:

"İrlanda'daki Britanya hâkimiyeti gibi bir ülkeye derin kök salmış bir hâkimiyetin ancak bütün çağın gelişimine uygun bir devrimci dürtüyle yerinden sökülebileceğini, bizler gibi açıkça görüyordu." [46]

1889'da Connolly Sosyalist Birlik'e katıldı. Mayıs 1896'da İrlanda Sosyalist Cumhuriyetçi Partisi'ni kurdu. Kendisini daima İrlandalı bir yurtsever olarak gördü, ancak yurtseverlik onun için kesinlikle toplumsal eşitlik fikrini ifade ediyordu:

Gerçek yurtseverlik, kişilerin refahını herkesin mutluluğunda arar ve ancak iyi durumda olmayan ölümlülerin yağmalanmasıyla kazanılabilen dünya malı için beslenen bencil arzu ile bağdaşmaz. İşçi sınıfının görevi yurtseverliğe bu daha yüksek, daha asil anlamı kazandırmaktır [47]

Engels gibi, Connolly de, gençliğinde bir süre oldukça aşırı bir uluscu olmuştu. Her ikisinin de gelişen felsefelerinde daha önemli olan hareket sosyalizm idi. 1898'de Connolly **Workers' Republic**'in ilk sayısında, "Bizler Cumhuriyetçiyiz, çünkü Sosyalistiz," diye yazdı. Ülke kaynakları üzerindeki denetimin aynı zamanda İrlanda halkına geçmemesi halinde, yabancı sermayenin gücüne yeni bir tabiyetle sonuçlanabileceğini gayet iyi anladı. Politik emperyalizm kadar ekonomik emperyalizme de karşı idi.

Ingiliz ordusunu yarın geri gönderseniz ve Dublin şatosunun üzerine yeşil bayrağı çekseniz bile, Sosyalist Cumhuriyet'in örgütlenmesini sağlamadığınız taktirde, çabalarınız boşa gidecektir.

Ingiltere hâlâ sizi yönetecektir. Kapitalistleri aracılığıyla, toprak sahipleri aracılığıyla, finansörleri aracılığıyla, bu ülkeye ektiği ve analarımızın gözyaşı ile, martirlerimizin kanı ile suladığı ticari ve bireyci kurumlar şebekesi aracılığıyla, sizi yönetecektir....

*Sosyalizm olmadıkça, **Ancient** Erin in toplumsal yapısının temelini oluşturan daha geniş ve daha gelişmiş bir ortak mülkiyet biçimi temelinde toplumun yeniden örgütlenmesi gerçekleşmedikçe, ulusculuk ancak ulusal ihanettir.* [48]

Son paragraf Connolly'nin düşüncesinin, özgün olabilen ama pek

başarılı olamayan bir dönemini -yani modern sosyalizmi, **ancient** İrlanda'da oluştuğu farzedilen bir erken komünizme bağlama girişiminicanlandırır.

Connolly sosyalizmin gerçek ulusal bağımsızlığın öngereği olduğunu düşünüyordu. Bunun nedeni oldukça basit idi: işçi sınıfı dışında hiç bir sınıf Britanyalı lordlardan tam bir kopuşu göze alamazdı. Orta sınıfın Britanya'ya bir ekonomik yapının binlerce bağı ile bağlı olduğunu, düşünüyordu: " İrlanda'daki özgürlük savaşının bozulmamış mirasçıları olarak geriye yalnızca İrlandalı işçi sınıfı kalıyor." [49] Bunlar, Polonya'nın bağımsızlık mücadelesinde Polonya proletaryasının oynaması gereken öncü rolü betimleyen Engels'in kullandığı sözcüklerin neredeyse aynısıdır. Connolly taktik ve nihai hedefler konusundaki derin farklılıklara rağmen, Sinn Fein (James Griffith) ve Ülke Yönetimi Partisi (John Redmond) ile işbirliğini mümkün görüyordu. 1913'de, "*Herkese ilan ediyoruz ki*," diye yazıyordu, "*Sosyalistler olarak bizler Ülke Yöneticileri'yiz, fakat Ülke Yönetimi Hükümeti'nin iktidara geldiği gün, İrlanda'daki Sosyalist hareket muhalefete geçecektir.*" [50]

Connolly yıllarca bir evrimci sosyalist oldu. 1897'de kendisini ayaklanmacı sosyalizmden özgül olarak ayırdı ve "daha yavaş fakat daha güvenli oy sandığı yöntemi"nin kullanılması için çağrıda bulundu.[51] İki yıl sonra "İrlanda'nın Yeniden Fethi" başlıklı bir makalede görüşünü betimledi:

> *(İşçiler) ülkede yapılan işin denetimini özel bireylerin ellerinden (alabilirler) ve (onu) İrlanda halkını temsil eden kamu kurumlarının sorumluluğuna verebilirler .... Bu politikanın sürekli izlenmesi halinde, İrlanda'nın tabiyet süreci, büyük ölçüde, ters çevrilebilir.... Toplumun bu şekilde toplumsallaştırılması, İrlanda'nın bu dereceli olarak yeniden fethi sırasında, söz konusu kamu kurumları kapitalist Emperyal hükümetin geçtiği yolları bizzat bulacaktır. O zaman Emek, galip bir konumdan galip bir ulusal parti konumuna yükselecek ve tam bağımsızlık uğruna verilen savaş o sırada ülkenin hükümetine sahip olan işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilecektir.* [52]

1914'de iktidarı ele geçirmek için güç kullanmayı hâlâ savunmuyordu. Şöyle yazıyordu: "*İşçilerin elindeki yegâne güç ekonomik güç-*

tür; zamanı geldiğinde politik iktidarın ele geçirilmesi ekonomik iktidarın daha önce fethedilmesinin bir sonucu olacaktır. Gene de bu fetih sürekli politik eylemin yardımı ile olabilir ve olması gerekir." [53]

Bu arada Connolly yıllarca Birleşik Devletler'de kalmış ve IWW'nin (Dünya Sanayi İşçileri) ilk örgütçülerinden biri olmuştu. [54] 1910'da İrlanda'ya döndüğünde sendikalizmin dili ile konuşuyordu, ama sadece bazı bakımlardan. Bunlardan biri, ülkedeki sanayi kollarının Sanayi Sendikaları tarafından yönetilmesi, dolayısıyla tek bir büyük sendikanın kurulması ve destek grevlerinin yapılmasıdır. Connolly enternasyonalizmden söz ettiğinde aslında Bakuninist bir ifade kullanır: "özgür halkların özgür federasyonu." [55] Ancak burada, devrimci genel grev, ayaklanma, gene yoktur.

James Larkin -ya da kendisine hitap edilirken denildiği gibi, Jim- amacımız bakımından önem taşıyan bir başka İrlandalı Sosyalist lider idi. Kendisi teorisyen değildi ve basında pek az yazısı çıktı. İri bir vücudu ve kıvrak bir dili olan Larkin, dok işçilerini etkin biçimde örgütlediği için işverenlerin ve orta sınıf Sinn Fein'in lideri Arthur Griffith'in haklı nefretini kazandı. Gençliğini Liverpool'da geçirdikten sonra 1907'de İrlanda'ya gelen ve burada bir sendika örgütçüsü olan Larkin kendini Belfast doklarındaki büyük bir grevin başında buldu. İş gücü kısmen Orangeman'lerden (Kuzey İrlanda'da kurulan bir protestan politik örgütün üyeleri -ÇN) ve kısmen de İrlandalı ulusçulardan oluşuyordu. Ancak işverenlerin işçi saflarına uluscu hoşnutsuzluk tohumları ekme girişimlerine rağmen, Katolik ve Protestan işçiler altı'ay boyunca omuz omuza dayandılar. Örgütlü emeğin o sıradaki ruh hali İrlanda'nın kamu hayatına genelde iletilmiş olsaydı, İrlanda'nın bölünmesi önlenebilirdi. Merkezi İngiltere'de bulunan Ulaştırma İşçileri Ulusal Birliği'nin grevi güçlü biçimde desteklemesi halinde bir zafer kazanılabileceğine bazıları hâlâ inanır. Bu durumun gerçekleşmesi halinde düşünülebilecek en iyi sonuç elde edilebilirdi. Fakat Protestan ve Katolik işçiler arasındaki mükemmel dayanışma devam etmedi. Hem politik hareket hem de sendika hareketi bölündü. ILP'nin Belfast şubeleri dikkatlerini kamu tesislerinde belediye mülkiyeti üzerinde yoğunlaştırdılar (İngiltere'de bu politikaya, aşağılayıcı bir ifade ile, "lağım sosyalizmi" denildi) ve İrlanda Sosyalist Partisi'nden uzak durdular.

İngiltere'deki Ulaştırma ve Genel İşçiler Sendikası'nın Genel

Sekreteri, James Sexton, İrlanda uluscu özlemlerine karşı idi. Larkin'le aralarında süren uzun bir sürtüşme dönemi, sonunda kopma noktasına vardı ve Larkin, merkezi Dublin'de olan yeni bir sendika, İrlanda Ulaştırma ve Genel İşçiler Sendikası'nı, örgütledi. Sendika başından itibaren bir militan uluscu renge büründü. Sendika 1913'de, Larkin'in önderliğinde, sendikanın Dublin'de kabul edilmesi için sekiz ay süren tarihsel grevi yönetti. Grev sırasında Conolly, bir gönüllü işçi gücü olan Yurttaş Ordusu'nu örgütledi. Grev için fon oluşturmak amacıyla İngiltere'yi turlayan - ve gerekli yardımı sağlayan- Larkin, İrlanda ulusculuğunun iddialarını anlatmaya çalıştığında genellikle buz gibi bir sessizlikle karşılaştıysa da, entellektüeller ve hattâ pek çok Britanyalı grevi destekledi.

Larkin Birleşik Devletler'e gitti ve Connolly'nin yaptığı gibi, IWW'nin faaliyetlerine aktif olarak katıldı. IWW'nin anti-ulusculuğu ile Connolly ve Larkin'in İrlanda ulusculuğu arasında hiç bir çatışma olmadı. IWW, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde yükselen uluscu duygulara değil, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın emperyalist ulusculuğuna karşı idi.

Connolly, Larkin'in sendikasının liderliğine geçti. Kendisi, aynı zamanda, sol-kanat grupla birlikte hareket ettiği İşçi ve Sosyalist Enternasyonali (İkinci Enternasyonal) konseylerinde tanınmış bir kişi idi. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Redmond Ülke Yönetimi Partisini gösterişli biçimde Britanya'nın hizmetine sundu, fakat Connolly İrlandalı işçileri savaşa karşı ayaklanmaya çağırdı. 22 Ağustos 1914'te İskoç gazetesi **Forward**'da şunları yazdı:

> *Ezilen bir ulusun bağımsızlık için, kendi hayatını kendi tarzında yaşama hakkı için savaşması, kutsal ve haklı bir savaş olarak kabul edilebilir; ezilen bir sınıfın ekonomik ve politik köleliğin alçaltıcı koşullarından kurtulmak için verdiği savaş daima kendi silahlarını seçmek durumundadır...fakat bir ulusun diğer bir ulusa karşı, kraliyet yağmacılarının ve kozmopolit hırsızların çıkarı uğruna verdiği savaş, uğursuz bir iştir.* [56]

Connolly, Lenin gibi, işçilerin savaşa karşı ayaklanacaklarını, hattâ onu durduracaklarını umuyordu. Almanya'nın savaşa girmesine kahramanca karşı çıktığı için Karl Liebknecht'e büyük bir hayranlık

duyuyordu. Büyük emperyal güçler arasında hiç bir ideolojik fark görmüyor ve sadece İrlanda'da değil her yerde savaşa karşı direnişe geçilmesini öğütlüyordu.

Sonraki aylarda Connolly, emperyalist savaşa son verme ve bir iç savaş çıkarma arayışı içinde, Lenin ile aynı yolu izledi. İrlanda hareketinin politik ve sendika kanatlarında onunla aynı çizgide hareket etti. Lenin, bilgisi ve büyük örgütleme yeteneği ile bu okulun teorisyeni idi, ancak Connolly zaman zaman kendi formülasyonları ile Lenin'in düşüncesini inceledi. Lenin, "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme," sloganını ilk kez 1 Kasım 1915'de kullandı. Connoly aynı yılın Mart'ında **International Socialist Review**'da şunları yazmıştı:

> *Savaş sinyali aynı zamanda ayaklanma sinyali olmalı idi .... Borular savaşın ilk notasını seslendirdiklerinde, bu notalar toplumsal devrimi haber vermek için çalınmış olmalı idi .... Böyle bir iç savaş, sosyalizmin hayat bulması bakımından, uluslararası bir savaşın gerektirdiği gibi bir kayıpla sonuçlanmazdı.* [57]

Batı Avrupa'daki sendika hareketleri içinde yalnızca İrlanda Sendikalar Kongresi, Avrupa savaşını "kapitalist sınıfın itibarı için (çıkarılmış bir) savaş" olarak niteledi. Avrupa Sosyalist Partileri içinde yalnızca Ruslar ve Sırplar İrlandalılar gibi tavır aldılar. 1915'de İrlanda uluscu hareketi, aynı yılın Eylül ayında Zimmerwald Konferansı'nda savunulan politikayı derhal yürürlüğe koyuyordu: "**Şimdi kendi davanız için, sosyalizmin kutsal amaçları uğruna, köleleştirilmiş sınıfların yanı sıra *ezilen ulusların kurtuluşu için*, uzlaşmaz proleter sınıf mücadelesi aracılığıyla, ayağa kalkmalısınız.**" [58]

Silahlı bir ayaklanmanın İrlanda'nın bağımsızlığı için en iyi fırsatı sağladığı Connolly için açıktı. Fakat işçilerin tek başlarına hareket etmeyecekleri düşüncesiyle, bütün anti-emperyalistleri tek bayrak altında toplamaya çalıştı. Yabancı hâkimiyete karşı ulusal kurtuluş için savaşmaya istekli olan bütün sınıfları kapsayan Ulusal Cephe anlayışını belirsiz biçimde savunuyordu. Bu Cephe'nin zaferi bir ulusal devrimci hükümetin kurulmasına yol açacaktı.

Connolly, pratik amaçlar bakımından Britanyalı İşçi Partililer ile hesabı kesmiş durumda idi. Savaşın patlak vermesinden hemen sonra, gerektiğinde sıkıyönetimin ölüm cezası vermesi de dahil, İrlanda için

yeni baskı önlemleri getiren bir kanun tasarısı Avam Kamarası'na sunulmuştu. O zaman Connolly, Britanyalı İşçi Partisi üyelerinin, "bütün dönekler gibi, terk ettikleri ve itibarını lekeledikleri demokratik özgürlük ideali bakımından doğru olan her şeyi hançerlemeye ve tahrip etmeye en hazır" kişiler olduklarını söylemişti. [59] Marx sömürge ve ezilen ülkelerdeki proleterleri, emperyalist ülke proleterleri ile birlikte çalışmaya ve onları izlemeye çağırmıştı. Olayların mantığı ve bizzat İngiliz işçilerinin tavrı Connolly'e farklı bir politika dayattı; ve sonunda Connolly'nin görüşü, Marksist teorinin yanı sıra, bütün sömürge dünyasında kabul edildi.

Bizzat yardımcı olduğu silahlı ayaklanma hazırlıkları sırasında Connolly, Yurttaş Ordusu ile Gönüllüler'in birleşmesini düzenledi. Connolly, başarısız olan ayaklanmaya katıldı; yakalandı ve kurşuna dizildi. O zamandan beri İrlanda ulusçuluğunun bir martiri olarak anılmıştır. Connolly'nin düşüncelerinde ulusal devrime mi, yoksa sosyalist devrime mi öncelik verdiği hâlâ tartışılır. Yakın zamanda yapılan bir araştırma şu sonuca varıyor:

> *Önceleri ikisini* ***özdeşleme*** *eğiliminde idi. Daha sonra onları, bir sürecin politik ve ekonomik* ***yönleri*** *olarak birbirinden ayırdı. Nihayet bunların, toplumun demokratik biçimde yeniden örgütlenmesinin iki aşaması olduğu ve her birinin ekonomik değişiklikleri gerektirdiği ve bunun da politik ilerlemenin fonksiyonunu oluşturduğu, sonucuna vardı.* [60]

Connolly için "özgürlüğün ilk aşaması," bir sınıflar koalisyonu tarafından gerçekleştirilecek uluscu devrimin başarıya ulaşmasından hemen sonraki aşamaya tekabül ediyordu. Bu bir diktatörlük dönemi olacak, emperyalistler ve onların faaliyetleri amansızca ezilecekti; ancak bu henüz bir proletarya diktatörlüğü olmayacaktı. Connolly, "özgürlüğün ilk aşaması"nda, ulusal harekete katılmış olan kapitalistlerin sermayelerini korumalarına izin verilmesi gerektiğine inanıyordu. [61] İşçiler, uluscu harekete katılarak ve daima ona önderlik etmeye çalışarak "temelde" yer alacaklardı. O sırada Conolly, bazı muhaliflerinin savundukları, sosyalizmi geliştirme görevinin ulusal kurtuluş hareketinden ayrı bir şey olduğu fikrini reddettti. Ve burada, Connolly'nin düşüncesi ile Lenin'inki arasında gerçek bir ayrım olduğunu görüyoruz. Lenin emeğin ayrılıkçı ulusal hareketlere katılımına, bu hareketle-

re burjuvazinin önderlik ettiği ve işçilerin bu tür hareketlere katılmaları halinde burjuvazinin etkisi altında kalacakları zemininde, şiddetle itiraz ediyordu; oysa uluscu hareketin başarılı olması gerektiği konusunda asla kuşku taşımayan Connolly için, proletaryanın sadece sosyalist propaganda üzerinde yoğunlaşması, ulusal mücadelenin liderliğini burjuvaziye teslim edecek öldürücü bir hata olacaktı. [62] Aynı konu, kuşkusuz, Doğu Avrupa'daki işçi hareketleri ve sosyalist hareketlerde de ateşli bir biçimde tartışılmıştı. Buralarda sol-kanat uluscuların orta sınıfın ayrılıkçı örgütleri ile birleşme kararı benzer biçimde mahkûm edildi, ancak daha sonra dışardaki Marksist çevrelerde onaylandı.

1916 İrlanda ayaklanması ve bastırılması ile ilgili haberler başka ülkelerdeki Marksistler tarafından farklı biçimlerde algılandı. Bazıları ulusculuk uğruna "sosyalizmi terk ettiği" için Connolly'e saldırdı. Herkes ayaklanmanın zamanından önce gerçekleştiği konusunda birleşti. Fakat Lenin, tıpkı Marx'ın Paris konünarlarını mahkûm etmeyi reddetmesi gibi, ayaklanmaya katılanları mahkûm etmeyi veya suçlamayı reddederek büyüklüğünü gösterdi. Lenin, bunun "ulusal isyan alevleri sömürgelerde ve Avrupa'da yükselmiştir" sözlerinin ortaya koyduğu gerçeğin örneklerinden sadece biri olduğunu açıkça gördü. "İrlandalıların talihsizliği, Avrupa'daki proletarya ayaklanması **henüz** olgunlaşmadan, vaktinden önce ayaklanmalarıdır." Şöyle devam ediyordu:

> *Kitleler ancak, **vaktinden önce**, kısmi, mevzi ve bu nedenle başarısız devrimci hareketler içinde tecrübe kazanır, bilgi edinir, güç toplar, gerçek liderlerini, Sosyalist proleterleri tanır ve böylelikle genel saldırı için hazırlanırlar; tıpkı yerel ve ulusal planda ayrı ayrı grevlerin, gösterilerin, ordu içinde patlak veren isyanların, köylü ayaklanmalarının vb. 1905'deki genel saldırıyı hazırlaması gibi.* [63]

Japonya

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki on yıl içinde, bütün dünyada Marksistler öncelikle neye -ülkelerine mi yoksa uluslararası işçi sınıfı hareketine mi?- sadakat göstermeleri gerektiği sorusu ile uğraştılar. Uzun yıllar ülke dışında kalan öncü Japon Marksisti, Sen Katayama, 1904'de Rus-Japon Savaşı hakkında yazdı. Başından itibaren savaşa

karşı çıktığını söylüyordu. Ve savaşın en hararetli zamanında savaş karşıtı mitingler düzenlemişti. İşçi sınıfı savaş yüzünden her şeyini kaybedecek ve hiçbir şey kazanmayacaktı. İşçiler Rus kardeşlerine neden ateş edeceklerdi? Sonra şunu ekliyordu:

"Bu savaşa karşıyım, fakat bir Japon olarak, geçmişte Yahudiler'e Kişinev'de yaptığını yapan ve hâlâ Finlilere en vahşi biçimde davranan ve ayrıca grevler sırasında pek çok emekçiyi kurşunlayan Rusya tarafından ezilmek de istemiyorum."[63a]

Katayama, sanki kendisine rağmen, "bir Japon olarak" yazıyordu.

İkinci Enternasyonal

İşçi ve Sosyalist Enternasyonali'nin (İkinci Enternasyonal) ulusculuk ile ilgili sorunlarda dikkatle düşünülmüş, sağlam bir tavır alması, özellikle, temsilcileri her şeyden önce ulusal olan ve kendi ülkelerinin uluslararası çıkarlarını gözetmeleri beklenen partilerden geldikleri için, düşünülemezdi. Karar metinleri çoğu kez uzlaşma sonucu onaylanıyordu. Açık oturumlardaki tartışmalar zaman zaman **pro forma** (adet yerini bulsun diye yapılan) idi ve esas tartışma kapalı kapılar ardındaki komite içinde, her zaman tutanaklara geçirilmeyen otumlarda yapıldıktan sonra, gerçekleştiriliyordu.

Bununla birlikte, benimsenen tutumlar ülkelerin çoğunluğunu oluşturanların çoğu kez ilerisinde idi. Özellikle sol-kanattan bazı liderler (Lenin, **et al**) Enternasyonal'in oturumlarına önemli katkılarda bulunuyor ve doğru bir tutumun benimsenmesi için uğraşıyorlardı.

İkinci Enternasyonal, 1889, 1891 ve 1894 Kongrelerinde antimilitarist kararlar aldı. Londra'da toplanan 1896 Kongresi'nde, bir Hıristiyan barışsever olan George Lansbury'nin Britanya adına sömürgecilik konusunda hazırladığı bir karar tasarısı, kabul edildi. Tasarıda şu satırlar yer alıyordu: "Kendisini dini ve uygarlaştırıcı etki gibi bahaneler altında ortaya koyan sömürge politikası daima, kapitalist sömürü alanının yalnızca kapitalistlerin çıkarına genişletilmesini hedefler." [64]

Bu kongre, halkların kendi kaderlerini tayin genel ilkesini benimsediğini de kaydetti.

1900'de Paris'te toplanan bir sonraki Kongre sömürgeciliği şiddetle mahkûm etme kararı aldı. Hollandalı raportör Henri van Kol, şimdiki

aşamada sömürgeciliğin kapitalizmden ayrılamaz olduğunu öne sürmüş ve sömürgelerdeki koşulların iyileştirilmeye çalışılmasını tavsiye etmişti. Onaylanan karar metni, sömürgelerin amacının kapitalist kârları arttırmak olduğunu belirten 1896 kararını sadece tekrarlamakla kalmadı, aynı zamanda, dünyanın her yerindeki işçileri sömürgeciliğe karşı savaşmaya çağırdı. İlk kez sömürgecilik ile militarizm arasında bağlantı kuruldu ve işçiler militarizme karşı da savaşa sokuldular.[65]

Paris'te, o sırada sürmekte olan Boer Savaşı'nı başlattığı için Britanya özel olarak mahkûm edildi. Britanya delegeleri, Hyndman ve Quelch, öteki ülkeler hakkında bir dosya oluşturup, Kongreden sonra, "Birleşik Devletler dahil Avrupa uygarlığının bütün ülkeleri"nin emperyalist politikalarının mahkûm edilmesi talebi ile birlikte, Enternasyonal Bürosu'na sundular ve bu talep kabul edildi. [66]

Paris'te van Kol'un oldukça bağımsız yaklaşımı Hyndman'ın sömürgeciliği ilke düzeyinde reddetmesi ile kontrast oluşturmuştu. İkisi 1904 Amsterdam Kongresi için raporlar hazırlamaya davet edildiler. Ne var ki, büyük bir tartışma bekleyenlerin yanı sıra, güçlü bir karar metni bekleyenler de düş kırıklığına uğradılar. Kongre ne sömürge sorunu ne de sömürgeciliğin sebepleri olarak sanayicilik ve militarizm konularında temel bir analiz yaptı. O sırada çok tartışılan, sömürgeciliğin ilgili ülkelerin yerlileri için yararlı olup olmadığı konusunda bile bir tavır almayı başaramadı. Kongre, bir sömürge ülkenin (Hindistan) temsilcisini Kongre'ye hitap etmeye davet ettiğinde anlamlı bir teamülü başlatmış oldu. Bunun dışında, Amsterdam Kongresi, sömürgeciliği 1900'deki terimlerle mahkûm etti.[67]

1905'deki ilk Fas krizi gibi sömürge isyanları ve sömürgeciliğin kötülüklerinin açığa çıkması 1907'de sömürge sorununu günışığına çıkarmıştı. Stuttgart'ta, bir "olumlu" sömürge politikası, yani sömürgeciliğin kabul edilmesi lehine rapor hazırlayan Komisyon'da "büyük isimler" yoktu. Ledebour, Kongre'nin sömürgeciliğe karşı olduğunu doğrulatmak için bir önerge verdi. Önerge, sömürgesi olmayan ülkeler sayesinde 127'ye 108 kabul edildi. Fransız ve İngiliz oylarının çoğu ve Almanya, Hollanda ve Belçika oylarının tamamı Komisyon raporunu onaylamak için verildi. [*] Ledebour ve Kautsky, Almanlar, Komisyon

* Lenin, oylamanın 128'e 110 olduğunu, 10 oyun boş çıktığını söyler. Sayılar Braunthal'den alınmıştır.

raporuna saldırıda başı çektikleri için, bu ülkeler ya da bazı ülkeler birim kuralını kullanmış olmalılar.

Aşırı sağı Almanya'dan Dr. David temsil etti. Avrupa'nın, bir uygarlaştırma misyonu olduğunu, ayrıca Avrupa'nın sömürgelere ihtiyaç duyuduğunu, söylüyordu. Van Kol, Belçikalılar ve Jaurès merkezde bulunuyor ve Bernstein, Rouanet, Vandervelde ve MacDonald'dan yardım görüyorlardı. Aralarında farklılıklar vardı: de la Fontaine ve Jaurès sömürgelerin uluslararası yönetimini düşlüyorlar, van Kol ve Bernstein ise bunu kabul etmiyorlardı. Sömürgelerin Batı Avrupa ülkelerinin tamamına mı yoksa yalnızca kapitalistlere mi katkıda bulunduğu konusunda anlaşma yoktu. Bütün merkezciler, sömürgeciliğin bir olgu olduğuna ve ona karşı mücadelenin yararsızlığına, inanıyorlardı. "Sömürge barbarlığı"nı hepsi reddediyordu. Ancak sömürge halklarına Avrupalılarla eşit muamele edilmesi gerektiğine inanmıyorlardı.

Kongre'den sonra Kautsky ve David konu üzerine kapsamlı çalışmalar ürettiler. Kautsky argümanını genellikle etik temelde oluşturdu; aynı zamanda, sömürgeciliğin bir ilerleme gücü olmadığını öne sürdü. Aslında, sömürgecilik ne üretici güçleri ne de üretim araçlarını geliştirir, diyordu; tam aksine, sömürgecilik, zorunlu emeğin ve yağmacılığın çeşitli biçimleri altında, en ilkel birikim ve üretim tarzlarını kullanır. İnsan ırkı tektir; demokrasi ve sosyalizm sömürge bölgeleri için de geçerlidir. Lenin bu bakış açısına tamamen katıldığını belirtti. [68]

Merkez ve sağ asla ortaya tutarlı bir ekonomik analiz koymadı. Sol, sömürge ülkelerde direniş hareketlerinin doğmasıyla ilgileniyor ve Enternasyonal, bu ülkelerin bazılarında Sosyal Demokrat hareketin kurulmasına yardım ediyordu. "Kuşkusuz, Endonezya sosyalizmi, İran ve Çin'de olduğu gibi, uluscu hareketin gelişmesi bağlamında gün ışığına çıktı."

Sömürgeciliğe karşı radikal bir ses veren önergeleri oylarken bile Enternasyonal'in ortaya koyduğu eylemin özünde pasifist, liberal ve hümaniteryan kaldığı, söylenmiştir. [69] Bu formüllendirme iki noktayı gözden kaçırır. İlk olarak, enternasyonal sömürgeciliğe karşı eyleme geçmedi. Ve ikinci olarak, bu satırların yazarına göre, radikalizm ile hümaniteryanizm arasında bir tür çatışma ya da tutarsızlık varken, radikal sosyalizm (devrimci Marksizm), temel felsefesi bakımından daima hümaniteryan olmuştur. [70]

Bebel 1912'de, Basle Kongresi'nde, savaşı önlemek için atılması gereken adımlarla ilgili bir karar metni önerdi. Rosa Luxemburg, Lenin ve Martov, bu karar metni için aşağıdaki bölümü içeren bir değişiklik önerdiler:

Bir savaş tehdidi olursa, işçi sınıfının ve onun ilgili ülkelerdeki parlamenter temsilcilerinin görevi, Enternasyonal Büro'nun birleştirici faaliyetinin desteğinde, savaşın patlak vermesini, doğal olarak sınıf mücadelesinin ve genel politik durumun düzeyine göre değişen, en etkin araçlarla önlemek için her türlü çabayı göstermektir.

Savaş buna rağmen patlak verirse, onların görevi, savaşın bir an önce sona ermesi için müdahale etmek, savaşın yol açtığı ekonomik ve politik krizden, halkları ayaklandırmak ve böylelikle kapitalist sınıf hâkimiyetinin ortadan kaldırılmasını çabuklaştırmak amacıyla yararlanmak için mümkün olan her şeyi yapmaktır.

Sol kanat bunu, emperyalist savaşı bir sınıf savaşına dönüştürme taahhüdü olarak düşünmüş olabilirdi, ancak değişiklik önergesi dahil karar metni oy birliği ile kabul edildiğinde görüldüğü gibi, böyle olmadı.

Enternasyonal içindeki bir unsur, savunma savaşlarına katılmanın sosyalizm ilkelerine uygun olduğunu kabul ettirmeye çalışmakta idi. Bu tutumun içerdiği tuzaklar yeterince değerlendirilmedi ve Enternasyonal'in 1910 Kopenhag Kongresi saldırı karşısında ulusal savunma hakkını onayladı.

Bütün Avrupa ülkelerinde ulusculuk, başkaları için olduğu gibi işçi sınıfı için de öylesine hayat tarzı haline gelmişti ki, enternasyonalizmden söz eden işçiler bile, doğal olarak ulusculuğu pratiğe geçirdiler. Hervé gibi şiddetli anti-yurtseverler bile, o an geldiğinde, ulusculara dönüştüler. Bunun tek istisnası birkaç pasifist -savaştan yararlanmaya çalışan sol-kanat "pasifistler"le karıştırılmasın- ve uluslararası sosyalizm adına vatanın yenilgisini istemekte duraksamayan küçük bir devrimciler grubu idi.

NOTLAR

1 M. Rebérioux & G. Haupt, "L'Attitude de l'Internationale," **Le Mouvement Social** (Paris, Ek.- Ar.,1963), Sy.45,s.8-9.

2 Nilorad M. Drachkovitch, **Les Socialismes français et allemand et le Problemè de la Guerre, 1870-1914** (Cenevre: 1953), s.34.

3 Paul Louis, **Histoire du Socialisme en France de la Révolution jusqu'Ö nos jours** (Paris: 1932) s.303.

4 Jean Jaurès, **Oeuvres**,ed. Max Bonnafous, c.IV, "L'Armée Nouvelle" (Paris: 1932), s.303.

5 Maurice Lair, **Jaurès et l'Allemagne** (Paris: 1935), s.114.

6 James Joll, **The Second International**, 1889-1914 (Londra: 1955), s.110.

7 J. Guesde, **L'Antimilitarisme et la Guerre**, s.43, alıntı, Drachkovitch, s.93.

8 Samuel Bernstein, "Jules Guesde, Pioneer of Marxism in France," **Science & Society**, Kış, 1940, s. 46.

9 Drachkovitch, s.141, 136, 142.

10 **Ibid.**, s. 136-140.

11 **Ibid.**, s. 145,148.

12 Henry Pelling, **The Origins of the Labour Party: 1880, 1900** (Londra: 1954).

13 H. M. Hyndman, **Further Reminiscences** (Londra: 1928), s.133-134.

14 F. J. Gould, **Hyndman: Prophet of Socialism** (Londra: 1928), s.133-134.

15 F. Bealey, **Movement Social** içinde, Sy.45 (Paris, Ek.- Ar., 1963), s.46, alıntı, Justice, 17 Haziran 1899.

16 **Ibid.**, s. 46-48, alıntı, **Justice**, 28 Ekim 1899; 11 Mayıs 1901; ve 20 Temmuz 1901.

17 **Ibid.**, alıntı, **I. L. P. Annual Report** (1900), s. 28, 29; ve **Labour Leader**, 24 Şubat 1900.

18 J. R. MacDonald, **What I Saw in South Africa**, 1902 (Londra: tarih yok, s. 109.

19 H. J. Ogden, **The War Against the Dutch Republics** (Londra-Manchester: 1901), s.82-85.

20 **Report of the 33rd Annual Trades Union Congress, 1900** (Londra), s.54-55.

21 Ogden, s.85-86.

22 Bealey, s.70.

23 G.Bernard Shaw (ed.). **Fabianism and the Empire: A Manifesto by the Fabian Society** (Londra: 1900), s. 22 cd.

24 Bealey, s.70.

25 Sidney Webb, "Lord Rosebery's Escape From Houndsditch," **The Nineteenth Century**, Sy. ccxcv (Eylül, 1901), s. 371.

26 J. A. Hobson, **Imperialism: A Study** (1.bs., Londra: 1902)

27 T. F. Tsiang, **Labour and Empire** (New York: 1923), s. 169-170.

28 **Ibid.**, s.166.

29 **Ibid.**, s. 59.

30 H. N. Brailsford, **The War of Steel and Gold** (Londra: 1915 ed.), s. 160.

31 **Socialism and Nationalism: A Selections from the Writings of James Connolly,** Desmond Ryan'ın giriş bölümü ve notlarıyla birlikte (Dublin: 1948), s.20-21. Bundan sonra, "Connolly" olarak geçecek.

32 R. M. Fox, **Jim Larkin: Irish Labour Leader** (International: 1957), s.18.

33 Connolly, s.67-71, 105, 112, 121.

34 Gould, s.148.

35 C. F. Brand, **British Labour's Rise to Power** (Londra: 1941), s.77.

36 Roberto Battaglia, "Le tradizioni anticolonialiste della classe operaia italiana," **Rinascita**, XV, Sy. 11-12 (Roma, Kas.-Ar., 1958), s.854-856.

37 **Ibid.**, s.854-856.

38 Antonio Labriola, "Tripoli, il Socialismo el 'Espansione Coloniale," **Giornale d'Italia'da** röportaj olarak yayımlandı, 13 Nisan 1902; bk. Antonio Labriola, **Scritti Varii,** ed. B. Croce (Bark 1906), s.432-441.

39 Battaglia, s.857.

40 Maurice Vaussard, **De Pétrarque Ö Mussolini: êvolution du Sentiment Nationaliste Italien** (Paris: 1961), s.182.

41 R. P. Dutt, **Fascism and Social Revolution** (International: 1934, s.188.

42 "Ontwerp-Program voor de Nederlandsche Koloniale Politik (Congress S. D. A. A. P. 1901)," **Nieuwe Tijd** (Amsterdam), 1901, s.197-220; Henri van Kol, **Soz. Mor**. içinde, II (1904), s.606 vd.; W. vam Ravesteyn, Jr., **Neue Zeit**, XXVI, Bd. 1, (1907-1908), s.85 vd.

43 J. Saks, "Over de koloniale kwistie," **Nieuwe Tijd**, XII /(1907), 882.

44 W. van Ravesteyn, Jr., "Koloniale Propaganda," **Nieuwe Tijd**, XIV (1909), 774-776.

45 H. Gorter, **Der Imperialismus, der Weltkrieg und die Sozial-Demokratie** (Amsterdam: 1915), s.54-56, 60, 109

46 Connolly, s.40-41.

47 **Ibid.**, 29.

48 **Ibid.**, s. 2, 25.

49 **Ibid.**, s. 2; ayrıca bk. s. 171.

50 **Ibid.**, s. 108.

51 **Ibid.**, s. 33-34.

52 **Ibid.**, s. 20.

53 **Ibid.**, s. 57.

54 Fox, s. 134, 74.

55 Connolly, s. 11, 12; Fox, s. 74.

56 R. M. Fox, **James Connolly: The Forruner** (Tralee: 1946), s. 239.

57 C. Desmond Greaves, **The Life and Times of James Connolly** (Londra: 1961), s.285.

58 **Ibid**.

59 Connolly, s. 181.

60 Greaves, s. 342.

61 **Ibid.**, s. 344.

62 **Ibid.**, s. 343.

63 Lenin, **Selected Works** (International: 1943), V, 306. Vurgular orijinalinde.

63a Sen Katayama, "Attitude of Japanese Socialists Toward Present War," **International Socialist Review** (Chicago), c.4 (Mart 1904), s. 513-514.

64 Braunthal, I, 311.

65 Reberioux & Haupt, s.10-14.

66 Bealey, s.48.

67 Reberioux & Haupt, s.10-14.

68 **Ibid.**, s.17-22, alıntı, Kautsky, Sozialismus und **Kolonial-politik** (1907), **passim**; ve Lenin, **Proletari** içinde, 16 Ekim 1908.

69 Reberioux & Haupt, s. 23 vd., 33-37.

70 Bk. Donald Clark Hodges, "Marx's Contributions to Humanism," **Science & Society**, XXIX, Sy.2 (Bahar, 1965), s.173-191.□

VI

Doğu Avrupa Marksizmi Ve Çok Uluslu Devlet

Ulusculuk taleplerinin, demokrasi ve dolayısıyla sosyalizm talepleri ile çatışma olasılığına, 1860'lar kadar erken bir tarihte, sadece yukarda sözü edilen Lord Acton tarafından değil, Doğu Avrupa'daki yazarlar tarafından da işaret edildi. Bunlardan biri Bernhard Becker idi. Kitabı, **Missbrauch der Nationalitätenlehre** 1860'ların sonunda ortaya çıktı.

Becker, ulusallık ilkesini kullanan Hollanda 17. yüzyılda İspanya'dan özgürlüğünü kazandığı zaman, insani bir ilerlemenin gerçekleştiğini, belirtti. Fransız Devrimi'nde ve bundan bir süre sonra ulusculuk, popüler, demokratik bir hareket oldu. Ancak, mülteci Greklerin, Polonyalıların ve İtalyanların birleştirici bir ilke olarak kullanmaya çalıştıkları ulusallık öteki toplumsal hatlardan koptu ve böylelikle karışıklığın çıkmasına yardımcı oldu. Becker, "Ulusal akıldışıdır," diyordu. Erken demokratlar ulusallık ilkesinin, Fransız Devrimi'ni izleyen otuz yıl içinde Rus Çarı ve öteki gericiler tarafından nasıl kendilerine karşı kullanılacağını da anlamadılar. Becker sonunda, "ulusallık ilkesine inanç, duygusallık ve batıl itikattır," sonucuna vardı. Ekonomisi ve politikası, daha büyük bir güçle bir tür eşitsizlik durumunda birleşmedikçe geçerli olamayacak kadar küçük bazı "peşpeşe gelen devletler"in kaderlerini önceden sezinledi. Marx ve Engels bu tehlikeyi önceden görmüşler ve Çar'ın Panslavizm'inde Ulusal ilkenin tehlikesini algılamışlardı. Fakat Avusturya-Macaristan için getirdikleri çözüm, Becker'in bir süre savunduğu, tek ya da en çok üç devlet içinde örgütlenmiş bir Avrupa fikri gibi, gerçek dışı bir çözüm haline geldi.[1]

Ancak, ulusallığı betimlerken şunu da kabul etmek zorundayız ki, bir ulusallığın bölgesinde yer alan bir çok başka ulusallığı göstermeyen tek bir Doğu ve Orta Avrupa haritası çıkarılamaz. İnsanların, politik devlete sadakatlerinden çok kendi ulusallıklarına duydukları sadakati vurgulamaları, aynı zamanda birliği yaratacağı da düşünülen bölünmeyi yaratır ve bu, Becker'in esas görüşüdür. Ulusallık ilkesinin en güçlü savunucularının bile ne bu çatışmaya ne de benzer bir zorluğa, yani çoğu kez ulusal farklılıkların aynı zamanda sınıf farklılıkları olması durumuna, verebilecekleri hazır bir yanıt vardır. Ulusal farklı-

lıkların aynı zamanda sınıf farklılıkları olduğu durumda, sınır çizgilerinin uluscu hatlar boyunca yeniden çizilmesi, hâkim sınıf için, ya da tam tersine, yeni devlete gerici bir unsurun hâkim olması durumunda köylüler ya da işçiler gibi başka sınıflar için, felaket olabilir.

Polonyalıların Kendi Kaderlerini Tayini ve Rosa Luxemburg

Bu zorluk, 1890'larda kendi kaderini tayin ilkesine ters düşen bir konumu benimseyen Rosa Luxemburg'un da zihnini meşgul ediyordu. Bağımsızlık verilmesi durumunda Polonya'ya gerici bir burjuvazinin ve gerici toprak sahiplerinin hâkim olacaklarını görüyordu.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Polonya sorunu aslında bir ölçüde değişmişti. Kent proletaryası büyüyen kentlerde gelişmeye başlamıştı ve Rus Polonyası, Rus İmparatorluğu'nun en fazla sanayileşmiş kesimini oluşturuyordu. Engels, 1892'de Komünist Manifesto'nun Lehçe ikinci basımına önsöz yazarken bu değişimin farkında idi: "Avrupa'nın geri kalan kısmındaki işçiler Polonya'nın bağımsızlığını Polonyalı işçiler kadar gerekli görüyorlar....[Polonya'nın yeniden kurulması] ancak genç Polonya proletaryası tarafından gerçekleştirilebilir ve güvenliği ancak onun eliyle sağlanabilir." Şubat 1896'da Londra'da, Edward Aveling'in başkanlığında, M. Beer, Tom Mann, Eduard Bernstein ve Eleanor Marx-Aveling'in katıldıkları bir anma töreni yapıldı; aynı sonuca neredeyse aynı sözcüklerle varan bir karar metni kabul edildi. [2]

Fakat bu arada, Rosa Luxemburg'un da aralarında bulunduğu bir grup Polonyalı Sosyalist, Polonya'nın bağımsızlığı sorununu bütünüyle yeniden gözden geçirmişler ve Polonya'nın bağımsız olmak yerine Rusya'nın özerk bir eyaleti olarak kabul edilmesi halinde, bu durumun proletaryanın adaletine ve çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edeceği sonucuna varmışlardı. Görüşleri, Rosa Luxemburg tarafından, **Neue Zeit**'da yayımlanan iki makalede ortaya konuldu

Rosa Luxemburg'a göre Polonya burjuvazisi, ekonomik bakımdan ülkeye hâkim olmasına ve bağımsız bir Polonya'da da muhtemelen iktidarı ele geçirebilecek durumda olmasına rağmen, özellikle bağımsızlıktan yana değildi, çünkü ilhak bölgeleri ile (Rusya, Almanya, Avusturya) ayrı ayrı sürdürdüğü ekonomik ilişkiler, bağımsız bir Polonya içinde oluşabilecek ekonomik ilişkilerden daha önemli idi. Galiçya'daki, Prusya ve Rus Polonyası'ndaki büyük toprak sahipleri de,

ayrı bir Polonya burjuvazinin egemenliği altında olacağı için, özellikle bağımsızlıktan sakınıyorlardı. Nitekim ekonomik olarak en önemli sınıflar, ekonominin bir bütün olarak engellenmesiyle sonuçlanacak bağımsızlığı reddetmiyorlardı..[3]

Polonyalı Sosyal Demokratlar, ayrı ayrı ülkelerdeki Sosyal Demokrat partilerden henüz kopmuşlardı ve başlıca program maddesi Polonya'nın bağımsızlığı için ajitasyon yapmak olan bir Polonya Sosyalist Partisi kurmuşlardı. Rosa Luxemburg'un grubu işte bu Polonya Sosyalist Parti'den ayrılmıştı. Onun grubu, ulusculuğun vurgulanmasının işçilere, sömürülmelerinin ve kötü koşullarının kapitalist sistemden ziyade kendilerini ezenlerin ulusallığından kaynaklandığı fikrini aşılayacağını, savunuyordu. Polonyalıların ulusal özgürlükten yararlandıkları Avusturya'da, Polonya Sosyalist Partisi yurtseverlik duygularına hitap etmek zorunda kalacak ve böylelikle dikkati sosyalist ajitasyondan saptıracak ve proletaryanın güçlerini bölecekti. Eğer Polonya proletaryası ülkenin üç ayrı bölgesinin hâkim sınıflarının muhalefetine rağmen Polonya'nın yeniden kurulmasını sağlayacak kadar güçlü ise, sosyalizmi de pekâlâ kurabilir, diyordu Rosa Luxemburg.[4]

Rosa Luxemburg'un 1890'larda Polonya'nın sınıfsal bileşimi üzerine yaptığı analiz amaçlarımız bakımından çok yararlıdır. Şöyle yazıyordu:

> *1864'de serflerin kurtuluşu Polonyalı asillerin uluscu ajitasyonlarının etkisini yok etti, çünkü bunlar Çar'a karşı serflerin desteğini, ancak serfler Polnya'nın bağımsızlığını kendi kurtuluş yolları olarak gördükleri sürece sağlayabiliyorlardı. Polonya ile Rusya arasındaki gümrük sınırı kaldırıldıktan (1851) ve serfler özgürleştikten sonra Polonya sanayi, ağır sanayi de dahil olmak üzere, hızla gelişmiş ve Polonya'yı, kendi pazarının bağımlı olduğu Rus /ekonomisine sıkı bağlarla bağlamıştır. Polonya tekstil endüstrisi, bütün Rusya'nın dörtte biri, demir ve çelik endüstrisi ise altıda biri kadardır. Nitekim Polonya'da ülkenin bağımsızlığında çıkarı olan hiç bir sınıf yoktur. Toprak sahibi soylular [büyük] burjuvazi tarafından yedeğe alınmışlardır. Orta toprak sahipleri sınıfı sürekli bir var olma mücadelesi içindedir. Ekonomik programları, entansif üretime girişebilmeleri için daha fazla kredi sağlamalarını gerektiriyor. Küçük burjuva-*

zi birleşik bir grup değildir. El emeğine dayanan bazı şirketler Rus pazarına bağımlıdırlar ve pazarlama kooperatifleri kurmaya çalışıyorlar. Bunlar ve daha pek çokları Rus pazarlarına girerek ve büyük burjuvaziyi izleyerek kazanıyorlar. Rusya bağlantılı büyük sanayinin tahrip etmekte olduğu küçük sanayi Polonya uluscu ajitasyonunun doğal yuvasını oluşturmaktadır; fakat bu sanayi ekonomik olarak güçsüzdür. Köylülük anlaşılabilir bir politik fizyonomiye sahip değildir. Köylülerin toprak sahiplerine duydukları geleneksel nefret, Çar serfleri özgürlüğe kavuşturduğundan beri, pro-Rus tonlar taşımaktadır. ***Sanayi içinde çözümlenmemiş entelektüeller kamu hizmetinden dışlandıkları için şikâyet ediyorlar ve uluscu ajitasyonun merkezini oluşturuyorlar.*** *Fakat Polonya'nın bölümlerini yeniden bir araya getirmek, kentlerdeki ekonomiyi ve kırsal kesimin de büyük bir kısmını, parçalayacaktır.* [5]

Rosa Luxemburg, daha sonra, ilk bölünme sırasında Polonyalı Sosyalistler'in, ilhak bölgelerinin Sosyal Demokrat partileri ile aynı hedeflere sahip olduklarını öne sürmeye devam ettiklerini, ama daha sonra uluscu ajitasyon üzerinde daha fazla yoğunlaşma eğilimi gösterdiklerini, belirtiyordu. Kasabalarda yaşayan, küçük burjuvazinin güçlü etkisi altında bulunan ve uluscu duyguların esas kitle tabanını oluşturan kol emekçilerine hitap ediyorlardı. Böylece, Alman ve Avusturya proletaryasının sınıf bilinçli işçileri ile bağlantıdan yoksun olan Polonyalı Sosyalistler küçük burjuvazinin etkisi altına girmeye ve onun psikolojisini benimsemeye başladılar.[6]

Marx ve Engels Avrupa'ya yönelik Rus tehdidinden söz ederlerdi, diyordu Rosa Luxemburg, ama bugün (1896) durum farklıdır. Daha bir süre önce bizzat Engels, çağdaş Rusya'nın bir savunma savaşının bile zorlukla üstesinden gelebileceğini ve politik olarak iflas ettiğini, belirtmişti. [7] Demokratik bir Polonya'nın Avrupa ile gerici Rusya arasında bir set oluşturacağı argümanı artık geçerli değildi. Yeniden kurulmuş bir Polonya pekâlâ Çarlık Rusyası ile aynı davayı güdebilirdi.

Proletarya bir modern kapitalist ülkede iktidarı ele geçirdiği zaman, bu ülkeyi bölmesi pek mümkün değildir, diyordu. Rosa Luxemburg; ekonominin merkezileşmesi ve iktidarın güçlenmesi birlikte gerçekleşir. Herkesin yaptığı gibi, sosyalizmin zaferinin ezilen ulusal-

lıkların taleplerini yerine getireceğini belirttikten sonra, Rosa Luxemburg, Polonyalı Sosyalistler'e, bir Polonya Devleti Ütopyası'ndan vazgeçmelerini, ayrı ayrı içinde yer aldıkları ülkelerin Sosyal Demokrat Partiler'inin faaliyetine vargüçleriyle katılmalarını tavsiye etti. [8]

Aslında Rosa Luxemburg Doğu Avrupa'daki küçük ulusallıkların haklarının kabul edilmesine öylesine karşıydı ki, 1917'de Rus Devrimi'nin zaferinden sonra bile, bu tür uluscu hareketlerden, Ukraynalılar için dediği gibi, "bir hiç, bir sabun köpüğü, birkaç düzine profesör ve avukatın gülünç kibirliliği," diye söz etti ve onların ayrılıkçı hareketlerinin tomurcuk halindeyken budanması gerektiğini savundu.[9] Bu dönem bu araştırmanın alanı dışında kalıyor. Ancak Rosa Luxemburg'un bir Marksist teorisyen olarak sahip olduğu statü her türlü tartışmanın üzerindedir ve kendisine, Lenin dahil, bütün çağdaşları tarafından çok büyük önem verilmiştir.

S. Häcker **Neue Zeit**'da Rosa Luxemburg'un görüşlerini yanıtlama görevini üstlendi ve onu Polonya Sosyalist hareketi içinde hizipçi ve bölücü faaliyetlerde bulunmakla suçladı. Polonya Sosyalist Partisi'nin öteki ülkelerdeki Sosyal Demokrat Partiler'inkinden farklı bir politika izlediğini reddederek, Alman ve Avusturya SDP'lerinin ayrı bir Polonya partisinin kurulmasına hiç bir itirazda bulunmadıklarını ve onunla ilişki kurmayı kabul ettiklerini, belirtti. Polonya'nın ekonomik gelişmesi konusunda, Rusya Polonyası'nın özellikle büyük atılımlar yaptığını ve Rusya'nın en fazla sanayileşmiş kesimi haline geldiğini, kabul ediyor; ancak, son zamananlarda Çarlık politikasının, daha sonra Polonya sanayinin üstesinden gelme düşüncesiyle, Rusya'nın öteki kesimlerinde de sanayiyi teşvik etmeye yöneldiğini, söylüyordu. [10]

Rosa Luxemburg saldırıyı Polonya'daki sınıf yapısının daha ayrıntılı bir analizi ile karşıladı ve proletaryanın uluscu sloganları benimsemesinin kapitalizm öncesi dönemi geri çağırmak olacağını ısrarla belirtti. Bu, şimdiki çağın ölüm halindeki küçük burjuvazisinin ve önceki çağın toprak sahibi soylularının programını benimsemek olacaktı. Rosa Luxemburg'a göre, işçi sınıfı, Polonya'nın Rus İmparatorluğu içinde özerkliğini savunmalı idi. [11]

Kautsky, kısmen Batı Slavları daha çok özgürlüğe sahip oldukları için ve kısmen de, Çar'ın hükümeti Orta Asya ve Çin'e yayılmaya başladıktan sonra İstanbul (Constantinople) üzerine sefer düzenlemekle daha az ilgilendiği için, Pan Slavizm'in Batı Avrupa için artık bir teh-

dit oluşturmadığı konusunda, Rosa Luxemburg ile aynı fikirde idi. Bu durumda Polonya'nın yeniden kurulması, Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi için, Marx'ın zamanında olduğu gibi yakıcı bir sorun olmaktan çıkmıştı. Ancak Kautsky gene de Polonya'nın bağımsızlığı talebinin Enternasyonel'in taleplerinden biri olması gerektiğini düşünü -yordu. Rosa Luxemburg'un argümanlarını seri halinde yanıtladı:

1. Rosa Luxemburg, Polonya'nın yeniden kurulması talebinin gerçekleşemeyeceğini söylemişti. Kautsky, sorunun, bu talebin sosyalist programla ve uluslararası proletaryanın sınıf mücadelesinin çıkarları ile tutarlı olup olmadığı sorunu olduğu karşılığını verdi.

2. Polonya sanayii Rusya ile sıkı bir entegrasyon içinde olabilirdi, fakat bu geçici bir dönemdi. Rus sanayi, diyordu Kautsky, Asya pazarında Polonya sanayine meydan okuyor ve Çarlık hükümeti Polonyalılara daha yüksek vergiler ve demiryolu ücretleri getiriyor.

3. Rosa Luxemburg küçük burjuvaziden eleştirel bir tavırla söz etmişti, fakat Kautsky bu sınıfın **politik** önemini vurguladı -onların kaderi, **Komünist Manifesto**'da önceden haber verildiği gibi, proletaryanınki ile pekâlâ birleşebilirdi. Kautsky, entelektüellerin rolünü azımsadığı için de Rosa Luxemburg'u eleştirdi. Kautsky'e göre, entelektüeller özellikle politikada önemli bir işlev yerine getiriyorlardı.

Kautsky, hiç bir Avrupa ülkesinin devrime Rusya'dan daha yakın olmadığını da, söylüyordu. Bu durumda, bağımsız bir Polonya, Rosa Luxemburg'a rağmen bir (proleter) sınıf devleti olabilirdi.

Polonya'nın bağımsızlık hakkının onaylandığını görmeyi istemekle birlikte Kautsky, ulusal bağımsızlık için "kayıtsız şartsız, her koşul altında" mücadele edilmesi gerektiğine inanmıyordu. Nitekim Engels'in 1882'de aldığı açık tavrı (bk. yukarda s. ...) daha ılımlı hale getirdi.[12]

Sonunda, Londra'da 1896'da toplanan Enternasyonal Sosyalist Konferansı, özellikle Polonya için bağımsızlık talep etmekten sakındı, ancak bütün ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını onayladı. Böylelikle, Polonyalılar ve benzer durumdaki diğer halklar için bağımsızlık talebinde bulunma veya bulunmama yolu açık bırakılırken, demokratik kendi kaderini tayin hakkı kayıtsız şartsız onaylandı.

Kendi kaderini tayin hakkına karşı çıkanların sayısı Rosa Luxemburg zamanında bile fazla değildi ve o zamandan beri daha da azalmıştır. Dolayısıyla onun bu konudaki görüşleri aslında tarihsel olarak

önemlidir. Ne var ki, bu önem onun kadar önemli bir Marksist teorisyen için ihmal edilebilir değildir. Konuya ilişkin daha sonraki makalelerinin içeriğini Batılı okurlar ancak dolaylı olarak, Lenin'in tartışmaları aracılığıyla, bilirler [13] Bunların çeviri veya özetlerinin zamanla ortaya çıkacağı umulmaktadır.

Çokuluslu Devlet Teorisi

Gördüğümüz gibi Bernstein, Avustro-Macar Slavları'nın sorunlarını nasıl ele almak gerektiği konusunda 1882'de Engels'in rehberliğinden yararlanmıştı. Kendisine, Slav Avustro-Macar halklarının geleceklerinin olmadığı ve daha yüksek düzeyde gelişmiş Almanlar ve Macarlar tarafından özümlenmeye mahkûm oldukları, bir bilgi olarak verildi. [14] Yarı Çek olan Kautsky görev gereği bu bakış açısını kabul etti.

Kautsky 1887'de "Modern Ulusallık" üzerine kapsamlı bir makalede modern ulusallığın ekonomik temeline indi ve burada özünde burjuva bir fikir buldu. Ulusun örgütlenmesi tüccarlar için zorunlu idi, çünkü iç pazarı düzenleyecek ve tüccarların dışardaki çıkarlarını destekleyecek bir unsura ihtiyaç vardı. Kautsky, şovenizmin hiç bir yerde ülke dışındaki tüccarlar arasındaki kadar büyük olmadığını, öne sürdü. [15]

Modern ulusun burjuvazi tarafından yaratıldığı fikri **Komünist Manifesto**'da üstü kapalı biçimde yer alıyordu ve daha sonraki Marksist yazarlar, örneğin Stalin, tarafından da benimsendi. Fakat devlet kurmanın modern ulusla birlikte başladığı fikri, Marx ve Engels'in asla reddetmedikleri tarihsiz halklar teorisi ile uyuşmaz. Hegel'in düşüncesinde, erken imparatorluklar devlet kurmanın örnekleri idiler. Marx ve Engels'in yeniden kuruluşunu görmekte o kadar sabırsızlandıkları 1772 Polonyası bir burjuva devlet değildi. Militarist toprak sahibi aristokrasiler, Marx'a göre kendi imajlarına uygun bir devlet kurabilecek yetenekte idiler. Hâkim sınıf, patronların zenginleşmesi ve yayılması için verilen savaşta halk kitlelerini çıkarı için savaştı. Marx ve Engels, "barbar uluslar"dan söz etmekte duraksamadılar. [16]

Ulusların oluşumunda en önemli faktör dil olmuştur, diyordu Kautsky. "Modern ekonomik gelişme ilerlediği oranda, aynı dili konuşan herkesin, ortak bir devlet içinde bir araya gelme ihtiyacı artmıştır." [17] Ulus kurmada belli başlı güç olarak dile yapılan bu vurgu Marx ve Engels tarafından özgül olarak reddedilmişti [18] ve bu durum, çeşitli

kereler bu konuya dönüp onu daha ılımlı hale getirmesinin de gösterdiği gibi, Kautsky için bir sorun olmaya devam edecekti. Bunun Kautsky'nin aynı dönemde yaptığı bir başka yorumla bağdaşmasının zor olduğu görülüyordu. Buna göre, modern üretim yöntemleri geliştikçe ulusal devletin de, eğer amacına ulaşacaksa, gelişmesi gerekir. [19] Peki ekonominin dikte ettiği büyüklüğün dilin gösterdiği sınırları aştığını farzedelim -gerçekte olan da bu değil miydi? Kautsky'nin verdiği yanıt basit idi, çok basit: az gelişmiş ulusallık ortadan kalkmak durumundadır ve bu, dil ile birlikte olur. Kapitalizm, diyordu Kautsky, Çek ulusundan daha hızlı gelişiyor; Çek dili, yerini zorunlu olarak Alman diline bırakacak şekilde olmasa da, sönümlenmeye mahkûmdur. [20] Kautsky, durumun uluslararası bir dilin gelişmesini gerektirdiğini düşünüyordu; ve aslında aynı yıl (1887), Esperanto adıyla yazan bir Doğu Avrupalı, Dr.Zamenhof, uluslarası bir dil önerdi.

Peki ya devlet pek çok farklı dil konuşan halkları kapsıyorsa? Bu durumda devlet, konuşulan diller kadar devlete mi bölünmeli idi? Açıktır ki, Kautsky teorisinin bu bölümünü düşünmemişti. Avustro-Macar İmparatorluğu'nun sonunda farklı dillere göre dağılması ekonomik yaşama yeteneği bakış açısının feda edilmesi anlamına geliyordu ve Kautsky, özellikle uluslararası dil fikrinin hızlı bir gelişme göstermesi başaramamasından sonra, yaptığı tanımın sonuçlarıyla uğraşacaktı.

Linguistik çok parçalılık ile ekonomik merkezileşme arasındaki çelişkiyi, Kautsky, proletarya enternasyonalizmi kavramı ile çözdü. 1905'de yayımlanan bir makalede Kautsky kapitalizmin dünya piyasasını yaratmasından bu yana, hiç bir ulusun artık tek başına ve yalnızca kendisi için var olamayacağını, öne sürdü. "Uluslararsı sosyalist toplumun ve ulusal kurtuluş hareketinin nihai hedefi ayrılamaz; bunlar tek ve aynıdırlar. Birey ve ulus kendilerini uluslararası kurtuluş mücadelesinin ihtiyaçlarına tabi kılmalıdırlar." [21]

Manifesto'da Marx ve Engels, kapitalizmin ulusal engelleri nasıl yıktığını açık bir anlatımla betimlemişlerdi. Kautsky bu durumun, demir yolları gibi ulaşımda meydana gelen teknolojik değişimlerin nihai sonucu olduğunu kabul ediyordu; fakat, diyordu, ilk sonuç tam tersi olabiliyor. Demir yolu İrlanda ve Orta Avrupa'da üretim tekniklerinin büyük çapta gelişmesine yol açarak, milyonlarca İrlandalı ve Güney Slavı topraklarını terk etmeye ve geçimlerini İngiltere ve Al-

manya kentlerinde sağlamak için uğraşmaya zorladı ve yeni gelenler içtenlik dışında akla gelebilecek her şeyle karşılaştılar. Nitekim, "demiryolları modern dönemin ulusal nefrete yol açan en güçlü araçlarıdır." [22] Gene de Kautsky, ekonomik birleşmenin Avustro-Macar İmparatorluğunu güçlendireceği öngörüsünde Engels'i izledi ve ikili imparatorluğun, Slav eyaletlerindeki uluscu hareketler dönüşü olmayan bir noktaya varana kadar, bu tutumu sürdürdü. 1903'de Kautsky, ulusal birleşme konusunda Doğu Avrupa'nın neden Batı Avrupa ile aynı yolu izlemediğini gösteren bir analiz yaptı.

Batı Avrupa tarihi, ticaretin dilleri birbirine yaklaştıran bir etki yarattığını gösteriyordu. Ulusal devletin tam olarak birleşmesini ve bütünleşmesini sağlamakta en çok burjuvazini çıkarı vardı ve bu kaynaşma aslında Batı Avrupa'da gerçekleşti; Fransız eyaletlerinin dil konusunda özerklik talepleri Fransız Devrimi'nde dikkate alınmadı. [23] (*) Fakat kapitalizm Doğu Avrupa'ya militarizmi ve ulusculuğu ile birlikte geldi. Bu kadar ileri gittikten sonra Kautsky'nin, hâkim ulusallığın bütün ayrıcalıklarının kaldırılmasını savunması ve ikili imparatorlukta bütün dilleri eşit temelde, çeşitli dil sektörlerinin özerkliği ile birlikte, kabul etmesi beklenebilirdi. 1899'da her nasılsa ulusal-kültürel özerklik sonucuna varmış olsa da, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, asla bütün ulusallıkların bütün ayrıcalıklarının kaldırılması noktasına gelmedi. Bununla birlikte, azınlıkların korunmasının yasal olarak garanti edilmesi gerektiğini savundu.

Çeklerin Ulusallık Hareketi

Avustro-Macar Slavları'nın hâkim Alman ve Macar grupları karşısında duydukları bazı rahatsızlıklar yukarda belirtildi. Bunlar genellikle dil ile ilgili olmuşlardı -hükümet bürolarında, mahkemelerde ve okullarda resmi dilin kullanılması, farklı dil konuşanlar, memur olmak, mahkemeye müracaat etmek ya da öğretmen olmak veya basında yazmak isteyenler için hayatı zorlaştırıyordu.

1860'larla birlikte başlayan bir dönem içinde Avusturya- Macaristan'a ulaşan sanayi devrimi ile bağlantılı bazı gelişmeler ulusallık sorununa kitlesel karakter kazandırdı. İkili monarşi asla tam olarak sanayileşmedi ve bir bütün olarak ülkenin gelişme hızı yavaş oldu; fakat

* Kautsky bu görüşü (kaynak belirtmeden) Engels'in "Polendebatte" sinden almıştır, NRZ, III (Eylül,1848); bk.Werke, V, 354-355.

Viyana ve Prag hızla gelişiyor, Bohemya bir sanayi bölgesi haline geliyordu. Bu dönüşümün yarattığı sürtüşmeler daha çok, Çeklerin ulusallık sorunlarının özellikle keskinleşmesi olgusu ile ilgili idi.

1866'da Avusturya'nın Prusya tarafından yenilgiye uğratılması, Avusturya'daki işçi hareketini örgütsel olarak -ideolojik olarak değilse de- ana Alman hareketinden koparark, bu hareketin geleceğini belirledi. O sırada en iyi işler kentlerdeki Almanca konuşan işçilerin elinde idi. İlk önce Alman işçileri örgütlendiler ve Çeklere başlangıçta başarısız kalan önerilerde bulundular. Özellikle Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1878'de illegalleşmesinden sonra politik düşünen insanlar arasında Rusya'daki anarşist terörist grubun başarılarına duyulan bir ilgi vardı. Ne var ki, çekilen sıkıntılar arttı ve burjuva Çek adaylarını desteklemiş olan Çek işçileri, bu kişilerin, seçildiklerinde, işverenlerle birlikte çalıştıklarım gördüler; gerçek düşman burjuvazi idi. Hem Almanca hem de Çekçe konuşan işçileri kapsayan birleşik bir politik işçi hareketi kuruldu. 1886'dan sonra anarşist etki ortadan kalktı ve bir çok zorlu grev mücadelesi yönetildi ve işçi sınıfı bu grevlerde örnek bir birlik ve dayanışma gösterdi.[24] Viyana Şehir Meclisi'ne **(Reichsrat)**, bazıları Almanca bazıları Çekçe konuşan bir çok Sosyal Demokrat temsilci seçildi.

Büyük sanayi Alman himayesi altında gelişti. 1890'da Prag'da firmaların yüzde üçü işçilerin yüzde 54'ünü istihdam ediyordu. Büyük işletmelerin rekabeti önemli miktarda küçük ve orta büyüklükteki girişimin iflası ile sonuçlandı; ancak geri kalanlar nüfusun önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Avrupa'nın geri kalan kısmında olduğu gibi, yerli üreticiler koruyucu gümrük tarifeleri ile kendileri için iç pazar garantisi sağlamaya çalıştılar. Böylece, Avustro-Macaristan'da hayatta kalan şirketler, "Çek malı kullan", "Viyana bağlantısını kes" **(los von Vien)** gibi sloganlarla uluscu kampanyalar açtılar. Daha önceleri eksik olan bir Çek burjuvazisi sahnede göründü ve ajitasyona önderlik etti. Ajitasyon pek başarılı olmadı; 1914'e kadar pamuk endüstrisinin sadece altıda biri ve (yünlü) kumaş endüstrisinin **(Tuch)** dörtte biri Çeklerin elinde idi. Fakat Çekler hükümet bürolarına sızdılar ve çeşitli mesleklere girdiler. Öyle ki, Çek avukatlar sayıca diğerlerini geride bıraktı.[25]

Avusturyalı soylular ve büyük toprak sahipleri, Prusya'daki benzerlerinin tam tersine vargüçleriyle sanayiye girdiler ve sanayicilerle

birlikte çalıştılar. Toprak sahiplerinin bölgesel toprak yasalarının olduğu gibi kalmasını istemeleri için özel nedenleri vardı. [26] Erken Sosyal Demokratlar, ikili monarşinin, ulaşımda sağlanan ilerlemeler ve pazarın birleştirilmesi için yapılan baskılar sayesinde, bütünleşmiş bir devlet içinde bir araya getirilebileceğini düşünmüşlerdi. Marx ve Engels'in bu imkân üzerinde yapmış oldukları spekülasyon hatırlanacaktır. Fakat tarih başka türlü karar verdi. Sadece imparatorluk uluscu hatlar boyunca giderek bölünmekle kalmadı -alt orta sınıf, proletarya içinde çözülecek yerde, anti-Semitik ve uluscu duyguları azar azar benimseyen bir küçük ticaret unsuruna dönüştü ve politik mekanizmanın liberalleşmesine yardımcı bile olmadı.

Çeklerin uluscu ajitasyonu o sırada ve daha sonra üç yönde gelişmiştir: ekonomik, politik ve kültürel. Ekonomik yön, burjuvazinin yabancı malları içeri sokmama ve iç pazarı kendilerine ayırma çabası idi. Bu iç pazar, sadece Bohemya'nın kırsal bölgelerinden (Südetland'ın dışı) değil, aynı zamanda Moravya ve Slovakya'nın büyük kısmından oluşuyordu. Aslında, Avusturya-Macaristan'ın Slavca konuşulan bölgelerinin tamamı onun bölgesi olarak düşünülebilirdi. Politik yön, Slavik ulusların eşitlik (ya da üstünlük) hakları için açılan kampanya idi ve bu hareket, daha geniş işçi sınıfı ve köylü gruplarına oy kullanma hakkı verilmesi ile çakıştı. Kültürel yön, geniş halk kitleleri arasında ulusal eğitimin yaygınlaştırılması, hükümet bürolarında, yasama organlarında, mahkemelerde ve okullarda ana dilin kullanılması idi. Alman Sosyal Demokrat sözcüler bu ulusal hareketi başlangıçta dostça karşıladılar ve işçi sınıfını da yakından ilgilendiren bu haklı taleplerin gerçekleşmesine yardım etmek istediklerini belirttiler. [27]

Avusturya-Macaristan'da bir üniter devletin kurulması gerçekleşecek gibi değildi, çünkü bu hâkim Alman-Macar azınlığın yıldızının sönmesi anlamına gelecekti. İkili monarşinin Avusturya tarafından yönetilen kesimindeki Slavlar, Almanca konuşan nüfustan sayıca fazla idi ve Macaristan'da bile Macarlar nüfusun sadece %40-45'ini oluşturuyorlardı. Böylece Slavların eşitlik için yaptıkları ajitasyonun mantıksal sonucu, ayrılmak -ikili monarşinin dağılması- idi ve bu sonuç, Marx ve Engels'in düşündükleri gibi, büyük, geçerli ekonomik birimlerden yana olan Alman Sosyal Demokratları tarafından erken bir tarihte değerlendirildi ve reddedildi.[28] Proletaryanın, hâlâ azınlık olmakla birlikte, burjuvazinin kilise, askeriye ve toprak sahibi gruplarla

ortak davayı savunacağı iki ülkede kendi politik haklarını koruyabileceği, düşünüldü. Köylüler ilerici bir güç olarak hesaba katılamazdı. [29]

Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin savunduğu ilk çözüm frederasyon oldu. Sınırlar ulusallığa göre çizilecek idi. 1899'da Brünn'de kabul edilen bu program kimseyi tatmin etmedi ve Slavların ajitasyonu devam etti. Aslında federasyon Bohemya geleneği bakımından haklı idi. Bu görüş 1848-49'da Palacky ve Rieger tarafından savunulmuştu. Çek uluscularının, bir fetih şansı gördükleri için federalizmden vazgeçtikleri, şuçlaması yapıldı.[30] Ancak küçük bir Bohemyalı Slav devleti tek başına ayakta kalamayacağı için, mutemelen Rusya'dan koruma sağlamaya çalışacaktı. Bazı Çek entelektüellerinin Rus Çarı'nın önderliğinde -tam da Marx'ın korktuğu şey- Panslavizm ile ilgilendiklerini gösteren bazı bulgular vardı.[31]

Avusturya-Macaristan ve Türkiye'deki eğilim, aslında, ekonomik gelişme için Batı Avrupa'da olduğu gibi ulusal birleşme sağlamak değil, daha ziyade yeni azınlıklar yaratmak yönünde idi. Kautsky, bu sonucu iç göç, özellikle de köylülerin kente hareketi ile açıkladı. Bunlar, dışardan gelen göçmenler gibi, özümlenecek yerde ayrı kökenden geldikleri duygusunu korudular ve böylece sürtüşmeler arttı. [32] Öte yandan, Pannekoek, burjuva toplumunun yasası rekabet olduğu için, farklı dil gruplarını biraraya getiren hanedan devletinin farklı ulusallıklara bölünme eğiliminde olduğuna ve işadamlarının, kendilerine hazır bir pazar sağladığı için ulusal bilinci geliştirmeye çalıştıklarına, inanıyordu. Nitekim, diyordu, böyle bir devlette ulusallık mücadelesi ulusal baskının varlığını zorunlu olarak doğrulamaz; bu durum dil farklılıklarının doğal sonucudur. Pannekoek, kalifiye işçilerin korumak durumunda oldukları özel bir beceri monopolüne sahip oldukları yerler dışında - ve bu kuşkusuz Slav işçileri için geçerli değildi- işçilerin ayrı bir ulusallık kurma yönünde hiç bir özel ekonomik dürtüye sahip olmadıklarını düşünüyordu.[33]

O sırada işçiler, kendi imtiyazlı konumlarından bir başka ulusallığa mensup işçileri dışlamak söz konusu olmadıkça, ayrı bir devlet kurmakta hiç bir özel çıkarlarının olmadığı konusunda uyarılmışlardı. Onlar gene de uluscu harekete katılmayı tercih ettiler; ve sonunda Bohemya'daki sendikalar ve hattâ kooperatifler bile, ulusal çizgiler boyunca bölündüler. Onları ayrı sendikalar kurmaya yönelten özel örgütsel sorunlar var mıydı?

Bu tür sorunlar söz konusu değildi. Çek işçileri bir ara, 1868'de Prag'da yapılan bir işçi toplantısında, "ancak yabancı sermaye olduğu sürece sermayeden nefret ediyoruz," ifadesini taşıyan bir karar metnini onaylamış olsalar da, içteki kapitalistlerden yabancılara nazaran daha çok hoşlanıyor değildiler. [34] Fakat 1896'da Viyana'da Çek işçileri örgütünün ihmal edilmekte olduğuna dair şikâyetler işitiliyordu. 18 000 **örgütlü** Çek işçisinden sadece 4000'i Almanların yönettiği Merkezi İşçi Sendikası'na bağlı idi. Bu sendikayı kültürel bakımdan kendilerine yabancı görüyorlardı. Bu durumda Çek işçiler kendi Çek sendika federasyonlarını kurdular. Federasyonun program Avusturya Sendika Komisyonu ile yakın işbirliğini öngörüyordu. Çek gruplarının Viyana Komisyonu önderliğinde çalışmaları veya varlıklarını sürdürmeye devam etmeleri pratik olarak imkânsızdı. Yayınlar ya Almanca idi ya da, Çekçe olsa bile, "anlaşılamayacak kadar karışık" idi. Sendika merkezinde tüzük gereği tam gün çalışan Çek önder yoktu. Çek grupların bir tane önermeleri halinde, Alman önderler ayrı bir Çek örgütü içinde faal olduğu için önerilen kişiyi muhtemelen reddedeceklerdi.[35]

Çekçe konuşan bazı işçiler, işveren Alman ise Almanca konuşan işçilerin daha iyi durumda olmasını tercih etme eğilimi gösterdiğine, ve bu nedenle Çekçe konuşan işadamları ile çalışmanın kendileri için daha iyi olacağına inanıyorlardı. Ulusallık mücadelesi sınıf çizgileri ile kesişti ve Çek işçiler, ekonomik bakımdan deyim yerindeyse kendi baltalarını bileyen orta sınıfın uluscu örgütlerini destekler hale geldiler.

Birleşik bir işçi hareketinin daha güçlü olacağı genel olarak kabul edilse de, politik alandaki farklılıklar, sendika federasyonunun birleşik bir grup olarak işlevini yerine getirmeye devam etmesini açıkça imkânsız hale getiriyordu. Aslında yıllarca, birleşik bir sendika hareketinin, ayrı uluscu politik partilerin varlığına rağmen devam edilebileceğine inanıldı. Almanca konuşan Çek politik liderler ve sendika liderleri ile -onlara "merkezci" diyorlardı- işbirliği yapmak isteyen Çek sendika liderleri bütünüyle Çek olan örgütler tarafından ihraç edildiler ve kendilerine karşı ayrımcılık uygulandı.

Almanca konuşulan sendikalar ayrı Çek sendikalarının kullandıkları taktiklere karşı çok katı idiler. Bu sendikaları, anti-Semitizm'e başvurmakla, grev kırıcılığıyla ve işçiler arasındaki ulusal zıtlaşmaları

kasten arttırmakla suçladılar. İşverenlerin ulusal çizgilere göre bölünmediklerini, belirtiyorlardı. **Neue Zeit**'da yazan Gustav Eckstein, "sosyal demokrasinin bugün ulusculuktan daha tehlikeli bir düşmanı yoktur," sonucuna vardı.[36]

Neue Zeit'ın yazarları bir bütün olarak Çek sendika hareketinin ve aslında bütün Çek ayrılıkçı hareketinin ilericiliğini azımsadılar. Burjuvazinin önderliğinde olmasına rağmen bu hareket işçiler ve köylüler arasında güçlü bir taraftarlar kitlesine sahip idi ve örneği Fransız Devrimi'nde görülen ilerici ulusculuk fenomeninin modern bir versiyonunu oluşturuyordu. Ancak Fransız ulusculuğu özel mülkiyet haklarının tanınmasını sağlamışken (o zaman için bu ilerici bir hareketti), Çeklerin yeni ulusculuğu sosyalist tonlar taşıyordu. Lenin, zamanında kavramış olmasa da, Çekoslovakya, işçi sınıfının (Komünist) ilerici burjuvazi ile sonunda (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) sosyalizme varan işbirliğinin başarılı bir örneği haline gelecekti. (*)

Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Çeklerin önündeki soru aslında ulusculuk sorunu değil, hangi ulusculuğu -Çeklerin ya da Almanların ya da Avusturya-Macaristan'da Almanca konuşan unsurun- benimsemeleri gerektiği, sorusu idi. Avustro- Almanlar'ın onlara sunmakta oldukları şey, aslında, özünde ilerici bir devlet olmayan Avustro-Macar İmparatorluğu'nun değişik bir versiyonu idi. Karar kuşkusuz sadece Çeklere bağlı değildi; ikili monarşinin bölünmesi için yapılan ajitasyon sınırların dışında, içinde olduğundan daha aktif idi. Fakat Çeklerin durumu özellikle ilginçtir, çünkü onların ulusculuğu kesinlikle ülke içinden kaynaklandı; bizzat ikili imparatorluğun çekirdeğinde gelişti.

Der Kampf'ın (Viyana) yazarlarından biri, ulusu ve ulusal mücadeleyi politik mücadele nedenleri arasından çıkarmanın mümkün olduğunu düşünmenin "vulgar sosyalist önyargı" olduğunu, söyledi. [37]

Otto Bauer ve Ulusal Kültürel Özerklik

Ulusculuk üzerine önemli bir çalışma, Otto Bauer'in günümüze dek bu alanda yapılmış en iddialı Marxist inceleme olarak kalmaya

* Çek sendika hareketinin sol kanadı Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda komünist idi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yeraltında ilerici liderliğe sahip birleşik bir sendika hareketi kuruldu. Bu sendika hareketi 1948'de sosyalizme geçişte anahtar rol oynayacaktı.

devam eden, **Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie** (1907) başlıklı kitabıdır. [38] Bauer, ikili Avusturya-Macaristan monarşisindeki çeşitli ulusallıkların, son çare olarak ayrılma müeyyidesine başvurmadan kendi haklarını nasıl alabilecekleri sorunu ile ilgilendi. İkili monarşiyi muhafaza etme çabası, kuşkusuz, başarısızlığa uğradı, fakat Bauer'in ve onunla aynı inancı paylaşan, geleceğin Avusturya devlet başkanı Karl Renner'in çabaları bu konunun kavranmasına katkıda bulundu. (*)

Bauer'in bir ölçüde sınırlı olan ilgi alanı sorunu tanımlayışında açığa çıkar. Ulus, ortak bir kaderin birleştirdiği, böylece ortak bir (ulusal) karaktere sahip olan insanlar topluluğu olarak tanımlanır. Tartışma içinde, ortak kaderin öncelikle bir ortak tarih anlamına geldiği görülür; ortak ulusal karakter neredeyse zorunlu olarak dil birliğini gerektirir. Ortak bir bölgenin tanımda yer almaması dikkat çekicidir. Bunun istisnası, böyle bir ortak bölgenin ortak kaderin ve ortak karakterin gelişmesinde etkili olmasıdır. Bir ulusun ancak ortak tarihe sahip insanları biraraya getirmesi gereği, kuşkusuz, 1945'den beri Afrika ve Asya'da oluşan ve geçmişleri 19. yüzyılda emperyalist güçler tarafından keyfi olarak biraraya getirildikleri dönemden daha ötelere uzanmayan çok sayıda ulusu dışlayacaktır. Avrupa'da bile, üç ayrı dilde konuşan ve değişik "kültürel kimlikler"e sahip İsviçrelilerin Bauer'in tanımına göre ulus sayılıp sayılmayacakları bir sorundur; gene de İsviçreliler yüzyıllardır bağımsız bir ulusal varlık olmaya devam etmişlerdir. [39] (**) "Ulusal karakter" kavramı Bauer'in yaşadığı dönemden bu yana saldırıya maruz kalmıştır. Bunlar birbirinden farklı olmakla birlikte, genellikle terimin sosyolojik analize bir temel oluşturmak için çok belirsiz ve değişken olduğu sonucuna varmışlardır. 1940'dan beri yaptığı araştırmalarla ulusculuk sorunu üzerine bilgilerimize önemli katkılarda bulunan Profesör Karl Deutsch, ulusal karakterin önemini kabul eder; ancak Bauer'in bu terimi kullanışının bir ölçüde belirsiz olduğunu ve Bauer'in bu kavramı tutarlı biçimde kullanmadığını belirtir. [40]

Daha az belirli olan bir kavram da "kader topluluğu" kavramıdır.

---

* Renner Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yazılarında Rudolf Springer adını kullandı.

** Batı Avrupa'da ve Doğu Avrupa'da bir ulusun farklı tanımları için, bk. yukarda Bl.II

Buradaki "kader" hem ileriye hem de geriye doğru bakmayı gerektirir. Ileriye doğru bakıldığında, kavram, etnik grubun geleceğini ifade eder. Bu durumda grup, üyeleri eğer ortak bir psikolojiyi paylaşıyor ve gelecekteki ortak hedefler için birlikte hareket ediyorlarsa, ortak bir kadere sahiptir. Anlaşıldığı kadarıyla, bir ulus bir "anonim ruh"tur (Renan); ya da Bauer'in zamanında kullanılan daha karmaşık bir dille,"bir ulus, eğer onun bütünleyici parçaları bir ulus olduklarına inanıyorlarsa, mevcuttur." Buradaki anlayış pek çok yoruma tabi tutulabilir. Ancak bu, Bauer'in anlayışı olmaktan çıkar. Bauer'in fikri ileriye doğru olduğu kadar geriye doğru da bakmayı gerektirir: grup, geleceğinin nasıl olması gerektiğine dair bir fikre sahiptir, **çünkü** aynı grubun ortak bir tarihi ve ortak bir dili vardır.

Bauer'e göre, belirli bölgede yerleşik olmak ve ortak bir dile sahip olmak tek başına yeterli veya doğru bir ulusallık tanımı sağlamaz; söz konusu grubun, belirli uyarıcılar karşısında ortak tepkiler göstermesi, ortak adetleri ve grubun geleceğine dair ortak bir anlayışı olması gerekir. Bu tepkiler, adetler ve anlayışlar, hep birlikte, ulusal karakteri ve ulusal "kader"i oluştururlar. Ancak bunlar kesinlikle, o zaman genellikle bir ulusallık olarak düşünülen şeyin bütünleyici unsurlarıdır. Bauer mevcut tanımlara yeni bir şey eklemedi. Ulusallığı kendi içinde tanımladı.

Bu akıl yürütme, Bauer'in materyalist olmayan, neredeyse mistik yaklaşımını da gösteren aşağıdaki gibi pasajlarda ifadesini bulur: "Ulusal materyalizm için ulus, kendi dışında ulusal topluluk karakteri yaratan gizli güce sahip eşsiz maddi cevherin bir parçasıdır."[41]

Avusturya-Macaristan'da, pratik amaçlar için (Bauer'in tanımına göre bütün amaçlar için olmasa da) ulusallık ve dil yakın ilişki içinde ele alınmışlardır. Bazı bölgelerde ağırlıklı olarak Almanca konuşulurken, diğer bölgelerde Macar dili hâkim olmuştur ve Slavca, Romence ve İt yanca konuşulan bölgeler de vardır ya da vardı. Kautsky, Avusturya'nın hiç biri hâkim durumda olmayan dokuz ulusallıktan oluştuğunu söylüyordu. Ancak bu bölgeleri konuşulan dile göre ayırma girişiminde bulunulması halinde, bunun imkânsız olduğu görülecekti, çünkü bu bölgelerde yaşayan insanlar çok fazla iç içe yaşıyorlardı. Bauer ve Renner bu zorluğu gördüler ve daha çok kültürel bakımdan tanımlanan belirli amaçlarla, nüfusun yerleşim durumuna bakılmaksızın ulusallığa göre tasnif edilmesini ve her özerk yöre içinde - bu

özerklik 1899'dan beri Sosyal Demokratlar'ın bir talebi olmuştu- çeşitli ulusallıkların, okulların yönetimi için ve kendi ulusal mensubiyetlerini mahkemelerin ve kamu yetkililerinin önünde temsil etmeleri için ayrı yasal kamu tüzel kişilikleri oluşturmalarını önerdiler. [42] Bir ulusallığın, o ulusallığın hâkim durumda olduğu bölgelerin dışında yaşayan tekil üyeleri, kültürel meselelerde kendi ayrı ulusal grupları ile birlikte oy kullanacaklardı.

Kişisellik ilkesi geniş bir bölgedeki ulusallıkların tek tek kişilerin kaydedilmesiyle saptanmasını gerektiren, Bauer ve Renner'in de kabul ettikleri gibi, zor bir görev idi. [43] (*) Ulusallık sorununa bir çözüm olarak yönetimde federalizm ilkesi aslında fazla reklam edilmiş kişisellik ilkesinden daha kökten bir çözümdü. Federalizm konusunda da genel bir anlaşma yoktu, en azından Avustro-Macar Sosyal D mokratları dışında. Bauer, asla bir "tarih"e (Hegel'in kullandığı anlamda) sahip olmamış veya bir zamanlar böyle bir tarihe sahip olmuş ama onu kaybetmiş bir halk için bir ulusallık geliştirmeninin nasıl mümkün olduğunu, Çeklerin tarihinden hareketle kanıtlamaya çok önem verir. Engels Güney Slavlara, kısmen, uzun süre Alman, Macar ve Türk hâkim sınıfları tarafından tabiyet altında tutuldukları için fazla değer vermemişti. Ancak daha uzun süre ayaklar altında çiğnenmiş Batı'daki proletaryaya mümkün olan en yüksek değeri verdi.

Bohemya'nın Çekçe konuşan lordları Hussite savaşları sırasında büyük çapta yok edilmiş ve yerlerini Almanca konuşan lordlar almıştı. Engels, Çek dilinin pek yaşayamayacağını düşündü; Bohemya ve Moravya'daki köylülerin fatihlerin dilini benimseyeceklerini ve sonunda kültürel olarak özümleneceklerini umdu. Oysa, Avusturya-Macaristan'daki Slav köylüler kentlere göç ettiler ve ikili imparatorluğun bütün bölgelerinde işçi sınıfının ana gövdesini oluşturmaya başladılar; sonunda, ayrıca bir orta sınıf geliştirdiler ve fiilen çeşitli uluslar oluşturmak suretiyle, ulus kurma kapasitesine sahip olduklarını gösterdiler.

Güney Slavlar yabancı bir grubun hâkimiyeti altında oldukları dönemde ulusallıklar oluşturdular mı? Aslında Engels, ulusallık oluş-

* Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra partileri Avusturya'da iktidara geldiğinde, o sırada bir ölçüde değişikliğe uğratılmış olan önerilerini uygulamaya koyuldular; fakat federalizm benimsenmemiş olduğu ve ikili monarşi artık varolmadığı için, bir bütün olarak bu fikrin zamanı geçmişti.

turduklarını kabul etmemişti; yarım yüzyıllık bir dönem içinde yazdıklarında, Güneydoğu Avrupa'daki "küçük ulusların çöküşleri"ni önemsemeyen değinmeler buluruz. Bauer'in bu soruya verdiği yanıt ise bir ölçüde kaçamaklıdır. Bu durum en çok Yahudiler üzerine yaptığı tartışmada belirgin biçimde açığa çıkar.

Bauer'in tanımına göre, Yahudilerin bir ulusallık olarak kabul edilmeleri gerekiyordu. Yahudiler, Bauer'in kullandığı anlamda, ortak bir "kader"e sahip olmuşlardı ve bir ulusal "karakterleri" de vardı. Belirli bir bölgeleri ve tek bir dilleri yoktu, ancak bunlar Bauer'in tanımına göre bir ulusallığın zorunlu nitelikleri değildi.

Orta Çağ'da, diyordu Bauer, Yahudiler ayrı bir ulusallık oluşturdular. Onlar sadece, komisyoncu, faizci ve tefeci -genellikle tarımsal olan bir toplumda para ekonomisinin yegâne temsilcileri- idiler. Ortak bir kader onları birleştiriyordu.

Ancak kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, diyordu Bauer, bu durum geçerliliğini kaybetti. Yahudi üst burjuvazisi, para ekonomisine girmekte olan Hıristiyan burjuvazi içinde özümlenmeye başladı. Marx'ın dediği gibi, "Bizzat Hıristiyanlar Yahudi oldular." Asimilasyon hareketi daha sonra entelijansiyayı ve dereceli olarak küçük burjuvaziyi de etkiledi. Bauer'e göre, Yahudilere hâlâ bir ulus denebilirse de, onlar tarihsiz bir ulusturlar, çünkü onların, bir kültürü muhafaza etme ve sürdürme yeteneğine sahip olan orta sınıfları genellikle asimile olmuşlardır. Yahudilerin içinden yeniden bir ulus çıkarmak için yapılan girişimlere rağmen, Bauer'e göre onların özümlenmeye mahkûm oldukları görülüyordu, çünkü ulusal özelliklerin ve duyguların yenilenebileceği hiç bir kaynak yoktu.[44] Bu noktada köylülüğe değinir. Köylüler, Slavca'dan başla hiç bir dil bilmeden kentlere doğru sürekli göç akımı oluşturmuşlardı ve bu durum Slav işçi sınıfını özümlenmekten korumuştu. Kuşkusuz Yahudi köylülük yoktu. Avusturya-Macaristan'a bazı Yahudiler Doğu'dan geliyorlardı, ama bu sadece bir damla idi ve Bauer asimilasyonun fazla ertelenmeyeceğini düşünüyordu.

Görülüyor ki Bauer Yahudi asimilasyonunun boyutunu aşırı vurguluyordu. Ancak burada önemli olan nokta şudur ki, modern zamanlarda bir ulusal kültürü oluşturma ve muhafaza etme yeteneğine yalnızca orta sınıfın sahip olduğunu bir kez daha vurgulasa da, Bauer, ayrı bir dile ve adetlere sahip olan köylülüğü bir ulusallık "rezervi" olarak görüyordu.

Bauer burada, yalnızca burjuvazinin bir ulusal kültür oluşturma yeteneğinde olduğu görüşünün bütünüyle sorgulanmasını sağlar. Halk şarkıları, halk efsaneleri, kısal halkın dansları, yüksek düzeyde gelişmiş bir kültür olmasa da, antropolojik anlamda bir kültür oluşturmaz mı? Slav köylülerinin, yüz yılı aşan bir dönemde kendi hâkim sınıflarının kültürünü benimseyememeleri, onların belirli bir direnme gücüne sahip olduklarını yeterince göstermez mi? Ulusallık tanımı dar ve subjektif de olsa, Bauer, ulusallığı yalnızca bir toplumsal sınıfın özel niteliği haline getiremez. Kişiler olarak işçiler ve köylüler gerek dar ve gerekse geniş anlamda bir ulusallığa sahiptirler. [45]

Bauer, Çeklerin "ulusal" kültürlerinin ayırt edici özelliklerini küçülttü. Hus ve Beyaz Dağ savaşına dair hatırlanan birkaç şey dışında, Çeklerin kültürlerini Almanlardan almış olduklarını söyledi. [*] Modern Çek entelektüelleri bu yaklaşıma karşı çıktılar; Bauer'in söyledikleri, Palacky ve Havlicek zamanı için az çok geçerli olabilirdi, ancak 20. yüzyılın Çek kültürü yıllardır sadece zengin Slav kültürüne değil, genelde Batı Avrupa kültürüne de girmiş durumdadır; Alman kültürünün bir reprodüksiyonu olmaktan uzaktır.

Bauer, saldırgan ve yayılmacı ulusculuğun sömürücü kapitalistlerin işi olduğunu ve modern dönem boyunca da böyle olmaya devam ettiğini göstermek için kapsamlı bir analiz yaptı. Analizi öncelikle sermayeyi hareket halinde tutma ihtiyacını -yani hızlı sermaye devri ihtiyacını- temel alıyordu. [46] Daha sonra, Hilferding'in **Finanzkapital**'ini (Bauer'in çalışmasının hemen ardından çıkmıştı) inceleyince, saf anlamda parasal özellikleri aşırı vurguladığını anladı.[47] Ancak sermaye yoğunlaşmasının ve emperyalizmin gelişmesi sırasında tekellerin oluşmasının önemine işaret etti.

İngiliz liberalizminin en hararetli günlerinde, der Bauer, hükümeti denetim altında tutan İngiliz tüccarları halkların kendilerini ezen feodallerden bağımsızlaşmalarını hoşnutlukla karşıladılar. Böylece halklar ticarete katılabilecekler ve Britanya malları için pazar olarak hizmet edebileceklerdi. Bununla birlikte İngilizler bu yeni ülkelerin sanayileştiklerini görmeyi, kuşkusuz, istemezlerdi. Bauer, bugün

* Bohemyalılar 1526'dan itibaren Habsburg Hanedanı'na tabi oldular. 1620'de bağımsızlıklarını yeniden kazanmak için silahlı bir girişimde bulundular. Fakat güçleri, Prag yakınlarındaki Beyaz Dağ'da bozguna uğratıldı. Bauer bu konuyu kitabının 118. sayfasında ele alır.

(1907) için emperyalizmin, ulusların özgürlüğü ile değil, ulusallıkların bağımlılaştırılması ile ilgilendiğini, düşünür. Böylelikle öncü grup, kendi korunmuş ekonomik alanı içinde diğerlerini sömürebilir. "Modern kapitalizmin ideali artık ulus devlet değil, ulusal devletdir: ne var ki, sadece hâkim ülke nüfusunun sömürdüğü ve hâkimiyet kurduğu ve öteki halkların kendilerini savunmasız teslim ettikleri bir ulusal devlet. Bu devletin modeli artık İngiliz ulusal devleti değil, Britanya dünya imparatorluğudur.... Artık özgürlük çocukça bir rüya, iktidara gelme isteği ahlaki bir görevdir." [48]

Bu analizi yaparken Bauer'in aklındaki ülke kesinlikle Almanya idi; Avusturya-Macaristan uluscu nitelikte iç çatışmalarla öylesine parçalanmıştı ki, daha güçlü Alman Reich'ının bir uydusu olma dışında, başarılı olma ve yayılmacı bir politika izleme yeteneğinden yoksundu. Bauer ve Renner, bütün sosyalistlerin olmak istedikleri kadar "enternasyonalist" idiler. Ancak işçilerde emperyalizm lehine bir duygunun geliştiğini görecek kadar da objektif gözlem yapabiliyorlardı. Aslında Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin şovenist kanadı da ihmal edilemeyecek kadar gürültücü idi. Bauer daha da ileri gitti ve solun bazı yazarlarının başlıca konusunu oluşturan bir sorunun, emperyalizmin işçi sınıfının yararına olmasının, nedenlerini buldu. Bauer, yayılmanın, işçi sınıfı dahil bütün sınıflar için "yararlı" olduğunu düşündü. Emperyalizmi bu şekilde ele alınca, işçi sınıfı için uygun olan sonuçlar uygun olmayanlara ağır basabiliyor ya da onları dengeleyebiliyordu. [49] ancak sonunda Bauer emperyalizmin işçi sınıfının çıkarlarına karşı olduğu sonucuna vardı. [50]

İşçi sınıfı emperyalizme karşı düşmanca tavır alıyor, diyordu Bauer. Bunun nedeni ekonomik sonuçlar değil, çok sayıda yabancı köylü ve işçinin askeri yönetime boyun eğmesininve ulusal gelişmenin uluslararası çıkarlara ters düşmesinin demokrasiye yönelik bir tehdidi içeriyor olması idi. Bauer, işçi sınıfının emperyalizme muhalefetine dair yakın tarihten alınmış bir çok örnek verdi ve işçilerin bütünüyle emperyalizme düşman oldukları sonucuna vardı. [51] [*] Renner ise, tam aksine, işçi sınıfı düşüncesindeki pro-emperyalist unsuru çok ciddiye aldı ve daha sonra buna "sosyal emperyalizm" adını verdi. [52] Marx'ın düşüncesinde ulusal farklılıklar sosyalist devrim sonrası için bir anlaş-

* Emperyalizme karşı erken AFL muhalefeti konusunda bk. aşağıda Bölüm VII.

mazlık kaynağı olmaktan çıkar. Sosyalist uluslar arasında çelişkiler olacaktı, ancak bunlar antagonist çelişkiler olmayacaktı.

Bauer işçi sınıfı arasında okur yazarlığın ve genel öğretimin yayılmasının, sadece sosyalizmin gelişinden önce değil sonra da, uluscu farklılıkları keskinleştireceğini ve uluslararası işçi sınıfı dayanışmasında bir azalmaya yol açacağını düşündü. Şöyle yazdı:

> *Modern kapitalizm yavaş yavaş çeşitli ulusların alt sınıflarını birbirinden daha belirgin bir biçimde ayırıyor, çünkü bu sınıflar da, ulusal eğitimde, ulusal kültürel hayatta ve ulusal standart dilde bir paya sahip oluyorlar....Sosyalist toplum.... ulusal eğitimdeki farklılıklar aracılığıyla,...bugün sadece farklı ulusların eğitim görmüş tabakalarının ayrılması gibi, bütün halkları kesin bir biçimde birbirinden /ayıracak.* [53]

Bauer ve Renner, o dönemde sosyalist hareketin neredeyse bütün branşları gibi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını kabul ettiler; fakat ayrılmayı önlemeye çalıştılar. 19. yüzyılın ortalarından alınan berrak bir ulusallıklar politikasının uygulanması bir devlet olarak Avusturya-Macaristan'ı kurtarabilirdi; fakat bunun zamanı geldiğinde, Bauer ve Renner'in ulusal-kültürel özerklik önerisi, Lenin ve Stalin tarafından açılan eleştirilere maruz kaldı.

Bauer'e ve Çözümüne Yöneltilen Eleştiriler

Bir evrimci olarak Bauer devrimci sol kanatta sabırsız bir tepkiye yol açtı. Aslında Bauer'in, okulların denetiminin Sosyal Demokratlar'ın yüz yüze geldikleri en acil mesele olduğu iddiası, geçmişe bakıldığında bir ölçüde çocukça görülür. Gene de Bauer, ulusal özerklik mücadelelerinin temelde kültürel mücadeleler olmaktan çok iktidar mücadeleleri olduğunun gayet iyi farkında idi. Savunduğu program, işçilerin barışçı evrim yoluyla iktidarı ele geçirmelerinden sonra bir kültür devrimini öngörüyordu. [54]

Kautsky, Bauer'in çalışmasını kapsamlı bir değerlendirme ve eleştiriye tabi tuttu. Belli başlı noktalar şu şekilde özetlenebilir:

(1) Kautsky, Bauer'in ulusallık tanımına katılmıyordu. Kautsky'e göre, toplumsal bir oluşum ya da örgüt bir kader topluluğudur -kabile ya da klan, komün, devlet, lonca, sendika, parti, hattâ korporasyon. Bu organizmaların çoğu kendi üyeleri için ortak bir kültür ve hattâ ortak bir karakter oluşturur. Fakat kader topluluğu ve kültür, bir ulusu bir

diğer ulustan kesin bir biçimde ayırmaktan başka herhangi bir şey yaratmaz. Alman ve Fransız İsviçrelisi, ulusallıklarının farklı olmasına rağmen birbirlerine, Alman İsviçrelisinin Viyana'nın veya Holstein'ın yerlisine olduğundan, daha sıkı bağlarla bağlıdır. Bir ulus içindeki sınıf farklılıkları, der Kautsky, genellikle kültürel farklılıklardan daha derindir. Bauer'in, ancak ulusun kültüründe bir paya sahip olan kesimlerinin o ulusu oluşturdukları sonucuna varmasını, Kautsky, gene Bauer'in köylülükten bir ulusallık rezervi olarak söz etmesi ile tutarsız ve paradoksal bulur. Şimdiki zamanda ulusal duygunun, sadece hâkim ya da sömürücü sınıfların değil, bütün sınıfların karakteristiği olduğunu da belirtir.[55]

Kautsky "ulusal karakter" kavramını sorunlu bulur. Bir ulusun veya ulusallığın farklı kesimleri eşitsiz geliştiği, bir kesim yarı-feodal koşullar altında yaşarken diğeri ileri kapitalizme geçtiği zaman, hangi kesim ulusal karakteri temsil eder? Kautsky'nin kendi ulusallık tanımı, gördüğümüz gibi, dil meselesini, çok güçlü bir biçimde vurguluyordu -belirli bir dili konuşan herkes aynı ulusallığa mensup değildir, ancak her ulusallık tek bir dili konuşur. Bir ulusun bir araya gelmesinde dilin oynadığı rolü anlamak bakımından Bauer'i kusurlu bulur. Gene Bauer'in aksine, ulusal varoluşun ancak ortak bir bölgenin olduğu yerde mümkün olduğunu düşünür. Ancak Kautsky'e göre ulusal karakter bir ulusal oluşumun öngerekliliği **değildir**, çünkü bu öncelikle az gelişmiş küçük grupların özelliğidir ve ulus farklı mesleklere ve sınıflara doğru yayıldıkça ve bölündükçe ortadan kalkma eğilimi gösterir. Kautsky bütün halklar için ortak bir kültürün ve ortak bir dilin gelişmesini öngörür.[56]

(2) Daha sonra Kautsky, Avusturya-Macaristan'ın sadece örneklerden birini oluşturduğu çeşitli "ulusal devletler"in sorunlarını tartışır ve her birinin benzersiz olduğu; ulusal devletin, Bauer'in iddia ettiği gibi bir tip olmadığı, sonucuna varır. Bütün ulusal devletler, kendi iç yapıları bakımından geri ya da aykırı kalmışlardır.

(3) Kautsky, Bauer ile Renner'in, modern ekonomik koşulların gerektirdiği merkezileşme ile tutarlı olmayan ulusal özerklik fikrine gereğinden fazla önem verdiklerini düşünür. Avusturya-Macaristan -daki hâkim Almanlara ve Macarlara ulusal kültürel özerkliğin ve kişisellik ilkesinin tavsiye edilmesini kuşkuyla karşılar; ulusal özgürlük artı merkezileşme için gerekli koşulları ancak bir proletarya devrimi-

nin yaratacağını düşünür.

(4) Ancak Kautsky'e göre, Bauer'in kitabının temel zaafı, ulusallığı aşırı abartması ve enternasyonal dürtüyü tamamen ihmal etmesidir.[57]

Kautsky'nin eleştirileri karşısında Bauer kendisini savundu ve aynı zamanda Kautsky'nin konumuna biraz yaklaştı. Ulus (ulusallık), diyordu Bauer, ortak motivler ve düşünce tarzlarına yol açan ortak bir psikolojik oluşuma sahip olma anlamında, bir topluluktur; oysa Kautsky'nin sözünü ettiği gruplar (devlet, sendika vb.) sadece belirli amaçlarla bir araya gelmiş kurumlar ya da gruplardır.

Bauer, Tönnies'e özel bir değinme yapmadan, Marx'ın **Zur Judenfrage**'deki tartışmasında yer alan **Gemeinschaft** ile **Gesellschaft** (kavramları) arasında ayrım yaptı. Ulusallık bir **Gemeinschaft** (topluluk) idi; öte yandan, politik devlet ve sendika, kooperatif, kilise vb. **Gesellschaft**'ın ya da yapılaşmış birliğin tipleri idi. Aslında ulusallıkla ilgili olan bir şeye Bauer olumlu bir karakter veriyor; onda, genellikle pratikte karşılaşılmayan ancak etik yazılarda tartışılan kardeşliğin özelliklerini buluyordu. [58]

Bu terimlerin Marksist literatüre ulustan çok ulusallık tartışması ile sokulması, bir bakıma, doğaldı. Çünkü ulus, devlet ile o kadar sık karıştırılır ki, terimler birbirinin yerine kullanılır ve bu durum, analizin amaçlarına göre onları seçip ayırmak için bilinçli bir çabayı gerektirir. Ancak ulusallık, Bauer'in yazdığı sırada, en azından Avusturya-Macaristan'da ve çok uluslu denilen öteki ülkelerde, bir devlet değildi. Nitekim, devletin ve ulusallığın özelliklerini ayrı ayrı ve karıştırma korkusu olmaksızın tartışmak, mümkün oldu.

Bauer, bir ulusallığa mensup olanların ortak bir kültür aracı olarak ortak bir dile sahip olmaları gerektiğini kabul ediyor ve ilk planda söylediği şeyin bu olduğunu -kitabındaki formel tanımında değilse desavunuyordu. Köylülüğe ve onun çok eski "ulusal" karakteristiklerine gelince, Bauer, ulusal bir kültür inşa eden burjuvaziden söz ettiğinde bunları değil, eski yerel özelliklerin içinde yok edileceği modern **ulusu** düşünmekte olduğunu, söylüyordu. Bauer, proletaryanın uluslararası kültüre sahip olmak için savaştığı konusunda Kautsky ile aynı fikirde idi, ancak bu kültürün bir soyutlama olmadığını -çeşitli ulusal kültürlerdeki uluslararası unsur olması gerektiğini- savunuyordu. Hem Kautsky hem de Bauer, enternasyonalizmi vurgularlarken, ulusculuk

yönünde hızla akan akıntıya karşı yüzüyorlardı. Ancak enternasyonalizmi oluşturan güçler de vardı ve Kautsky bu güçlerden birini bir başka yerde betimledi. En alt sınıf olarak işçiler, Kautsky'e göre, emeklerinin üretkenliğini arttırarak gelirlerini yükseltebilirler, ancak bu en iyi şekilde bir dünya ekonomisinin gelişmesi ile kitlesel üretim sayesinde yapılabilir ve ayrıca uluslararası dayanışmayı öngerektirir. [59]

Bauer, **Gemeinschaft** ile **Gesellschaft** arasındaki ayrımın klasik özelliğini belirlemiş olan Tönnies'in Marksist olmadığını belirtmedi.

Tönnies'in işçi sınıfına sempati duyduğu ve burjuvaziye karşı onun yanında yer aldığı doğrudur. Aynı zamanda, Tönnies'in Marx'a büyük bir hayranlık duyduğu ve tarih yorumunda Marx ile Engels'i temel aldığı da açıktır. Modern devleti eleştirirken ve topluluk ruhunun yeniden ortaya konulmasını isterken Tönnies, Marx'ın yaptığı eleştirileri ve Engels'in özellikle Ailenin, **Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**'nde ortaya koyduğu talepleri yansıttığı görülebilirdi. Engels'in düşündüğü bir ilkel komünizm aşamasına dönülmesi değildi. Ancak insanlığı, komünizmin, sınıfların kaldırılacağı ve genel eşitliğin sağlanacağı modern bir versiyonuna yönelmeye zorladı. Komünizm sosyalizmin en yüksek aşaması olarak görüldü.

Tönnies bir süre sonra komünizmi savunmaktan vazgeçti. **Gemeinschaft** ya da topluluk olarak betimlediği ve Bauer'in de açıkça mevcut devlete ya da **Gesellschaft**'a alternatif olarak düşündüğü şey hâlâ bir sınıflı toplum idi. Tönnies Orta Çağ'ın kast toplumunu da, rasyonel iradeden, Kürwille'den ziyade, doğal iradeye ya da **Wesenwille**'ye bağlı olduğu gerekçesiyle bir **Gemeinschaft** olarak betimledi.

Gemeinschaft kavramı ile sınıflı devlet arasında bağlantı kuran Tönnies, **ZurJudenfrage**'de Marx'ın önerdiği çizgiyi izlemedi. Marksist sosyoloji, **Gemeinschaft** kavramını ancak yeniden tanımlanması ve gerçek eşitliği cisimleştiren bir hale getirilmesi durumunda verimli olarak kabul edebilirdi. Sınıflı devleti kabul etmiş olan sağ-kanat sosyal demokratlar, gelecekteki toplumlarından **Gemeinschaft** olarak, fazla düşünmeden söz edebilecekler, ancak bununla işçilerin kendi efendileri ile bir topluluk duygusu geliştirmeleri gerektiğini kast edeceklerdi. Sol kanat sosyalistler ve komünistler ise daha iyi bir şey üzerinde ısrar edeceklerdi.

Bauer, "ulusu birarada tutan bir kültür, eğitim ve iş topluluğu"ndan söz etti. [60] Bununla kastettiği gelecekteki ulusunun iç eşitliği-

ni sağlama tarzı ise, bu kuşkusuz Marx'ın değil, Tönnies'in ruhuna uygun olabilir. Bu haliyle ulus, bir **Gemeinschaft** değil, ancak Tönnies'in belirttiği **Gesellschaft**'tır. [61]

Sömürücü devletin yokoluşundan sonra bile ulusun bir örgütlenme ilkesi olarak devam eden geçerliliği, gördüğümüz gibi, Marx tarafından kabul ediliyordu. Renner'in dediği gibi: "Uluslar devletlerden önce vardılar ve devlet ortadan kalktıktan sonra da varolmaya devam edeceklerdir."[62] Ancak, devletin yıkıntılarından yükselecek olan ulus eğer gerçekten farklı bir şey, iddia edildiği gibi yerleşik bir oluşum halini alacak idiyse, Marksıst görüşe göre, sadece ulusal sömürüden değil, sınıf sömürüsünden de temizlenmesi gerekecekti.

Bauer, Avusturya ve Almanya'da ulusculuğa sapışa güçlü bir biçimde karşı koydu. "Ulusculuğa karşı mücadele günümüzün [1909-1910] en önemli görevidir," dedi. Bir "uzlaşmaz enternasyonalizm", tahmin ettiği gibi, yol arkadaşlarının saflarında bir ürküntüye yol açacak olsa bile, buna inanıyordu. Bir başka Avusturyalı enternasyonalist, Josef Strasser bu sonuca karşı çıktı. Strasser, Bohemya'nın Südetenland bölgesindeki, Almanya'dan geçen sınır konusunda Reichenberg'de yaşadığı deneyime işaret etti. Burada, diyordu, o zamanın geçerli olan ulusculuğuna karşı girişilen uzlaşmaz bir saldırı, aksi durumda yol arkadaşı olmaları beklenen bazı kişileri, hattâ zayıf Sosyal Demokratlar'ı bile ürkütmüştü. Fakat sonuç üyelerin şovenizm tehlikesini öğrenmeleri olmuş, sonuç olarak Sosyal Demokrat oylarda bir artış meydana gelmişti -"partinin uzlaşmaz tutumu nedeniyle olmasa da, bu tutuma rağmen." [63]

Renner ile Alfred Meissner arasında Çek çocuklarının ayrı okullara gitmeleri konusunda çıkan tartışma, ulusallıkla ilgili sorunları eski Avustro-Macar devleti çerçevesinde çözmenin son derece güç olduğunu gösteren bir örnektir. Renner, finansal bakımdan destekleyebileceklerini göstermeleri halinde ulusal azınlıkların kendi ayrı okullarını kurma hakkına sahip olmaları gerektiği önerisinde bulunmuştu. Meissner, zayıf olanı korumanın merkezi hükümetin işlevi olarak görüldüğü karşılığını verdi ve eğitim eşitliğinin merkezi olarak sağlanması gerektiğini, belirtti. [64]

1914'de ikili imparatorluktaki çeşitli ulusallıklar, yasama faaliyetinin tamamen imkânsız hale geldiği yerde bir tür çıkışsızlığa varmışlardı. Başlıca ulusallıkların her biri, tek başına ya da bileşim halinde,

öteki fraksiyonun getirdiği bir öneriyi kilitleyecek kadar güçlü idi. Bu durum Bauer tarafından üzüntüyle "olumsuz özerklik" olarak betimlendi. [65]

Stalin'in Sorunu Yeniden Tanımlayışı

Stalin, ulusal sorun üzerine 1913'de ortaya çıkan bir incelemesinde, ulusu şu şekilde tanımladı: "Bir ulus, tarihsel olarak gelişmiş, istikrarlı bir dile, bölgeye, ekonomik hayata ve bir kültür topluluğu içinde ifadesini bulan bir psikolojiye sahip bir oluşumdur." [66] Ulus-devlete değil de ulusallığa ait olan bu tanımlama, sadece dil değil, bölge topluluğunu ısrarla belirtmesi ve sınırları oldukça belirgin bir bölgenin tanımın önemli bir ögesini oluşturması nedeniyle, Bauer'in daha önceki tanımından farklıdır.

Stalin özellikle, ulusal-kültürel özerklik teorisinin, gerek Bauer ve Renner tarafından geliştirilen versiyonunu ve gerekse bunun Avusturya Sosyal Demokrat Partisi tarafından 1899'da Brünn'de bir uzlaşma olarak benimsenen değişik versiyonunu reddetmekle ilgilenir. Stalin, ulusal kendi kaderini tayin hakkı fikrini kabul ederken, ulusal-kültürel özerkliğin hem mümkün olmadığını hem de istenilir olmadığını düşündü. Ulusal-kültürel özerkliğin uygulanabilirliğine gelince, Stalin, Rusya'yı kastederek şöyle yazıyordu: "Baltık Eyaletleri'ndeki Almanların ve Transkafkasya Almanlarının `tek bir ulus içinde' kaynaşabilecekleri düşünülebilir mi?" [67]

Stalin, ulusal-kültürel özerkliğin çeşitli nedenlerle istenilir olmadığı sonucuna vardı. Birincisi, ulusal- kültürel gruplar sınıflararası gruplardır. Bu grupların içindeki proletârya ile burjuvazinin birbiriyle kendi ayrı toplumsal sınıflarına mensup insanlarla olduğundan daha çok ortaklık içinde oldukları düşünülür. Stalin, ulusallığın bir burjuva ilkesi olduğunu ilan eder. "İşçilere aşılanan bu (ilke) atmosferi zehirliyor ve farklı ulusallıklara mensup işçiler arasında karşılıklı güvensizlik ve soğukluk gibi zararlı fikirler yayıyor." İkincisi, Stalin ulusal-kültürel özerkliği, federalizme ve sonunda ayrılmaya varan yolda bir konaklama noktası olarak görür; bunu benimsemez ve Çeklerden müthiş bir örnek olarak söz eder. [68] O da, Bauer gibi, kabilelerin ve küçük ulusallıkların çok uluslu devlet içinde kalmasını tercih eder; ancak, onların ayrılma hakkını kullanmamalarını sağlayacağını düşünerek taraftar olduğu mekanizma, **bölgesel** özerkliktir.

Stalin'in kitapçığı Ocak 1913'de yazıldı ve Mart-Mayıs 1913'de **Prosvesçeniye**'de yayımlandı. Lenin kendi Bauer reddiyesini, Stalin'inkilere çok benzer terimlerle, Mayıs ve Haziran 1913'de yaptı. Bauer'in bile Sosyal Demokrat Parti örgütlerinin yerel düzeydeki birliğine taraftar olduğunu belirtti ve Bauer-Renner ulusal kültürel özerklik fikrinin, "tutarlı demokratik kurumlar inşa etme umudunu kaybetmiş insanların gördükleri oportünistçe bir rüya," olduğunu söyledi. [69]

Stalin'in vardığı diğer sonuçlar ve aslında bir bütün olarak yaptığı inceleme, Lenin için tam olarak kabul edilebilir idi; ve bu olgu ve Stalin'i ulusallık konusunda Bolşeviklerin benimsenmiş teorisyeni haline getiren diğer koşullar, Stalin'in 1913 tarihli çalışmasını, ulusallık sorunlarında dünya komünist hareketinin bir el kitabı rolüne yükseltti. Bu pek hak edilmemiş bır onurdu. Gerek Bauer gerekse Lenin daha kapsamlı yazdılar ve özellikle Lenin yaklaşımında daha açık ve aynı zamanda daha esnek idi.

Stalin'in ulusallık tanımı, Bauer'inkinden üstün olmakla birlikte onun bazı eksikliklerini paylaşır; her ikisi de Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde Doğu Avrupa'nın belirli sorunlarını ele alır ve ikisi de bütün alanı kapsayacak kadar geniş değildir. Dil ya da bölge ya da tarih birliği olmayan ulusallıkların gelişmekte olduğu bir sırada bu doğru idi. Daha sonra aynı şekilde farklı bileşime sahip başka ulusallıklar da gelişecekti. John H. Kautsky'nin belirttiği gibi: "Az gelişmiş ülkelerden genel olarak söz edildiğinde [ulusculukta] hiç bir olumlu faktörün olmadığı, daha çok, ortak bir düşmana, sömürgeci güce yönelik nefretin var olduğu, görülür." [70] Ulusallık bu bakımdan toplumsal sınıfa benzer. Marx şuna işaret etmişti: "Ayrı ayrı kişiler (proletarya içinde) ancak bir başka sınıfa karşı ortak savaş açmaları halinde bir sınıf oluştururlar; aksi halde rakipler olarak birbirlerine karşı düşmanca davranırlar."[71]

Doğu Avrupa koşulları için bile, her iki tanımın karşılaştığı zorluklar çok büyüktür. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, bu bölgede kurulan ya da kurulabilen her devlet, başka bir "ulusallık"tan gelen önemli sayıda azınlığı içermek durumundadır. Bu nedenle azınlık mübadelesi ya da hâkim etnik gruba mensup olmayanların sürülmesi, bir uygulama olarak gelişmiştir. Bauer'in ulusallık tanımı, özgün biçimiyle, Yahudilerin bir ulusallık olarak kabul edilmesini gerektiriyordu; fakat Bauer, gördüğümüz gibi, üzerinde çok çalışılmış bir argüman ile

kendisini, Yahudilerin bu kategorinin dışına çıkmakta olduklarına ikna etmişti. Ayrıca Bauer, kendisini eleştirenlere verdiği tavizlerde onlara o kadar çok, sonunda onların konumunu benimseyecek kadar, yaklaştı ki, gerek ayrı bir dil gerekse ayrı bir bölge bir ulusallığın zorunlu özellikleri oldu. Hem dil hem de bölge birliğini bir ulusallığın zorunlu özellikleri olarak belirleyen Stalin, bu sayede Yahudileri başından itibaren dışladı.

NOTLAR

1 Bernhard Becker, **Der Missbrauch der Nationalitäten Lehre** (2. bs. Viyanna: 1869), s.8.

2 S. Häcker, **Neu Zeit** (Stuttgart), XIV, Bd.2 (1895-1896), /s.326-328.

3 Rosa Luxemburg, **ibid.**, s.180.

4 **Ibid.**, s.176-177,208-209.

5 Rosa Luxemburg, "Der Sozialpatriotismus in Polen," **ibid.**, s.464-468. Vurgular orijinalinde.

6 **Ibid.**, s. 178-179,211-212.

7 **Ibid.**, s.212, alıntı, Engels, **Kann Europa Abrüsten?,** Bl. V ve VI; **Werke** içinde, XXII, 387-392.

8 **Ibid.**, s.213, 216.

9 Grünberg, **Archiv füe die Geschichte des Sozialismus und /der Arbeiterbewegung**, XIII (leipzig:1928), 295.

10 Häcker, s.325, 329-331.

11 Rosa Luxemburg, **ibid.**, s.467-470.

12 Kautsky, "Finis Poloniae?," **Neue Zeit**, XIV, Bd.2 (1895-1896), s. 489-491, 513-520.

13 Rosa Luxemburg, "The National Question and Autonomy," **Przeglad Sozialdemokratyczny**, Sy. 6, 7, 8/9, 10, 12 ve 14/15 (1908 ve 1909).

14 Engels'ten Bernstein'a, 22 Şubat 1882, **Die Briefe von Friedrich Engels an Eduard Bernstein** içinde, ed. Bernstein (Berlin: 1925), s. 54-64.

15 Kautsky, "Die Moderne Nationalität," **Neue Zeit**, V (1887), 402.

16 **Manifest der kommunistischen Partei** (1848); Werke içinde, IV, 466.

17 Kautsky, "Die moderne Nationalität," s.404-405.

18 Engels, "Die Polendebatte in Frankfurt" (**Neue Rhei-nische Zeitung**'da yayımlandı, 9 Ağustos 1848), **Werke** içinde, V, 321; ayrıca

bk.Engels, "Der magyarische Kampf" (**Neue Rheinische Zeitung**'da yayımlandı, 13 Ocak 1849), **Werke** içinde, VI, 171; ayrıca bk. Marx/ Engels, **Die deutsche Ideologie** (1845/46), Werke içinde, III, 411-412.

19 Kautsky, "Die moderne Nationalität," s.446.

20 **Ibid.**, s.447-448.

21 Kautsky, "Patriotismus, Krieg und Sozialdemokratie," **Neue Zeit,** XXIII, Bd. 2 (1904-1905), s.348.

22 Kautsky, **Neue Zeit** içinde, 1886, s.522-525.

23 Kautsky, "Die Krise in Oesterreich," **Neue Zeit,** XXII, Bd.1 (1903-1904), s.41-42.

24 Kautsky, "Die Arbeiterbewegung in Oesterreich," **Neue Zeit**, VIII (1890), 50-56, 97-106, 155-163.

25 **Hans Mommsen, Die Sozial-Demokratie und die National-/ itätenfrage im Habsburgischen Vielvörkelstaat** (Viyana: 1963), I, 24-25.

26 **Ibid.**, s.44.

27 Kautsky, "Der Kampf der Nationalitäten und das Staatsrecht in Oesterreich," **Neue Zeit,** XVI, Bd.1 (1897-1898) s.520, 516-518).

28 **Ibid.**, s. 724.

29 Kautsky, "Das Böhmische Staatsrecht und die Sozialdemokratie," **Neue Zeit**, XVII, Bd.1 (1898-1899), s.296-297.

30 Verus, "Der Kampf der Nationalitäten in Oesterreich," **Neue Zeit**, XVI, Bd.1 (1897-1898), s.665-666.

31 Ignaz Daszybski, "Die Lage in Oesterreich," **Neue Zeit,** XVI, Bd.1 (1897-1898), s.719.

32 Kautsky, "Die Krise in Oesterreich," s. 45.

33 Anton Pannekoek, **Klassenkampf und Nation** (broşür Reichenberg: 1912), s.12-13.

34 Viktor Stein, "Ein Beitrag zur Parteigeschichte in /Oesterreich," **Neue Zeit**, XX, Bd. 2 (19801-1902), s.531.

35 Rudolf Tayerle, "Die Gewerkschaftsbewegung der tschechischen Arbeiter," **Neue Zeit**, XXIX, Bd.1 (1910-1911) s. 728-730,732.

36 Gustav Eckstein, **Neu Zeit**, XXX, Bd. 1 (1911-1912), s.104-106; Paul Ombreit, ibid., s.470-473.

37 L. M. Hartmann, "Zur nationalen Debatte," **Der Kampf,** 1911-1912, s.152.

38 Otto Bauer, **Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie** (Viyana: 1907; yeni önzözle 1924'de yeniden basıldı).

39 **Ibid.**, s. 135, 133.

40 Karl W. Deutsch, **Nationalism and Social Communication** (2.ed., Cambridge: 1966) s.20.

41 Bauer, s.121.

42 **Ibid.**, s.532-533.

43 **Ibid.**, Bl. XXII.

44 **Ibid.**, s.375-376.

45 Bk. Kautsky'nin eleştirisi, "Nationalität und /Internationalität," **Neue Zeit**, XXVI, ek, Bd.1 (18 Ocak 1908), s.4.

46 Bauer, Bl. XXVII, "Die Wurzeln der kapitalistischen Expansionspolitik."

47 **Ibid.**, 1924 bs.na önsöz, s. xi.

48 **Ibid.**, s. 474-475.

49 **Ibid.**, s. 487.

50 O. Bauer, "Der Arbeiter und die Nationnn," **Der Kampf,** 1911-1912, s.403.

51 Bauer, **Die Nationalitätenfrage**, s.135.

52 K. Renner- **Marxismus, Krieg, und Internationale** (Stuttgart: 1918), s.361 vd.

53 Bauer, **Die Nationalitätenfrage**, s.135.

54 **Ibid.**, s.280, 511.

55 Kautsky, "Nationalität und Internationalität," s.2-4.

56 **Ibid.**,s.6, 9, 17.

57 **Ibid.**, s.35.

58 O. Bauer, "Bemerkungen zur Nationalitätenfrage," **Neue Zeit**, XXVI, Bd. 1 (1907-1908), s.793.

59 Kautsky, **Patriotismus und Sozialdemokratie**, s. 7-8.

60 Bauer, **Die Nationalitätenfrage**, s.120.

61 F. Tönnies, **Die Entwicklung der sozialien Frage bis zum Weltkriege** (Berlin- Leipzig: 1926) s.32.

62 Karl Renner, "Organisation der Welt," **Der Kampf**, 1909-1910, s.341.

63 Bauer, **Der Kampf**, III (1909-1910), s. 107; Josef Strasser, **ibid.** içinde s.152-154.

64 Alfred Meissner, "Löst die nationale Autonomie das nationale Problem?", **Der Kampf**, 1907-1908, s. 273, alıntı, Rudolf Springer (Karl Renner), **Der Kampf der oesterreichischen Nationen um den Staat** Tl. I (1902) s.188,207; Meissner, s. 276.

65 Bauer, "Unser Nationalitätenprogramm und unsere Taktik," **Der Kampf**, I (1907-1908), s.205.

66 Joseph Stalin, **Marxism and the National Question** (International: 1942), s.12.

67 **Ibid.**, s.36.

68 **Ibid.**, s.39, 65-66.

69 Letonya Sosyal Demokrat Partisi'nin Dördüncü Konferansı için Taslak Program, Mayıs 1913; ve "Ulusal Sorun Üzerine Tezler", Haziran 1913; alıntı, V. İ. Lenin, **Ueber die Nationale und die Koloniale Nationale Frage** (seçilmiş yazılar, Berlin: 1960), s.100,106. Bu kaynak bundan sonra **Nat.Kol. Nat. Frage** olarak geçecek.

70 Johnn H. Kautsky, **Political Change in Underdeveloped Countries: Nationalism and Communism** (New York: 1962), s. 38.

71 Marx & Engels, **The German Ideology**, s.68-69.□

VII

Birleşik Devletler'de Ulusculuk, Emperyalizm İşçi Hareketleri Ve Sosyalist Hareketler

Büyük bir göç ülkesi olan Birleşik Devletler, Avrupa'nın uluscu hareketleri ile özel bir tarzda ilişki kurdu. Okyanusu geçenler sadece fikirler değil, insanlardı. İnsan grupları oraya vardıktan sonra kendi dillerini kullandıkları ve ülkelerindeki gelenekleri sürdürdükleri topluluklar içinde örgütlendiler. 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle önemli olan grup Almanlar idi. Nitelik bakımından toplumsal olduğu kadar politik ve ekonomik de olan Alman işçi çevreleri ülkede ilk Marksist tartışma ve ajitasyon merkezlerini oluşturdular. Bu grupların, Wilhelm Weitling, Joseph Weydemeyer ve F. A. Sorge gibi, Marx ve Engels ile yazışmayı sürdüren bazı liderleri Amerikan sendika ve sosyalist hareketinin öncüleri oldular.

1880'lerde Alman anarşist grupları, Chicago'da sekiz saatlik işgünü hareketi gibi önem taşıyan çeşitli mücadelelere önderlik ettiler. Haymarket martirlerinin çoğunluğu Alman soyundandı. 4 Mayıs 1886 akşamı yapılacak mitingin duyurusu İngilizce'nin yanı sıra Almanca basıldı. Biracılar sendikası Almanlar tarafından Milwaukee'de öylesine güçlü bir biçimde örgütlendi ki, yıllarca belediye politikalarını etkileyebildi. Milwaukee Sosyalist yönetimi ile meşhur oldu. Yönetimin sağladığı desteğin omurgasını biracılar sendikası oluşturuyordu.

19. yüzyılın sonunda Alman ulusal grupları devrimci yönelimlerini kaybetmişlerdi. Ancak yeni Marksist gruplar, Doğu ve Güney Avrupa'dan gelen göçmenler arasında ulusal bir temelde örgütlendiler. 1911-1917 döneminde, liderlik ve üyelerin çoğunluğu yerli olsa da Sosyalist Parti'ye daha çok bu dil grupları üye ve para sağlıyordu.

Sosyalist ve Komünist hareket içindeki Avrupalı ulusal grupları hatırlayan kıdemliler onları hep son aşamadaki, pek önemli olmayan halleriyle anarlar. Bu tür insanlar, zamanında bu grupların aktif bir sosyalist bilinci, "vatan"ları olan kendi ayrı ayrı ülkelerine duydukları sürekli bir ilgi ile birleştirdiklerini, kolayca unuturlar. Avrupa'daki ulusallık farklılıkları tipik Amerikalı işçi için pek az şey ifade ediyordu, ancak onların sosyalist hareketin inşasında yarattıkları etki unutul-

mamalıdır. Onların hareket tarzı, hiç bir toplumsal hareketin onsuz gelişemeyeceği özgecilik ve kendini adama kıvılcımından asla yoksun değildi.

Amerikan işçi ve sosyalist hareketi, emperyalizme karşı derin bir popüler muhalefeti ifade ederek Marksist ulusculuk teorisinin gelişmesine katkıda bulundu. Sendika hareketi, bugün için inanılmaz görünecek şekilde, Birleşik Devletler'in emperyalist faaliyetlerine karşı aktif bir muhalefet aşamasından geçti. AFL Başkanı Samuel Gompers 1890'larda örgütlü emeğin savaşa muhalefetini tekrar tekrar dile getirdi. Venezuela sınır anlaşmazlığı İngiltere ile Birleşik Devletler arasında muhtemel bir savaşın hayaletini yükselttiğinde, şöyle dedi:

Kim savaşın yükünü taşımak zorunda kalacak? Emekçi halk. Vergilerini ödeyecekler, kanları su gibi akacak. İngiltere ve Birleşik Devletler'deki emekçi halkların çıkarları ortaktır. Aynı düşmanla savaşıyorlar. Her iki ülkede ortak olan koşullardan kendilerini kurtarmak için mücadele ediyorlar. ***Emekçi halk hiç bir ülkeyi tanımaz. Onlar dünya yurttaşlarıdırlar.*** [1]

Gompers ve AFL liderliği emperyalizme karşı kampanya açtılar ve bu sayede yabancı bölgenin ilhakı meselesini kavradılar. 1890'larda Birleşik Devletler'in Havai Adaları'nı ilhak etmesi önerisi ortaya atıldı. Örgütlü emek buna karşı güçlü bir biçimde sesini yükseltti ve ilk ilhak girişimi Birleşik Devletler Senatosu'nda yenilgiye uğratıldı.

Gompers, 1890'larda İspanyol boyunduruğundan kurtulmak için mücadele etmekte olan Küba'nın sorunları ile ilgilendi. AFL'nin 1896 Kongresi bağımsızlık için mücadele eden Küba halkına yürekten sempatilerini ifade etti ve Birleşik Devletler Başkanı'nı Kübalı devrimcilerin mücadele haklarını tanımaya çağırdı. Kübalıların kendi özgürlüklerini güvence altına almalarından önce Birleşik Devletler Kübalılara bağımsızlık vaadinde bulunarak İspanya'ya savaş açtı. B.D. savaşı kazandıktan sonra Gompers bu vaadin derhal yerine getirilmesi için çağrıda bulundu.[2]

Kuşkusuz, Gompers'i Küba konusunda harekete geçiren motivler karmaşıktı. Kendisinin mensup olduğu Sigara Yapımcıları Sendikası Havanalı sigara yapımcıları ile rekabet halinde idi. Küba, B.D.'in tütün ve sigara ithal ettiği başlıca kaynağı oluşturuyordu. Gompers daha sonra, otobiyografisinde, "Bizim için önemli olan, sendikacılık anlayışını Küba'ya yaymaktı," diye yazdı. "Fakat İspanyol hâkimiyeti

altında bir işçi hareketi imkânsızdı." [3]

Sendika hareketi B.D.'in İspanya ile savaşa girmesine genellikle karşı idi, fakat bir kez başladığında savaşı -Küba sorununda- destekledi. **Railway Conductor**, Mayıs 1898 sayısında şöyle diyordu: " Bu ülkenin İspanya ile onun dehşet verici bir biçimde tahrip ettiği ülke arasına girme hakkı tartışılamaz." [4] Ve aynı ay içinde **Locomotive Engineers Journal** kendi görüşünü ekliyordu: "Hiç bir tereddüt olmayacağını ve İspanya'nın Küba'daki haksız yönetimine bir son verileceğini, göreceğiz." [5]

Bu sırada Emeğin Şövalyeleri, AFL kadar önemli olmasa da hâlâ aktif idi. Hattâ Şövalyeler hemen savaş açmadığı için -Küba sorununda- Başkan Mc Kinley'i azarladılar. [6] Küba'nın özgürlüğünü, benimsenmesi gereken özgül bir hedef olarak görmeyen sendikalar, bir kez başladıktan sonra savaşı onayladılar; nitekim Pasifik Denizciler Sendikası'nın **Coast Seamen's Journal'ı** bir baş yazıda şöyle diyordu: "Bir kez savaşa girildikten sonra, nasıl ve neden girildiği önemli değildir; savaşın mümkün olduğu kadar çabuk kazanılmasını istiyoruz." [*]

Ancak İşçi liderleri Mc Kinley yönetiminin kamuoyuna açıklanmış savaş hedeflerini eleştirmeksizin kabul etmekten uzak idiler. Genel Ustabaşı olduğu için örgütte Genel Şef Henry A. Hicks'in ardından ikinci sırada yer alan, Emek Şövalyeleri'nden I. D. Chamberlain, daha Mayıs 1898'de, yönetimin Küba'yı yağmalamak niyetinde olduğu konusunda üyeleri uyardı. [7] Chamberlain Birleşik Devletler'de grevcilerin üzerine salınacak büyük bir daimi ordunun kurulmasından da korkuyordu.

Eugene V. Debs, kendisiyle özel olarak aynı fikirde olsalar da, öteki işçi liderlerinin cesaret edemedikleri bir adım atarak savaşı, henüz devam ederken, suçladı. [8] Uluslararası Makinistler Birliği'nin yayın organı **Monthly Journal,** üstü kapalı biçimde savaşın ardındaki sorumlunun "kapitalist sistem" olduğunu belirtti.

Sadece Puerto Rico'nun değil Filipinler'in de ilhak edilmesi önerildiğinde, örgütlü işçi hareketi açık muhalefete geçti. Bir süre için (1898-1900) emperyalizm yakıcı bir sorun halini aldı. "Anti-emperyalistler"in yanı sıra "emperyalistler" tarafından da Küba'ya koşulları bir ölçüde belirlenmiş bir bağımsızlığın tanınması garanti edil-

---

* Demiryolu İşçileri'nin **Journal**'ı savaşı içtenlikle onayladı; bk. Haziran 1898 sayısı, s.446.

di. Savaş Filipinlerin ve daha az olmakla birlikte Puerto Rico'nun kaderini belirledi.

AFL'nin 1898 kongresi emperyalizme karşı olduğunu belgeledi. Uluslararası Tipografi Sendikası'ndan Samuel B. Donnelly B.D.'in Havai'yi ele geçirmesini onayladı ve Filipinler'in ilhakı çağrısında bulundu. Bunu yaparken konvansiyonel uluscu nedenler öne sürdü: sömürgeci Büyük Britanya'ya ayak uydurmak! Ancak kongreye hâkim olan hava, ucuz yerli emeği ile rekabete yol açacağı gerekçesi ile sömürge ilhaklarına karşı idi. Kabul edilen karar metninde şu satırlar okunur:

> *Genel olarak "emperyalizm" ya da "yayılma" olarak bilinen, yeni ve uzun vadeli bir politika şimdi ulusal hükümetin ilgi alanına girmektedir ve Birleşik Devletler Senatosu tarafından onaylanması halinde ülkemizdeki ücretli işçilere ağır bir yük getirecek, üzerimize büyük bir daimi orduyu ve aristokratik bir donanmayı sürecek ve Cumhuriyetimizin sürekliliğini ciddi bir biçimde tehdit edecektir.*
>
> *Bu durumda, çözüm olarak bu kongre, hükümet sistemimizde yapılan bu türden yeniliğe karşı kendi protestosunu sunar ve bütün görevlilerimize, bunun yenilgiye uğratılmasını sağlamak için her türlü şerefli araca başvurmaları emrini verir.* [10]

Sadece üç delege bu karar metnine karşı oy kullandı. Filipin'in bağımsızlığı kampanyasında, devlet yönetimi ve politik ahlak konusunda önde giden bütün otoriteler -Carl Schurz, Massachusset Senatörü Hoar, Samuel W. Mc Call, Güney Dakota Senatörü Pettengill ve daha pek çokları, ki aralarına daha sonra Samuel L. Clemens (Mark Twain) de katıldı- işçilerle aynı safta yer aldılar (bir başyazıda bütün **ulus** deniyordu). [11] 18 Kasım 1898'de Boston'da, ikinci başkanlığını Gompers'in yaptığı bir Anti-Emperyalist Birlik kuruldu. Ekim 1899'da Chicago'da toplanan bir kongre neredeyse her eyaletin sendika delegelerini bir araya topladı. Birlik'in üyelik kartını imzalayanların sayısı 150 000 olarak hesaplandı. Gompers Ulusal Anti-Emperyalist Birlik'in ikinci başkanlığına getirildi ve kampanyaya aktif olarak katıldı.

Emek Şövalyeleri'nin 1899 kongresinde, (1) askeri fetih yoluyla Filipinler'in tabiyet altına alınmasına ve (2) B.D. bölgesinin Amerika kıtasının dışına yayılmasına, karşı çıkan bir karar metni kabul edildi. **American Federationist**'in Eylül 1900 sayısında Ernest H. Crosby,

"Bütün ücretlilerin çıkarlarının emperyalizme kökten karşı çıkmakta olduğu açıktır," diye yazıyordu.

Gompers, Amerika'nın üretim kapasitesinin Amerikan pazarlarının çıktıyı özümleme yeteneğini aşmakta olduğu genel görüşünü paylaşıyor, ancak iç pazarların sınırlılığını Amerika'nın tüketim gücünün doymasına atfetmeyi gülünç buluyordu; çünkü o sırada milyonlarca Amerikalı, "işsiz, aç ve paçavralar içinde" idi. [12] Amerikan ticari gücünün yaygınlaştırılmasını savundu, fakat başka nedenlerle; B.D.'in yabancı bölgelere ekonomik nüfuzunun, "[Amerikan] ulusal şerefinin ve insani ilerleyişinin en yüksek noktasına ulaşma"ya katkıda bulunacağını düşünüyordu. [13] "Ticaret yaptığımız ülkelere sahip olmamız gerekir (şeklindeki) barbarca anlayış"ın mahkum edilmesi konusunda Carl Schurz ile aynı fikirde idi, fakat ekonomik emperyalizme karşı değildi.[14] Yaptığı ekononmik analiz daha gerçekçi, ancak Amerikan Sosyalistleri'ninkine kıyasla daha az ahlaki idi.

O zamanlar "emperyalizm" ya da daha doğrusu "yayılma" olarak bilinen sömürgeciliğe karşı çıktıysa da, bunu esas olarak, B.D.'in sömürge elde ederse gerçekleştirebileceği Amerikan standartlarının erozyonunu önlemek için yaptı. "Halkı yarıçıplak" Puerto Rico'nun ve "melez ve yarı barbar (bir) halk"ın yaşadığı Filipinler'in ilhakına karşı idi. Filipin halkının, "vahşilerin ve barbarların durumuna, yeryüzündeki herhangi bir uygar ulusun sahip olduğu herhangi bir adada yaşayan halktan belki de daha yakın," olduğunu iddia ediyordu. [15]

Ona göre Birleşik Devletler'deki işçiler için tehlike, kısmen ekonomik -sömürge ürünlerinin Amerikan malları ile rekabet halinde Amerikan pazarına girmesi- ve kısmen de politiktir. B.D. İhracatçılar Derneğinden F. B. Thurber ile yaptığı bir tartışmada Gompers, AFL'nin ilhaka karşı çıkmak zorunda olduğunu, çünkü Birleşik Devletler'in bir parçası haline gelen ülkelerin aynı yasal sistemin kapsamında olacağını ve yerli işgücüne uygulanan yasaların Amerikan işçilerine karşı çıkarılacak kısıtlayıcı yasalara örnek oluşturabileceğini, söyledi. AFL adadaki işgücünün B.D.'e göçünün serbest bırakılması halinde ortaya çıkabilecek sonuçlardan korkuyordu. Sömürge hareketi, hükümetler güçlerini yönettikleri insanların rızalarından alırlar, şeklindeki Amerikan ilkesini sonunda ihlal edecekti. [16] AFL'nin erken Amerikan emperyalizmi konusunda aldığı tutumun, Enternasyonal Konsey'in 1866-1870'de İrlanda konusunda benimsediği tutumu ve

kullandığı bazı argümanları yeniden ürettiğini görmek çok ilginçtir. (*)

Gompers, Amerikan işgücünü yeni bağımlılaştırılan yerlerdeki işgücünün rekabetinden koruma fikri ile tutarlı olarak, Havai dahil adalardaki işgücünün içinde bulunduğu durumla kişisel olarak ilgilendi. En azından Havai'de "zorunlu çalışma"nın kaldırılmasını ve Küba ile Puerto Rico'da belirli ölçüde sendikal özgürlüğün tanınmasını talep etti. [17] Küba'daki Amerikan askeriyesi işe geleneksel emperyalist tarzda başlamıştı. 1899 güzünde sekiz saatlik iş günü için genel grev yapıldığında Gemeral Ludlow bütün liderleri tutuklamak ve hapsetmekle tehdit etti. Gompers bizzat Küba'ya gitti ve şiddetli protestolarda bulundu. Birkaç yıl sonra Küba'daki doğrudan Amerikan yönetimi biraz duraksamayla geri çekildi.

Puerto Rico'da da sendikacılığın legalleşmesi önce kuşkuyla karşılandı. Gompers, örgütleme faaliyetleri nedeniyle üç yıl dört ay ve bir gün hapse mahkûm edilen sendika lideri Santiago Iglesias davası hakkında Theodore Roosevelt ile görüştü. Ardından Vali Hunt yasama organında sendikacılığın yasal olduğu yorumunda bulundu ve sendikacılık yasallaştırıldı. 1902'de AFL'nin Puerto Rico'da yaşayanların Birleşik Devletler yurttaşlığına geçmelerine izin verilmesini istediğini ve sonunda bunun da kabul edildiğini görüyoruz. Iglesias yaklaşık kırk yıl Puerto Rico'da AFL'den maaş alarak faaliyetini sürdürdü. Konumu Puerto Rico'nun bağımsızlığına karşı olan bir sağ kanat Sosyalist'in konumu idi ve Sosyalist unvanını hor gören AFL Yürütme Konseyi'nin konumundan, sanıldığı gibi, önemli ölçüde farklılaşmadı. Havai ve Filipinler konusunda AFL, zaman zaman soruşturma yaparak ve protestoda bulunarak, fakat hiç bir ciddi örgütlenmeye gitmeyerek, oldukça kesintili bir ilgiyi sürdürdü.

1901'de Gompers Ulusal Yurttaşlık Federasyonu'na katıldı. UYF'nun haksız yere kızıl olmakla suçlanan sekreteri Ralph Easley ile yıllardır sürdürdüğü yakın işbirliği Gompers'in psikolojisinin emperyalist bir kalıp içinde biçimlenmesine büyük ölçüde katkıda bulunacak ve onu Dışişleri Bakanlığı'nın politikaları ile yakın işbirliğine hazırlayacaktı. [18] Daha 1904'te meydana gelen bir olay AFL liderlerinin anti-emperyalist duygularının nasıl yatışmaya başladığını gösterdi. Filipinli sigara yapımcıları örgütlenmek istediklerini belirtmişler ve AFL'den örgütlenme kampanyalarında kendilerine yardımcı olmasını

* Bk. yukarda Bölüm III.

istemişlerdi; ancak B.D.'deki önderler isteği geri çevirdiler. Sebep, "Filipinler'in bağımsızlığı için ajitasyonun işçi sınıfı arasında çok güçlü olması" idi. [19] Bu tavır Gompers'in daha on yıl kadar önce Havanalı sigara yapımcıları ile ilişkisinde aldığı tavırla kıyaslanabilir.

Gompers o sırada yurtdışındaki işçi ve sosyalist çevrelerde popüler olan anti-militarist hareketlere sahte bir bağlılık gösterdi. Nitekim 1907'de, militarizme ve savaşa karşı şiddetli saldırılarda bulundu. Bu tavır, yeni pazarların açılması için başvurulan savaşı da kapsıyordu. AFL içindeki güçlü sol kanadı göz önünde tutarak kendisini bir "doktriner pasifist" olarak betimlemekte idi; fakat bu terimi o sırada barışı savunanlardan oldukça farklı biçimde kullandığı anlaşıldı. [20] Genellikle göreneksel anlamda bir yurtsever olarak davranıyordu. "Ülkenin ihtiyacı olduğu zaman Amerikan sendikacıları daima yurtsever olduklarını göstermişlerdir," diye yazdı, 1910'da. [21]

AFL'nin erken anti-emperyalizminde Leninist bir analiz görmek ne kadar hatalı ise, bu ilk dönemlerin içten anti-militarizm ve anti-sömürgeciliğini reddetmek, küçümsemek ve değerini düşürmek de o kadar hatalı olur. IWW, kuruluş kongresinde (1905) "bütün biçimleri ve işlevleriyle militarizmi [mahkûm ettiği]" ve orduya katılan kişinin IWW üyeliğinin reddedilmesi gerektiğini oylamayla karara bağladığı zaman, onurlu bir geleneği yeniden canlandırıyordu. [22] 1900'den 1914'e kadar AFL her türlü silahlanma çabasına karşı sağlam bir direniş cephesi oldu.

International Socialist Review'un ilk sayısı Temmuz 1900'da çıktı. Bir süre için sütunlar emperyalizm ve dış politika tartışmaları ile doldu. Yazarların çoğunun görüşü "yayılma"nın ücret sisteminin yapısında var olan bir unsur olduğu idi. Ekim 1900'de bir başyazıda şu görüş belirtiliyordu: "Yayılma, kapitalistin elinde emeğin fazla ürünlerinin birikmesinin doğal sonuçlarından [**aynen böyle**] ibarettir ve kapitalizm var olduğu sürece yayılma kaçınılmazdır." [23]

Ekonomik analiz daha düşük bir düzeyde idi ve Marksist olduğu sadece bir iltifat olarak söylenebilirdi. İlk sayıdaki başyazıda şöyle deniyordu:

> *O, bütün hayatı paylaşan kapitalizmin gelişmek ya da yok olmak durumunda olan bir karakteristiğidir. Sürekli olarak asgari geçim düzeyinde kalan üretici sınıfların sömürülmesi sayesinde, üretici süreçlerin gelişmesi, mülk sahibi hâkim*

sınıflara çalışmadan kazanılmış daha büyük bir kâr kitlesi sağlar. (Üretilen mallar) bunları üreten emekçilere satılamaz. Bu nedenle, daha az gelişmiş bir toplumda bir pazar aranır. Nihai ürünler burada ham maddelerle değiştirilebilir. [24]

Bu Marksizm değil, neo-merkantilist eksiktüketimciliktir.

Boothman'ın analizi bir ölçüde daha gösterişli fakat gene de çok yetersizdir. Kendisi, Birleşik Devletler'de kâr oranında uzun vadeli bir düşme eğilimi olduğunu öne sürüyordu. "Bu eğilim nedeniyle kâr **miktarı** artma eğilimi gösterir; bu yüzden kapitalistler eski şirketleri, özellikle küçük olanları satın alırlar. Büyümek için daha yüksek bir kâr oranı sağlamak gerektiği açıktır. Birleşik Devletler'in bir sömürge gücü haline gelmesi kaderin değişmez yazgısıdır... Emperyalizm olması gereken bir şeydir."

Buraya kadar, argüman, Hobson, Edward, Atkinson ve yıllar öncesinden Rodbertus'u hatırlatıyor.Kuşkusuz Boothman'ın görüşü, artık kârlı iç yatırım konusunda **hiç bir** fırsat olmadığını belirttiği için kusurludur. "Yatırım güvenli olabildiği ölçüde yapılır." Ayrıca ithalat ve ihracat rakamlarını görünmez kalemler olarak hesap dışı bırakır - önemli bir kusur. Ancak daha da kötüsü var:

Birleşik Devletler'deki endüstrilerin kapitalizasyonunun sınırsız yükseltilmesini gerektiren aşamaya yaklaşıyoruz.... Yayılma (sömürge edinilmesi kast ediliyor) sayesinde büyük sermayenin konsolidasyonu tehdidini kısa bir süre için uzaklaştırabiliriz.... İşçi sınıfının bakış açısından, yayılma cazip olmaktan kesinlikle uzak, sözünü etmeye değmez bir şeydir; ya da öyle olması gerekir. Yeni dış politikamız bu sınıfın maddi çıkarları ile şu ya da bu biçimde ilgili değildir.

Kâr oranı uluslararası çapta sıfıra düştüğü zaman, "güçler kendiliklerinden evrim geçirecekler" ve "mevcut düzende bir dağılma meydana gelecek ve yeni bir toplumsal ilerleme çağı başlayacak"idi. [25]

Dışa yayılmanın ekonomik düzenin geleceği ile, daha doğrusu varlığı ile böylesine yakından bağlantılı olduğu düşünülürken, bu yayılmanın işçi sınıfı açısından hiç bir önem taşımadığının belirtilmesi, aslında şaşırtıcıdır. Şaşırtıcı olan bir diğer şey, Eugene V. Debs'in bu analizi kabul etmesidir. Kendisi, emperyalizmin, işçi sınıfını hiç bir şekilde ilgilendirmeyen bir mesele -"önemsiz bir aşama"- olduğunu

yazdı[26]. Ancak bütün bunların içinde en şaşırtıcı olanı, bazı modern Amerikan bilim adamlarının tavrıdır. Bunlar, sosyalist analizde, dışa yayılmanın en önemli ihtiyaç olduğunu söyleyenlere yönelik "radikal bir meydan okuma" bulunduğunu iddia ederler. [27] Bunun tam tersi doğrudur. Sosyalistler, emperyalizm konusunda savaş vermekten kaçınarak ve ülke içinde kooperatif bir cumhuriyetin inşası üzerinde (sözde) yoğunlaşarak sorumluluklarından sıyrılıyorlardı.

Boothman'ın daha da aşırı konumu bütün sosyalist yazarlar tarafından paylaşılmadı. Nitekim A. M. Simons 1901'de gerçekçi bir tavır aldı: "Bir sermaye fazlalığı (plethora) yüzünden Amerikan endüstri mekanizmasında hiç bir kırılma olmayacak (gelecek kuşak için); dünyanın gelişmemiş kesimlerinde Amerika'nın fazla sermayesini özümlemek için şimdiki halde fırsatlar vardır." [28] Simons, Birleşik Devletler'e sosyalizmin bir sermaye bolluğu nedeniyle olmasa da, daha çabuk geleceğini düşünüyordu. Bu nedenle Parti'nin emperyalizme karşı bir kampanya açmayı gereksiz ve istenmez bulan konumunu onayladı.

Sosyalist Parti işçi sınıfı içindeki savaşa ve bütün dışavurumlarıyla militarizme karşı genel muhalefeti paylaştı. Maurice F. Eldridge 1907'de **ISR**'de kendi kardeşlerini vurmamaları için askerlerin eğitilmesi çağrısında bulundu. [29]

1909'da bazı Sosyalistler Amerikalı yatırımcıların Meksika'da yaptıkları uygulamaların baskıcı ve sömürücü olduğunu keşfetmişlerdi. John Kenneth Turner, 1910'da "Diaz'ın Amerikalı Ortakları" başlıklı bir yazıda, "Sam Amca yabancı bir ülkede kölecilik yapmıştır," diye yazdı; ve o sıralarda **ISR**'deki bir başyazıda, Meksika, "Kapitalistlerimizin Köle Sömürgesi" olarak betimlendi. [30]

Fakat Meksika'daki olaylara getirilen bu yorum sol kanat çevrelerde itirazsız kalmadı ve 1911'de Meksika Devrimi için yapılan ilk içten kutlamanın ardından [31] **International Socialist Review**'un yazarları çark ettiler: "Kapitalistler, Meksika'nın doğal kaynaklarını geliştirmek ve onun sanayisini modern biçimde örgütlemek için gerekli çalışmayı yapmak zorunda kalmışlardır." [32] Yazarlar, ileri sanayi ülkelerinin kapitalistlerinin ve hükümetlerinin neo-merkantilist politikalarının veya hammaddeler, madenler ve besin kaynakları sömürülmeye devam ettikçe bu grubun geri ülkelerde sanayiyi geliştirme konusundaki kronik yetersizliğinin, farkında değilmiş gibi göründüler.

Nitekim aynı yıl Çin Devrimi kutlanırken, "Çin'in modernleşmesi ve Batılılaşması" övüldü ve Standart Oil'den parlak bir örnek olarak söz edildi. [33]

Taft yönetiminin, bazı liberallerin uyarıda bulunmalarına yol açan "dolar diplomasisi" konusunda Sosyalistlerin sessiz kalmaları çok dikkat çekicidir. Ancak sol kanat kısa süre içinde Sosyalist teorik organın sütunlarında saldırıya geçti. Arturo Giovanitti Trablus üzerine bir makalede Birleşik Devletler dahil bütün ileri kapitalist devletlerin "sömürgeci genişlemesi"ni mahkûm etti. [34] Ve Bill Haywood Sosyalist Parti Kongresi'ne Meksika ile savaş durumunda genel grev çağrısında bulunan ve bu savaşa katılan her üyenin SP'den ihracını isteyen bir karar metni sundu. [35] Herbert Sturges de Meksika'ya Amerikan müdahalesine karşı idi. [36]

1912'de toplanan AFL kongresi, Uluslararası Denizciler Sendikası'ndan Andrew Furuseth'in, Meksika'ya her türlü müdahaleye karşı çıkan, "Meksika'da kadınların ve erkeklerin ağızlarına ve zihinlerine kilit vuran eskiden kalma hataların ve mevcut toprak imtiyazının ortadan kaldırılması için mücadele eden insanlar"ı kutlayan ve onlara en iyi dileklerini yollayan bir karar metnini kabul etti. [37] Bu tutum, aynı zamanda, B.D.'in ilk başlardaki, gerici hükümetlere karşı halk devrimlerini alkışlama ve ekonomik reformları insanlığın bir kazanımı olarak görme geleneğini canlandırdı.

AFL'nin 1913'de toplanan kongresinde askeri donanma kurulması konusunda bir yıllık moratoryum çağrısında bulunan görece zararsız bir idari karar (no.163) metni tabandan gelen tepki üzerine değiştirildi ve "Amerikan şirketleri ve yabancı şirketler ve bazı jingo gazeteciler tarafından, B.D. hükümetini Meksika'ya silahlı müdahale için zorlama girişimlerini mahkûm (eden)" bir hale getirildi. (**AFL Convention Proceedings, 1913**, s.364.)

AFL içindeki anti-militarist güçlere, her yıl AFL kongrelerinde üçte bir oranında oy almayı başaran Sosyalist Parti sendika liderleri önderlik etmeye başladı. 1916'da jingoist "hazırlık" ateşi ülkeyi kapladığında ve Gompers'in çevresindeki işçi liderleri grubunun da desteğini aldığında, çeşitli AFL sendikalarının başındaki bir grup sosyalist AFL kongresinde Gompers grubunu bu konuda yenilgiye uğratacak ve işçi hareketinin barış zamanında yapılan askeri eğitime (asker alma) muhalefetini teyit edecek kadar güçlü idi.

1915 yılının ortalarında Sosyalist Parti üyeleri, "bütün kapitalist sisteme ve bu sistemin en öldürücü meyvelerinin -militarizm ve savaş- her biçimine karşı saldırgan...uzlaşmaz muhalefet"i öngören bir Barış Manifestosu ve Program'ını ve askeri amaçlarla kullanılacak fonlara oy veren bir Sosyalist'in ihracını öngören bir tüzük değişikliğini, oy çokluğu ile onayladı. 1916'da savaşa karşı genel grev Parti platformu içinde yer aldı. [38] Allan Benson adında bir Orta Amerikalı **Appeal to Reason** için savaş hazırlığına karşı çıkan bir dizi makale yazdı. Yazılar öyle büyük bir etki uyandırdı ki, daha önce tanınmayan Allan Benson 1916'da Parti'nin Birleşik Devletler başkan adayı oldu.[39]

IWW'nin 1916 kongresi, bütün varlığına damgasını vuran anti-militarizm ve anti-ulusculuk politikasını daha güçlü bir biçimde sürdürdü. Bir karar metninin bir yerinde şöyle deniyordu:

> *Fetih için, sömürünün artması, insanların ölmesi, işçilerin sınıf bilincinin ve birliğinin tahrip edilmesi için yapılan Avrupa savaşına ve dahası, askeri hazırlık için artarak süren ajitasyonun* ***yurtsever*** *ve* ***dolayısıyla kapitalist*** *özlemler ile esas meseleleri gölgelemesine ve nihai hedefimizin gerçekleşmesini ertelemesine rağmen,* ***her türlü uluscu bölücülüğün ya da yurtseverliğin****, düşmanımız olan kapitalist sınıf tarafından övülen ve desteklenen militarizmin,* ***kararlı muhalifleri*** *olduğumuzu açıkça ilan ediyoruz. Bütün savaşları mahkûm ediyor ve savaşları önlemek için, barış zamanında anti-militarist propaganda yapacağımızı ve böylece bütün dünya işçileri arasında Sınıf Dayanışması'nı geliştireceğimizi ve savaş zamanında, bütün sanayi kollarında Genel Grev'e gideceğimizi, ilan ediyoruz.*[40]

Delegeler, savaş karşıtı tutumlarının Amerikan işçilerinin büyük çoğunluğunun gerçek duygularının ifadesi olduğuna inanıyorlardı.

1917'de savaş ilan edildiğinde, IWW genel grev çağrısında bulunmadı -sayısı bunun için çok azdı- fakat yönetim savaşa karşı güçlü bir muhalefet bildirisi çıkardı: "Dünya Sanayi İşçilerinin Bütün Sınıf Bilinçli üyeleri insan kanı dökülmesine vicdanen karşıdırlar... çünkü biz, inanıyoruz ki, bütün ülkelerdeki işçi sınıfının çıkarları ve refahı özdeştir."[41]

28 Temmuz 1917'de, liderlerin federal hükümet tarafından toplanmasından ve hareketin etkin biçimde susturulmasından sonra Genel

Yürütme Kurulu Chicago'da bir "son bildiri" çıkardı. Bildirinin bir yerinde şöyle deniyordu:

Kuruluşundan beri örgütümüz bütün ulusal ve /emperyalist savaşlara karşı olmuştur. Kuşku götürmeyecek biçimde kanıtladık ki, savaş, asla uzlaşmadığımız ve asla uzlaşmak niyetinde olmadığımız bir sorundur....

Daima bağlı olduğumuz uluslararası işçi dayanışması ilkesi parazit sınıfın yağmacılık savaşına herhangi bir şekilde katılmayı bizim için imkânsız hale getiriyor. IWW'nin istisnasız bütün kayıtlı üyeleri, "IWW'nin savaşa karşı olduğunu" göstermelidirler [42]

Savaşın ilan edileceği anlaşıldığında Sosyalist Parti bir olağanüstü kongrenin St.Louis'de 7-14 Nisan 1917 tarihinde toplanması için çağrı yaptı. John Spargo'nun başkanlığında küçük bir grup partiyi savaşın desteklenmesi doğrultusunda yönlendirme girişiminde bulundu, ancak 177 kişi içinde sadece beş kişinin oyunu aldı. Benimsenen karar metni "enternasyonalizm ve işçi sınıfının dünya çapında dayanışması ilkesine bağlılığı" tekrarladı ve "Birleşik Devletler hükümeti tarafından ilan edilen savaşa değişmez muhalefet"ini ilan etti. Karar metninin devamında şöyle deniyordu:

Ulusal kapitalist grupların mücadele ettiği savaşlar işçileri ilgilendirmez. İşçilerin silaha sarılmakta haklı olacakları yegâne mücadele, dünya işçi sınıfının kendisini ekonomik sömürüden ve politik saldırıdan kurtarmak için verdiği büyük mücadeledir ve biz, sözde savunma savaşı tuzağı ve yanılsamasına karşı işçileri özellikle uyarıyoruz. Sahte ulusal yurtseverlik doktrinine karşı çıkarken işçi sınıfının uluslararası dayanışması fikrini yükseltiyoruz. Kapitalizmi desteklemek için isteyerek tek bir can ya da tek bir dolar vermeyeceğiz; hepimiz işçilerin özgürlük mücadelesini desteklemek için ant içiyoruz.[43]

Birleşik Devletler savaşa girdikten sonra, Mississipi Vadisi bölgesindeki tecrit edilmiş Sosyalist Parti örgütleri, tıpkı IWW gibi, Federal hükümetin, basının susturulmasını, sabotaj amacıyla komplo kurma iddialarını ve çeşitli sahte suçlamaları kapsayan baskıları altında birbirinden koptular. (*) Bu durumda Parti'nin çekim merkezi, özellikle

* Roger Baldwin'in derlemesine göre, savaşın ilk yılında sosyalist gazete-

Doğu kentlerindeki militan kent işçilerine kaydı. Buralarda Doğu Avrupalı lisan federasyonları savaş yanlısı propagandadan Amerika doğumlulara nazaran daha az etkilenmişlerdi. Boston'da 1915'de örgütlenen Sosyalist Propaganda Birliği, Amerikan Sosyalist Partisi'ne bağlı olmasına rağmen hâlâ Letonya Sosyalist Partisi'nin bir şubesi olarak çalışan Letonya federasyonunun bir kuruluşu idi. [44] Birlik aynı yıl içinde, işçilerin ülkesinin olmadığını ilan eden, politik faaliyeti küçümseyen, kitle eylemi için çağrıda bulunan ve Avrupa'da yeni Enternasyonal'in kurulması için destek sözü veren bir manifesto çıkardı. Doğu Avrupalı lisan federasyonları savaş ve enternasyonalizm konularında çok ateşli idiler ve Amerikan Partisi'ne sol kanat Marksist bakış açısını taşıdılar.

Fakat Parti'nin savaş karşıtı konumu, 1911-1915 dönemine kadar yakın ilişki kurmayan dil federasyonlarından başından itibaren bağımsız olarak gelişti.

Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesine karşı yükselen halk muhalefeti orta Amerika'da ve düzlük bölgelerde ırk ya da ulusal köken ve sosyalizm ile değil, belirli bir tür bölgecilik ile birlikte gelişti. Mississipi Vadisi'nin çiftçileri uzun süre Doğulu kapitalistler tarafından sömürüldüklerini hissetmişlerdi. Bu kapitalistlerin onlara çok fazla faiz, demiryolu navlun tarifesi ve imal edilmiş mallarda tekelci fiyat yüklediklerini, Doğulu aracıların tahıl ticaretinden aşırı kâr sağladıklarını, düşünüyorlardı. Bu düşünceler, 1880'lerde demiryolu tarifelerinin düzenlenmesi için yapılan "Granger (Çiftçi)" ajitasyonunda somutlaştı, 1890'ın Sherman Anti-Tröst Yasası'nda ifadesini buldu ve 1890'ların Populist ayaklanmasına neden oldu. 1917'de savaş ilan edildiğinde, Birleşik Devletler'in geniş orta kesiminde pek çok işçi ve çiftçinin ilk tepkisi şöyle oldu: Bu bir zengin savaşı, özellikle Doğuluların savaşı idi. Bunların bazıları daha şimdiden Avrupa savaşı sayesinde iyi iş yapmıştı ve Amerika'nın savaşa katılması halinde daha da çok kâr edeceklerdi.

Bu bakış açısı ifadesini Partizan Olmayan Birlik'in propagandasında buldu. Bu bir çiftçi örgütü idi. Kuzey Dakota'da 1916'da kurulmuş ve örgütlerini birçok komşu eyalete yayarken, kurulduğu eyalette

---

lerin çoğu ya Posta Bakanlığında alıkondu ya da ikinci sınıf posta imtiyazları iptal edildi. -N.Fine, **Labour and Farmer Parties in the United States, 1828-1928** (New York, 1928,1961), s.318.

politikanın denetimini ele geçirmeyi başarmıştı. Birlik, eski Sosyalist A. C. Townley'in önderliğinde savaş kârlarına karşı kampanya yürüttü ve o sırada yeni başlayan asker alma konusunda taşıdığı kuşkuları ifade etti.

Ancak hoşnutsuzluğun yol açtığı patlamalar zaman zaman, Oklahoma'da "Yeşil Mısır İsyanı"nda olduğu gibi, muazzam boyutlara ulaşırken orta batının tecrit durumu yavaş yavaş kalkmaya başladı. Örneğin, Lichnowsky Memorandumu'nun yayımlanması, Almanya'nın gerçekten saldırgan olduğu konusunda bazı insanları ikna etti. Sonunda Kuzey Dakota ve Mississipi Vadisi'nin öteki eyaletleri hizaya geldi ve savaşı destekledi.

Bu tavır değişikliği Sosyalist Parti'nin saflarında da yankı buldu. Debs gibi önderler savaşa ve asker almaya kararlı muhalefetlerini sürdürdüler. Fakat Girard'ın (Kansas) etkili **Appeal to Reason**'ı başından itibaren savaşı desteklemişti; ve zamanla S. Louis kararına kesin bağlılık üyelerin geniş kesimlerinde soğudu. Nathan Fine çok sonra, Parti'nin ilan edilmiş konumunun sonuçlarına dayanamadığını söyledi. [45] Sosyalist Parti 1917'nin sonuna kadar kitlelerin savaş konusundaki duygularından fazla ayrılmadı.[46]

Birleşik Devletler'de, Sosyalist Parti'nin St.Louis kongresinden sonra sadece kısa bir süre için sözcülüğünü yaptığı savaş karşıtlığı, pek çok boyuttan oluşuyordu; kuşkusuz, bunların en önemlisi Amerika'nın coğrafi yalıtılmışlığı idi. Bu yalıtılmışlık -daima göreli idi ve uzun süredir etkisini kaybetmiştir- ülkenin savaşa girmesinden önce, girdiği sırada ve girmesinden sonra, bütün savaşan ülkeler içinde nasıl olup da sadece tek bir önemli sendika federasyonunun, IWW'nin, savaşa karşı olabildiğini açıklamaya yardımcı olur.

Avrupa ülkelerinde Marx'ı izleyenler şuursuz ulusculuğun kötülükleri konusunda yeterince dikkatli olmamışlardı. Bakunin'i izleyenler, kuşkusuz İtalya, İspanya ve Latin ülkelerinde sayıca daha çoktular, bu bakımdan daha iyi durumda idiler. Ancak Marx'ın öğretilerine yakın ilgi, Lenin örneğinde olduğu gibi, güçlü bir anti-yurtsever düşünce çizgisi oluşturabiliyordu. Bakunin'in etkisinin Marx'ınkinden açıkça daha az olduğu Birleşik Devletler'de, gerek Sosyalistler'in gerekse IWW'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki anti-yurtsever tutumları onların önceden ifade ettikleri teorik görüşlere atfedilemez. Bu tutumların nedenleri ülkenin içinde bulunduğu özel koşullarda aranmalıdır.

NOTLAR

1 Philip S. Foner, **History of the Labor Movement in the United States**, II (International: 1955) s. 405-406. Vurgular eklendi.

2 **Pres Gompers' Report...to 18th Annual Convention of the AFL**, 13 Aralık 1898, s.17-18.

3 Samuel Gompers, **Seventy Years of Life and Labor** (New York: 1925), II, 64.

4 **Railway Conductor**, Mayıs, 1898, s.339.

5 **Locomotive Engineers' Monthly Journal**, 18989, s. 346-347.

6 **Journal of the Knights of Labor**, 1 Nisan 1898 (editoryal).

7 **Journal of the Knights of Labor,** Mayıs, 1898.

8 Bk. **Appeal to Reason**, 14 Ocak 1899, s.1; ve Ray Ginger, **The Bending Cross: A Biography of Eugene Victor Debs** (New Brunswick: 1949), s. 202-203.

9 Machinists' **Monthly Journal**, Ekim, 1898.

10 **Report of Proceedings of the 18th Annual Convention of the AFL**, 1898, s.94-97.

11 Editoryal, **The Nation** (New York), 12 Ocak 1899.

12 **AFL Proceedings**, 1898, s.20.

13 **American Federationist**, V, Sy. (Eylül, 1898), s.139..

14 Carl Schurz, For Truth, Justice and Liberty (New York: 1900), s.20; **Am. Federationist**, V, Sy.207. Bk. Foner, **History**, II, 428.

15 Editoryal, **Am. Federationist**, Temmuz, 1898; AFL Convention **Proceedings**, 1898.

16 **Am. Federationist**, V, Sy.10, s. 207.

17 Havai konusunda bk. AFL Convention **Proceedings**, 1900, Report of the President.

18 Bk. Lewis L. Lorwin, **The American Federation of Labor** (Washington: 1933), s.138-139; ve Norman Hapgood, **Professional Patriots** (New York: 1927), Bl. XII.

19 Foner, **History**, s.437-438.

20 Gompers, **Seventy Years..., II,** 331 ve passim.

21 Editoryal, "Trade Unionists as Citizen Soldiers," **Am. Federationist**, Mart, 1910, s.223.

22 **IWW Proceedings**, 1905, s.269 vd.

23 Editoryal, **International Socialist Review** (ISR), I, Sy. 4 (Ekim, 1900), s.254.

24 Editoryal, "Expansion and the Chinese Question, **ISR**, I, Sy.1 (Temmuz, 1900), s.55.

25 H. L. Boothman, **ISR**, I, Sy.4 (Ekim) ve 5 (Kasım, 1900).

26 E. V. Debs,"Outlook for Socialism in the United State," **ISR**, I, Sy.3 (Eylül, 1900).

27 Ronald Radosh, **Science and Society**, Kış, 1964, s.99.

28 A. M. Simons, "The United States and World Politics," **ISR**, I, Sy. 8 (Şubat, 1901), s.461./ p9p5 /

29 **ISR**, VII, 364.

30 **ISR**, X, 509-510; ve XI, 321-328, 364.

31 J. K. Turner, "The Revolution in Mexico," **ISR**, XI (Ocak, 1911), 417-423.

32 Editoryal, "The Situation in Mexico," **ISR**, XII (Temmuz, 1911), 47.

33 Tioka Yakama, "The Chinese Rebellion," **ISR**, XII (Ocak, 1912), 394-396; Mark Sutton, "Standard Oil in China," **ISR**, XIII (Mart, 1913), 681-683.

34 Arturo M. Giovanitti, "The Brigandage of Tripoli," **ISR**, XII (Mart,1912),572-576.

35 W. D. Haywood, Resolution, **ISR**, XIII (Ekim- 1912), 327.

36 Herbert Sturges, "History, Mexico, and American Capitalism," **ISR**, XIII (Ekim, 1912), 332-336.

37 AFL Convention **Proceedings**, 1912, s.256.

38 Gerald Friedberg, **Studies on the Left** içinde, IV, Sy.3 (1964), s.84-85.

39 James Weinstein, **Studies on the Left** içinde, III, Sy. 4 (1963), s.99.

40 IWW, **Proceedings of the Tenth Convention**, s.138; /alıntı, John Steuben, **Labor in Wartime** (International: 1940), s.85. Vurgular eklendi.

41 Wm. D. Haywood, Bill Haywood's Book (International: 1929), s.297.

42 **Ibid.**, s.300-301.

43 Steuben, s.105. Vurgular eklendi.

44 Weinstein, s.103.

45 N. Fine, **Labor and Farmer Parties in the United States, 1828-1928** (New York, 1928-1961), s.322.

46 Bk. Friedberg, s.87.□

VII

Lenin Ve Bir Marksist Ulusallık Teorisinin Formüllendirilmesi

Stalin'in ulusallık sorunlarını ele alışındaki bariz eksiklikler son yıllarda Lenin'in konuya ilişkin yazılarının yeniden incelenmesine yol açmıştır. Şimdi görülüyor ki, Lenin o sırada Stalin'in soruna getirdiği tanımı düzeltmedi, ancak konuyu Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki Doğu Avrupa dışındaki yerleri ve zamanları kapsayacak şekilde ele aldı. Stalin'in konuyu ele alış tarzındaki pek çok boşluğu doldurdu; ulusallığın 20. yüzyıldaki yeni rolünü kavramak için gerekli materyali sağladı; ve Marksist teorinin Sovyetler Birliği'nin sorunlarına uygulanmasında -ne yazık ki bu araştırmanın kapsamı dışında kalıyor- Stalin'den tamamen ayrıldı.

Lenin Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin ulusallık sorunları üzerine 1903 formülasyonunu benimsemişti. O sırada benimsenen bu görüş yıllarca Parti içindeki bütün fraksiyonlar tarafından onaylandı. Plekhanov ve Menşevikler bu görüşü Lenin ve Bolşevikler kadar gayretle savundular. Parti'nin konumu, kendi kaderini tayin ilkesinin Çarlık Rusyası'ndaki ulusallıklara uygulanacak şekilde şartsız desteklenmesini, imparatorluk içindeki bütün ulusalılıkların eşitliğini, ulusal azınlık haklarının korunması konusunda garanti verilmesini kapsıyordu.[1]

Ne var ki, Otto Bauer ve Karl Renner'in fikirleri Menşevikler arasında, sağ kanattakilerin Ağustos 1912'de yaptıkları bir toplantıda "ulusal kültürel özerklik" görüşünü benimsediklerini ilan etme noktasına gelecek kadar zemin kazandığında, ulusallık sorununu Rus Partisi içinde de ortaya çıktı. O zamana kadar ulusal sorunu esas olarak yükselen sömürge bağımsızlığı hareketi ile ilişkisi içinde düşünmüş olan Lenin, bu kez Avrupa'da kendi kaderini tayin konusuna büyük ilgi gösterdi ve 1913'ün ortalarından 1916'nın sonuna kadar bir dizi makale ve tezde Marx ve Engels'in konumlarını inceledi ve kendi önerilerini formüllendirdi.

Tarihsel Kategori Olarak Ulusculuk

Lenin genel ilkelerin zaman ve mekân bakımından göreli olduğu-

na (Marx'ı izleyerek) inandığı için, Marx'ın ulusculuk ve ulusallık sorunları üzerine fikirlerini, hepsi modern üç ayrı dönem olarak ele alıp tartıştı. Birinci dönem, 1789-1871, burjuvazinin, genelde burjuva demokratik hareketlerin ve özelde burjuva ulusal hareketlerin yükselen çizgisini -eskimiş feodal mutlakçı kurumların hızla dağıldığı bir dönemi- temsil eder. İkinci dönem, 1871-1914, burjuvazinin tam olarak hâkim olduğu ve saptığı, ilerici bir sınıftan gerici bir sınıfa dönüştüğü, hattâ finans kapitalin önderliğinde hızla gerici bir sınıf haline geldiği bir dönemdir. Aralarında birkaç Marksistin de bulunduğu bazı tarihçiler buna, emperyalizm çağı, diyeceklerdi. Lenin de zaman zaman emperyalizmin 1900'lü yıllarda zirveye ulaştığını yazdı. Ancak Lenin'in yaptığı formel sınıflandırmada emperyalizm çağı , ancak 1914'te, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine başlıyordu. Lenin, haklı olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın, çeşitli ülkelerde birbiri ardı sıra kapitalizmin yıkılmasıyla sonuçlanacak bir sarsıntılar dönemine yol açacağını umuyordu. [2]

Sömürgecilikle özdeş bir **sistem** olarak emperyalizm kuşkusuz bu dönemlerin birincisinden de önce geliyordu. Nitekim Lenin "emperyalist savaş" terimini, 1756-1763'de Fransa ve Hindistan Savaşları'nı (Avrupa'da Yedi Yıl Savaşı olarak bilinir) karakterize etmek için kullandı; şunu gösterdi ki, bir emperyalist savaş "kölelik ya da ilkel kapitalizm temelinde olduğu kadar, yüksek düzeyde gelişmiş modern kapitalizm temelinde de mümkündür." [3]

Lenin, sıraladığı dönemlerin birincisinde (1789-1871), yükselen kapitalist sınıfın feodalizmin zincirlerini kırıp atmaya çalıştığı yerde, ulusculuğun ilerici bir güç olduğunu ve o zaman ulusal devlet biçimini kullandığını, düşündü. Bütün ulusların aynı gelişmeden geçecekleri ve Hindistan ile Çin'in "ulusal yolu" izleyecekleri ve bunların henüz gerçekleşmemiş olsa da, ulusal devletler içinde örgütlenecekleri, tahmininde bulundu. [4] 1871'de sona eren dönem içinde, "Feodalizme karşı... ilerici burjuvaziyi destekleme ilkesinin, modern demokrasi unsurlarına, onların temsilcisi olan Marx'la birlikte tartışmasız biçimde rehberlik etmesi gereği, son derece doğaldı." [5]

Engels **Po und Rhein**'de "büyük ve güçlü Avrupalı uluslar"ın küçük ve canlılığı olmayan birçok ulusu özümlediğini ve büyük ulusların sınırlarının "gittikçe daha fazla" nüfusun "dili ve duygudaşlığı" tarafından belirlendiğini öne sürmüştü. İlk dönemlerinde Engels, be-

lirttiğimiz gibi, bir ölçüde bir büyük güç emperyalisti idi. Ve Lenin, kısmen büyük güçlerin o dönemde ilerici oldukları ve kısmen de halkların muhtemelen "dil ve duygudaşlık"ı izlemiş olmaları -Lenin'in demokratik bulduğu bir sınırları belirleme aracı- gerekçesiyle, Engels'i mazur görür. [6] Bu, zor bir sorunun doğru biçimde konulması bakımından pek doyurucu olmayan bir yoldur, çünkü Engels'in, Lenin'in genelde benimsediği kendi kaderini tayin ilkesini gerçekten tavsiye ettiği açık değildir. Lenin, Marx ve Engels'in 1848'de oynadıkları gerici rol nedeniyle Çeklerin mahkûm edilmeleri gerektiği şeklindeki yargılarını onayladı, ancak genelde Güney Slavları ve daha sonraki dönemde Çekler hakkında olumsuz yargılara varmaktan kaçındı.

Lenin, ne Engels'in Cezayir konusunda aldığı ilk tavrın ne de Engels ve Marx'ın 1847 Meksika savaşı sırasında aldıkları tavrın savunmasını yaptı. Birincisini hiç bir zaman tartışmadı; ikincisi ile ilgili olarak, Marx ve Engels için söyleyebildiği en iyi şey, görüşlerini değiştirmiş oldukları idi.

Lenin'in vardığı bu görüşün temeli, kuşkusuz, bir ölçüde zayıf idi ve mantıksal sonuçlarına kadar götürmesi halindegüçlüklerle karşılaşmasına yol açabilirdi. Marx'ın Fransa-Prusya Savaşı konusunda Birinci Enternasyonal'e hitabının, saldırgan savaşlara, dolayısıyla Birleşik Devletler'in Meksika'ya saldırısına bir reddiye oluşturduğu konusunda Lenin, Kautsky ile aynı görüşte idi.

Bu yorumdaki uygunsuzluk, III. Napoleon'un saldırganlığını ilk başta mahkûm etmemesine (o sırada Ems telgrafını bilmiyordu) ve Alman işçilerini Alsace-Lorraine'in ilhakını desteklememeleri için uyarmış olmasına rağmen, Marx'ın saldırı savaşlarına karşı genel bir felsefeye sahip olmamasından kaynaklanır. Demokratik toplumun genel düşüncesi saldırı savaşlarına karşı idi ve Marx bu fikri öne çıkarıyordu. Ancak Marksist savaş teorisi öyledir ki, her savaşın kendi özelliklerine göre ele alınması gerekir; ilerlemeye katkıda bulunan savaşlar desteklenir, diğerleri desteklenmez.

Marx'ın gayet iyi farkında olduğu gibi, bir savaşı fiilen başlatan taraf ilerleme için uğraşıyor olabilir. Örneğin, Marx ve Engels, 1896'da Etyopya'nın İtalya tarafından fethedilmesini onaylayabilirlerdi. Oysa bütün anti emperyalistler, İtalyan garnizonuna saldırıp onları kovduğu zaman kesinlikle Menelik'in yanında yer aldılar. Fakat saldırı savaşlarını tanımlanma sorunu, Birinci Dünya Savaşı sırasında görül-

düğü gibi, tuzaklarla doludur. Ve Lenin, haklı olarak, pek yerinde olmayan fikrinin sonuçlarını fazla ileri götürmekten çekindi. Gene de Lenin, 1847'de Birleşik Devletler'in Meksika'yı fethetmesini geçmişe dönük olarak onaylamadı.

Diğer bazı konularda Lenin, Marx'ın balirli bir zamanda haklı olduğunu, fakat zaman değiştikçe konumunu değiştirmek zorunda kaldığını söyledi. Marx'm, I. Bölüm'de tartışılan İrlanda sorunu üzerine görüş değiştirmesini bu şekilde açıkladı. 1840'larda Marx ve Engels, özellikle Çartist Feargus O'Connor'ın hem İngiltere hem de İrlanda'daki işçi sınıflarına demokrasiye ve sonunda sosyalizme giden yolda önderlik edeceğini umdukları bir sırada, İrlanda'nın İngiltere ile gevşek bir birlik kurması halinde daha kazançlı çıkacağını, düşündüler. [7] Daha sonra, 1860'larda Marx ve Engels konumlarını değiştirdiler ve İrlanda'nın bağımsızlığı için çalıştılar.

Lenin bu değişikliği, (1) İngiltere'de, bir burjuva demokratik ve genel ulusal hareketi İrlanda için gereksiz hale getirecek bir toplumsal devrim beklentisinin gerçekleşmemesi; ve (2) 1860'larda İrlanda'da bir genel ulusal hareketin gelişmesi ve Britanyalı işçilerin görevinin bu hareketi ya da en azından bu hareket içinde ilerici olanı desteklemek olduğu, zemininde onayladı. [8]

İrlanda tarihini inceleyenler, İrlanda'da 1840'larda, ilke bakımından 1860'lardakinden farklı olmayan ve aynı ölçüde desteklenmeye değer bir genel ulusal hareketin olup olmadığını sorabilirler. O sırada bir devrimci hareket ("Genç İrlanda") de vardı. 1860'larda Marx daha erken dönemde aldığı bu tavrın hatalı olduğuna karar verdi; Lenin'in alıntı yaptığı bölümler bu fikir değişikliğini açıkça ortaya koyar.[9] Marx ve Engels'in İrlanda sorununa yaklaşımlarında tutarlı olduklarını, "tutarlı (bir) proleter politika" izlediklerini belirtirken Lenin onları her türlü kuşkudan arındırdı. Lenin, Marx ve Engels'in küçük burjuva reformcuların uçurtma kuyruğu olarak davranmak niyetinde olmadıklarından emindi; onların, (bütün) İrlanda halkı tarafından yürütülmesi ve Britanyalı işçiler tarafından desteklenmesi gereken bir devrimci harekete taraftar olduklarına, inanıyordu. [10] Bunun yapıcı bir yorum olduğu söylenebilir. Daha sonraki dönemler için belki de en önemli nokta, Lenin'in şu görüşüdür: ileri bir ulusun proletaryasının bir sömürgenin bağımsızlığı konusunda alması gereken tavır, o sömürgede bir ulusal kurtuluş hareketinin olup olmadığına bağlıdır.

Polonya örneği Lenin'in tavrını ortaya koyar, çünkü bu örnek onun, temel koşulların değiştiği konusunda ikna olduğu zaman, Marx ve Engels'in benimsediklerinden farklı bir tutumu benimsemekte duraksamadığını gösterir. Marx ve Engels, neredeyse bütün Polonya aristokrasisinin cumhuriyetçi ayrılıkçıların demokratik, özgür bir Polonya'nın kurulması taleplerini desteklemeye hazır olduğu bir zamanda yaşamışlardı. Ama şimdi, diyordu Lenin, aristokrasi ülkelerin hâkim sınıfını desteklemekte ve kendisini de bu sınıfın içinde bulmaktadır. Bu durumda Polonya'nın bağımsızlığı için tek yol bir sosyalist devrimdir. Lenin, Mehring'in 1902'de söylediklerini onaylayarak alıntı yapar: "Bugün Polonya'nın yeniden doğuşu, ancak modern proletaryanın zincirlerini kıracağı toplumsal devrimle mümkündür." [11] Lenin, Polonya'nın bağımsızlığı lehine yazan Kautsky'den de, onaylayarak alıntı yapar. Ancak Kautsky, Polonya'nın bağımsızlığını onaylarken şunu da ekler: "**Ulusal bağımsızlık, militan proletaryanın her şart altında kayıtsız şartsız uğruna mücadele etmeyi gerektiren sınıf çıkarları ile ayrılmaz biçimde bağlantılı değildir.** [12] Lenin bu görüşü şu şekilde ifade eder:

> *Sınıf antagonizmi şimdiki halde [1903] hiç kuşkusuz ulusal sorunları geri planda bırakmıştır, ancak... belirli bir ulusal sorunun geçici olarak politik sahnenin önplanında görülemeyeceği kategorik olarak öne sürülemez.* [13]
>
> *Polonya Sosyal Demokrat Partisi tam bağımsızlık için ajitasyon yapma hakkına sahipti ve bunu yapması tavsiye edildi.Ancak Lenin, şunu ekledi: "Ulusal bağımsızlık talehine verdiğimiz desteği proleter mücadelenin çıkarlarına tabi kılıyoruz."* [14]

Lenin, Fransa, Almanya ve İtalya'nın, 1789-1871 döneminde, ulusculuğun ilerici bir güç olduğu ülkelere örnek oluşturduklarını, söyledi. Ulusculuk bu dönemden sonra, benzer koşulların var olması halinde, dünyanın başka kesimlerinde hâlâ ilerici bir güç olabiliyordu. Avrupa burjuvazisi gerici **hale** gelirken, Asya'daki burjuvazi "hâlâ halkla birlikte ve gericiliğe karşı hareket ediyor," diye yazdı, 1913'de. [15]

Lenin'in ulusculuk teorisine gelince, dünyanın başka kesimlerinde, sosyo ekonomik gelişmelerin Çin ve Hindistan'ın örneklediği aşamaya ulaştığı yerlerde, ulusculuğun ilerici bir güç olmamasının hiç bir nedeni yoktu. Doğu Avrupa için ayrı ulusal devletlerin gelişmesi

Lenin'e doğal bir olgu gibi geliyordu. Emtia üretiminde tam zafer kazanmak için burjuvazinin iç pazarı ele geçirmesi ve aynı dili konuşan bir nüfusa sahip politik olarak birleşmiş bir bölgeye sahip olması gerektiğine işaret ediyordu. Bu arada dilin gelişmesini ve onun edebiyat içinde güçlenmesini engelleyen her şey ortadan kaldırılmalı idi.

"Bu yüzden, her ulusal hareketin eğilimi **ulusal devletlerin** oluşmasıdır.... Heterojen bir ulusal devlet geriliği temsil eder ya da bir istisna oluşturur."[16]

Lenin, Doğu Avrupa'da ulusculuğun, gelişen, dahası ilerici bir güç olarak var olduğunun gayet iyi farkında idi. Şunları yazdı:

> *Ukraynalılara ya da Beyaz Ruslara gelince, ulusal hareket henüz tüketilmemiştir;...kitleler arasında kendi yerli dillerine ve yerli edebiyatlarına sahip olmak için uyanan bir arzu ... buralarda hâlâ gelişmektedir.... Bu ülkelerde "vatanın savunulması" hâlâ, demokrasinin, yerli dilin, siyasal özgürlüğün, ezen uluslara karşı, ortaçağ düşüncesine karşı savunulması, olabilmektedir."* [17]

Lenin, Bauer'in "ulusal kültürel özerklik" önerisini işçileri bölmeye hizmet eden bir burjuva hilesi olarak gördü. "Çeşitli burjuvazilerin ulusal kültürlerinden değil, **uluslararası** kültürden yanayız." Ne var ki, Lenin, "diğer şeylerin yanı sıra ulusallık farklılıklarına göre (belirlenmiş) sınırlara sahip olması gereken çeşitli bölgelerin geniş kapsamlı öz yönetimi ve özerkliği"nden yana tavır aldı. [18] Bu, bir bütün olarak ülkenin ekonomik gelişmesine engel olmayacak şekilde kültürel özerklik anlamına geliyordu. [19] Lenin'in genelde güçlü bir merkeziyetçi olduğu düşünüldüğünde, bu taviz, ulusallık sorununu ne kadar ciddiye aldığını gösterir. Lenin'in ve Bolşevik Partisi'nin federasyon konusundaki tutumları bir değişim geçirdi. 1917'ye kadar federasyona kesinlikle karşı çıktılar; fakat 1917 yazında Lenin ilk kez federasyona izin verilebileceğinden söz etti.[20] Böylece Sovyetler Birliği kurulduğunda federasyonun yol gösterici bir ilke olmasının yolu açıldı. Asimilasyon konusunda Lenin, Yahudi Bund'un bir sözcüsünü yanıtlarken, en iyi Yahudi sözcülerinin, köylülerin kentlere göçüyle sürekli gerçekleşen asimilasyondan asla korkmadıklarını, söyledi.[21]

Avustro-Marksistler'in ilgilendikleri bazı sorunlar hakkında Lenin şu görüşleri ileri sürdü: yerel nüfus özerk birimlerin sınırlarını belirler ve devlet yönetimi bu sınırları geçerli hale getirir. Genel okul

konseyleri demokratik biçimde seçilmelidir.[22] Yönetimin yerel organları ve özerk yasama kurumları, bütün devlet işlerinin ve sosyal kurumların kullanacakları dili belirler. Yasal işlemlerde her azınlık başvuruda bulunurken kullandığı dille yanıt alma hakkına sahiptir.[23]

Lenin Parti'nin "ulusal seksiyonlar"a sahip olmasına ilkesel olarak karşı idi, ancak ulusal kongrede, bu tür örgütlerin fiilen var olduğu bölgelere belirli sayıda yer ayrılmasını önererek devlet adamlığını gösterdi.[24] Lenin, Parti içi merkeziyetçiliğin bizzat ulusal mücadelenin de çıkarına olduğuna inanıyordu.

Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Lenin kendi kaderini tayin hakkını mutlak bir ilke olarak savunmadı. Hiç bir demokratik talebin mutlak olmadığını öne sürdü; "demokratik bir talep, soyut olarak değil, dünya ölçeğinde düşünülmelidir." "Her demokratik talep (kendi kaderini tayin dahil) sınıf bilinçli işçiler için sosyalizmin daha yüksek çıkarlarına tabidir." Şunu da öne sürdü: "Avrupa'daki birçok büyük ve çok büyük ulusun çıkarları, küçük ulusların kurtuluş hareketinin çıkarlarından daha yüksekte durur"; ve milliyetçilik ve ayrılmayı kendi programlarının bir parçası olarak benimsedikleri için Polonya Sosyal Demokratları'nı azarladı. [25]

Lenin, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusundaki tutumunu Polonya sorunu ile bağlantılı olarak keskinleştirdi. Bu hakkı, yukarda gördüğümüz gibi [*] Rosa Luxemburg da sorgulamış ve şunu öne sürmüştü: Ayrılma hakkını savunmak suretiyle ezilen ulusların burjuva ulusculuğunu destekliyorsunuz. Lenin ise şöyle diyordu:

> *Ezilen ulusun burjuvazisi ezen ulusun burjuvazisine karşı mücadele ettiği* ***ölçüde****, daima, her durumda ve başkalarından daha kararlı biçimde ve* ***aynı ölçüde*** *bu mücadelenin* ***yanında yer alırız,*** *çünkü biz baskının en sağlam ve en tutarlı düşmanlarıyız...* ***Her*** *ezilen ulusun burjuva ulusculuğu ezene* ***karşı*** *yöneltilmiş genel bir demokratik muhtevaya sahiptir ve bizim, birinin sadece kendi ulusunu gözetme eğiliminden kesin olarak ayırarak, Polonya burjuvazisinin Yahudileri ezme eğilimine vb. vb. karşı savaşarak* ***mutlak anlamda*** *desteklediğimiz muhteva budur.*

Proleterler, diyordu Lenin, bir ulusun, dolayısıyla ezilen bir ulu-

---

* Bk. Bölüm VI.

sun burjuvazisinin özel imtiyazlarına, karşıdırlar.

"Proletarya... her ulusal talebi, her ulusal ayrılmayı işçilerin sınıf mücadelesi **açısından** değerlendirir." Ancak Lenin, ayrılma hakkına sahip olmanın ve ulusların kendi kaderlerini tayin etmelerinin bir genel ilke olarak savunulmasının bir hak olduğu konusunda hiç bir kuşku duymadı: "Önceden görülemeyen binlerce faktör, örneğin Ukrayna'nın bağımsız bir devlet oluşturup oluşturamayacağını belirleyecektir. Anlamsız "**tahminler**"de bulunmaksızın Ukrayna'nın böyle bir devlet kurma hakkını her türlü kuşkunun ötesinde desteklemeliyiz." [26]

Lenin'in savunduğu genel ilkeye göre, "mutlak hak", kendi kaderini tayin için bir "doğal hak" değil, işçilerin özgürlük ve sosyalizm mücadelesindeki çıkarları ile daima çakışan, baskıya karşı direnme hakkıdır. Bu durumda, Lenin'i 18. yüzyıl tarzında "doğal haklar"a inanmakla suçlayan "yurtsever" Heinrich Cunow'un Lenin'in görüşündeki ana fikri atladığı görülmektedir. [27]

Aslında Lenin'in görüşünde, kendi kaderini tayin "hakkı"na getirilmiş belirli sınırlamalar vardı.

1913 Haziran'ında yazılan "Ulusal Sorun Üzerine Tezler"inde Lenin, Sosyal Demokratlar'ın (daha geniş ulusal birimin, Rusya'nın, partisini kast ederek) her tekil durumda, belirli bir ulusal grubun kendi kaderini tayin hakkını kullanmasının ve daha büyük olan ulustan ayrılmasının uluslararası proletarya hareketinin çıkarına olup olmadığını saptamaları gerektiğini söylemişti. Polonyalıların ve Finlilerin, Rus İmparatorluğu'nu oluşturan ulusallıkların "kültürel bakımdan en gelişmiş ve en fazla özgürleşmiş"i olduklarını ve ayrılma haklarını en kolay ve "doğal" biçimde kullanabileceklerini, ekledi. [28] Bu sözler, genellikle verili bir sömürgenin kendini yönetmek için "hazır olmadığı"nı iddia eden göreneksel sömürgecilik apolojistlerinin argümanlarına çok benzer. Ne var ki, Lenin Finlandiya'nın bağımsızlığını pratikte destekledi ve sonunda Polonya'nın bağımsızlığına da razı oldu.

Lenin kendi kaderini tayin hakkına bir başka sınırlama daha getirdi. Farzedin ki, diyordu, "bir dizi ulus sosyalist bir devrim başlatırken... **öteki** uluslar burjuva gericiliğinin başlıca siperleri olarak hizmet ediyorlar. Bu durumda ikincisine karşı devrimci bir savaşın,buralarda küçük ulusal hareketlerin gelişip gelişmediğine bakmaksızın, onların "ezilmesinin", onların bütün ileri karakollarının yıkılmasının yanında olmak durumunda kalırız" (Gürcistan?). [29]

Ancak Lenin, ulusal baskının her biçimine karşı savaşmanın ve her ulusallığın kendi kaderini tayin hakkını desteklemenin, büyük ülkelerin Sosyal Demokratları'nın görevi olduğunu açıkça belirtti ve pek çok kez tekrarladı. [30] Marx ve Engels bu kadar ileri gitmemişlerdi.

Bu ısrar, Lenin'in büyük ulusal birimler fikrini vurgulaması ile tutarsız değildi. Savaş sırasında basılan bir broşürde açıklandığı gibi: "Bu hakkı [kendi kaderini tayin] savunmak hiç bir şekilde küçük devletlerin oluşturulmasını teşvik etmek anlamına gelmez; tam aksine, daha geniş hükümetlerin ve hükümet birliklerinin daha özgür, daha korkusuz ve dolayısıyla daha geniş ve daha evrensel bir oluşumuna yol açar." [31]

Devletler birliği, "ayrılma özgürlüğü olmaksızın **düşünülemeyecek**, gerçekten demokratik, gerçekten enternasyonalist bir temel üzerinde" gönüllü olarak gerçekleştirilmelidir.[32] "Büyük bir ulusun veya sömürgelere sahip olan bir ulusun bu hakkı savunmayan sosyalisti, bir şovenisttir." [33]

Lenin, hiç kuşkusuz, Marx'la birlikte gerçek enternasyonalizmin ancak sosyalizmle birlikte gelebileceğine inanıyordu; ancak ayrılma hakını da sosyalist devrimin gelişmesi için savundu. Lenin, 1917'den önce Rus Devrimi'nin başarısının Çarlık Rusyası'ndaki daha küçük ulusallıkların tavrına bağlı olabileceğinin farkında idi ve en iyi durumda onların aktif işbirliğini ve en kötü durumda da dostça tarafsız kalmalarını sağlamaya çalıştı. Ancak bu konudaki tutumu oportünizmin ötesinde bir temele sahipti; bir ilke meselesi idi.

"Ulusal" Sınıf Teorisi (*)

Lenin, devrimci proletarya adına yazarken, sadece gerici gruplaşmalarla olanlar dışında, ilke olarak hiç bir koalisyona karşı çıkmadı. İşçi sınıfı partisinin ilerici burjuvazi ile bir birliğe girdiği yerde, bu daima, burjuvazinin önderliğini izlemekten ziyade, koalisyona **önderlik etme** perspektifi ile olacaktı. Teorisinin bu bölümünü Nisan 1917'de Rusya'ya döndüğü zaman pratikte uyguladı ve ortaya çıkan sonuç dünya tarihini etkiledi. Burjuvazinin peşinden gitmek, daima mahkûm ettiği "kuyrukçuluk"un bir örneği olurdu. Lenin, Marx'ın, "ulusal sınıf"a yaptığı değinmeleri, işçilerin partisinin bağımsızlığını ya da inisiyatif gücünü teslim etmek gerektiği anlamında yorumlamadı.

---

* Bk.yukarda, Bölüm III.

Bütün ulusların aynı yoldan geçtiği fikri ile tutarlı olarak Lenin, Asya ülkelerinin, burjuvazinin ilerici olduğu ve proletaryanın bu burjuvazi ile uygun biçimde ittifak kurabileceği bir aşamaya girmekte olduklarını düşündü. Özgül olarak Çin'de, "şimdiki durumda bir liberal burjuvazi vardır" ve proletaryanın var olmamasına ya da tamamen güçsüz olmasına (1912) rağmen, "köylü demokrasisi" ile ittifak halinde bazı kazanımlar sağlamıştır. Yeri gelmişken, Lenin'in Çin konusunda kullandığı ifadelerde yukardan bakma tavrından hiç bir iz bulunmadığını belirtelim; Sun Yat-Sen'in fikirlerinden söz ederken şöyle yazdı: "Burada gerçekten büyük bir halkın gerçekten büyük olan ideolojisi ile karşı karşıya bulunuyoruz." [34]

Burjuvazinin olmadığı azgelişmiş bir ülkede doğru Marksist politikanın bir burjuvazinin oluşmasına yardımcı olmak ve onun önderliğini izlemek olduğu öne sürülmüştür. Lenin'in bu politikayı savunan hiç bir yazısını görmedik; aslında bunun Lenin'in öğretilerinin ruhuna ters düştüğü görülür. Sadece burjuvazinin değil, ücretli bir sınıfın olmadığı yerde bile, Lenin'e göre doğru olan, kendi kaderini tayin sloganını savunmaktır. Bu tür sloganlar, "bütün çalışan nüfus için, bütün halk için..." öne sürülür. "İşçilerin olmadığı, sadece köle sahiplerinin ve kölelerin vb. bulunduğu sömürge ülkelerde bile `kendi kaderini tayin' sloganını öne sürmek sadece anlamlı değil aynı zamanda **zorunludur.**" [35]

Bu tür politikaların sadece öne sürülmekle kalmadığı, uygulamaya da konulabildiği yıllar önce Toussaint l'Ouverture tarafından gösterilmişti.

Emperyalizme Karşı Direniş Savaşları

Burjuvazi, ulusu inşa eden, feodalizmi yıkan ve emperyalizme karşı savaşan ya da ondan kurtulmaya çalışan ilerici bir sınıf olduğunda, Lenin, bu burjuvazinin hem söz konusu ülkedeki, hem de emperyalist ülkedeki emekçi kitlelerden destek görmeyi tartışmasız biçimde hak ettiğini düşündü. Ne var ki, emperyalizme karşı direniş gerici bir sınıftan geldiğinde durum o kadar basit değildi.

Kendi kaderini tayin ilkesinin benimsenmesi ulusal ayaklanma lehine bir çıkarsama oluşturur. "**Ulusal** ayaklanmaya taraftarız," diye yazdı Lenin, ancak **her türlü** ayaklanmaya, özellikle, 1863'de Amerika'nın Güney eyaletlerindeki gibi olanlara, değil. [36] Emperyalizme karşı gerçekleştirilen ayaklanmalar bile desteklenmeyi hak etmek için

gerçekten ulusal olmalıdırlar. Lenin şöyle yazdı: "Emperyalizme karşı her mücadeleyi desteklemek bizim görevimiz **değildir**. Gerici sınıfların emperyalizme karşı mücadelesini desteklemeyeceğiz; gerici sınıfların emperyalizme ve kapitalizme karşı ayaklanmasını desteklemeyeceğiz."[37]

Ne varki aynı makalede, daha sonra, "ulusal baskıya karşı ciddi bir halk mücadelesinden desteği **esirgemek** [bizim için mümkün değildir]," görüşüne yer verilmiştir. [38] Sonuç açıktır. Buna göre, bir sömürge ya da yarı-sömürge ülkede anti-emperyalist mücadeleyi gerici sınıflar başlatmış olsa bile, büyük sayıda halk kitlesinin bu mücadeleye destek verdiği andan itibaren, gerek azgelişmiş ülkedeki gerekse emperyalist ülkedeki işçilerin görevi bu mücadeleye de destek vermek olacaktır.

1848'de Fransızlar Cezayir'de gerici Bedevi şefi Abd-ül Kadir'i ele geçirdiklerinde Lenin ondan desteğini esirger miydi? Engels'in desteğini esirgediği hatırlanacaktır. Yoksa Lenin, Engels'in on yıl sonra yaptığı gibi Fransızlara emperyalistler diye saldırır mıydı? Lenin, gerici sınıflar tarafından önderlik edildiği gerekçesi ile 1857-1859 Hint ayaklanmasını desteklemekten geri durur muydu? Çağdaş Hintli-Britanyalı Marksist R. P. Dutt, geçmişe dönük olarak onun, Marx'ın yaptığı gibi, desteğini esirgeyeceğini düşünür. Yoksa Lenin, olaydan yüz yıl kadar sonra Moskova'daki Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nün yapacağı gibi bu olayı bir bağımsızlık savaşı olarak selamlar ve sempatik bir tutum mu alırdı? [*] Tartışma konusu olan ayrı ayrı hareketlere verilen halk desteğinin ölçüsü dışında, bu konuda hiç bir özgül kanıt gösteremeyiz.

Lenin sebebi ne olursa olsun Komünistlerin, yakın zamanda bir Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi, kendilerini silahsızlandıracak ve daha sonra kurşuna dizecek bir hükümdarın komutası altına girdiklerini görmeyi istemezdi. Ancak 20. yüzyılda Marksizm'in bir sistem olarak emperyalizme, muhalefete gerici bir sınıf önderlik ettiğinde bile emperyalist saldırganlığa, karşı çıkmayı gerektirdiğini belirtmekten geri duramayız. Böyle durumlarda uygun slogan kuşkusuz gerici sınıfları

* Toussaint l'Ouverture(1743-1803): Fransız Devrimi sırasında Haiti'nin bağımsızlık hareketine önderlik etti ve burada, resmen Fransa'ya bağımlı olmakla birlikte fiilen siyahlar tarafından yönetilen bir yönetim kurdu-ÇN

desteklemek değil emperyalizme karşı çıkmaktır. Lenin'in, Marx ve Engels'in Birleşik Devletler'in 1847'de Meksika'ya saldırdığı sırada vardıkları yargıdan Birinci Enternasyonal'in 23 yıl sonra saldırı savaşlarını mahkûm edişine dönmeleri gibi, biz de emperyalist apolojist Engels'den anti-emperyalist Engels'e dönmeliyiz. Lenin emperyalist güçlere karşı ulusal savaşlardan yana idi; bu tür savaşların **ilerici** ve **devrimci** olduğunu düşünüyordu (altı çizili sözcükler Lenin'in).[39]

Sömürgelerin kurtuluş savaşları ve genelde anti-emperyalist hareketler için en güçlü argümanlar, bu tür hareketlerin kapitalizme en zayıf noktasında saldırmaları ile ilgili olmuştur. Ancak en zayıf halka teorisi daha sonraki bir döneme aittir. Rus Devrimi'nden önce genellikle kapitalizmin, sosyalizme dönüşmeden önce kendi çizgisini izlemek zorunda olduğuna -yani gelişiminin en yüksek aşamasına varması gerektiğine- inanılırdı. Nitekim söz konusu dönemde tartışılan sorun şuydu: sömürgelerdeki anti- emperyalist hareketler kapitalist gelişmeyi hızlandıracak mı, yoksa bu gelişmeyi engelleyecek mi? Revizyonistler, bu tür hareketler kapitalizmin tam gelişmesini engelleyeceği için, kendilerinin hâlâ inanır gibi yaptıkları sosyalizmin gelişini fiilen erteleyeceğini, savunma eğiliminde idiler. Lenin tam aksini öne sürdü:

> *Sömürge politikasına ve uluslararası soygunculuğa, proletaryanın örgütü aracılığıyla, proleter mücadeleye özgürlüğün savunulması yoluyla karşı çıkılması, kapitalizmin gelişmesini sınırlamaz, hızlandırır, çünkü kapitalizmi daha uygar ve teknik olarak gelişmiş yöntemleri kullanmaya zorlar.*[40]

Rosa Luxemburg, kapitalizmin gelişmesine en uygun devlet biçiminin yağmacı devlet olduğunu öne sürmüştü. Lenin bu argümanın Asya deneyimi ile çeliştiği karşılığını verdi. Burada, özellikle bağımsızlığını korumayı başaran Japonya'da, kapitalizm en hızlı biçimde gelişmişti.[41]

İşçi Sınıfı ve Ulusculuk

Lenin, bazı durumlarda ulusal ayrılık hareketlerine katılmanın işçi sınıfının sadece hakkı değil aynı zamanda görevi olduğunu teoride kabul ederken, belirli durumlarda aldığı tavır işçi sınıfının ulusal hareketlere katılmasına neredeyse daima, bu katılımı mahkûm etmek değilse de, karşı çıkmak oldu.

Daha 1903'de Lenin emekçi sınıflar arasında uluscu "yabancılaş-

ma"nın varlığına işaret etmiş ve bunun otokrasiden kalan mirasın parçası olduğunu düşünmüştü. [42] On yıl sonra Parti Merkez Komitesi için, Rusya'daki bütün ulusallıklardan işçilere hitap eden ve onları "gericiliğin saldırgan ulusculuğuna karşı en kararlı muhalefete, emekçi kitleler arasında uluscuğun her türlü belirtisine karşı mücadeleye" çağıran bir direktif hazırladı.[43] Marx'ın İrlanda sorunu üzerine görüşlerini tartışırken, işçi sınıfının "ulusal sorunu bir fetiş haline getirmemesi gerektiği"ni belirtti. "Ulusal Sorun Üzerine Eleştirel Görüşler"inde (Aralık 1913) Marksizm'i "ulusculuk ile bağdaşmaz" olarak betimledi. [44] Ve 1914'de proletaryaya, görevinin, "her türlü ulusculuğa ve daha çok Büyük Rus ulusculuğuna karşı savaşmak" olduğunu hatırlattı. [45]

Lenin'in ulusculuğu örgütsel bakımdan bir dert olarak görmesinin özel bir nedeni vardı. Ulusculuk, Lenin'in bizzat inşa etmeye çalıştığı merkezileşmiş, birleşik partiyi, birbiriyle mücadele eden ve her biri kendi burjuvazisinin etkisi altında kalan (böyle olduğunu düşünüyordu) ulusal seksiyonlara bölüyordu. Ulusculuğu esas olarak bir burjuva önyargısı olarak görme eğiliminde idi ve Bauer'in modern ulusculuğu burjuvazinin yarattığı görüşünü boş bir laf olarak görmüyordu.

Lenin, Batı Avrupa'da ulusal hareketin yapıcı bir güç olmaktan çıktığını düşündü; bu hareketin "ilerici, yeni halk

kitlelerini yeni ekonomik ve politik hayata ulaştırabilecek herhangi bir şey üretmesi" mümkün olamazdı. [46] "Artık burjuvazi işçilerden korkuyor, gericilik ... ile ittifak arıyor, demokrasiye ihanet ediyor, ulusların ezilmesini istiyor ya da onların eşitliğine karşı çıkıyor ve işçileri **ulusalcı** sloganlarla demoralize ediyor." [47] Burjuvazi, "yıkılan, çöken, içsel olarak ölen gerici bir sınıf" haline gelmiştir ve devletlerin burjuva ulusal çerçevesi üretici güçlerin serbest gelişmesine bir engel oluşturmuştur. [48] Batı'daki Marksist hareketin resmi sözcüleri aynı analizi ve ifade biçimini kullandıkları için, sınıf bilinçli proletaryanın burjuvazinin önderliği altında savaşa girmesi Lenin'e anlaşılmaz geliyordu.

Kautsky, işçilerin "enternasyonal dürtü"lerini uluscu dürtünün karşısına koymaya çalışmıştı. Pek başarılı olamadı. Lenin de kuşkusuz enternasyonalizm ile ilgileniyordu, ancak savaş patlak verdiğinde gerçeği cesaretle karşıladı: savaş konusunda alınması gereken tavırla ilgili karar yerel olarak alınacak, "Vatanın Yenilgisi" ve emperyalist

savaşın bir iç savaşa (sınıf savaşı) dönüşmesi sloganı atılacaktı. Bu yaklaşım öncesiz değildi; çünkü Rus Sosyal Demokrat Partisi Rus-Japon savaşında taraf olmayı reddetmiş; Lenin, 1904'de, Çar'ın "utanç verici ve caniyane Mançurya macerası"ndan söz etmişti. [49]

Bu muhalefet tavrı Menşevikler tarafından paylaşıldı; Plekhanov açık sözlü bir bozguncu (defeatist) idi. Bu sırada hem Bolşevikler hem de Menşevikler devrimci olarak görülüyorlardı; her iki grup da, daha çok savaşa karşı tavırları nedeniyle, Çarlık rejimi tarafından izleniyor ve cezalandırılıyordu. Bu tavrı yirmi yıl iç mücadelelerle gelişen rejime duyulan düşmanca tavırların uluslararası alana aktarılması olarak düşünmek akla uygundur. Ancak Plekhanov 1914'de bir Rus yurtseveri haline gelmişti - hattâ General Kornilov tarafından bir kabine görevine uygun bulundu. [50]

Ağustos 1914'de mesele 19. yüzyılın üç büyük gücünden ikisi arasındaki birleşme meselesi idi. Rosa Luxemburg'un belirttiği gibi, sorun şuydu: **ya** emperyalizm **ya da** sosyalizm. Engels'in önceden gördüğü gibi, ilk roundu ulusculuk kazandı; ne var ki, Engels'in Rusya'daki devrimci hareket üzerinde meydana gelecek etki konusundaki kötümser kehaneti gerçekleşmedi ve ulusculuk son sözü söylemedi.

Gerek Marx gerekse Lenin ülke sevgisinin varlığını kabul ettiler ve onu olduğu gibi mahkûm etmediler, ancak bunu daha çok, sömürücü bir sınıfın hizmetinde olmaması şartıyla değerli bir duygu olarak gördüler. Uluslararası işçi sınıfının tekil işçi ile dolaylı olan dışında hiç bir teması yoktur. İkinci Enternasyonal'in önerdiği işçi enternasyonali ancak ulusal örgütlerle gerçekleştirilebilirdi ve ulusculuğun sadakat yarışı yüzünden kolayca yenilgiye uğratıldı.

Rus Devrimi'nden önce Marksizm'in sosyalist bir ülkede yurtseverlik konusunda bir felsefe geliştirmiş olup olmadığı sorusuna verilecek yanıtın olumsuz olması gerekir. Gerek Marx gerekse Lenin sosyalist devrimin ileri sanayi ülkelerinde aşağı yukarı eşzamanlı olarak gerçekleşeceğini düşündüler. Bu durumda hiçbir acil savunma sorunu olmayacaktı.

Sosyalizmde Kendi Ulusal Kaderini Tayin Hakkı

Lenin, sınırların çizilmesinde sosyalizmin orada yaşayan nüfusun isteklerini dikkate alıp almayacağını sorgulayanlara karşı oldukça hoş-

görüsüz idi. İlk tepkisi şu oldu: "Elbette!" İkinci tepkisi bunun özellikle önemli bir mesele olmadığı şeklinde idi:

> *Sosyalizm, sınıfsal baskı* ***olmaksızın*** *üretimi örgütleyerek ve ülkede yaşayan* ***herkesin*** *refahını temin ederek halkın "sempatisi"ni eksiksiz olarak kazanır ve özellikle bu sayede ulusların birbirine yakınlaşması ve kaynaşması kolaylaşır ve muazzam biçimde hızlanır.* [51]

Lenin sosyalizle yönetilen büyük bir ülkenin cazibesinin çok fazla olacağını, öyle ki, ayrılma sorununun pek ortaya çıkmayacağını, düşündü. Ancak bütün çalışmalarının karakteristiği olan dikkat çekici bir dengeleme yaparak, şunu ekledi: "Ezilen bir ulusun kendisini ezene karşı duyduğu kin -ve tamamen haklı bir kin- bir süre için **devam edecek**". [52] Marx ve Lenin, Bakunin'in, "dar, içe dönük, antiinsani ve genellikle sadece zalimce bir duygu," dediği yurtseverlik hakkında kuşkulu idiler. [53] Lenin, küçük mülk sahiplerini doğuran toplumsal ve ekonomik koşulların, "en derin küçük burjuva önyargılarından" birine, "yani: ulusal egoizmin, ulusal darkafalılığın önyargılarına" özel bir istikrar kazandırdığını tekrar tekrar belirtti. [54]

İnsan belirli bir amaçtan çok, temelde mensup olduğu gruba bir bütün olarak sadakat gösterme eğilimindedir. Kautsky, Bauer'i eleştirirken, sendikanın, hükümetin, loncanın, insanların bir araya geldiği her oluşumun bir **Gemeinschaft** olduğunu göstermeye çalışmıştı. Bauer ise Kautsky'nin terimin anlamını yanlış kavradığı yanıtını verdi ve Bauer haklı idi. Eğer kendini koruma doğanın ilk yasası ise, kriz durumunda insanlar kendilerini ve ailelerini en etkin biçimde koruyacak şekilde birlikte hareket etme eğilimi gösterirler. Kautsky'nin sözünü ettiği sendika ve diğer örgütler belirli bir amaç için kurulurlar ve insandan tam bir sadakat talep etmezler.

Peki ulus böyle bir sadakati gerektirir mi? Açıktır ki, modern bir ulus, belirli bir ülkede yaşayan insanlar anlamında, ilkel sınıfsız kabiledeki gibi bir sadakati gerektirmez. Çünkü modern kapitalist devlet sınıflı bir devlettir ve bu devlete veya onun alternatif ifadesi olan ulusa sadakat, Marksist teoride, hâkim sınıfın amaçlarına ve yöntemlerine sadakattir. O halde, eğer işçiler belirli bir devlete sadakat gösteriyorlarsa, bu, sınıfın zaman ve mekânla sınırlı sadakatidir.

Marx işçi sınıfı üyelerinin öncelikle işçi Enternasyonal'ine sadakat borçlu olduklarını öne sürdü ve Bakunin bu fikri benimsedi.

Ancak bu anlayışın bir güçlüğü var. Özgün bir **Gemeinschaft** fikri, üyeleri birbirini her bakımdan kişisel olarak tanıyan, yüz yüze gelinen bir kurumlar fikridir. Lenin işçi sınıfını, onun devrimci yönüne, proletarya devrimine sadakate çağırdı; Vatan'ın Yenilgisi sloganını ortaya atmasının nedeni buydu. Ona göre Vatan proletaryanın çıkarlarına karşı idi. Aynı sebeple, devrimden sonra işçiler her şeyden önce devrimin çıkarlarına sadakat göstereceklerdi. Lenin, Polonya gibi bir ülkedeki işçilerin, kendi ülkelerine (burjuvaziye) olan sadakatlerini devrime olan sadakatlerinin önüne koymalarını, anlayamadı.

Bütün bunlardan başka Lenin, Marx'ın görüşlerinde, III. Bölümde özetlediğimiz şekilde üstü kapalı biçimde bulduğumuz konuma ilişkin hiç bir özel görüş geliştirmedi.

Emperyalizm Çağında Ulusculuk

Lenin emperyalizm çağında yazıyordu ve bu olgunun bilincinde idi. Marx ve Engels **Komünist Manifesto**'yu, ticaret burjuvazisinin dünya pazarını fethetmekte, bunu yapmak için de ulusal sınırları aşmakta olduğu bir sırada yazdılar. Lenin, burjuvazinin yayılma hamlesini sürdürürken, daha içe dönük, daha uluscu hale gelmekte olduğu bir çağda yazdı. Koruyucu gümrük tarifelerinin şampiyonu List'in görüşleri moda haline geliyor ve Adam Smith ile serbest ticaretin yerini alıyordu. İş dünyasına hâkim sınıflar Marx ve Engels'in betimledikleri gibi emekçi sınıflara karşı savaşmak için zaman zaman işbirliği yapabiliyorlardı; ama aynı zamanda, başka ülkelerin burjuvazilerine karşı verdikleri mücadelede yardım sağlamak için ayrı ayrı ülkelerdeki emekçi sınıflara daha çok başvuruyorlardı. Ulusal sorunun yapısı temelden değişmişti. Marksizm bu değişimi kavrama bakımından geri kalmış değildi; Rudolf Hilferding'in **Finanzkapital**'i kendi zamanında yaşayan hiç bir yazarın yapmadığı ölçüde, modern ulusculuğun ekonomik temelini ortaya koydu. Lenin 1916'da emperyalizm konusundaki meşhur çalışmasını yazdığında geniş çapta bu eserin felsefesinden yararlandı.

Hilferding, görkemli bir bölüm içinde, bütün ırkçılık ve ulusculuk ideolojisinin, bütünleşmiş ve korumacı emperyalist devletin oluşumu ile nasıl ilişkili olduğunu göstermiş idi. Korumacılığın zaferi, diyordu, işveren sınıfın zaferidir. Korumacılığa eşlik edenler şunlardır: daha hızlı ve daha güçlü kartelleşme, işveren örgütlerinin güçlenmesi, ulu-

sal rekabetlerin keskinleşmesi, silahlanmanın artması, vergi baskısının büyümesi, hayat pahalılığında artış, hükümetin yetki alanında genişleme, demokrasinin zayıflaması, emek karşıtı ve iktidar yönelimli bir ideolojinin oluşması.[55]

Kapitalizm, diye ekliyordu, emperyalizmden başka bir politika izleyemez.*

Dünya pazarında rekabetçi mücadeleyi gerektiren devlet iktidarı, burjuvazinin devlete yönelik tavrında temel bir değişime yol açar. Doğal sınırlarını devletin sınırlarında bulan ulusal düşünce artık birinin kendi ulusunun başka uluslara üstün olduğu fikrine dönüşür. [56] Eşitlik düşüncesi, tekelciliğin gelişmesi ile birlikte ayrıcalık düşüncesine dönüşür; bir ulusun ekonomik olarak üstünlüğü onun ırksal niteliklerine atfedilir. *"Özçıkarın, her geçerli toplumsal ideolojinin koşulu olan daha yüksek bir toplumsal çıkara ithaf edilmesi bir kazanım olarak gerçekleştirilir; anti-popüler devlet ve ulus bizzat tek birim içinde biraraya gelir ve ulusal fikir itici güç olarak politikanın hizmetine konulur."* [57]

Lenin'in meşhur çalışmaları, **Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması ve Devlet ve Devrim** doğrudan bir ulus ve ulusculuk teorisini kapsamaz, ancak böyle bir teoriyi zımnen kapsar ve böylece Marksizm'in ulusal sorunu ele alma **yeteneğinde olmadığı**'nı söyleyenlere nihai bir reddiye oluşturur.

Emperyalizm ve aynı zamanda, bir başka yerde daha kesin olarak formüllendirilen son derece önemli eşitsiz gelişme teorisi, Lenin'in, tekelcilik ve yeni-sömürgecilik çağında burjuvazinin devlete yönelik tavrında meydana gelen kapsamlı değişikliği açık bir biçimde nasıl kavradığını gösterir. Hilferding'in devletin bu şekilde vurgulanmasını gerektiren yeni nedenleri özetleyen eseri onaylanır ve ona pek çok yeni materyal eklenir.

Devlet ve Devrim, içerdikleri bakımından olduğu kadar atladıkları bakımından da önemlidir. Marx ve Engels'in, **Komünist Manifesto**'da olduğu gibi, bir yerinde proletaryanın uluslararası eylemine yer verilmeyen bu türden bir programatik metin üretebileceklerini düşünmek pek mümkün değildir. Lenin bu kez (1917) böyle bir uluslararası eylem konusunda hayale kapılmadı, ancak kısa süre sonra bunu

* Emperyalizmin içsel bir zorunluluktan çok kapitalizmin bir politikası olduğunu söylerken Hilferding'den alıntı yapmayı alışkanlık haline getirenler bu bölümü (s. 471) dikkate almaya davet edilirler.

mutlak görmeyen bir noktaya ulaştı; sınıf mücadelesi "**ilk tahlilde** Marx ve Engels'in belirttikleri gibi, ulusal idi. Devlet mekanizmasını ele geçiren ve yeni bir temel oluşturmak için bu mekanizmayı tahrip eden proletarya düşüncesi, uluslararası uygulama için tasarlandı. Aslında Lenin, bu ikinci bölümün, yani devletin sönümlenmesinin, sosyalist devletin düşman kapitalist devletler tarafından kuşatıldığı yerde gerçekleşeceğini veya gerçekleşebileceğini, asla düşünmedi.

Marx kendi döneminde açıkça görülen tekelci gelişmeyi ve serbest rekabetten kopuşları sürekli olarak vurguladı; ancak, her biri kendi koruyucu gümrük tarifelerine sahip, finans kapitalin hâkimiyetinde ve kendi fazlalarını (surplus) ülke dışına yatırmaya yönelen ve böylece öteki emperyalist ülkeleri atlatan yüksek düzeyde bütünleşmiş emperyalist devletlerin yükselişini önceden göremedi. 1910'da Hilferding tarafından gayet iyi özetlenen bu bütünlüklü anlayış, Marx'ın yaklaşımına yabancı olmasa da, bu yaklaşımın parçası değildi. Nitekim Hilferding ve onun ardından Lenin, modern emperyalizmin itici güçlerini ortaya koydukları zaman, Marx ve Engels'in ötesine geçiyorlardı. Bundan başka, Marx ve Engels'in düşüncesinde daha çok ikincil bir rol oynayan ulusal devlet ilk kez ilgi odağı haline gelir.

Devlet sönümlenince geriye ne kalır? Ne Marx'ın ne de Lenin'in üzerinde özel olarak durdukları soru budur; ikisi de uzak gelecek hakkında Ütopyalar ya da projeler oluşturmakla fazla vakit harcamamışlardı. Ancak, her ikisinin yazılarından (Lenin, **Devlet** ve **Devrim**'de ve Marx **Zur Judenfrage**'de) anlaşılmaktadır ki, burjuva devletinin başlıca tarihsel nedeni özel mülkiyet sisteminin polisliğini yapmaktır. Bu sistemin ortadan kalkması ve sosyalizmin dünya ölçeğinde tam olarak gerçekleştirilmesi ile birlikte, politik devlet ve yanı sıra ulusal rekabetler, yabancılaşma, savaş ve yoksulluk, geçmişte kalacaktı. Ulusculuk önemini kaybedecek, ulusal kültürler kalacak, ilginç bir çeşitlilik oluşacaktı. Lenin şöyle yazıyordu:

> *Burjuvazinin devrilmesi her türlü ulusal* ***ayrımın*** *çöküşünü muazzam biçimde hızlandıracak; bu ayrımların değerini azaltmaksızın, tam aksine, ruhsal hayatın, düşünce trendlerinin, eğilimlerin, tonların zenginliği ve çeşitliliği olarak anlamamız halinde insanlığın "çeşitliliği"ni, milyonlarca kez çoğaltacaktır.*[58]

Lenin, "kolektif egoizm" olarak betimlenen türde olmasa da, ülke sevgisi duygusunu kabul etti. 1914'de Büyük Rusların Ulusal Gururunu tartışırken, şöyle yazdı:

Tanık olduğumuz şey, kökenleri büyük ulusların toprak sahiplerinin ve kapitalistlerinin çıkarları ile sıkı biçimde iç içe geçmiş olan geniş ve çok derin bir ideolojik akımdır....

*Aydınlanmış Büyük Rus proleterlerini ulusal gurur duygusuna kapatıyor muyuz? Kesinlikle hayır! Biz dilimizi ve vatanımızı severiz.... Ulusal gururla doluyuz ve bu nedenle slav geçmişimizden ve şimdiki köleliğimizden **özellikle** nefret ederiz.* [59]

Hâkim sınıfın ve işçi sınıfının aynı kültüre mi yoksa farklı kültürlere mi sahip oldukları -Disraeli'nin meşhur romanında bu terimlere verdiği anlamla "İki Ulus" oluşturup oluşturmadıkları- sorununda Marksist yazarların bir anlaşmazlığa düştüklerini daha önce belirttik. Revizyonistler, kültürün bütün sınıflar için aynı olduğuna vaya böyle olma eğilimi gösterdiğine inanıyorlar, bu arada A. B. Soep gibi bazı aşırılar, işçi sınıfı kültürünün, hattâ bu sınıfın kullandığı dilin bile farklı olduğunu iddia ediyorlardı. [60] Lenin, işçi sınıfının kullandığı ifade biçimlerinin genellikle yöneticilerinkinden farklı olduğunu reddetmeksizin, önemli çalışması, "Ne yapılmalı?"da (1902) işçilere mümkün olduğu kadar çok kültür -sahte değil gerçek kültür- edinmelerini tavsiye etmişti. İşçi sınıfı için en iyisi budur, diyordu. İşçi sınıfı entellektüelleri kendi ayakları üzerinde durmaya alışmalı, yönlendirilmekten kaçınmalıdırlar. Lenin, aynı zamanda, geleceğin işçi sınıfı kültürünün, dar ya da özel anlamda ulusal değil, enternasyonal olması gerektiği konusunda açık bir fikre sahipti.

O halde Lenin'in ulusculuk meselesinin nasıl ele alınacağı konusunda ardıllarına hiç bir açık ve ikna edici direktif bırakmadığı doğru mudur? [*] Lenin'in büyük güç ulusculuğuna karşı gösterdiği güçlü muhalefetin açık ve ikna edici bir direktif olduğu, muhalefet politikasının genel felakete yegâne alternatif olarak gittikçe daha fazla öne çıkarılması gerektiği, düşünülebilir. Ancak Lenin'in bu negatif yaklaşımıyla tatmin olmayan ardılları erken bir dönemin felsefesine geri dönebildiler ve Marx ile Engels'in konumunu benimsediler. Buna

* Louis Fischer'in **Columbia University** Forum'da (New York: 1964, s. 6) belirttiği gibi.

göre, ulusculuk, olumlu bir amaç uğruna uygun biçimde kullanılabilecek bir araç idi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nde geniş ölçüde uygulanan anlayış bu oldu.

Öncelikle Rus Devrimi ile ilgilenen Lenin, Avrupalı işçiler arasındaki uluscu duygunun derinliğini, onların Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine gösterdikleri tepki karşısında hissettiği hayret ve düşkırıklığının gösterdiği gibi, olduğundan az değerlendirdi. Doğu Avrupa'daki uluscu hareketlerin yapıcı olanaklarını da olduğundan az değerlendirmiş olabilir. Nitekim Avusturya-Macaristan'ı oluşturan ulusallıkların ayrılıkçılığını teşvik etmedi. Ancak Lenin yaşanan deneylerden öğrendi ve ölümünden önce, bu konuda uzman sayılmasına rağmen Stalin'in kavramadığı şu keşifte bulundu: "ezilen uluslar hiç bir konuda kendi eşitlikleri konusunda olduğu kadar duyarlı değildirler."[61] Lenin, "burjuva ulusculuğu"nu genellikle "proleter enternasyonalizmi"nin karşısına koyarken, sömürge ülkelerdeki, düşüncesinde üçüncü bir kategori: proleter ulusculuk olarak yer verdiği, uluscu hareketlere içten bir hoşnutluk göstermişti. Uluscu hareketin henüz genç olduğu ülkelerde, Avrupa'da 19. yüzyılın ilk dönemlerinde olduğu gibi, demokrasi ile sosyalizm "el ele" gelişebilirdi. Lenin, aynı zamanda, ulusculuğun tutucu köylülüğü ilerleme ve toplumsal devrim yoluna çekebileceğini de, çok belirgin bir biçimde, belirtti.

Sosyalist ve uluscu hareketler arasındaki bağdaşmazlık meselesine gelince, bu konuda Lenin'in Devlet ve Devrim'de öne sürdüğü fikirlere değinmekten daha iyisini yapamayız. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerinden hemen önce yazılan bu çalışma, Lenin'in, ulusal devletin ve buna bağlı olan uluscu duygunun geleceği hakkında ne düşündüğünü yeterince açık biçimde ortaya koyar. Her ikisi de proletarya devriminden bir süre sonra "sönümlenecek" idi. Lenin kapitalist ve sosyalist ülkeler arasındaki uzun rekabet dönemini önceden görmediği için, bizzat ele almadığı pek çok sorun çıkmıştır. Lenin bunun için suçlanamayacağı gibi, 1914'den önce ulusculuğun nasıl bir büyük güç haline geleceğini ya da Avrupa işçi sınıfının bilincine nasıl derin biçimde nüfuz ettiğini değerlendirmekte başarısız olmasına yol açan hatalı bir ulusculuk **teorisine** sahip olmakla da suçlanamaz.

Aslında Lenin'in proletarya devriminin geleceği ile ilgili ısrarlı iyimserliği, Engels'in birkaç yıl önceki kötümserliğine esaslı bir düzeltme sağlar. Etkilerinden Engels'in çok korktuğu jingoizm ve şove-

nizm aslında bir savaşın patlak vermesine gösterilen muhalefeti bastırır; ancak bunun etkileri Engels'in tahmin ettiği kadar uzun süreli değildir. Bu tür taktikler kullanan devlete sadakat muhtemelen kalıcı olmaz; aşırı yurtseverlik heyecanını düşkırıklığı izleyebilir.

Devlet, diyordu Hegel, özel mülkiyet sistemi nedeniyle gereklidir. Bir genel bencillik rejimi altında, güçlü bir merkezi hükümet olmaksızın toplum parçalanır. Ya da Engels'in belirttiği gibi:

> *Bu toplum...dağılacak kadar güçlü olmayan uzlaşmaz antagonizmlere bölünmüştür. Ancak, bu antagonizmler, ekonomik çıkarları çatışan sınıflar, kendilerini kısır bir mücadele içinde tüketemeyecekleri için, amacı çatışmayı yumuşatmak ve onu "düzen"in sınırları içinde tutmak olan, toplumun tepesinde duran bir güç gerekli hale gelir; ve toplumun içinden çıkan, ancak kendisini onun üzerine koyan ve gittikçe kendisini ondan ayıran bu güç, devlettir.* [62]

Marx, toplum kendisini sömürücü devletten kurtardığında toplumun nasıl bir arada durduğunu bir felsefi sorun olarak çözümlemeye başlamıştı. Marx'ın sözünü ettiği güç -yaklaşımının bu bölümünün Lenin tarafından atlandığı görülür- ulus idi: sınıfsız bir sosyalist (komünist) toplum içinde, hükümet mekanizmasından ayrı, organik bir bütün olarak düşünülen halk.

Cedric Belfrage, 18 Aralık 1964 tarihli **National Guardian**'da yer alan bir kitap incelemesinde şöyle yazdı:

> *Dünya çapında ilk devrim, ileriye doğru olduğu kadar geriye doğru da bir adım oluşturuyor, fakat bu devrimin sonucu* ***o modası geçmiş ve zararlı kurumun, şimdilerde denildiği gibi ulus-devletin****, cenaze töreni olacak.... Yaşananlar - özellikle Nazizm'den ve onun kâbuslarından ve savaş sonrasının cadı avından sonra- pek çok kişiyi, ihanet suçunu ancak insan türünün bir üyesi olan insanın kendi kendisine karşı işleyebileceği, sonucuna götürür. [Vurgular eklendi]*

Bir gazeteci şöyle diyor: "Bu, iyi, temel, kökten, elementer Marksizm'dir." [63] Fakat gerçek Marksizm ulus ile devlet arasında ayrım yapmaya devam eder. Marx ve Lenin için asıl düşman özel mülkiyet sistemi, kapitalizm idi. Ulusculuk ayrıcalık sisteminin bir aracı idi -ya da alternatif olarak, kuşkusuz, bir başka sistemin bir aracı olabilirdi veya artık yararlı bir amaca hizmet etmediği zaman ıskartaya çıkarıla-

bilirdi. Lenin, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Sosyal Demokratlar'ın yaptıkları başlıca hatanın, ulusculuğa karşı savaşmakta başarısız kalmaları değil (aslında bunu da yapmaları gerekiyordu), **kapitalizme karşı ve sosyalizm için** -yani Marxcı sosyalizm için- savaşmayı ya da yeterince kararlı biçimde savaşmayı başaramamaları olduğunu düşündü.

Lenin ardılları için bir direktifler seti yazmamış olabilir, ancak onlara çok daha değerli bir şey -bir örnek- bıraktı. Amacımızla doğrudan ilgili olmasa da, bağımsız ulusculuk arzuları 1922 yılında Stalin tarafından amansızca ezilen Gürcülerin meşhur direniş örneğine değinmeden geçemeyiz. Bu olay özellikle önemlidir, çünkü burada teori ile ilgili hiç bir sorun yoktu; Lenin ve Stalin ulusculuk konusunda görünüşte aynı fikirde idiler; sadece yönetim konusunda sorun vardı. Lenin, kamuoyuna ancak 1956'da, Stalin'in ölümünden üç yıl sonra açıklanan bir dokümanda Stalin'i acımasızca azarladı. Bazı bölümler konumuzla öylesine ilgili ki, uzunluğuna rağmen alıntılamamız gerekiyor:

> *Soyut bir ulusçuluk anlayışı kesinlikle değersizdir. Ezen bir ulusun ulusçuluğu ile ezilen bir ulusun ulusçuluğu, büyük bir ulusun ulusçuluğu ile küçük bir ulusun ulusçuluğu arasında ayrım yapılması gerekir. ... Bizler, büyük bir ulusun yurttaşları, tarihsel pratik içinde kendimizi neredeyse daima sayısız zulümlerin suçlusu olarak gösteriyoruz ve daha kötüsü, sayısız şiddet ve kötüye kullanma eylemini sürdürmekte olduğumuzu görmüyoruz... Bu nedenle, ezen ulusun ya da sözde "Büyük" ulusun (sanki sadece şiddette büyük, sadece bir derebeyin "büyük" olabildiği kadar büyük) enternasyonalizmi sadece uluslar arasında formel eşitliğin gözetilmesine değil, aynı zamanda, bu türden eşitliğin hayatın içinde fiilen var olmasına bağlı olmalıdır. Bunu anlamayan kişi ulusal soruna doğru proleter yaklaşımı anlamaz, fiilen küçük burjuva bakışaçısını sürdürür ve bu nedenle ancak burjuvazinin konumuna düşebilir. ...Ezilen uluslar hiç bir konuda kendi eşitlikleri konusunda olduğu kadar duyarlı değildirler....Ulusal azınlıklara çok az taviz vermek ve hoşgörüyle yaklaşmaktansa, onlara karşı suç işlemek tercih edilir.*[64]

Özet

Rus Devrimi'ne kadar geliştirilen biçimiyle Marksist ulusallık teorisi çeşitli bakımlardan Marx ve Engels'in görüşleri ile pek az benzerlik taşır. Kısmen, yetersiz veya hatalı olan formüllendirmelerden ayrılmak suretiyle ve kısmen de teoriyi yenileştirerek günümüze taşımak suretiyle değişiklikler yapıldı. Kendi kaderini tayinin yeniden vurgulanması, geçen zaman içinde gelişen uluscu hareketlerin tanınmasından çok, temel konumları -Lenin'in temel yaklaşımı biçim bakımından Marx ve Engels'in yaklaşımından pek farklı değildi- gözden geçirmenin sonucudur. Uluscu hareketlerin, ilerici bir sınıfın ezene karşı eylemlerini ifade ettiği zaman desteklenmeye değer olduğu fikrinin kabul edilmesi, emperyalizme karşı muhalefet ve sömürgelerdeki uluscu hareketlerin özellikle desteklenmesi (*) bakımından, ileri doğru atılmış bir adımdır. Uluslararası sınıf mücadelesinden çok içteki sınıf mücadelesinin vurgulanması gerektiği, Birinci Enternasyonal'in ve ardından İkinci Enternasyonal'in çöküşünün bir sonucu olarak, bir ölçüde pişmanlıkla, kabul edildi. Ancak Marksist teori yeni emperyalizm çağında devletin yapısına dair temel tartışma ile kendisini bu değişiklik için hazırlamıştı. Pazarlar ve sömürgeler için verilen mücadeleden kaynaklanan ulusal rekabetler sonunda konu ilgi odağı haline gelmişti. Tekelciliğin ve korumacılığın ulusculuğa yapılan yeni vurguyu güçlendirdiği görüldü. Ancak ulusculuğun artan öneminin sonuçları tam olarak geliştirilmedi.

Emperyalizm çağında kapitalizme karşı mücadelede yarım önlemler işe yaramayacaktı. Savaşa karşı genel grev, bir yurttaş milisinin kurulması talebi, silahsızlanmanın savunulması; bunlar artık sadece birer jest olarak görüldü. Savunma savaşının tanımı, Marx ve Engels'ten bir başka kopuşun işareti olarak, koşullara uyduruldu ya da ihmal edildi. Marksist teorideki en büyük değişiklik, İkinci Enternasyonal'in övdüğü "Enternasyonalizm"in bir yanılgı olduğunun kabul edilmesi idi. Aslında bu değişiklik "saf" Marksist teoriye bir dönüş olarak görülebilirdi, çünkü Marx'ın enternasyonalizm anlayışı, gördüğümüz gibi, proletaryanın uluslararası çapta doğrudan eylemini gerektiriyordu, oysa İkinci Enternasyonal'in sözcüleri, özgül eyleme geçme

* Emperyalizm konusundaki değişiklik - kabul etmekten karşı çıkmayakuşkusuz, bizzat Marx tarafından yapıldı !

önerileri birbiri ardı sıra reddedilirken, enternasyonalizmden söz etmeye devam ettiler. Bu durumda bir kapitalist enternasyonalden söz etmiş oluyorlardı. Bu ise, Lenin'in gösterdiği gibi, tamamen gerçek dışı ve Marksist olmayan bir yaklaşım idi. [65] Ancak, farklı ülkelerdeki işçi sınıfının emperyalizme karşı savaşmak için birleştikleri proletarya enternasyonalizmi Marksist teorinin bir parçası olmaya devam etti.

Marx ve Engels ulusculuk karşısında alınması gereken tavra dair görüşlerini asla bir sonuca ulaştırmadılar. Özellikle Engels Almanya'nın ulusal kültürüne sıcak yaklaşımını sürdürdü. Marx ise kendisinden bir dünya yurttaşı olarak söz etmeyi tercih etti. Lenin, yaşadığı uzun sürgün dönemleri ve çeşitli ülkeler ile kıtalardaki sosyalist hareketlere aktif olarak katılması ve bu hareketleri yakından tanıması kendisini Marx ve Engels gibi pratik bir enternasyonalist haline getirmiş olsa da, tıpkı Bakunin gibi, Rus diline ve toprağına bağlılık duydu. Bir Rus olarak yaşadığı duyguların dünya devrimci hareketinin çıkarları ile ilgili yargılarına ağır basmasını önlemek için büyük çaba gösterdi.

Bauer ve Renner Avusturya-Macaristan'ı bir ulusal devlet olarak kurtarmak için büyük çaba gösterdiler; onlar, içe dönük, kavgacı anlamda değil, dürüst ulusculardı; yazılarında jingoizmin ya da şovenizmin izi bile yoktur. Bazı sahte Marksist "sosyalist" yazarlar, militan burjuva ulusculuğunu benimseyerek Marksist hareketin dışına çıktılar.

Ancak, otantik Marksistler bir uluscu duyguya kültürel düzeyde sahip olduklarını itiraf ederlerken, 1917'de, kapitalist ülkelerle ilgili olarak, Herve, CGT ve IWW'nin savaş öncesi anti-yurtsever tutumuna -geçici olarak- yaklaşmışlardı. Lenin'in Vatanın Yenilgisi sloganı farklı biçimde yorumlanamaz. Bu "ulusal nihilizm" değildi; belirli bir zamanı ve mekânı kast ediyor ve gerçek yurtseverler ile sahte olanlar arasındaki ayrımı belirginleştirmek gibi oldukça önemli bir amaca hizmet ediyordu.

Öteki alanlarda olduğu gibi bu alanda da Marksizm'in, bir süper ulusal sınıfsız toplum hedefi için yaptığı arayışta uzun bir yol katetmek zorunda olması aslında ironiktir. Sovyetler Birliği önderleri devrim sonrası pratiğinde komünizme giden en kestirme yol olarak gelir **eşitsizliğine** nasıl önem vermek zorunda kaldılarsa, gene aynı liderler, amaç bakımından değerli görüldüğünde ulusculuğu da herhangi biri kadar güçlü bir biçimde vurgulayacaklardı. Bunun Marksist bir konum

olduğunu, çünkü Marx'ın kapitalizm çağında ulusa herhangi bir özgül değer vermediğini - bütün sorun uluslararası proletarya devriminin hedeflerine ulaşılması bakımından bu düşüncenin yararlı olup olmadığı idi- belirtmiştik. Kapitalizm ortadan kalktıktan sonra da ulusculuk devam edecekti, ancak "kolektif egoist" tipte ulusculuğun yerine, insan kültürünün bütün alanlarında dostça bir rekabete tanık olacaktık.

Lenin gibi Marksistlerin kendi kaderini tayin ilkesine verdikleri onay asla tam olmadı; gördüğümüz gibi, Rosa Luxemburg bunu hiç bir şekilde kabul etmedi. Ancak fikir kabul edildikçe de, Marx ve Engels'in büyük ulusların üstünlüğü iddalarına yaptıkları vurguda bir zayıflamayı ve ulusların formel eşitliği düşüncesine daha fazla yaklaşmayı gerektirdi. Bu fikrin sınırları gene uluslararası proletarya devriminin yüksek çıkarlarında bulunmakta idi.

Marksist yazarlar ulusculuk konusunda genellikle, fenomene ekonomik bir açıklama buldukları zaman, görevlerinin tamamlandığını düşünürler. Tartışmamızın açıkça ortaya koyduğu gibi, bundan daha fazlasına gerek vardır. Ancak ulusculuk üzerine Marksist literatür, analizinin açık seçik oluşu, kapsamlılığı ve kuşkusuz temel değer sistemi nedeniyle, zamanımızın herhangi bir diğer düşünce okulunun literatürüne kıyasla uzun ömürlü olacaktır. Marksizm bütün sorunları ortaya çıkışları sırasında çözmediyse, bu yüzden suçlanması gerekmez. Teorik bir sistem, geçmiş doğmalara göre değil, ortaya çıkan yeni sorunların üstesinden gelme ve uygulanabilir çözümler sağlama yeteneğine bağlı olarak kalıcı olur veya olmaz. Bu anlamda Marksizm ve dialektik yöntem pek çok kez kanıtlanmıştır. Sorun Marksistlerin hata yapıp yapmadıkları değil, bu hataları düzeltecek aygıtlara ve iradeye sahip olup olmadıkları, sorunudur. Marksist okulun canlılığı ve oldukça fazla olduğu görülen hatalarından daha uzun süre yaşama yeteneği dikkate alındığında, doğru bir Marksist analizin yardımıyla bütün sorunların bu en büyüğünün üstesinden gelinebileceğini ve ulusculuğun insanlığı yok edecek yerde yararlı amaçlara hizmet etmesinin sağlanabileceğini düşünmek için yeterli neden vardır.

NOTLAR

1 Isaac Deutscher, **Soviet Trade Unions** (Londra: 1950) s.9.

2 Lenin, "Under a Stolen Flag," **Collected Works**, XVIII (Londra: 1930), 126-127. Şubat 1915'de yazıldı.

3 "The Pamphlet by Junius," **Collected Works**, XIX, 204, Ağustos 1916'da yazıldı.

4 Lenin, "The Proletariat and the War," 14 Ekim 1914'de yapılan konuşma,, **Col. Works**, XVIII,69.

5 Lenin, "Under a Stolen Flag," **Col.Works**, XVIII, 28.

6 Lenin, "Discussion on Self-Determination Summed up," **Col.Works**, XIX, 270-271, Ekim 1916'da yazıldı.

7 Bk. Brüksel Demokratik Birlik'inin Londra'daki Kardeş Demokratlar'a mektubu; diğerlerinin yanı sıra Marx tarafından da imzalanmıştır (4 Mart 1848 tarihli **Northern Star**'da yayımlandı); **Werke,** IV, 601-603.

8 Lenin, **Sel. Works**, IV, 279.

9 Marx'tan Engels'e mektup, 2 ve 30 Kasım 1867; ayrıca, Marx'tan Engels'e, 10 Aralık 1869.

10 Lenin, **Sel. Works**, IV, 279-280.

11 Mehring, **Nachlass**'a Giriş, III, 44.

12 Kautsky, "Finis Poloniae?", **Neue Zeit** (1895-1896). Vurgular orijinalinde. Bk. Bl. VI, sy. 12.

13 Lenin, **Col. Works**, VI, 454-463.

14 **Ibid**. Dönem 1902-1903'tür.

15 "Backward Europe and Advanced Asia," **The National Liberation Movement in the East** içinde (Moskova: 1962), s.62. Mayıs 1913'de yazıldı. Vurgular orijinalinde.

16 **Sel. Works**, IV, 250-251, 254. Vurgular orijinalinde. Bk. Kautsky, yukarda, Bl. VI, sy. 57.

17 Lenin, "The Discussion on Self-Determination Summed Up," **Col. Works**, XIX, 225-226. Vurgular orijinalinde.

18 Letonya SDP Kongresi için Taslak Program, 1913; **Nat. Kol. Nat. Frage**, s.97-98. Vurgular orijinalinde.

19 **Nat. Kol. Nat. Frage**, s. 167; "Critical Remarks on the National Question"dan, 1913.

20 **Ibid**, s. 675.

21 **Ibid**, s. 149-150.

22 Bakü'deki S. G. Şaumyan'a mektup, 19 Mayıs 1914; **Letters of Lenin** içinde (New York: 1937), s.328; gene **Nat. Kol. Nat. Frage**, s.199-200.

23 Ulusların haklar konusunda eşitliği ve ulusal azınlıkların haklarını savunma konusunda taslak. 1914'de yazıldı. Bk. **Nat. Kol. Nat. Frage,** s.202.

24 **Ibid**., s. 31, SDAPR'nib Birleşme Konferansı için karar metnine not., 1906.

25 "The Discussion on Self-Determination Summed Up," s. 285-286; "A Caricature of Marxism and `Imperialist Economism'" (1916), **Col. Works**, XIX, 243.

26 **Sel. Works**, IV, 265-268. Vurgular orijinalinde.

27 Bk. Kautsky, "Die Befreiung der Nationen," **Neue Zeit,** 1916-1917, s. 146, alıntı, H. Cunow, **Parteizusammenbruch**, s. 36 ve **passim**

28 **Nat. Col. Nat. Frage**, s. 126, 129.

29 "The Discussion on Self-Determination Summed Up," s. 287. Vurgular orijinalinde.

30 **Nat. Kol. Nat. Frage**, s. 126, 129.

31 G. Zinovyev ve N. Lenin, "Socialism and War," (broşür, 1915), **Col. Works** içinde, XVIII, 235.

32 "The Revolutionary Proletariat and the Right of Nations to Self-Determination" (1915), **ibid**., s.373.

33 "Socialism and War," s. 235.

34 "Democracy and Narodism in China," ve "Regenerated Chine" (1912), **Sel. Works** içinde, IV, 305-311 ve 312-313.

35 Lenin, "A Caricature," s.250. Vurgular orijinalinde.

36 N. D. Kiknadze'ye mektup, Ekim 1916; **Col. Works**, XIX, 266.

37 "A Caricature," s.250. Vurgular orijinalinde.

38 **Ibid**., s.248. Vurgular eklendi.

39 "The Pamphlet by Junius," s.206.

40 A. M. Gorki'ye mektup, 3 Ocak 1911 (ilk basımı 1924); bk. , s.60.

41 Lenin, "On the Right of Nations to Self-Determination" (Şubat 1914), **Sel. Works**, IV, 253.

42 Lenin, "The National Question in Our Programme" (1903), /**Col. Works** içinde, VI, 462.

43 **Nat. Kol. Nat. Frage**, s.79.

44 **Ibid**., s. 153.

45 **Sel. Works**, IV, 292.

46 **Col. Works**, XIX, 225.

47 **Nat. Kol. Nat. Frage**, s.95; vurgular orijinalinde. 1913'de yazıldı.

48 **Col. Works**, XVIII, 129.

49 **Sel. Works**, II, 488, Kasım 1904'de yazıldı.

50 Louis Menashe, **Science & Society,** XXIX, Sy. 3 (Yaz, 1965), s.342.

51 "The Discussion on Self-Determination Summed Up,", s.271. Vurgular orijinalinde.

52 **Ibid**., s. 285, 299.

53 Bakunin, **êtatisme et Anarchie** (deneme, 1965) s. 11.

54 M. A. Suslov, "Struggle of the CPSU for the Unity of the World Communist Movement," **Soviet Documents,** II, Sy.18 (20 Nisan 1964), s. 74, alıntı, Lenin, **Collected Works** (Rusça Bs.), XXXI, 128.

55 Rudolf Hilferding, **Das Finanzkapital** (Viyana: 1910), s.470.

56 Burada Hilferding, Bauer'e kredi açar, s.491 vd.

57 Hilferding, s. 423-429.

58 **Col Works**, XVIII, 191; vurgular orijinalinde. Mayıs-Haziran 1915'de yazıldı; 1924'te yayımlandı.

59 "On the National Pride of the Great Russians" (1914), **Col. Works** içinde, XVIII, 99-102. Vurgular orijinalinde.

60 A. B. Soep, **Nationalisme of Internationalisme** (broşür, The Hague: 1915).

61 Bölüm'ün tamamı için aşağıya bakınız.

62 Engels, **The Origin of the Family, Private Property, and the State, Werke** içinde, XXI, 165; İngilizce bs. (International: tarih yok), s. 140.

63 Bernard Galitz, Editöre Mektup, **National Guardian** (New York), 2 Ocak 1965.

64 Lenin, 31 Aralık 1922 tarihli kısa not, alıntı **New York Times**, 1 Temmuz 1956; ayrıca, **Nat. Kol. Nat. Frage**, 653-654.

65 Bk. özellikle Lenin, "The Slogan for a United States of Europe," **Collected Works**, c.21 (Moskova: 1964), 339-343. 1915'de yazıldı.

BELGE YAYINLARI

BOŞUNA MI ÇİĞNEDİK?
Anılar
Sevim Belli

Yaşadığım dönemin devrimci tarihini aydınlatmak, Türkiye'nin devrimci tarihini belgelemek gibi iddialı bir amacım yok. Yaşadığım 65 yıl içinde gerek Türkiye'de gerekse dünyada pek çok olaylar oldu. Bunlar benim yaşamımı da etkilediler elbette. Kimileri çok derin izler bıraktı bende. Dolayısıyla okuyucuya ilginç gelebilir.

İLK KEZ FUARDA

BİZİM FERHAT
Bir Cinayetin Anatomisi
A.Kadir Konuk

Ferhat Tepe olayı, aslında "Kirli Savaş"ın daha sonra varacağı boyutların bir ön habercisiydi. Olay aynı zamanda "Özel Savaş" taktiklerinin ve bunların gizli ve açık aygıtlarla içiçe geçişini kavrama bakımından da önemli ipuçları veriyordu. Gazeteci A.Kadir Konuk'un akıcı üslubuyla şekillendirdiği öykü, Yunan trajedilerini andırır bir biçimde gelişen, soğukkanlı bir cinayetin otopsisini yapmamıza olanak sağlıyor.
208 + 16 Sayfa Fot., 120000TL

EMEKÇİYE MEKTUPLAR I
TÜRKİYE'NİN DÜZENİ VE KÜRT SORUNU
Haluk Gerger

Halen düşüncelerini açıkladığı için cezaevinde bulunan Haluk Gerger Türkiye'de sol geleneğin en onurlu isimlerinden biri. Tarihimizin en kritik dönemlerinden birinde, ulusal sorun konusunda marksist bir tavır alan ve insanlara bu mesajı açıklıkla aktaran bir bilim adamı. Bu kitap bu onurlu tavır alışın bir "sesidir".

176 Sayfa, 90.000 TL.

KÜRT SORUNU
AYDINLAR NE DİYOR?

Nizamettin Ariç - Ali Arslan - Mevlüt Asar - Bayram Ayaz - Fakir Baykurt - Nihat Behram - Habib Bektaş - Şakir Bilgin - Adnan Binyazar - Sertaç Bucak - Heval G.Cansever - Ali Asker Ceylan - Gültekin Emre - Ozan Emekçi - Engin Erkiner - Yücel Feyzioğlu - Arif Gelen - Doğan Görsev - Aydın Karahasan - Şerafettin Kaya - A.Kadir Konuk - Naci Kutlay - Doğan Özgüden - Ömer Polat - Server Tanilli - Mehmet Uzun - Kemal Yalçın - Eroi Yıldırım
144 Sayfa, 70.000 TL.

İŞÇİ HAREKETİ, MARKSİZM VE ULUSAL SORUN

" Demokrasi, ulusçuluk ve sosyalizm; 19. yüzyılın bu üç büyük hareketini birbiriyle ilişki içinde anlamak gerekir. Sosyalizm aslında demokrasinin bir koluydu ve pek çok araştırma sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkiye ayrılmıştır. Fakat sosyalizm ile ulusculuk arasındaki ilişki üzerine, bazı mükemmel monografiler görülmüş olsa da, bildiğimiz kadarıyla İngilizce'de henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışma bu alandaki boşluğu erken dönem için doldurma yönünde bir girişimi ifade ediyor. İlk sosyalist ülkenin, Sovyetler Birliği'nin kuruluşu ile birlikte sorun yeni bir yön kazandığı için öykümüzü belki keyfi olarak 1917 yılı ile bitirdik. Dolayısıyla burada Sovyetler Birliği'nin ulusallık teorisini ele alma veya değerlendirme girişiminde bulunmayacağız."

Kitabının çerçevesini yukardaki gibi çizen Horace B. Davis, Ekim devrimi sonrası dönemden günümüze değin ulusal sorunu çözme girişimlerini ve yaşanan daha önce yayınladığımız "SOSYALİZM VE ULUSALLIK" adlı kitabında ele almakta.

HORACE B. DAVIS

belge yayınları